

Fakultet za menadžment u sportu
Alfa BK Univerzitet

Zbornik radova
12. Međunarodna naučna konferencija
OBRAZOVANJE U SPORTU

Proceedings
12th International Scientific Conference
EDUCATION IN SPORT

Alfa BK Univerzitet - Fakultet za menadžment u sportu
Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Sarajevu
FIEP-ova evropska sekcija za istoriju fizičke kulture
Olimpijski komitet Srbije
Sportski savez Srbije
Republički zavod za sport i medicinu sporta Republike Srbije

Beograd, 27. maj 2016. godine

Naučni odbor / Scientific board

dr Dragan Životić, Fakultet za menadžment u sportu Alfa BK Univerziteta, Beograd, Srbija
dr Violeta Šiljak, Fakultet za menadžment u sportu Alfa BK Univerziteta, Beograd, Srbija
dr Sergey Tabakov, Ruski državni univerzitet fizičkog obrazovanja, sporta i turizma, Rusija
dr Petar Bonov, Sportska akademija, Sofija, Bugarska
dr Bojanka Peneva, Sportska akademija, Sofija, Bugarska
dr Georgios Fragkiadakis, Grčka vojna akademija, Atina, Grčka
dr Nickos Aggeliousis, Fakultet za sport i fizičko obrazovanje, Grčka
dr Nicolae Ochiana, Fakultet zdravlja, Univerzitet "Vasile Alecsandri", Bakau, Rumunija
dr Izet Rađo, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina
dr Munir Talović, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina
dr Damir Ahmić, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Tuzli, Bosna i Hercegovina
dr Igor Jukić, Kineziološki Fakultet, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska
dr Dragan Milanović, Kineziološki Fakultet, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska
dr Milan Žvan, Fakultet za sport, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija
dr Milan Čoh, Fakultet za sport, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija
dr Rado Pišot, University of Primorska, Koper, Slovenija
dr Gino Strezovski, Fakultet za fizičku kulturu, sport i zdravlje, Skoplje, Makedonija
dr Žarko Kostovski, Fakultet za fizičku kulturu, sport i zdravlje, Skoplje, Makedonija
dr Dobrislav Vujović, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Nikšić, Univerzitet Crna Gora
dr Zoran Milošević, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
dr Slađana Mijatović, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Srbija
dr Zvezdan Savić, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Nišu, Srbija

Urednici/Editors

Violeta Šiljak, Melina Nikolić, Ivana Parčina

Sekretarijat/Secretary Board

Dragana Šundić, Vladimir Šašo

Izdavač/Publisher

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd
Palmira Toljatija 3
<http://fms.alfa.edu.rs>

Štampa i grafički dizajn/ Print & Graphic design

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd
Palmira Toljatija 3
<http://fms.alfa.edu.rs>

Drugo dopunjeno izdanje

Tiraž

50 primeraka

Godina

2017

SADRŽAJ

Uvodna predavanja

Milovan Bratić Sport i obrazovanje	6
Predrag Gavrilović Obrazovni sistem i sportske aktivnosti kao faktori unapređenja kvaliteta i dužine života građana Srbije	12

Zbornik radova – Obrazovanje u sportu

Julijan Malacko Modelovanje edukacije u sportskom menadžmentu	21
Vladimir Miletić, Krasomenko Miletić, Željko Rajković Postupci organizacije edukativnog kampa	29
Ivana Parčina, Mirjana Jovišić Simić, Emina Terzić Ljudski kapital u sportskim organizacijama	38
Aleksandra Perović, Aleksandar Raković, Edin Bavčić Informisanost učenika srednjih škola iz oblasti olimpizma putem novih komunikacionih tehnologija	45
Eleni Plakona, Violeta Šiljak, Tatjana Popović Ilić Obrazovanje u paraolimpijskom pokretu	52
Violeta Šiljak Evropska dimenzija olimpijskog obrazovanja	60
Saša Vajić, Vladan Vukašinović Oblici fizičkog vaspitanja u oružanim snagama SFRJ u periodu 1945.-1992. godine	66

Zbornik radova – Menadžment u sportu

Siniša Čančarević, Žiko Nović Sistem takmičenja školske omladine	77
Radovan Ilić, Marjan Mirčevski, Jovan Veselinović Bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima	83
Nebojša Jotov Faktori uspešnog upravljanja u savremenim velnes centrima	96

Almir Mašala Povezanost razvojnog potencijala sportskog tržišta Bosne i Hercegovine sa kvalitetom sportskih proizvoda	106
Predrag Nemec, Marija Nemec, Vesna Nemec, Maria Andropoulou Uloga sublimativnih treninga u stvaranju brenda sportske diplomatije.....	115
Žiko Nović, Siniša Čančarević Menadžment u sportskoj rekreaciji.....	122
Zvezdan Terzić, Dragan Životić Liderstvo kao složena menadžerska aktivnost.....	128
Bojan Ugrinić, Aleksandar Ivanovski, Svetlana Petronijević Planiranje i organizovanje sportsko-rekreativnog kampa za decu na Kopaoniku	135
Jovan Veselinović, Hasan Al Habrush, Petar Milčanović Organizaciona struktura sporta	141
Zbornik radova – Menadžment trenažne tehnologije	
Dževad Džibrić, Damir Ahmić, Adnan Bukvić, Željko Zombra Strukturalne promene morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti učenika pod uticajem kinezioloških operatora.....	148
Žarko Kostovski, Zoran Masić, Nina Đukanović, Milija Ljubisavljević, Đurica Amanović Razlike u motoričkim sposobnostima četiri grupe ispitanika sportista i ne-sportista koji su tretirani sa Eurofit baterijom testova.....	157
Predrag Nemec, Vesna Nemec, Mitrička Stardelova, Katarina Nejić Uloga metrologije u savremenoj trenažnoj tehnologiji.....	165
Rade Stefanović, Života Stefanović, Tatjana Popović Ilić Uticaj pravilnog odabira sprava i rekvizita u sprintu, kod studenata Fakulteta za sport i fizičko vaspitanje Leposavić.....	170
Dragan Toskić Uticaj različitih sportskih aktivnosti na razvoj motoričkih sposobnosti kod dece mlađeg školskog uzrasta	175
Željko Zombra, Adnan Bukvić, Damir Ahmić, Dževad Džibrić Uticaj motoričke spremnosti na rezultate testa iz trčanja na 100 metara kod srednjoškolaca	183

Zbornik radova – Komplementarne teme / Olimpizam

Dejan Đurović Igre malih država Evrope.....	192
Georgios Fragkiadakis, Vojkan Selaković Istorijski razvoj trčanja na dugim i najdužim stazama.....	198
Đorđe Mačvanin, Nenad Mačvanin, Vladan Babić Menadžment u farmaciji – nauka, veština, ili umetnost	205
Nenad Mačvanin, Đorđe Mačvanin, Vladan Babić Mobing - oblik stresa društva u tranziciji	213
Nikola Mijatov Sport u službi socijalizma: jugoslovensko iskustvo.....	223
Kristina M. Pantelić Babić, Petar D. Pavlović i Nenad Živanović Učešće Čedomira Milića u saradnji sokolskih i drugih organizacija.....	229
Bojan Rajak SEO optimizacija i pozicioniranje internet prezentacija na Google-u, prilikom pretrage na osnovu ključnih reči „sportske pripreme u Srbiji“	237
Nebojša Ranđelović, Danijela Živković Monitoring izveštavanja medija o negativnim pojavama u sportu u drugoj polovini 2014. godine	252
Kristina Ž. Vištica Zdravo telo – zdravo društvo: Zemlja žena Šarlot Perkins Gilman.....	264

SPORT I OBRAZOVANJE

Milovan Bratić

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Nišu

Apstrakt

Ovaj rad ima za cilj da predstavi povezanost sporta i obrazovanja, kao i mogućnosti sportskog obrazovanja, ali i akademskog obrazovanja za sportiste. Pokazalo se da se sport može veoma efikasno koristiti kao sredstvo obrazovanja i vaspitanja mladih te on kao takav zauzima sve značajnije mesto u školskim kurikulumima. Sa druge strane, bavljenje profesionalnim sportom odvaja sportiste od redovnih školskih obaveza te se javlja problem njihove integracije u društveni sistem po završetku sportske karijere. U tom slučaju potrebno je razviti obrazovne programe koji će se prilagoditi trenažnim i takmičarskim obavezama sportista i u isto vreme im obezbediti adekvatno akademsko obrazovanje koje će ih pripremiti za profesionalni rad u različitim sferama delovanja izvan sporta.

Ključne reči: edukacija, sportsko obrazovanje, škola, sport

Obrazovna funkcija sporta

Savremeni sistem obrazovanja sve više prepoznaje značajnu ulogu sporta i fizičkog vaspitanja u rešavanju globalnih problema i promena nastalih drugačijim, savremenim, uslovima života, u kojima su mladi „ušuškani“ u jedno veoma razvijeno tehničko-tehnološko, digitalno, okruženje koje u potpunosti zapostavlja pokret i fizičku vežbu kao značajan faktor rasta i razvoja. Sport je svakako integralni deo društva i značajna pokretačka snaga u životima miliona ljudi širom planete. Sportski stručnjaci se slažu da se kroz sport deca mogu veoma uspešno vaspitavati i obrazovati. Sport promovise ferplej, timski duh, jednakost, disciplinovanost, istrajnost i poštovanje. U poslednje vreme sport počinje da se primenjuje i kao sredstvo inkluzije različitih manjinskih grupacija ili dece i osoba sa invaliditetom čime oni dobijaju jedan novi kvalitet života u kome će se osetiti ravnopravnim članovima društva.

Ovaj vaspitno-obrazovni potencijal sporta prepoznala je i UNESCO agencija za sport i fizičko vaspitanje koja svim zemljama članicama UN pruža pomoć u razvoju različitih programa fizičkog vaspitanja i sporta i pospešuje međunarodnu saradnju kroz povezivanje različitih

sportskih organizacija formirajući međunarodnu sportsku mrežu. UNESCO smatra da je sport, kao fenomen koji ne poznaje geografske i društvene granice, moćan alat kojim se može promovirati mir među narodima. Rešavanje problema u postkonfliktnim situacijama može biti olakšano kroz sport koji ima sposobnost da okupi ljude oko zajedničke ideje i da ih pomiri.

Iako su deca savremenog doba sve manje aktivna i dalje postoji jedan značajan broj dece i mladih koji su redovno angažovani u sportskim klubovima i na sportskim takmičenjima. Na sreću još uvek možemo videti decu koja jure za loptom na fudbalskom ili košarkaškom igralištu, koja igraju tenis, plivaju, skaču ili se bave nekom borilačkom veštinom. Ima i onih koji odbijaju da se uključe u organizovane sportske programe kroz rad sportskih klubova i sportskih asocijacija već se okreću alternativnim formama sporta kao što su takozvani džoging, kros fit, rekreativno vežbanje u teretani, aerobik, vožnja rolera ili neki drugi nekonvencionalni sport iz grupe ekstremnih sportova. Šira društvena javnost obično na sport gleda iz ugla koji unapred definiše sport kao fenomen koji se sastoji isključivo od takmičenja, igre koja predstavlja sudar timova i koja je gotovo po pravilu praćena nasiljem na sportskim terenima, huliganizmom, upotrebom dopinga, komercijalizacijom i politizacijom. Kako je sport od svog nastanka do danas izgradio reputaciju značajnog faktora u društvu on se smatra društvenim i kulturnim fenomenom čiji efekti sežu čak i izvan granica sportskih borilišta, stadiona i sportskih hala. Spektakularni razvoj sporta kroz medije i njegova popularnost i karakteristika da privuče ogroman broj ljubitelja različitih interesovanja nesumnjivo dovodi do boljeg razumevanja edukativne uloge koju sport ima. Uz pomoć sporta mogu se prenositi različite edukativne poruke. UNESCO promovira razvoj sporta i fizičkog vaspitanja kroz svoju Međunarodnu povelju usvojenu još davne 1978. godine. Ovim je uspostavljena ključna uloga koju obrazovni sistem može imati u fizičkom i kognitivnom razvoju dece i mladih. Obrazovanje je esencijalno za postizanje pravilnog razvoja i napretka društva, a sport i fizičko vaspitanje koji su integralni deo kvalitetnog obrazovanja od ključnog su značaja za razvoj tzv. „generičkih“ veština, kognitivnog i fizičkog potencijala dece, pružajući im osnovu neophodnu za potpuni razvoj i blagostanje. Sportski treneri sebe ne vide samo kao osobe koje će raditi na fizičkoj pripremi sportiste za takmičenje, već sebe vide kao vaspitače koji će obrazovati sportiste i od njih načiniti kompletne ličnosti. Naučna istraživanja su pokazala da su dobri treneri poput dobrih učitelja u školi jer imaju obavezu da stalno brinu o svojim sportistima, o tome šta će oni raditi i na koji način će to raditi (Gilbert & Trudel, 2001; Jones, Armour, & Potrac, 2004).

Ako upitate decu zbog čega uzimaju učešće u sportskim aktivnostima ona će vam odgovoriti da to čine ne bi li se zabavili, probali neku novu aktivnost, bili u društvu svojih prijatelja, ali i zbog osećaja zadovoljstva koji im stvara sportski uspeh (Allender, Cowburn, & Foster, 2006). Ove motive koji pokreću decu da se bave sportom treba imati na umu kada planiramo organizaciju sportskih aktivnosti za najmlađe. U radovima prvih edukatora poput Frobela i Montesorija istican je značaj igre u vaspitanju mladih te je otuda igra zauzimala značajno mesto u fizičkom vaspitanju unutar nastavnog kurikuluma (Branscombe et al., 2000). Oni su opisivali

karakteristike dečije igre kako bi lakše i bolje objasnili zbog čega se deca igraju. Došli su do zaključka da je najvažnija karakteristika igre zabava i da ona sama po sebi ima fascinirajuću prirodu koja stvara osećaj zadovoljstva dok dete igrajući se provodi vreme u najprirodnijem životnom ambijentu. Uslovi u kojima se odvija igra mogu biti od presudnog značaja za decu da nauče brojne stvari kao što su saznanja o sopstvenom telu i sopstvenim fizičkim sposobnostima, da bolje upoznaju svoje vršnjake i svet oko sebe. Igra koja podrazumeva da dete bude fizički aktivno trebalo bi da sadrži pokrete u kojima će učestvovati muskulatura čitavog tela kao što su trčanja, penjanja, guranja, povlačenja, ljuljanja i gde će dete imati priliku da nauči nova i složenija kretanja. Kada se dete nađe u podsticajnom okruženju za učenje, otkrivanje i razumevanje pokreta kroz igru predstavlja izazov u kome će motorički kapaciteti tela reagovati na kreativan i vešt način. Bogato iskustvo u sportskim aktivnostima daje deci priliku da se razviju u motorički vrlo sposobne i spretno osobe, što povećava šansu da kao odrasle i zrele osobe pronađu adekvatnu fizičku aktivnost zahvaljujući kojoj će unaprediti svoj zdravstveni status i kvalitet života. Deca mogu izvesna sportska kretanja doživljavati sa velikim zadovoljstvom iz čisto estetskih razloga i užitka koji im pruža izvođenje pokreta kao što su rotacije, kolutanja, brzo trčanje i sl. ili zbog ishoda koji će kretanje imati kao što je postizanje koša, gola ili osvajanje prvog mesta u trci.

U periodu adolescencije koji je neka vrsta tranzicije između detinjstva i odraslih obrazovanje kroz sport može biti od presudnog značaja za formiranje zdrave odrasle osobe. Period adolescencije karakteriše veoma intenzivan biološki, socijalni, emocionalni i psihološki razvoj te neki psiholozi ovaj period nazivaju periodom „oluje i stresa“ (Arnett, 1999). Pokazalo se da organizovane sportske aktivnosti deluju veoma efikasno u prevladavanju stresnih situacija tokom adolescencije i pravilnom usmeravanju razvoja ličnosti. Sport je svakako najpopularnija organizovana aktivnost u kojoj mladi uzimaju učešće (Larson & Verma, 1999) koja je povezana sa pozitivnim indikatorima razvoja kao što su uspeh u školi, upis na fakultet, brže pronalaženje posla po završetku školovanja i veća satisfakcija prvim radnim mestom (Barber et al, 2001). Značajna vaspitno-obrazovna uloga sporta ogleda se i u uspešnoj borbi sa bolestima zavisnosti za čiju pojavu je period adolescencije naročito senzitivan. Istraživanja pokazuju da je angažovanje u sportu povezano sa nižim nivoom konzumiranja alkohola, ređim slučajevima konzumiranja cigareta, marihuane i drugih narkotika (Peretti-Watel et al., 2003; Page et al., 1998). Istraživači u oblasti sportkih nauka došli su do zaključka da nije samo angažovanje u sportu važno, već i da je važan intenzitet i obim tog angažovanja, tako da oni koji provode više vremena u sportu i ulažu veći napor u sportskim aktivnostima ostvaruju veći benefit ne samo u sportu već i u školi, na poslu i u životu uopšte (Simpkins et al. 2005; Cooper et al. 1999).

Problem integracije „neobrazovanih“ sportista

Da sport ima i onu drugu, manje svetlu, stranu medalje pokazuje veliki broj sportista koji nakon veoma uspešne sportske karijere imaju problem da se integrišu u društveni sistem. Potpuna

posvećenost treningu i takmičenjima uglavnom sportiste udaljava od formalnog sistema školovanja te se vrlo brzo po završetku karijere susreću sa traumatičnim iskustvom pokušaja profesionalne „post-sportske“ integracije. Završetak sportske karijere može biti čak toliko dramatičan za sportistu da oni upadaju u stanje depresije, osećaju gubitak identiteta, gube na samopouzdanju, odaju se alkoholu i narkoticima, pa čak mogu ispoljavati i suicidalne namere (Blinde & Stratta, 1992; Ogilvie, 1987; Ogilvie & Howe, 1982; Sinclair & Orlick, 1993; Svoboda & Vanek, 1982).

Profesor Dejvid Laval sa Univerziteta u Stirlingu bavio se izučavanjem olimpijskih i paraolimpijskih sportista po završetku njihove sportske karijere i nastavkom profesionalne karijere u nekoj drugoj oblasti izvan sporta. Iako je završetak profesionalne karijere kod sportista nešto što je potpuno izvesno pokazalo se da oni uglavnom ne planiraju unapred šta će raditi nakon što prestanu da se takmiče ili da to čine nevoljno. Da je ovo ozbiljan problem koji treba institucionalno rešavati pokazuje i podatak da je u Velikoj Britaniji osnovan Centar (The British Athletes Lifestyle Assessment Needs in Career and Education (BALANCE)) koji će se baviti isključivo izučavanjem potreba i obrazovanja britanskih sportista kako bi se oni što lakše pripremili za nastavak karijere po završetku svoje sportske karijere. Ovaj centar je utvrdio da bavljenje vrhunskim sportom igra važnu ulogu u razvijanju veština koje imaju mogućnost transfera na druge oblasti delovanja, kao što su veštine komunikacije i organizacije vremena. Međutim, takođe se pokazalo i da sportisti koji su isključivo usredsređeni na trening i takmičenje nailaze na ozbiljne probleme onda kada treba karijeru nastaviti u nekoj drugoj oblasti. Zbog toga je neophodno da se pronade način da se sportisti u toku svoje sportske karijere obrazuju i da postoje obrazovne institucije koje bi imale dovoljno fleksibilne nastavne planove i programe koji bi bili u skladu sa veoma dinamičnim rasporedom treninga i takmičenja (Wylleman, Alfermann, & Lavallee, 2004). Poslednjih godina sve veći broj razvijenih zemalja radi na osnivanju obrazovnih programa namenjenih vrhunskim sportistima. Ovi programi ne samo da mogu da budu implementirani u trenažni i takmičarski raspored već su posebno dizajnirani tako da se njima razvijaju akademske sposobnosti kao nadogradnja sposobnostima koje su rezultat višegodišnjeg sportskog treninga.

Zaključak

Da sport i obrazovanje mogu predstavljati veoma uspešno dvojstvo potvrđuje veliki broj uspešnih sportista koji su svoje kvalitete kasnije potvrdili i u oblasti nauke, politike, privrede ili čak umetnosti. Jedan broj sportista po završetku takmičarske karijere ostaje u sportu obavljajući neku značajnu sportsku funkciju (direktori sportskih klubova, predsednici saveza, sportski menadžeri, treneri). Oni obično čak ni ove poslove koji su u direktnoj vezi sa sportskom granom u kojoj su se dokazali kao uspešni sportisti ne mogu obavljati dovoljno uspešno bez adekvatnog akademskog obrazovanja. Stoga je neophodno da fakulteti razvijaju nastavne planove i programe koji će sportiste osposobiti za proces tranzicije sa „sportskog borilišta“ na radno mesto sportskog

funkcionera. Takav program bi trebalo da poseduje sadržaje iz oblasti menadžmenta i marketinga, ali i iz drugih oblasti ekonomije ili prava kako bi mogli uspešno da obavljaju svoju funkciju. Ovo je prilika za fakultete sporta i fizičkog vaspitanja da formiraju smerove koji će u skladu sa zahtevama tržišta rada školovati kadrove za potrebe sporta i fizičkog vaspitanja i dati doprinos resocijalizaciji i reintegraciji sportista po završetku sportske karijere.

Literatura

1. Allender, S., Cowburn, G. and Foster, C. (2006). Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies, *Health Education Research*, 21(6), 826–35.
2. Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American psychologist*, 54(5), 317.
3. Blinde, E. M., & Stratta, T. M. (1992). The "sport career death" of college athletes: Involuntary and unanticipated sport exits. *Journal of sport behavior*, 15(1), 3.
4. Branscombe, N., Castle, K., Dorsey, A. G., Surbeck, E. and Taylor, J. B. (2000). *Early Childhood Education: A constructivist perspective*, Boston: Houghton Mifflin.
5. Cooper, C. R., Denner, J., and Lopez, E. M. (1999). 'Cultural brokers: Helping Latino children on pathways toward success', *Future of Children*, 9: 51–7.
6. Gilbert, W. and Trudel, P. (2001). 'Learning to coach through experience: Reflection in model youth sport coaches'. *Journal of Teaching in Physical Education*, 21, 16–34.
7. Jones, R.L., Armour, K.M. & Potrac, P. (2004). *Sports coaching cultures: From practice to theory*, London: Routledge.
8. Larson, R. W., & Verma, S. (1999). How children and adolescents spend time across the world: work, play, and developmental opportunities. *Psychological bulletin*, 125(6), 701.
9. Ogilvie B.C. & Howe, M. (1982). Career crisis in sport. In T. Orlick, J.T. Partington, J.H. Salmela (Eds.), *Proceedings of the fifth world congress of sport psychology*, Coaching Association of Canada, Ottawa, pp. 176–183
10. Ogilvie, B.C. (1987). Counselling for sports career termination. In J.R. May, M.J. Asken (Eds.), *Sport psychology: The psychological health of the athlete*, PMA, New York, pp. 213–230
11. Page, R. M., Hammermeister, J., Scanlon, A., and Gilbert, L. (1998). 'Is school sports participation a protective factor against adolescent health risk behaviors?', *Journal of Health Education*, 29: 186–92.
12. Peretti-Watel, P., Guagliardo, V., Verger, P., Pruvost, J., Mignon, P., and Obadia, Y. (2003). 'Sporting activity and drug use: alcohol, cigarette and cannabis use among elite student athletes', *Addiction*, 98, 1249–56.
13. Simpkins, S. D., Ripke, M., Huston, A., and Eccles, J. S. (2005). 'Predicting participation and outcomes in out-of-school activities: similarities and differences across social ecologies', *New Directions for Youth Development*, 105: 51–69.

14. Sinclair, D. A., & Orlick, T. (1993). Positive transitions from high-performance sport. *Sport Psychologist*, 7, 138-138.
15. Svoboda B. & Vanek, M. (1982). Retirement from high level competition. In T. Orlick, J.T. Partington, J.H. Salmela (Eds.), *Proceedings of the fifth world congress of sport psychology*, Coaching Association of Canada, Ottawa, pp. 166–175
16. Wylleman, P., Alfermann, D., & Lavallee, D. (2004). Career transitions in sport: European perspectives. *Psychology of sport and exercise*, 5(1), 7-20.

OBRAZOVNI SISTEM I SPORTSKE AKTIVNOSTI KAO FAKTORI UNAPREĐENJA KVALITETA I DUŽINE ŽIVOTA GRAĐANA SRBIJE

Predrag Gavrilović

Savez za rekreativni sport Srbije

Apstrakt

Osnovni cilj svakog obrazovnog procesa je priprema učesnika za samostalan i uspešan život, u okviru mogućnosti i sposobnosti kojima raspolažu. Pretpostavka za ostvarivanje ovog cilja je i radna sposobnost, koju pojedinac treba da poseduje u svakom životnom dobu, što u najvećoj meri korespondira sa njegovim zdravstvenim statusom. Iz ovih razloga razvijene zemlje donose nacionalne programe, koji su orijentisani na formiranje društva u kojem će svi živeti dug i zdrav život.

Ovaj cilj u prvom redu podrazumeva postizanje visokog kvaliteta i dužine života, pošteđenog od preventabilnih hroničnih nezaraznih bolesti, koje se uz korišćenje duvana, smatraju odgovornim za oko dve trećine svih uzroka smrti. Mnogobrojna istraživanja su ukazala na presudan značaj sportskih aktivnosti u prevenciji ovih patoloških stanja, što je navelo odgovorne vlade da u svojim nacionalnim programima posebno mesto daju edukaciji stanovništva, u svim uzrasnim dobima, o benefitima koje sportske aktivnosti imaju. Tako američki nacionalni program „Zdravi ljudi 2020“ prepoznaje 15 oblasti u kojima je definisano 36 nacionalnih ciljeva, koji se odnose na sportske aktivnosti.

Za to vreme u Srbiji se deci i adolescentima, obuhvaćenim školskim programima, obezbeđuje manje od 5% preporučenog vremena, koje treba da provedu u sportskim aktivnostima, bez mogućnosti da kroz obrazovni sistem dobiju minimum potrebnih informacija neophodnih za ugrađivanje sportskih aktivnosti u sopstveni vrednosni sistem i njihovo regularno i primereno upražnjavanje kroz ceo život. Ukoliko se na planu osavremenjivanja nastavnih planova i programa ne preduzmu odgovarajući koraci, slika obolevanja srpske populacije će perspektivno da sve više zaostaje za trendovima u razvijenim zemljama.

Ključne reči: deca i adolescenti, sportska aktivnost, obrazovanje

Osnovni cilj svakog obrazovnog procesa je priprema učesnika za samostalan, kvalitetan i uspešan život, u okviru mogućnosti i sposobnosti kojima raspolažu. Pretpostavka za ostvarivanje ovog cilja je i radna sposobnost, koju pojedinac treba da poseduje u svakom životnom dobu, što u najvećoj meri korespondira sa njegovim zdravstvenim statusom. Iz ovih razloga razvijene zemlje donose nacionalne programe, koji su orijentisani na formiranje društva u kojem će svi živeti dug i zdrav život (***, 1979, 2001, 2008, 2009, 2010a, 2010b; Janssen, 2007; Mason & McGinnis, 1990; Warburton, Katzmarzyk, Rhodes, & Shephard, 2007).

Ovaj cilj u prvom redu podrazumeva postizanje visokog kvaliteta i dužine života, pošteđenog od preventabilnih hroničnih nezaraznih bolesti, koje se uz korišćenje duvana, smatraju odgovornim za oko dve trećine svih uzroka smrti. Mnogobrojna istraživanja su ukazala na presudan značaj sportskih aktivnosti u prevenciji ovih patoloških stanja, što je navelo odgovorne vlade da u svojim nacionalnim programima posebno mesto daju edukaciji stanovništva, u svim uzrasnim dobima, o benefitima koje sportske aktivnosti imaju (Bauman, Lewicka, & Schöppe, 2005; Cook, Alberts, & Lambert, 2008; Germain, Batsis, Vasquez, & McQuoid, 2016; Janssen, 2007; Janssen & LeBlanc, 2010; Mullen, McAuley, Satariano, Kealey, & Prohaska, 2012; Nocon et al., 2008; Paterson, Jones, & Rice, 2007; Paterson & Warburton, 2010; Sofi, Capalbo, Cesari, Abbate, & Gensini, 2008; Warburton et al., 2007). Tako američki nacionalni program "Zdravi ljudi 2020" prepoznaje 15 oblasti u kojima je definisano 36 nacionalnih ciljeva, koji se odnose na sportske aktivnosti (***, 2010b).

Za to vreme u Srbiji se deci i adolescentima, obuhvaćenim školskim programima, obezbeđuje manje od 5% preporučenog vremena, koje treba da provedu u sportskim aktivnostima, bez mogućnosti da kroz obrazovni sistem dobiju minimum potrebnih informacija neophodnih za ugrađivanje sportskih aktivnosti u sopstveni vrednosni sistem i njihovo regularno i primereno upražnjavanje kroz ceo život. Ukoliko se na planu osavremenjivanja nastavnih planova i programa ne preduzmu odgovarajući koraci, slika obolevanja srpske populacije će perspektivno da sve više zaostaje za trendovima u razvijenim zemljama.

Fizičko vaspitanje je jedna od oblasti, koje u svom domenu treba da doprinosi ostvarivanju pozitivnog uticaja na kvalitet života svakog pojedinca. Pretpostavka kvalitetnog života je njegova dužina i zdravlje, koje bi trebalo da ga prati. Pri tome, zdravlje treba definisati kao fizičko, duševno i društveno blagostanje, a ne samo kao odsustvo bolesti, što se vrlo često pogrešno čini. Dakle, fizičkim vaspitanjem treba efikasno delovati na poboljšanje zdravlja i produženje života svakog pojedinca.

Ovako definisan osnovni zadatak fizičkog vaspitanja istovremeno predstavlja generalno strateško opredelenje delovanja. Ovo opredelenje je moguće operativno definisati kao niz aktivnosti, koje za osnovne ciljeve imaju:

- pružanje podrške i stimulacije pravilnom formiranju, razvoju i održavanju morfoloških, funkcionalnih i motoričkih osobina pojedinaca fizičkim vežbanjem;

- predupređivanje nastanka i razvoja posturalnih poremećaja i eventualnih naknadnih deformiteta fizičkim vežbanjem;
- formiranje pozitivnih stavova o održavanju morfoloških, funkcionalnih i motoričkih osobina fizičkim vežbanjem;
- osposobljavanje pojedinca za dijagnostikovanje stepena fizičke pripremljenosti, te programiranje i upravljanje sopstvenim fizičkim vežbanjem.

Pored navedenih osnovnih ciljeva fizičkim vaspitanjem se postiže i čitav niz, ništa manje važnih, sporednih i izvedenih ciljeva, ali koji su funkcionalna posledica efikasno postignutih osnovnih ciljeva.

Pošto je dokazano da je fizička sprema definisana kao skup osobina koje su povezane sa sposobnošću čoveka da se bavi fizičkim aktivnostima, pozitivno povezana sa kvalitetom zdravlja i dužinom života, kao osnovno sredstvo fizičkog vaspitanja pojavljuju se fizička aktivnost i vežbanje.

Fizičko vaspitanje je, zbog svog značaja za dobrobit društva, sistemskim propisima definisano kao delatnost od posebnog društvenog interesa, a jedan njegov manji deo je i institucionalno strukturiran kroz nastavu fizičkog vaspitanja u školskom sistemu.

Iz ovih razloga razvijene zemlje donose nacionalne strategije i programe, koji su orijentisani na formiranje društva u kojem će svi živeti dug i zdrav život.

"Zdravi ljudi" je nacionalna strategija SAD, zasnovana na rezultatima naučnih istraživanja, usmerena na unapređenje zdravlja i prevenciju bolesti, započeta 1979. godine (***, 1979). Prva operativna strategija je donešena 2000. godine za period do 2010. godine (Mason & McGinnis, 1990). U ovoj strategiji je od 22 oblasti u kojima se strategija sprovodila, prvo mesto zauzimala oblast koja se odnosila na fizičke aktivnosti (***, 2001). Za realizaciju ovog segmenta Strategije je bio zadužen Predsednički savet za fizičku pripremu i sport. Trenutno je u toku realizacija strategije "Zdravi ljudi 2020" (***, 2010b) i već je započet rad na izradi strategije za desetogodišnji period od 2020. do 2030. godine.

U nacionalnoj strategiji "Zdravi ljudi 2020" značajno mesto zauzimaju fizičke aktivnosti, kao sredstvo za poboljšanje zdravlja, fizičke pripremljenosti i kvaliteta života. Ovi naponi započinju, na državnom nivou u SAD, izradom programa i nacionalnog "Vodiča za fizičke aktivnosti Amerikanaca" 2008. godine (***, 2008).

Ove inicijative sledi veći broj razvijenih zemalja Zapada, kao što su Velika Britanija, Australija, Kanada, Singapur, Irska i Škotska. Preporuke koje se daju, baziraju se na medicini zasnovanoj na dokazima. Dakle, samo rezultati pažljivo metodološki dizajniranih i odgovorno sprovedenih istraživanja su predstavljala oslonac za zauzimanje stavova i davanje preporuka.

Svetska zdravstvena organizacija 2010. godine objavljuje "Globalne preporuke za fizičke aktivnosti i zdravlje", u kojima sublimira veliki broj proverenih rezultata naučnih istraživanja (***, 2010a). U preprukama se konstatuje da je fizička neaktivnost prepoznata kao četvrti od

vodećih riziko-faktora za mortalitet globalno u Svetu, pri čemu nivoi fizičke neaktivnosti rastu u Svetu i imaju značajan uticaj na razvoj čitavog niza hroničnih nezaraznih bolesti, koje bitno utiču na smanjenje radne sposobnosti, kvaliteta i dužine života.

U preporukama Svetska zdravstvena organizacija za populaciju dece i adolescenata uzrasta od 5 do 17 godina starosti ukazuje na potrebu da se fizičkim aktivnostima poboljšaju kardiorespiratorna i mišićna sposobnost, zdravlje kostiju, pokazatelji kardiovaskularnog i metaboličkog zdravlja, kao i da se smanje simptomi anksioznosti i depresije (***, 2009; Janssen, 2007; Janssen & LeBlanc, 2010). U tom smislu se u preporukama insistira na potrebi da deca ovog uzrasta svakodnevno budu umereno i intenzivno fizički aktivna najmanje 60 minuta (Janssen, 2007; Janssen & LeBlanc, 2010). Aktivnost bi trebalo da prvenstveno bude aerobnog karakera. Pored ovih aktivnosti se preporučuje da se i tri puta nedeljno koriste i opterećenja namenjena razvoju mišićne snage. Svaka dodatana aktivnost će imati dodatne pozitivne efekte na ovu populaciju (***, 2009).

U populaciji odraslih starosti od 18 do 64 godine, Svetska zdravstvena organizacija preporučuje fizičke aktivnosti, zbog poboljšanja kardiorespiratorne i mišićne sposobnosti, koštanog i funkcionalnog zdravlja, smanjenja rizika od nastanka i razvoja hroničnih nezaraznih bolesti, depresije i kognitivnog propadanja (Bauman et al., 2005). Sugerise se najmanje 150 minuta nedeljno umerene fizičke aktivnosti, ili najmanje 75 minuta intenzivne aerobne fizičke aktivnosti, odnosno odgovarajuće kombinacije, pri čemu pojedinačno opterećenje treba da traje najmanje 10 minuta u kontinuitetu (Warburton et al., 2007). Svaka dodatna aktivnost proizvodi i dodatne benefite i kao takva se preporučuje (Cook et al., 2008; Nocon et al., 2008; Sofi et al., 2008). Takođe se preporučuje najmanje dva puta nedeljno izvoditi vežbe snage, kao i tri puta nedeljno raditi na održavanju i razvoju ravnoteže, kao prevenciji padova, koji u populaciji starijih znaju da budu sa teškim posledicama (Warburton, Charlesworth, Ivey, Nettlefold, & Bredin, 2010).

Stariji od 64 godine predstavljaju deo populacije kojoj se u poslednje vreme posvećuje posebna pažnja. Pored toga što preovladava mišljenje da fizičke aktivnosti nisu primerene ovom uzrastu, sve je više dokaza da je upravo ovom delu populacije posebno značajno da zadrži i unapredi nivo telesnih aktivnosti (Paterson et al., 2007). S jedne strane, zbog toga što u ovoj populaciji dolaze do izražaja nepovoljni efekti hroničnih nezaraznih bolesti, koje je moguće regularnim telesnim aktivnostima prevenirati, ili barem odložiti njihov nastanak, dok s druge strane, održan nivo fizičkih i funkcionalnih sposobnosti garantuje prevenciju padova, kao i prevenciju nastanka i razvoja osteoporoze (Germain et al., 2016; Mullen et al., 2012; Paterson & Warburton, 2010). Nivo aktivnosti koji se preporučuje u ovoj uzrasnoj grupi, za oba pola je identičan preporukama za ostale grupe odraslih.

Demografska slika Srbije je zabrinjavajuća zbog činjenice da je stanovništvo u dužem vremenskom periodu izloženo demografskom starenju, uz izraženu depopulaciju. U ovom trenutku se Srbija nalazi u prvih pet zemalja Sveta po prosečnoj starosti i ukoliko se na tom planu ništa ne preduzme u narednih deset godina će se naći u prve tri zemlje Sveta. Najnovija

istraživanja dodatno pogoršavaju ovu sliku, jer se očekuje da će u grupi od 35 industrijskih zemalja porast prosečnog životnog veka u Srbiji, kako za muškarce, tako i za žene, biti minimalan (Kontis et al., 2017). Dok će žene u Južnoj Koreji imati očekivani prosečan životni vek od preko 90 godina, ista populacija će u Srbiji živeti jedva nešto preko 78 godina. U populaciji muškaraca se očekuje najduži životni vek takođe u Južnoj Koreji sa oko 84 godine, dok će u Srbiji iznositi nešto preko 73 godine. Dakle, iako će se u Srbiji živeti kraće, prosečna starost stanovništva će se povećavati, a time i udeo hroničnih nezaraznih bolesti koje, znatno opterećuju sistem zdravstvene zaštite u zemlji.

U ovom trenutku, informacije dostupne relevantnim institucijama u Republici ukazuju na nepovoljne indikatore koji predstavljaju rizikofaktore za nastanak i razvoj hroničnih nezaraznih bolesti. Tako je u Srbiji prisutno 33.6% pušača. Ovaj podatak posebno dobija na značaju u svetlu informacija Svetske zdravstvene organizacije po kojima se pušenje smatra odgovornim za 16.8% svih smrtnih slučajeva u razvijenim zemljama. Gojazni čine 18.6% građana Srbije. Alkohol sporadično, ili kontinuirano konzumira oko 40% stanovništva. Ovi se podaci ogledaju i u činjenici da 46.5% stanovništva pati od povišenog krvnog pritiska (***, 2014a, 2014b).

Ako se ovim podacima pridruže informacije o bavljenju sportskim aktivnostima, onda se dobija pogubna slika o životnom stilu koji prevladava u Srbiji. Oko 59% građana Evropske unije participira u sportskim aktivnostima (***, 2013), dok u Srbiji jedva 10% stanovništva uzima učešća u telesnim aktivnostima (***, 2015) i to na način koji je u odnosu na preporuke Svetske zdravstvene organizacije najčešće neadekvatan i nedovoljan. U Srbiji 56% populacije nikada ne koristi sportske aktivnosti, dok u zemljama Evropske unije to izjavljuje 34% stanovništva.

Kao posledica ovih podataka se pojavljuje i potreba da, iako ekonomski daleko manje potentni, u Srbiji moramo da znatno više opeterećujemo funkcionisanje zdravstvenog sistema u odnosu na zemlje Evropske unije. Ovome treba dodati rezultate analiza epidemioloških podataka, kojima raspolaže Svetska zdravstvena organizacija, a koje govore u prilog zaključku da su u preporučenim režimima rada povrede, kao posledica sportskih aktivnosti, retke i da benefiti daleko nadmašuju rizike koje vežbanje mogu da prate.

Rezultati velikog broja istraživanja ukazuju na bavljenje sportskim aktivnostima kao jedan od najznačajnijih faktora za prevenciju hroničnih nezaraznih bolesti (A. E. Hardman, 2001), koje bitno smanjuju kvalitet života i koje ga značajno skraćuju. Iz tog razloga je potrebno poklanjanje veće pažnje sportskom obrazovanju, čiji se značajan deo odvija kroz nastavu fizičkog vaspitanja (K. Hardman, 2008a, 2008b; K. Hardman & Marshall, 2005).

Evropski parlament konstatuje (K. Hardman, 2007), da je "fizičko vaspitanje jedino vaspitno iskustvo, gde je fokus na telu, njegovom pokretu i fizičkom razvoju, što pomaže deci da nauče da poštuju i vrednuju sopstveno i tuđe telo i sposobnosti", kao i da je fizičko vaspitanje "jedini školski predmet, u okviru kojeg se deca pripremaju za zdrav život, i koji je usmeren na njihov celokupan fizički i mentalni razvoj, a kroz koji se prenose važne društvene vrednosti kao što su pravičnost, samodisciplina, solidarnost, tolerancija, timski duh i fair play". Pored toga najviše evropsko telo upozorava na neprihvatljivu marginalizaciju oblasti fizičkog vaspitanja zapaženu u

devedesetim godinama, zbog čega su preduzete akcije na sanaciji zatečenog stanja. Tako je Savet Evrope usvojio Preporuke (***, 2003), čija je realizacija unapredila politike prevazilaženja neprihvatljivog stanja u ovoj oblasti, a sa ciljem da se povećanjem fizičkih aktivnosti u populaciji građana Evrope utiče na smanjenje incidence bolesti povezanih sa gojaznošću i sedentarnim životnim stilom.

Na tom planu situaciju u Srbiji karakterišu promene koje su postepeno marginalizovale fizičko vaspitanje kao nastavni predmet. Nakon prakse realizacije fizičkog vaspitanja kroz tročasovni nedeljni fond, donošenjem reformisanog nastavnog plana i programa 2006. godine, nastava je u starijim razredima osnovne škole trebala da se redukuje za jedan čas, a sve u cilju "rasterećenja učenika". Krajnjim naporima i pritiscima struke ova "kreativna" intervencija je amortizovana uvođenjem obavezne izabrane sportske grane u starijim razredima osnovne škole. Od 2007. godine, pored obaveznih tri časa u mlađim razredima osnovne škole, definisano je u starijim razredima dva obavezna časa fizičkog vaspitanja sa jednim obaveznim časom "izabranog sporta". Očigledno se radi o iznuđenom rešenju za koje samo pitanje vremena kada će biti svedeno na dva časa, čime će se Vlada Republike Srbije i njeno Ministarstvo odgovorno za problematiku prosvete, svrstati na stranu subsaharskih zemalja Afrike, za koje je takođe karakterističan odbojan stav prema fizičkom vaspitanju. Na taj način, ne samo da će se prikazati izrazita neinformisanost, a time i nekompetentnost za poslove kojima treba da se bavi, nego će, u domenu svojih nadležnosti uraditi sve što može u korist opšte društvene štete.

Literatura

- ***. (1979). *Healthy People: The Surgeon General's report on health promotion and disease prevention*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- ***. (2001). *Healthy People 2000 Final Review*. Hyattsville, Maryland, USA: Public Health Service.
- ***. (2003). *Recommendation Rec(2003)6 of the Committee of Ministers to member states on improving physical education and sport for children and young people in all European countries*. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers.
- ***. (2008). *2008 Physical Activity Guidelines for Americans*. U.S. Department of Health and Human Services.
- ***. (2009). Physical activity guidelines advisory committee report, 2008: To the Secretary of Health and Human Services. *Nutrition Reviews*, 67(2), 114-120.
- ***. (2010a). *Global recommendations on physical activity for health*. World Health Organization.
- ***. (2010b). *Healthy People 2020*. U.S. Department of Health and Human Services.

- ***. (2013). *Sport and Physical Activity. Special Eurobarometer*. European Commission - Directorate-General for Communication
- ***. (2014a). *Analiza rezultata istraživanja zdravlja stanovništva Srbije iz 2013. godine*. Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut".
- ***. (2014b). *Zdravstveno statistički godišnjak za 2013. godinu*. Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut".
- ***. (2015). *Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014-2018. godine*. Beograd: Sl. glasnik.
- Bauman, A., Lewicka, M., & Schöppe, S. (2005). *The Health Benefits of Physical Activity in Developing Countries*. Geneva: World Health Organization.
- Cook, I., Alberts, M., & Lambert, E. V. (2008). Relationship between adiposity and pedometer-assessed ambulatory activity in adult, rural African women. *International Journal of Obesity*, 32(8), 1327-1330.
- Germain, C. M., Batsis, J. A., Vasquez, E., & McQuoid, D. R. (2016). Muscle strength, physical activity, and functional limitations in older adults with central obesity. *Journal of Aging Research*, 2016.
- Hardman, A. E. (2001). Physical activity and health: Current issues and research needs. *International Journal of Epidemiology*, 30(5), 1193-1197.
- Hardman, K. (2007). *Current Situation and Prospects for Physical Education in the European Union*. Brussels: European Parliament's committee on Culture and Education.
- Hardman, K. (2008a). Physical education in schools: A global perspective. *Kinesiology*, 40(1), 5-28.
- Hardman, K. (2008b). The situation of physical education in schools: A European perspective. *Human Movement*, 9(1), 5-18.
- Hardman, K., & Marshall, J. (2005). Physical education in schools in european context: Charter principles, promises and implementation realities *Physical Education: Essential Issues* (pp. 39-64): SAGE Publications Inc.
- Janssen, I. (2007). Physical activity guidelines for children and youth. *Applied Physiology, Nutrition and Metabolism*, 32(SUPPL. 2E), S109-S121.
- Janssen, I., & LeBlanc, A. G. (2010). Systematic review of the health benefits of physical activity and fitness in school-aged children and youth. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7.
- Kontis, V., Bennett, J. E., Mathers, C. D., Li, G., Foreman, K., & Ezzati, M. (2017). Future life expectancy in 35 industrialised countries: projections with a Bayesian model ensemble. *The Lancet*, 389(10076), 1323-1335. doi: 10.1016/S0140-6736(16)32381-9

- Mason, O. J., & McGinnis, M. (1990). "Healthy People 2000": An Overview of the National Health Promotion and Disease Prevention Objective. *Public Health Reports*, 105(5), 441-446.
- Mullen, S. P., McAuley, E., Satariano, W. A., Kealey, M., & Prohaska, T. R. (2012). Physical activity and functional limitations in older adults: The influence of self-efficacy and functional performance. *Journals of Gerontology - Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 67 B(3), 354-361.
- Nocon, M., Hiemann, T., Müller-Riemenschneider, F., Thalau, F., Roll, S., & Willich, S. N. (2008). Association of physical activity with all-cause and cardiovascular mortality: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Preventive Cardiology*, 15(3), 239-246.
- Paterson, D. H., Jones, G. R., & Rice, C. L. (2007). Ageing and physical activity: Evidence to develop exercise recommendations for older adults. *Applied Physiology, Nutrition and Metabolism*, 32(SUPPL. 2E), S69-S108.
- Paterson, D. H., & Warburton, D. E. R. (2010). Physical activity and functional limitations in older adults: A systematic review related to Canada's Physical Activity Guidelines. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7.
- Sofi, F., Capalbo, A., Cesari, F., Abbate, R., & Gensini, G. F. (2008). Physical activity during leisure time and primary prevention of coronary heart disease: An updated meta-analysis of cohort studies. *European Journal of Preventive Cardiology*, 15(3), 247-257.
- Warburton, D. E. R., Charlesworth, S., Ivey, A., Nettlefold, L., & Bredin, S. S. D. (2010). A systematic review of the evidence for Canada's Physical Activity Guidelines for Adults. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7.
- Warburton, D. E. R., Katzmarzyk, P. T., Rhodes, R. E., & Shephard, R. J. (2007). Evidence-informed physical activity guidelines for Canadian adults. *Applied Physiology, Nutrition and Metabolism*, 32(SUPPL. 2E), S16-S68.

OBRAZOVANJE U SPORTU

MODELOVANJE EDUKACIJE U SPORTSKOM MENADŽMENTU

Julijan Malacko

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Novom Sadu

Apstrakt

Modelovanje edukacije u sportskom menadžmentu predstavlja jednu od najvažnijih i ujedno najsloženijih delatnosti koja obezbeđuje da se sportske, poslovne i organizacione funkcije sprovede na što racionalniji, efikasniji i efektniji način, u kome sportista, trener, tim stručnjaka, naučnici i menadžeri svih profila predstavljaju najvažnije resurse. Bez visoko edukovanih ljudskih resursa i dobro uređene i organizovane sportske organizacije, menadžment u sportu ne može da obezbedi svoj funkcionalni sadržaj, i obratno, bez menadžmenta sportska organizacija nema integralnu, optimalnu i operativnu moć za svoje delovanje i razvoj. Menadžment u sportu obuhvata proces predviđanja, modelovanja, planiranja, programiranja, organizovanja, rukovođenja i obezbeđenja politike i kontrole ljudskih, materijalnih, finansijskih i drugih organizacionih resursa sportske organizacije. Time menadžment, u širem smislu, obezbeđuje integralnost svih procesa koji su relevantni za upravljanje procesima i funkcijama, sa generalnim ciljem da se stvorene ideje transformišu u uspešnu aplikaciju ciljeva. U užem smislu, sportski menadžment predviđa sportski razvoj, planira opšte poslove u oblasti sporta, organizuje resurse, procese i funkcije, ostvaruje politiku razvoja ljudskih resursa, organizuje sportsku i poslovnu funkciju, obezbeđuje komunikaciju i koordinaciju, kontroliše procese i eliminiše destruktivne konflikte. U sportskom menadžmentu najvažniji resurs je sportista i njegov trener, kao i grupe ljudi koji donose veoma važne odluke za razvoj sportske organizacije i postizanje visokih sportskih vrednosti pojedinaca ili ekipa. Sa stanovišta edukativne discipline, menadžment u sportu se izučava u obrazovnim institucijama, a što se tiče veštine, on se pre svega zasniva na genetičkim potencijalima, radnim sposobnostima, znanjima, kreaciji, stvaralaštvu, intuiciji, tradiciji i stečenom iskustvu menadžera.

Ključne reči: obrazovanje, menadžment, sport

Uvod

Polazeći od činjenice da je u savremenom svetu poznato da se svaka ljudska delatnost u kojoj se ostvaruje neki proizvod odvija po nekoj tehnologiji rada, ili konkretnije rečeno, da je nemoguće

u bilo kojoj ljudskoj delatnosti ostvariti neki vredan proizvod, a da pri tome nije bila primenjena visoko razvijena tehnologija rada, to u sportskom menadžmentu znači da svakom postignutom sportskom uspehu prethodi primena visoko razvijene sportske i poslovne tehnološke funkcije, koja treba da bude zasnovana na što validnijem modelovanju edukacije u sportskom menadžmentu (Malacko, 2011).

Bez obzira o kojoj vrsti menadžera se radi, menadžerske sposobnosti su veoma značajne za sport, iz razloga, što postoje različiti interakcijski odnosi između mnogih subjekata u sportskoj organizaciji, od kojih su najbitniji trener-sportista, trener-menadžer, menadžer-upravni odbor, menadžer-javnost, menadžer-masmediji i dr. Menadžerski odnosi koji se uspostavljaju menadžerskim sposobnostima konstituišu se komunikacijskim kanalima preko kojih se plasiraju odgovarajuće informacije različitog sadržaja, namena i kvaliteta. Iz tih razloga, sportski menadžeri treba da budu kreativni, aktivni, inovantni, fleksibilni, brzi u odlučivanju, i u svemu fokusirani na kvalitet. To konkretno znači, da treba ne samo da se prilagođavaju savremenim tranzicionim promenama, već i sami da kontinuirano kreiraju promene u svom okruženju, a to mogu samo, s jedne strane, ako su visoko edukovani, a sa druge strane, ako poseduju vlastite genetske potencijale.

U sportskoj organizaciji, menadžment u širem smislu, obezbeđuje integralnost svih procesa koji su relevantni za upravljanje procesima i funkcijama, sa generalnim ciljem, da se stvorene ideje transformišu u uspešnu aplikaciju ciljeva. U užem smislu, sportski menadžment predstavlja proces predviđanja, modelovanja, planiranja, programiranja, organizovanja, rukovođenja i obezbeđenja politike i kontrole ljudskih, materijalnih, finansijskih i drugih organizacionih resursa sportske organizacije (Malacko, 2013).

Konkretno, sportski menadžment predviđa sportski razvoj, planira opšte poslove u oblasti sporta, organizuje resurse, procese i funkcije, ostvaruje politiku razvoja ljudskih resursa, organizuje sportsku i poslovnu funkciju, obezbeđuje komunikaciju i koordinaciju, kontroliše procese i eliminiše destruktivne konflikte. U sportskom menadžmentu najvažniji resurs je sportista i njegov trener, kao i grupe ljudi koji donose veoma važne odluke za razvoj sportske organizacije i postizanje visokih sportskih vrednosti.

Na današnjem nivou visokih sportskih dostignuća u svetu, kao i primeni sportske nauke i trenažne tehnologije, sve veća pažnja poklanja se ljudskim resursima u upravljanju sportskim i poslovnim funkcijama u sportskim organizacijama. U vezi s tim, opšte je poznato, da je visoki nivo sportske nauke, trenažne i upravljačke tehnologije, direktno uslovljen ljudskim resursima u sportskim organizacijama. Isto tako je poznato, da se bez adekvatno edukovanih, kreativnih i stvaralačkih ljudskih resursa ne može sprovoditi razvojna politika, nauka i tehnologija ni u jednom upravljačkom sistemu u društvu, pa prema tome ni u sportu, jer, kao što je poznato, ljudi su nosioci reformi, razvoja i progresu.

Pojmovi i termini modelovanja edukacije

Konstruisati neki valjani model u određenoj ljudskoj delatnosti, to znači uneti u njega sva prethodna i trenutna ukupna saznanja, postojeću naučnu, stručnu i pragmatičnu literaturu, stečena lična iskustva, intuiciju, tradiciju, logiku, genetički uslovljenu kreaciju i stvaralaštvo, imajući pri tome krajnju nameru ili svrhu, da je model prvenstveno namenjen korišćenju za rešavanje nekog aktuelnog, relevantnog i iznad svega praktičnog problema. U takvoj situaciji, stepen uspešnosti njegove primene zavisiće od stepena približavanja i poklapanja intuitivnog, kreativnog i stvaralačkog načina mišljenja, pristupa i postupaka sa objektivnom stvarnošću (Malacko, 2011).

U teoriji i svakodnevnoj praktičnoj aktivnosti javljaju se različiti pojmovi i termini koje je često teško međusobno razlikovati, jer se neretko upotrebljavaju kao sinonimi, iako imaju različita stručna značenja. Od značajnijih pojmova to su (Malacko i Rađo, 2006):

- **učenje**, za koje je karakteristično usvajanje znanja, veština i navika kroz obrazovanje i praksu, a o naučenom se može zaključivati samo na bazi promene ponašanja;
- **trening**, za koga se može reći da predstavlja planiranu aktivnost sticanja veština i znanja koje zahteva uspešno obavljanje nekog određenog posla ili aktivnosti;
- **obrazovanje**, koje označava širenje ukupnih spoznaja, znanja, veština i sposobnosti osobe koje ju osposobljavaju za samostalno odlučivanje i delovanje u različitim situacijama; i
- **razvoj**, koji je vezan uz sticanje obrazovanja novih znanja, veština i sposobnosti, koje omogućavaju pojedincu preuzimanje složenih, novih poslova i pozicija, i istovremeno ga pripremaju za budućnost i zahteve koji tek dolaze.

Edukacija ljudskih resursa danas postaje jedan od najvažnijih oblika upravljanja i razvoja u organizacijama. Razlozi zašto se u obrazovanje zaposlenih, razvijanje čitavog niza raznovrsnih obrazovnih procesa i programa u savremenim organizacijama ulaže tako mnogo su svakako brojni. Neki od najvažnijih jesu:

- **promene u tehnologiji**, koje prouzrokuju veliko zastarevanje znanja i zahtevaju nova znanja i permanentno obrazovanje;
- **povećanje u kompleksnosti i neizvesnosti poslovne okoline**, koja traži veća i drukčija znanja, te stavlja ljude i njihov razvoj u prvi plan, ne samo razvoja nego i opstanka organizacije;
- **moderno poslovanje**, koje traži nove veštine u tradicionalnom načinu poslovanja koje nisu bile tako važne, kao što su interpersonalne i komunikacijske veštine, veštine upravljanja konfliktima i sl.;

- **širenje jaza između zahteva rada i aktuelnih znanja**, s obzirom da savremeno poslovanje sve više zahteva neka znanja i veštine koje se ne obrađuju dovoljno ili adekvatno u formalnom procesu obrazovanja; i
- **sistem obrazovanja, poslovni život i zahtevi rada imaju različitu dinamičnost**, pri čemu je dinamičnost drugog mnogo veća, a promene mnogo brže, sad već svakodnevene.

Analiza efikasnosti sistema edukacije

Realna osnova za analizu efikasnosti sistema edukacije i usavršavanja ljudskih resursa u sportu na određeni način nalazi se u pozitivnim zakonskim regulativima kojima se obavezuju naučno obrazovne institucije da nakon određenog vremena utvrde prednosti i nedostatke aktuelnog nastavnog plana i programa i na osnovu toga izvrše potrebne revizije, modifikacije i korekcije.

Takav formalan zahtev temelji se na saznanjima da i najbolje koncipirani planovi i programi vremenom mogu postati ozbiljan uzrok disproporcije između realnih potreba i interesa učesnika koji su obuhvaćeni edukacijom, pa i realnih društvenih potreba u odnosu na zatečeni sistem obrazovanja.

Stvarni razlozi promene sistema edukacije ljudskih resursa u sportu leže u potrebi:

- **osavremenjavanja procesa nastave**, ne samo zbog promenjenih interesa i potreba, nego i usled stalnih i sve bržih tehnoloških dostignuća, koja se bez određenih reformskih promena teško mogu spontano uključivati u edukativni proces, bilo iz subjektivnih ili objektivnih razloga;
- **usklađivanja sistema edukacije sa realnim potrebama**, kako zbog nastalih promena u područjima gde se ljudski resursi zapošljavaju, tako i zbog uočenih promašaja u aktuelnoj koncepciji edukovanja, koja je u mnogo čemu više opterećena formalizovanim tradicionalizmom, nego što daje šansu osposobljavanja za kreativan rad u promenljivim situacijama;
- **povećanja efikasnosti edukacije**, što postaje nužan imperativ edukativnih institucija, ako se realno sagleda stvarna disproporcija između društvenih ulaganja u materijalnu osnovu i stvarnih efekata koji se postižu u sportu.

Planove i programe u okviru pojedinih područja i smerova treba prilagoditi svetskim standardima koji važe za slične visokoškolske ustanove u svetu, a zasnovani su na naučnoj i informatičkoj tehnologiji, kako bi studenti bili u kontaktu sa aktuelnim izvorima naučnih i stručnih informacija. Potrebno je posebno predvideti da se nastava izvodi u malim studijskim grupama, putem mentorskog rada, case studies, redovnih konsultacija sa nastavnicima i saradnicima, a sve to sa akcentom na aplikaciju usvojenih znanja u neposrednoj praktičnoj aktivnosti.

Modelovanje edukovanja i usavršavanja

Edukovanje ljudskih resursa na svim obrazovnim nivoima (dodiplomske i posleddiplomske specijalističke i master studije) potrebno je voditi računa o bodovnoj vrednosti predmeta i tema, s obzirom da se u Evropi savremene studije usklađuju sa kreditnim sistemom Evropske unije radi toga da se pomoću European Credit Transfer System (ECTS) omogući međunarodna mobilnost studenata i priznavanje obavljene nastave i skupljenih kredita (kreditnih bodova – KB) u bilo kojoj zemlji Evropske unije.

Generalni ciljevi edukacije su: kontinuirano obrazovanje i podizanje nivoa znanja, poboljšanje radne uspešnosti, aktualiziranje znanja i veština, izbegavanje menadžerskog zastarevanja, rešavanje organizacionih problema, usmeravanje novo zaposlenih, priprema za promociju i menadžersku sukcesiju i dr.

Specifični ciljevi su: poboljšanje odnosa sa korisnicima usluga, kontinuirano menjanje stavova, podizanje nivoa timskog rada, povećanje sposobnosti rešavanja problema, efikasnije upravljanje vremenom, povećanje sigurnosti rada, ovladavanje specifičnim metodama i radnim postupcima, podizanje kreativnosti i kreativnog rešavanja problema i podizanje nivoa kvaliteta u radu.

Usavršavanje ljudskih resursa u sportskim organizacijama je neophodno prilagoditi savremenim uslovima funkcionisanja ljudskih resursa, iz razloga što se poslednjih godina sve više oseća potreba za formiranjem profesionalnih stručnih institucija, koji bi pratili, proučavali i unapređivali tehnologiju sportsko trenažnog procesa i upravljanja sportskim organizacijama, sa ciljem da se stečene informacije pretoče u neposrednu trenažnu i upravljачku praksu i da se izradi, unapređuje i usavršava kontinuirani sistem usavršavanja ljudskih resursa, koji bi bio u funkciji sistema priprema i nastupa na sportskim takmičenjima vrhunskih sportista.

Institucionalizovani sistem edukovanja i usavršavanja

Institucionalizovani sistem edukovanja i usavršavanja (na primer, Centar za usavršavanje kadrova u sportu, Centar za unapređenje sporta, Institut za tehnologiju sporta i sl.) ili stručno telo (stručni savet, stručna komisija) trebalo bi formirati i ozakoniti je pri nacionalnim olimpijskim komitetima, sportskim savezima ili naučno obrazovnim institucijama, a sačinjavali bi je teoretičari, metodičari i praktičari trenažne tehnologije i menadžeri u sportu.

Da bi sistem mogao funkcionisati na optimalan način, veoma je važno da u okviru pojedinih sportskih saveza funkcionišu Trenerske organizacije i Stručni saveti, a tamo gde još uvek ne postoje, da se formiraju i poboljša njihovo funkcionisanje, jer su to udruženja u kojima treba da se kreiraju, razmatraju, analiziraju i preduzimaju mere na stručnom i tehnološkom planu, i istovremeno rešavaju aktuelni tehnološki i kadrovski problemi.

Optimalno funkcionisanje sistema edukovanja i usavršavanja ljudskih resursa u sportskim organizacijama moguće je jedino uz postojanje kontinuirane saradnje i povezanosti između Olimpijskog komiteta, Fakulteta za sport, Fakulteta za menadžment u sportu, Sportskih saveza, Trenerskih organizacija, Stručnih komisija i institucije koja se bavi usavršavanjem trenera koji rade u neposrednoj trenažnoj aktivnosti. Tek u jednoj takvoj organizacionoj strukturi i njihovom interaktivnom funkcionisanju, moguće je na uspešan način organizovati različite oblike usavršavanja (seminari, savetovanja, okrugli stolovi, radionice, simpozijumi, naučni skupovi i sl.) i očekivati adekvatne efekte (Malacko, 2002).

Orijentacioni model programskih sadržaja za usavršavanje kadrova

Orijentacioni model programskih sadržaja za usavršavanje kadrova u sportskim organizacijama trebalo bi da bude sadržan i formulisan u sledećem obliku (Malacko i Doder, 2014):

- daje inicijativu i podstiče aktivnost na pronalaženju najcelishodnijih rešenja u školovanju stručnog kadra na fakultetima, višim školama i drugim sportskim institucijama,
- radi na pripremanju i sprovođenju oblika usavršavanja trenera i menadžera putem seminara, savetovanja, stažiranja i licenciranja u zemlji i inostranstvu,
- vodi brigu o snabdevanju savremenom stručnom literaturom i drugim oblicima i sadržajima koji doprinose sistematskom usavršavanju ljudskih resursa,
- vrši publikovanje naučnih i stručnih radova u naučnim i stručnim časopisima, čime će se dati značajan doprinos u prenošenju najnovijih naučnih, stručnih i metodoloških saznanja u cilju poboljšanja neposredne sportske prakse,
- prenosi najnovija saznanja iz oblasti najsavremenijih trenažnih i menadžmentskih tehnologija, radi pružanja pomoći kroz neposredan instruktivno-pedagoški rad u planiranju, programiranju i operacionalizaciji trenažnog i upravljačkog procesa,
- izrađuje i sprovodi nastavne planove i programe na kursovima za edukaciju i usavršavanje trenerskog i menadžerskog kadra u odgovarajućim (odabranim, željenim) sportovima, koji se periodično (3-4 puta godišnje) sprovode po sportovima, uz angažovanje domaćih i stranih predavača,
- vrši praćenje i analiziranje organizacije i sprovođenja stručno-pedagoškog rada u sportskim organizacijama i daje preporuke za njegovo unapređenje,
- radi na pronalaženju najpogodnijih oblika, metoda i sadržaja rada u pripremanju vrhunskih sportista reprezentativnog nivoa za najveća sportska ostvarenja,
- vrši praćenje stanja i nivoa pripremljenosti vrhunskih sportista na osnovu dijagnostičiranja i prognoziranja u Dijagnostičko-prognostičkom centru,
- na osnovu praćenja postignutih rezultata vrši analizu i daje predloge za poboljšanje kvalitetnog nivoa pojedinih sportista i pojedinačnih sportova,
- vodi brigu o kontinuiranom radu sa najmlađima, formiranju, organizacionoj strukturi i sadržaju rada sportskih škola, posebno tamo gde za takav rad postoje odgovarajući uslovi i interesovanje,

- prati sistem takmičenja, analizira ga i daje predloge za njegovo unapređenje,
- na kraju svake takmičarske sezone, a za potrebe nadležnih sportskih organa (na primer, Nacionalnog olimpijskog komiteta, nadležnih sportskih saveza i sl.) izrađuje potrebne analize stručnog rada i postignutih rezultata sa preporukama za dalji rad,
- daje inicijativu za poboljšanje društvenog položaja i profesionalizacije trenera i menadžera,
- vrši utvrđivanje nacionalnih kategorizacija sportova, sportista i sportskih stručnjaka i dodelu sportskih zvanja u skladu sa kategorizacijama,
- vrši propagandnu, izdavačku i istraživačko razvojnu delatnost u oblasti sporta,
- vrši organizacionu i stručnu pomoć organizacijama koje realizuju programe kojima se ostvaruje opšti interes u oblasti sporta,
- vrši procenu i evaluaciju zdravstvenog stanja sportista,
- sprovodi stručno usavršavanje sportskih stručnjaka,
- daje savete pri planiranju, izgradnji i rekonstrukciji sportskih objekata,
- sprovodi organizaciju i realizaciju završnih priprema vrhunskih i perspektivnih sportista,
- vodi matičnu evidenciju u oblasti sporta (prikupljanje i obrada podataka) i periodično objavljuje i publikuje zbirne podatke iz matičnih evidencija.

Time nisu obuhvaćena i iscrpljena sva pitanja i zadaci koje treba da sprovodi institucija za edukaciju i usavršavanje stručnjaka (sportskih trenera i menadžera). Pored navedenih zadataka, institucija treba aktivno da učestvuje u sprovođenju društvene politike i zauzetih stavova i zaključaka sportskih asocijacija koji se javljaju u toku tranzicije i razvoja celokupnog društva.

Literatura

1. Malacko, J., Doder, D. (2014). *Tehnologija sporta*, (Novi Sad: Pokrajinski zavod za sport, Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu i Sportski savez Vojvodine.
2. Malacko, J. (2013). Preventivni menadžment u sportu. 9. Međunarodna konferencija "Menadžment u sportu", *Zbornik radova 1 - Uvodno predavanje*, [9. International Conference "Management In Sport", Proceedings 1 - Introductory lecture], 11-19. Beograd: Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Olimpijski komitet Srbije.
3. Malacko, J. (2011). Preventivni menadžment u funkciji očuvanja i unapređivanja zdravlja u sportu. *Zbornik radova*, IV. Međunarodni skup "Uloga sporta u očuvanju zdravlja". Travnik: Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku.
4. Malacko, J. (2011). Preventive management in sport – A challenge of new ideas. *Sport Science*, 4,1:55-59.
5. Malacko, J., Rađo, I. (2006). *Menadžment ljudskih resursa u sportu*. Sarajevo: Fakultet sporta i tjelesnog odgoja i Olimpijski komitet BiH.
6. Malacko, J. (2002). Model poslediplomskih specijalističkih studija. *Edukativni elaborat*. Univerzitet "Braća Karić" Beograd, Fakultet za menadžment u sportu.

7. Malacko, J. (2002). Model poslediplomskih magistarskih studij]. *Edukativni elaborat*. Univerzitet "Braća Karić" Beograd, Fakultet za menadžment u sportu.
8. Malacko, J. (1997). *Situaciono modelovanje u sportskom treningu* Beograd: Sportska akademija.

POSTUPCI ORGANIZACIJE EDUKATIVNOG KAMPA

Vladimir Miletić, Krasomenko Miletić, Željko Rajković

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Apstrakt

Sedamdeset sedam godina postojanja Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja iz Beograda prati i postojanje predmeta logorovanje (danas Aktivnosti u prirodi). U okviru ovog predmeta se na različitim lokacijama, kroz različite programske sadržaje izučava i organizacija tipova boravaka u prirodi, počevši od nastavnog časa, izleta, pohoda, tura, ekskurzija, ekspedicija i logorovanja. Predmet ovog rada je organizacija najsloženijeg tipa boravka u prirodi – kampovanja. Uveliko je poznato da što se više truda unese u postupke organizacije, to će sama realizacija biti olakšana. Prvi koraci organizacije započinju blagovremeno, kako bi se ostavilo prostora za korekcije određenih nepravilnosti. Kada se razmatra problematika organizacije kampa, organizator treba da ima na umu pravilnu raspodelu zadataka, od kojih je primarni i najznačajniji formiranje operativnog tima. Iako na prvi pogled izgleda naivno, organizacija logorovanja ili kampovanja podleže svim principima upravljanja projektima, pa tako i sadrži sve tri faze: fazu planiranja, fazu realizacije i fazu kontrole. U radu su definisani principi organizacije, postupci koji su složeni prema njihovoj važnosti (hijerarhijski) i po redosledu njihovog izvršavanja (hronološki).

Ključne reči: logorovanje, aktivnosti u prirodi, operativni tim, planiranje, realizacija, kontrola

Uvod

77 godina postojanja Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja iz Beograda, prati i postojanje predmeta Logorovanje, danas Aktivnosti u prirodi. Za vreme ovog perioda u okviru predmeta, prema definisanom planu i programu, na raznovrsnim lokacijama, pored različitih programskih sadržaja izučava(la) se i složena organizacija tipova boravaka u prirodi. Kroz program rada obrađuju se organizacioni problemi: nastavnog časa u prirodi, izleta, tura, ekskurzija, letovanja, zimovanja, ekspedicija i logorovanja/kampovanja. Ovaj rad će se baviti traženjem odgovora na najčešće postavljena pitanja vezana za postupke organizacije logorovanja.

Razumevanje suštine problema koji prati tok organizacije edukativnog kampa, na samom početku biće olakšano osvrtom na jednu od definicija pojma logorovanje (kampovanje), objašnjenu kao: “Organizovani boravak u prirodi u objektima za stanovanje (najčešće šatorima

ili kolibama) sa unapred određenom svrhom, pripremljenim programom kao i načinom organizovanja života u trajanju od sedam do dvadesetak dana.” (Višnjić, Jovanović, Miletić, 2004). Svi pojedinačni faktori uključeni u definiciju logorovanja: organizovani boravak, objekti za stanovanje, unapred određena svrha, program i način života, zahtevaju posebnu pažnju organizacije implementirane u globalni program postupaka organizacije.

Definicija kampa za organizatore i teorijske okvire tematike ovog rada, mogla bi zbog lakšeg shvatanja suštine, nadovezujući se na prethodni pasus glasiti: Edukativni kamp/logor ne podrazumeva samo fizički ograničeni prostor na kome boravi i funkcioniše ljudstvo prema unapred predviđenom planu za vreme izvođenja nastave ili drugih namenskih zadataka, već se pod kampom/logorom takođe podrazumeva i vremenski period pre i posle njegove realizacije.

Većina učesnika – korisnika kampa najčešće je svesna personalnog angažmana samo u okvirima nastave. Učesnici postaju aktivni tek kada se izvode časovi programskih sadržaja predviđeni rasporedom nastave, uprkos činjenici da su često angažovani i u samoj realizaciji kampa. Neposredno nakon završene nastave i vremena provedenom na terenu (logorovanju), učesnici uviđaju problematiku celokupne organizacije kao što su: angažman ljudstva, kreiranje i održavanje infrastrukture i svih pratećih zadataka koji omogućavaju nesmetan život i rad u terenskim uslovima. Ovo je sasvim dovoljan dokaz da je predočena problematika kompleksna i da zahteva niz radnji za čije je shvatanje potrebno izvesno vreme, a ispred svega praksa na terenu.

Shodno ovome ishod edukativnog procesa jeste da budući profesori fizičke kulture budu spremni da na sebe preuzimu deo odgovornosti za izvršenje zadataka jedne ovakve organizacije. Pored usvajanja bazičnih znanja programskih sadržaja prikazanih na logorovanju, drugi možda i bitniji zadatak za studente, je da usvoje znanja zahvaljujući kojima će nesmetano organizovati ovaj tip boravka u prirodi.

Šta se sve podrazumeva pod postupcima organizacije koje treba savladati svaki organizator jednog vaspitno-obrazovnog kampa?

Slika 1. Edukativni kamp - prostor na kome se na prvi pogled u specifičnom ambijentu ne primećuje količina uložene energije potrebne za njegovu organizaciju.

Postupci organizacije

Predmet ovog rada jeste prezentacija kompleksne organizacije jednog od najsloženijih tipova boravka u prirodi - kampovanja (logorovanja). Iz iskustva organizatora poznato je da se od količine uložene energije u prvim fazama organizacije, faza realizacije u terenskim uslovima znatno olakšava.

Za potrebe organizacije prvi i osnovni zadatak je upoznavanje sa zakonitostima prirodnog okruženja - terenom, zahvaljujući čemu se dolazi do svih informacija i saznanja potrebnih za organizaciju edukativnog kampa. Na osnovu podataka prikupljenih na terenu vrši se analiza i planira dalji tok aktivnosti. Ovaj postupak smatra se rutinom bez obzira da li se radi o stalnim ili privremenim kampovima.

Sledeći koraci u procesu organizacije započinju blagovremeno (već u fazi završetka prethodnog kampa), kako bi se ostavilo dovoljno prostora za korekcije određenih nepravilnosti. Kada se razmatra problematika organizacije kampa, organizator treba da ima na umu pravilnu raspodelu zadataka, od kojih je primarni i najznačajniji formiranje operativnog tima. Sposobni organizator ne preuzima na sebe količinu obaveza kojima nije u stanju odgovoriti, već ih raspodeljuje članovima operativnog tima i na taj način rešava sve tekuće probleme (Tsu, 2004). Prema tome, članovi tima selektuju se prema sposobnostima da odgovore datim izazovima.

Možda na prvi pogled izgleda naивно, ali organizacija logorovanja (kampovanja) podleže svim principima upravljanja projektima (slika 2), pa shodno tome i sadrži sve tri faze:

1. fazu planiranja,
2. fazu realizacije i
3. fazu kontrole.

Slika 2. Model sastavljen od tri faze organizacije edukativnog kampa (logora).

Dalje, u radu su u okvirima prikazanog modela organizacije definisani principi i postupci koji su složeni:

- **hierarhijski** – prema važnosti i
- **hronološki** – po redosledu njihove realizacije

Postupci organizacije edukativnog kampa mogu se podeliti na postupke čije trajanje se odvija u tri osnovne faze:

1	2	3
Pre kampa	Za vreme kampa	Posle kampa

Faza planiranja

Iz grafičkog modela organizacione strukture kampa prikazanom na slici 2, prva faza – faza planiranja (tabela 1) je najčešće neprepoznatljiva za korisnike kampa. Ova faza traje najduže od svih ostalih faza i pored ponavljanih organizacija i rutine na istoj lokaciji od strane iste institucije. Faza planiranja je usko vezana za vremenski interval koji obuhvata sve postupke i aktivnosti od završetka prethodno organizovanog kampa i traje do početka narednog kampa. Prema ovom saznanju organizacija kampa (logora) je neprekidni proces sa svojim kontinuitetom u kontroli organizatora i zahteva jedan trajni angažman sa promenljivom dinamikom aktivnosti u toku cele godine.

Tabela 1. Gantov dijagram planiranja organizacije edukativnog kampa.

1.	Faza planiranja	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1.1.	Upoznavanje terena							█	█									█	█						rukovodilac kampa	
1.2.	Formiranje operativnog tima																	█	█	█	█				rukovodilac kampa	
1.2.1.	Određivanje nastavnog osoblja							█	█									█	█						rukovodilac kampa	
1.2.2.	Određivanje radnog osoblja																			█	█				rukovodilac kampa	
1.2.3.	Određivanje osoblja za logistiku							█	█											█	█	█			rukovodilac kampa	
1.3.	Dobijanje dozvola																	█	█	█	█				rukovodilac kampa	
1.3.1.	Dobijanje dozvole od nadležne Katedre																	█	█						rukovodilac kampa	
1.3.2.	Dobijanje dozvole od Nastavno naučnog veća																			█	█				rukovodilac kampa	
1.3.3.	Dobijanje dozvola od Nacionalnog parka																	█	█						rukovodilac kampa	
1.3.4.	Dobijanje dozvola od Policije																			█	█				rukovodilac kampa	
1.3.5.	Dobijanje dozvola od Ministarstva Omladine i Sporta																	█	█						rukovodilac kampa	
1.3.6.	Dobijanje dozvola od Ministarstva Turizma																			█	█				rukovodilac kampa	
1.4.	Određivanje edukativnih programa							█	█									█	█	█	█				predmetni nastavnik	
1.5.	Korespondencija sa domaćinom kampa																			█	█	█	█		predmetni nastavnik	
1.5.1.	Definisanje kapaciteta kampa							█	█											█	█				rukovodilac kampa	
1.5.2.	Definisanje cenovnika usluga u kampu																			█	█				rukovodilac	
1.6.	Pripreme posetioca kampa																								posetioci kampa	
1.6.1.	Teorijska priprema																								posetioci kampa	
1.6.2.	Praktična priprema - odlasci u prirodu, šetnje izleti...							█	█	█	█	█	█							█	█				posetioci kampa	
1.6.3.	Nabavka opreme za kampovanje																			█	█				posetioci kampa	
1.7.	Prijave posetioca kampa																								predmetni nastavnik	
1.8.	Planiranje ishrane (količina, jelovnici, cene)																	█	█	█	█				rukovodilac kampa	

Aktivnosti koje se dešavaju u fazi planiranja pripadaju pretežno rukovodiocu kampa i operativnom timu. Pri formiranju operativnog tima vodi se računa o prethodnim iskustvima

članova tima, njihovoj stručnoj osposobljenosti i specijalizacijama iz različitih oblasti, kao i sposobnostima da se nose sa datim obavezama organizacije, prikazano u tabeli 2.

Tabela 2. Primer hijerarhije u okviru operativnog tima edukativnog kampa.

Rukovodilac kampa		
Operativni tim		
Nastavno osoblje	Radno osoblje	Logistika
Specijalisti programskih sadržaja	<ul style="list-style-type: none"> • Sekretar • Magacioner • Kuvar • Lekar • Snimatelj 	<ul style="list-style-type: none"> • Transport opreme i ljudi • Tim koji se brine o besprekornom funkcionisanju logorske infrastrukture u koji je uključeno i dežurno osoblje
Učesnici kampa		

Dobijanje dozvola za realizaciju kampa iako rutinska i uobičajena stvar ponekad može predstavljati problem, ako se ne prate promene zakona, pravila i specifičnih situacija u lokalnom okruženju.

Izmene u edukativnom programu su retke ali se javljaju i bile su najčešće uslovljene promenom lokacije, ekonomskim faktorima, izmenama kurikuluma nastave, kao i mogućnošću korišćenja specifične opreme i rekvizita i drugo.

U slučaju „gostovanja“, odnosno primeru sadašnjeg edukativnog kampa Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja iz Beograda, koji nije u celini organizator (izuzima se faza organizacije u kojoj se priprema logorska infrastruktura), već samo koristi usluge za potrebe izvođenja nastave u određenom periodu godine, korespondencija sa domaćinom kampa predstavlja veoma bitnu aktivnost tokom koje se proispituju i donose odluke shodno trenutnim uslovima u logoru, vezano za kapacitet kampa ali i materijalne uslove uslovljene trenutnim cenama robe široke potrošnje.

Priprema posetioca kampa u slučaju nastave koju slušaju studenti obuhvata teorijsku nastavu u trajanju od jednog semestra 15 časova, kao i praktičnu pripremu kroz organizovane odlaske u prirodu, šetnje i izlete. Paraleleno sa nastavom studenti se upućuju u nabavku potrebne opreme u svojoj režiji. Pored studenata, praksa je da se na edukativni kamp mogu prijaviti gosti ali u dogovoru sa domaćinom kampa i shodno sa trenutnim opterećenjem i kapacitetima kojima kamp raspolaže.

Faza realizacije

Faza realizacije (tabela 3) započinje transportom opreme i prvih učesnika kampa (osoblja i gostiju sa konkretnim zadacima). Neposredno pre postavke logorske infrastrukture, vrši se ispitivanje zemljišta i sanitarna obrada područja kao i njegovo uređenje koje će omogućiti ugodan i bezbedan boravak učesnika kampa (košenje trave, okresivanje nabujale vegetacije, tretiranje terena zaštitom od insekata i glodara i sl.). Obaveze za pripremu logorske teritorije na sebe preuzima grupa učesnika (konačara) koja je zadužena od strane rukovodioca da izvrši date pripreme. Ovo je praktično prva smena učesnika sa zaduženjima oko pripreme lokacije. Nakon pripremnih radnji kada je logor spreman stižu njegovi korisnici prema predviđenom planu. Konačari su u ovoj pripremi ispunili sve obaveze prema logoru i mogu ga predati drugoj smeni, koja nesmetano započinje sa radom iz oblasti edukacije (ili drugih oblasti u zavisnosti od namene kampa). Ovi postupci su rutina bez obzira na to da li se radi o stalnoj ili novoj lokaciji, zbog toga što između dve sezone logorovanja prirodno okruženje u kome se boravi snosi značajne izmene.

Tabela 3. Gantov dijagram faze **realizacije**.

2.	Faza realizacije	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2.1.	Organizacija transporta																									
2.1.1.	Transport osoblja																									nastavno osoblje
2.1.2.	Transport posetioca kampa																									posetioci kampa
2.1.3.	Transport opreme																									rukovodilac kampa
2.2.	Postavka logorske infrastrukture																									radno osoblje
2.3.	Dolazak gostiju																									
2.3.1.	postavljanje šatora																									posetioci kampa
2.3.2.	podela odeljenja																									nastavno osoblje
2.3.3.	podela zaduženja																									rukovodilac kampa
2.3.4.	definisanje rasporeda časova																									nastavno osoblje
2.4.	Realizacija nastave																									nastavno osoblje
2.5.	Odlazak gostiju																									
2.5.1.	raspremanje šatora																									posetioci kampa
2.5.2.	demontaža logorske infrastrukture																									radno osoblje
2.6.	Organizacija transporta																									

Organizacija logorske infrastrukture vrši se prema unapred određenim zonama, adaptiranim konkretnom ambijentu u koje se smeštaju odgovarajući objekti (tabela 4).

Tabela 4. Logorski objekti u prostornoj organizaciji organizovani prema logorskim zonama.

	ZONE	OBJEKTI
1	Stambena	Kamp kućice, auto prikolice, šatori, barake i drugi objekti namenjeni za smeštaj.
2	Zona ishrane	Kuhinja, trpezarija, magacin.
3	Sanitarna	Tuševi, kupatila, WC, prostor za pranje veša i posuđa, deponija...
4	Zona sporta i rekreacije	Akvatorija, poligoni, sportski tereni (standardni i improvizovani), livade, staze...
5	Objekti u funkciji logora	Mesto zajedničkih okupljanja, prostor za logorsku vatru, jarbol, oglasna tabla,

Dolazak učesnika logora pretpostavlja podizanje šatora, podelu studenata na odeljenja, upoznavanje sa novim okruženjem u kome će boraviti određeni period, kao i podelu zaduženja, shodno rasporedu dnevnih aktivnosti.

Realizacija nastave obavlja se prema rasporedu nastave, čije kreiranje zahteva smenu raznorodnih aktivnosti zbog sprečavanja akumulacije zamora, organizacije časova prema predviđenom programu, takođe i mogućim vremenskim (ne)prilikama, koje mogu prouzrokovati izmenu rasporeda i ostalih predviđenih aktivnosti.

Iako izgleda kao banalna stvar raspremanje šatora, logorskih objekata i odlazak učesnika logora mora biti organizovan i razrađen do detalja. Od demontaže, transporta i (ili) skladištenja opreme i infrastrukture logora zavisi očuvanje i radni vek navedene, a samim tim i ulaganje materijalnih sredstava.

Faza kontrole

Poslednja faza u postupcima organizacije - faza kontrole započinje analizom prethodno organizovanog kampa i od značaja je za realizaciju narednog (tabela 5). Postoje dve vrste kontrole navedenog procesa, a to su kontrola edukacije i kontrola organizacije.

1. Kontrolisanje teorijskih i praktičnih aktivnosti studenata vrši se u toku nastave u toku semestra predviđenog za edukaciju, kroz evidenciju dolaska na časove, ocene iz različitih programskih sadržaja, kao i kroz ocenu praktikuma.
2. Druga vrsta kontrole obavlja se kroz proces evaluacije i samoevaluacije rada predmetnih profesora, uslova u kampu, ali i samih sadržaja. Poslednji ali ništa manje važan segment

u okviru kontrole organizacije predstavlja pisanje izveštaja: katedri, veću, kao i svim ostalim relevantnim institucijama u zavisnosti od svrhe kampa.

Tabela 5. Gantov dijagram faze kontrole.

3.	Faza kontrole	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
3.1.	Evidencija i ocenjivanje																									
3.1.1.	Evidencija - dolazaka na časove																									nastavno osoblje
3.1.2.	Ocene studenata iz raznih programskih sadržaja																									nastavno osoblje
3.1.3.	Ocena praktikuma																									predmetni nastavnik
3.2.	Evalvacija i samoevaluacija																									studenti i posetioci
3.2.1.	Evaluacija rada predmetnih profesora																									studenti i posetioci
3.2.2.	Evaluacija uslova u kampu (anketa)																									studenti i posetioci
3.2.3.	Evaluacija nastavnih sadržaja																									studenti i posetioci
3.2.4.	Samoevaluacija nastavnog osoblja, domaćina i organizatora kampa																									osoblje, domaćini
3.3.	Pisanje izveštaja																									organizatori kampa
3.3.1.	Inspekcije rendžerske službe (Nacionalni park) - periodični izveštaji																									rendžeri NP
3.3.2.	Izveštaj nadležnoj Katedri																									predmetni nastavnik
3.3.3.	Izveštaj Nastavno naučnom veću																									rukovodilac kampa
3.3.4.	Izveštaj Nacionalnom parku																									domaćin kampa
3.3.5.	Izveštaj Ministarstvu Turizma																									domaćin kampa
3.3.6.	Izveštaj Ministarstvu Omladine i sporta																									domaćin kampa

Zaključci

Prezentovani rad predstavlja pomoćno sredstvo/uputstvo za sve potencijalne organizatore: profesore fizičke kulture, trenere, rekreatore, pripadnike oružanih snaga vojske i policije, kao i sve ostale čiji je profesionalni angažman usko usmeren ka ovoj vrsti aktivnosti.

Što se duži vremenski period uloži za proces planiranja, a u okviru koga se povede računa o svakom detalju u prvim fazama organizacije, time postupci realizacije kasnije bivaju olakšani, čime se eliminišu svi (ne)planirani problemi (tabela 6).

Tabela 6. Odnos planiranja i realizacije sagledan sa vremenskog aspekta.

Planiranje	Realizacija / akcija
Planiranje	Realizacija / akcija
Vremenski interval	

Cilj prikaza logorskih aktivnosti kroz Gantove dijagrame, je da se stvori predstava koja služi kao podsetnik za redosled planiranih koraka svim budućim organizatorima, kao i za analizu i unapređenje obuhvaćenih procesa i aktivnosti. Suština rada nije imala za cilj da obuhvati sve

predviđene aktivnosti, već da svaki organizator kampa improvizuje i koriguje plan prema priloženom uz potpuno uvažavanje prirodnog okruženja i konkretne specijalizacije kampa.

Ako se vratimo na sam početak rada, posmatranjem priložene slike 1, može se primetiti motiv sa kampa koji stvara pozitivnu sliku o konkretnom ambijentu, u kome učesnici kampa uživaju bez obzira na njihovo opterećenje predviđeno programom. Da bi se došlo do toga, predstoji dugotrajan, mukotrpan i izuzetno složen proces organizacije i angažman iza koga stoji odgovorni i profesionalni operativnog tim na čelu sa organizatorom.

Literatura

1. Miletović, V. (2009). Ocena znacaja i organizacije prakticne nastave logorovanja od strane studenata Fakulteta sporta i fizickog vaspitanja u Beogradu. *Fizicka kultura*, 63(1), 102-108.
2. Hunt, N. (1975). *Illustrated Teach Yourself Camping*. UK: Knight Books.
3. Jovanović, P. (2008). *Upravljanje projektom*, Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
4. Miletović, V. (2011). *IZLAZ, Iza otvorenih vrata*. Beograd: SIA.
5. Miletović, V. (2016). *Praktikum predmeta Aktivnosti u prirodi*. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
6. Miletović, V., S. (2016). Infrastructure model of self-sustaining & ecological camp. SPOFA, *International Monograph Sports Facilities Modernization and Construction*. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Sport and Physical Education. (226-235).
7. Milojević, Lj. (1949). *Priručnik za izlete i logorovanja*. Beograd: Glavni odbor Gimnastičkog saveza Srbije i Planinarski savez Srbije.
8. Stojanović, T., Savić, Z., Miletović, V. (2013). *Planinarenje i logorovanje*. Banja Luka: Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
9. Tsu, S. (2004). *Umjetnost organiziranja*. Beograd: Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
10. Višnjčić, D., Jovanović, A., Miletović, K. (2004). *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja*. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.

LJUDSKI KAPITAL U SPORTSKIM ORGANIZACIJAMA

Ivana Parčina¹, Mirjana Jovišić Simić², Emina Terzić³

¹Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet

²Alfa BK Univerzitet

³Edukacijski fakultet, Univerzitet u Travniku

Apstrakt

Koncept intelektualnog kapitala pojavio se početkom osamdesetih godina XX veka kada je pod uticajem procesa globalizacije došlo do niza tehnoloških, političkih i društvenih promena koje su uticale na poslovno okruženje preduzeća. U ekonomiji znanja najvažniji ekonomski resurs za postizanje konkurentnosti više nisu tradicionalni resursi već znanje i intelektualni kapital.

Ljudski kapital je pokretač intelektualnog kapitala. Odnosi se na akumuliranu vrednost investicija u obrazovanje, stručnost i budućnost svih zaposlenih i menadžmenta, kao i njihovu sposobnost da svoje znanje, veštine i iskustvo transformišu u aktivno stvaranje dodatne vrednosti za preduzeće, što čini predmet ovog rada. Osim znanja, iskustva i veština, ljudski kapital predstavlja i kreativnost, inovativnost, marljivost, odgovornost, upornost, samoinicijativnost, uspešnost u komunikaciji, sposobnost rešavanja problema, kritičko mišljanje, samostalno učenje, fleksibilnost i adaptibilnost zaposlenih i menadžmenta.

Cilj rada je da pokaže da najveća vrednost tih pojedinaca leži u činjenici da poseduju temeljno znanje koje je najznačajniji i najvredniji izvor konkurentske prednosti preduzeća.

Ključne reči: znanje, kapital, obrazovanje

Uvod

Najbitniji uticaj na uspešnost poslovanja organizacije imaju ljudi kao primarni poslovni resursi. Čovek je taj koji daje oblik i smisao sportskoj organizaciji jer bez ljudi, kao osnovnog resursa, organizacija ne bi ni postojala. Ako shvatimo činjenicu da je čovek misaono i svesno biće sa sopstvenim ciljevima i sopstvenim životom koji se odvija nezavisno od organizacije čiji je on bitan činilac, dolazimo do zaključka da su ljudi znatno složeniji resursi od svih drugih koji čine jednu organizaciju. Ljudski radni potencijal ne može se pojednostaviti ili meriti radom neke

mašine jer je čovek biće sa osećanjima i da bi na poslu postigao svoj maksimalan učinak moramo mu pružiti poštovanje i vrednovati njegovu ličnost.

Ljudski resursi bitno opredeljuju ostvarivanje konkurentske prednosti preduzeća. Poslovna strategija od ljudskih resursa zahteva da poseduju odgovarajuća znanja, stručnost, iskustvo, veštine i entuzijazam, dok je kredibilan menadžerski tim sa jasnom vizijom i sposobnošću motivisanja podređenih osnovna poluga implementacije strategije. To što ljudski resursi predstavljaju vredan i specifičan resurs odražava se na način njihovog upravljanje. Suštinu uspešno formulisane i implementirane strategije predstavlja sposobnost učenja, odnosno, prikupljanje, stvaranje i korišćenje znanja. Učenje je stalan proces, a od zaposlenih se zahtevaju brojne promene koje su uslovljene zahtevom za uvećanjem fonda znanja. Ljudski resursi su pokretači budućih performansi preduzeća. Drugim rečima, visok rast tržišne vrednosti preduzeća u odnosu na knjigovodstvenu vrednost je posledica ulaganja u humani kapital, kao i druge elemente nematerijalne aktive (Đuričin, Janošević, 2009).

Različiti programi promena, nezavisno od njihovih specifičnosti, na kraju se uvek svode na promenu ponašanja zaposlenih (menadžera i izvršilaca). Stoga se bitni aspekti menadžmenta ljudskih resursa odnose na razumevanje ponašanja i otkrivanje mogućnosti unapređenja. Pri tome je naglasak na aktivnostima tima, a ne na aktivnostima pojedinca, i usklađivanju interesa pojedinaca sa interesima tima. U uslovima dominacije strategija eksternog rasta potreba za određivanjem prave veličine aktive, kapitala i zaposlenih posle spajanja i pripajanja dobija na značaju. Ljudi koji predstavljaju tehnološki višak mogu lako naći novo zaposlenje samo ukoliko poseduju nova znanja, veštine, energiju, entuzijazam i sl. Permanentno obrazovanje dobija na značaju ne samo zbog bezbolnog prelaska na nova radna mesta, već i zbog razvoja karijere u slučaju ostanka u istom preduzeću.

U uslovima univerzalne umreženosti relativizira se značaj zaposlenja po principu stalnog zaposlenja u punom radnom vremenu. U preduzećima se povećava broj privremeno zaposlenih, zaposlenih na određeno vreme ili u svojstvu spoljnih saradnika ili honorarno zaposlenih. Spoljnim saradnicima se sve više prepuštaju poslovi koje su nekada izvršavali stalno zaposleni, jer to postaje jeftinija i fleksibilnija opcija.

Ljudski kapital

Pod ljudskim kapitalom se podrazumevaju informacije i znanje koje ima svaki pojedinac i koje mu omogućavaju da bude produktivniji u obavljanju svojih aktivnosti. Takođe, ljudski kapital uključuje i kontakte i odnose koji imaju značaj za preduzeće ili za obavljanje specifične aktivnosti. Ljudski kapital podleže promenama tokom perioda i razlikuje se od preduzeća do preduzeća. Postoje dve vrste ljudskog kapitala: generički i specifični. Generički kapital ima istu vrednost za različite aktivnosti i kod različitih ljudi. Specifični ljudski kapital neke njegove

aktivnosti. Specifični kapital nastaje kroz proces učenja na bazi iskustva pojedinačnih članova preduzeća i interakciju njihovog pojedinačnog iskustva.

Ljudski kapital je kumulanta znanja, veština i mogućnosti svih zaposlenih u jednom preduzeću u koju se može investirati radi povećanja njene sposobnosti stvaranja vrednosti. Pri tome se ljudski kapital odvojeno tretira od ljudskih resursa, odnosno rada *per se*. Ono što je novo u vezi sa ljudskim kapitalom to je intenziviranje potrebe za menadžmentom znanja kako bi se ostvarila distinktivna kompetentnost kao pretpostavka konkurentske prednosti, kao i da postoje alati koji to omogućavaju (Đuričin, Janošević, 2009). Ljudski kapital je pokretačka snaga samo ukoliko može da poveća produktivnost, da akumulira znanje, iskustvo i kvalifikacije. Bitno je da radnici, pored kognitivnih osobina, vole da uče i stiču nova znanja, veštine i kompetencije koje se mogu transformisati u vrednost. Što se više upoznajemo sa područjem znanja to dolaze i nove ideje. Svako znanje ne mora biti korisno u ekonomskom smislu jer potrebni su i uslovi za preduzetništvo i infrastruktura kako bi se ono transformisalo u tržišnu vrednost što zahteva kulturno okruženje i uređen pravni sistem (Mušikić, Krulj, Mladenović, 2015).

Ljudski kapital čine četiri komponente (Fitz, Enz, 2000) :

- elementi koje svaki zaposleni unosi u radni proces (inteligencija, energija, entuzijazam, iskustvo, veštine, emotivna inteligencija i sl.),
- sposobnost učenja (unapređenje, imaginacija i kreativnost),
- sposobnost delovanja (konverzija podataka u informacije za akciju) i
- motivacija (podela informacija i znanja i razvoj timskog duha i ciljne orijentacije).

Ljudski kapital, kao i druge komponente nematerijalne aktive, suštinski utiče na heterogenost resursne kombinacije. Specijalizovano znanje, specifično iskustvo, odnos sa klijentima i reputacija su karakteristični primeri ljudskog kapitala. Posedovanje ljudskih resursa ne znači njihovu automatsku transformaciju u vrednost. Da bi se ulaganja u ljudske resurse pretvorila u vrednost, neophodno je da ljudski resursi „nose“ određeni ljudski kapital. Ljudski kapital nose samo vredni ljudski resursi. Ljudski kapital kao i drugi vredni nematerijalni resursi nisu na tržištu već pod krovom preduzeća. Resursi koji su široko raspoloživi nikada ne predstavljaju izvor konkurentske prednosti. Ljudski kapital predstavlja mogućnost koja se može ali i ne mora iskoristiti za stvaranje konkurentske prednosti. Strategija energizuje ljudski kapital. Pored toga, da bi ljudski kapital doprineo stvaranju konkurentske prednosti, neophodno je da postoji i spremnost za njegovo korišćenje. Spremnost se obezbeđuje i motivacijom zaposlenih. Noviji pristupi kao komponente ljudskog kapitala navode osobine ljudi i društva koje deluju na efekte rada, uključujući i faktore poput sposobnosti, motivacije i kulture. Pojedini stručnjaci proširuju sadržaj ljudskog kapitala na individualne karakteristike ljudi kao što su: kreativnost, inovativnost, motivacija, stavovi (o životu, o poslovanju itd.), marljivost, odgovornost, upornost, samoinicijativnost, uspešnost u komunikaciji, sposobnost rešavanja problema, kritičko promišljanje, samostalno učenje, fleksibilnost i adaptibilnost (Cvetanović, Despotović, 2014).

Motivacija zaposlenih

Razvijene zemlje sveta su mnogo puta dokazale vrednost upravljanja ljudskim resursima i vrednost motivacije članova organizacija za poboljšanje konkurentnosti i poslovnih uspeha organizacija sa jedne strane i za efektivno ostvarenje potreba, ciljeva i želja radnika sa druge strane. Motivacija organizacije je efektivna samo ako članovi organizacije kroz ciljeve ostvare i svoje sopstvene potrebe i ciljeve. Motivacija kao takva predstavlja bitan faktor ponašanja i energiju koja pokreće određene postupke i ponašanja.

Motivacija u sportskoj organizaciji je složena varijabla za koju ne postoji unapred potpuno pripremljen i nepromenljiv plan za odgovor. Može se reći da je motivacija okidač u ljudskoj svesti koji dovodi do pozitivne promene ljudske ličnosti, načina razmišljanja ili potreba pojedinca, odnosno saradnika. Dobar uslov motivisanja ljudi jeste poznavanje i predviđanje ljudskog ponašanja i ljudske psihe i iz tog razloga potrebno je da menadžer provodi dosta vremena sa zaposlenima kako bi pronašao najbolji način da ih podstakne na rad.

Neophodno je da se omoguće određeni radni uslovi koji su prihvatljivi za zaposlenog, koji njemu predstavljaju inspiraciju i zadovoljstvo u određenim njegovim potrebama, a uz to omogućavaju i obezbeđuju ostvarivanje ciljeva i planova organizacije. Bitno je poznavati kakve motivacione tehnike, na koji način i u kojim slučajevima ih možemo upotrebiti za izgradnju kvalitetnog motivacionog sistema.

Motivisani radnici znaju kako se u poslu treba postaviti i na koji način da doći do definisanog cilja na jednostavan i efikasan način. Koliko je to bitno za samu organizaciju toliko je i za svakog pojedinca, člana organizacije, koji kao nagradu za ostvareni rad i napor koji je uložio ostvari određenu korist.

Različite ljudske potrebe stvaraju i različite načine zadovoljenja a samim tim će osoba uvek lični sistem motivacije oceniti kao dobar ukoliko joj on donosi najbolje rezultate odnosno ostvarenje svojih želja i ciljeva.

Intelektualni kapital

Materijalna imovina vodećih svetskih sportskih organizacija ima vrednost manju od nematerijalne imovine. Bogaštvo sportske organizacije se temelji na ljudskom kapitalu, strukturalnom kapitalu i na potrošačkom kapitalu. Stvaranje vrednosti događa se kada se jedan oblik kapitala pretvara drugi, odnosno vrednost se stvara kada god ljudska sposobnost (ljudski kapital) stvara nove poslovne procese (strukturalni kapital), što rezultuje boljim uslugama za potrošače i povećava njihovu lojalnost (potrošački kapital). Jedan od glavnih atributa intelektualnog kapitala jest njegova neopipljivost, odnosno intelektualna imovina je neopipljiva imovina.

Nekada su sportske organizacije bile zavisne od materijalne imovine (nekretnine u vlasništvu), ali se današnja nova ekonomija zasniva na novoj vrsti organizacija koje zavise od informacija i znanja koje su postale vrednije nego pre. Znanje je ono što stvara vrednost, a internet omogućuje trenutno širenje znanja širom sveta. Što je više ljudi uključeno u tu podelu znanja, znanje ima i veću vrednost, jer se povećava, proširuje i produbljuje (Kolaković, 2003). Obrazovanje bi trebalo tretirati kao proizvodnu investiciju, a ne kao potrošnju, jer je obrazovanje akumulacija kapitala.

Nije više bitna dostupnost kapitalu, već je bitna dostupnost informacijama. Kreiranje vrednosti odnosi se na kreiranje novoga znanja i eksploatiranja njegove vrednosti. Najvažnija je imovina intelektualna imovina koja nema fizičko svojstvo. Prema Kolakoviću (2003) sposobni zaposleni koji razvijaju nove ideje, stvaraju vrednosti i inoviraju poslovanje postali su ključna imovina nove ekonomije. Umesto poslovanja koje se zasnivalo na opipljivoj imovini, organizacije moraju da razviju osećaj za kreiranje, transfer, integraciju, kao i za zaštitu i iskorišćavanje svoje neopipljive intelektualne imovine, odnosno najvrednijeg oblika kapitala koji poseduju - intelektualnog kapitala.

Da bi mogli da uhvate korak sa promenama, od menadžera i ostalih zaposlenih se traži da prihvate principe permanentnog obrazovanja ili doživotnog učenja. Učenjem se utvrđuje ili podiže nivo znanja, koji za rezultat ima povećanje ekonomskih učinaka, ali i sinergiju u radu i životu ljudi. Zato usmerenje na razvoj ljudskih resursa zahteva ulaganje i obuku za život i rad u društvu koje je bazirano na znanju. Tako znanje postaje osnovni resurs. Brzina učenja pojedinaca određuje brzinu učenja preduzeća kao celine i obrnuto. Preduzeće koje uči izražava sposobnost da stvara i pribavlja nova znanja, nove koncepte i uspešno ih prilagođava poslovnom okruženju i svojim namerama. Organizacija koja uči ohrabruje timski rad, komunikaciju između različitih poslovnih funkcija i spremnost da se komunicira sa različitim interesnim grupama kako bi se poboljšale performanse. Naglasak je na ohrabrivanju ljudi da rade timski i razmišljaju sistemski, da uče jedni od drugih i da razumeju šta je potrebno uraditi da se uvede promena i da ta promena postane deo svakodnevne prakse. Shvatanje po kome je menadžer onaj koji ima sposobnost da poslove obavi preko drugih ljudi, ili neko ko je odgovoran za rad podređenih i njihov učinak, postaje neadekvatno, jer menadžer postaje odgovoran za primenu znanja i učinak koji se, zahvaljujući tom znanju, postiže.

Može se reći da je znanje postalo odlučujući faktor poslovnog uspeha i konkurentske prednosti. Znanje se može podeliti na eksplicitno i implicitno, odnosno tiho znanje. Eksplicitno znanje se dobija procesom obrazovanja. U današnjim uslovima privređivanja, znanje sve više poprima digitalizovani oblik, čime je omogućeno njegovo relativno brzo usvajanje od strane zainteresovanih subjekata. Implicitno ili tiho znanje rezultat je dugogodišnjeg iskustva i kumuliranih veština. Budući da je personalizovano, nije lako doći do njega usled čega često ostaje nedovoljno iskorišćeno. Istovremeno korišćenje znanja od strane neograničenog broja korisnika ne deluje na smanjenje njegovih fondova. Štaviše, ono može biti u funkciji povećanja

ukupnog fonda znanja, zahvaljujući efektima učenja putem korišćenja. Međutim, valja imati u vidu da je moguće i da ekonomska vrednost znanja bude znatno smanjena usled istovremenog korišćenja od strane većeg broja subjekata. (Cvetanović, Despotović, 2014).

Zaključak

Moderno doba sve više obeležava prelazak industrijske privrede ka informatičkoj, a samim tim promenama su izložene i veštine upravljanja ljudskim resursima kao i realizacija sistema motivacije. I pored svih promena, jedan faktor je nepromenljiv, a to je uloga i značaj ljudi u poslovanju. Ljudi su jedini aktivan faktor u svim prošlim, sadašnjim i budućim promenama: kao motivatori, realizatori i korisnici tih promena. Neophodno je posvetiti veliku pažnju proučavanju ljudskih osobina, potreba, ciljeva, motiva. U svim društvima, čovek je bio najbitniji sastavni deo poslovanja pa se na ulaganje u ljudski kapital gleda sa pravom kao opravdan trošak koji se uvek višestruko vraća.

Ljudski kapital je ključni proizvodni resurs kojim raspolaže najveći deo populacije. Investiranja u obrazovanje i obuku doprinose rastu ekonomske efikasnosti. Mnogo je dokaza koji potvrđuju tezu da ulaganja u obrazovanje i unapređenje zdravstvenog stanja populacije pozitivno utiču na ekonomski rast, kretanje prosečne produktivnosti rada i realni rast zarada. Obrazovanje na najrazličitije načine doprinosi različitim aspektima ekonomskog i društvenog razvoja pojedinih zajednica: demokratiji, građanskim pravima, raspodeli dohotka, zdravlju, ishrani, smanjenju siromaštva. Sve se više, u skladu s pristupom bazičnih potreba, obrazovanje priznaje kao elementarna potreba koja pomaže u zadovoljavanju drugih potreba i unapređenju kvaliteta života.

U politici formiranja ljudskog kapitala, obrazovanje treba usmeriti na sposobnost prihvatanja novih znanja kroz ceo radni vek i proširiti obrazovanje u sve društvene slojeve. Jedino ljudski resursi imaju bezgraničnu unutrašnju sposobnost razvoja i napretka i jedini su resurs koji se upotrebom ne smanjuje nego povećava. Ljudski kapital za razliku od fizičkog kapitala gubi na vrednosti kada se ne koristi. Ljudski kapital se dodatno stvara učenjem kroz rad, a fizički kapital se radom smanjuje. Kapital potreban za stvaranje bogatstva nije više zemlja, fizički kapital, sada je to ljudski kapital, znanje radnika, inovacije, patenti.

Literatura

1. Bahtijarević, Š. (1999). *Menadžment ljudskih potencijala*. Zagreb: Golden Marketing.
2. Dessler Gary. (2001). *MANAGEMENT: leding people and organizations in the 21st century*, Prentice Hall.
3. Đuričin, D., Janošević, S. (2009). Strategijska analiza ljudskih resursa. *Ekonomske teme* XLVII br. 1 str. 1-46. Niš: Ekonomski fakultet
4. Fitz-Enz, J (2000): *The ROI of Human Capital*, American Management Association, New York
5. ICDQM.(2008). *Zbornik radova- Upravljanje kvalitetom i pouzdanošću*. Čačak: Izdavački centar DQM
6. Jonas Riderstrale, Kjell Nordstrom (2002). *Funky Business*. Beograd: Plato.
7. Kolaković, M. (2003). Teorija intelektualnog kapitala. *Ekonomski pregled* 54 (11-12) str. 925-944.
8. Kulić, Ž. (2003) *Upravljanje ljudskim resursima sa organizacionim ponašanjem*. Beograd: Megatrend univerzitet primenjenih nauka.
9. Ljubojević, Č. (2002). *Marketing usluga*. Novi Sad: Stilos.
10. Mayo, A. (2000). *The role of employee development in growth of intellectual capital*, *Personal Review*, str.524.
11. Mušikić, Krulj Mladenović, (2015). Ljudski kapital kao kvalitativna komponenta privrednog rasta i razvoja, *Zbornik radova sa - International Scientific Conference of IT and Business-Related Research Synthesis*-str 459-462.
12. Pavlović N.(2007). *Osnovi organizacije*. Novi Sad: Alga- Graf NS.
13. Rentzhog, O. (1997). *Temelji Preduzeća Sutrašnjice*. Novi Sad: Prometej
14. Roos, G., Roos, J., *Measuring your Company s Intellectual Performance*, *Long Range Planning*, 3/97.str.413.
15. Torrington, D., Hall, L., Taylor, S., (2004) *Menadžment ljudskih resursa*. Beograd.
16. Cvetanović, Despotović (2014). Znanje kao komponenta ljudskog kapitala u modelima ekonomskog rasta, *Škola biznisa* Broj 1/2014 str 1-17.

INFORMISANOST UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA IZ OBLASTI OLIMPIZMA PUTEM NOVIH KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA

Aleksandra Perović¹, Aleksandar Raković², Edin Bavčić³

¹Alfa BK Univerzitet, Beograd

²Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Nišu

³Nezavisni istraživač

Apstrakt

Predmet ovog rada se odnosi na informisanost srednjoškolaca iz oblasti Olimpizma. Cilj rada je da se na osnovu kvantitativnih podataka dobijenih putem anonimne ankete, dođe do kvalitativnih pokazatelja koji mogu biti interesantni za teoriju i praksu olimpijskog obrazovanja, odnosno unapređenja znanja iz oblasti Olimpizma putem novih komunikacionih tehnologija. Zadaci istraživanja su bili usmereni na dobijanje podataka o obaveštenosti učenika svih razreda srednjih škola o Olimpijskom pokretu preko medija, zatim na proveru znanja o Olimpijskom pokretu, a jedno od pitanja trebalo je da ukaže na njihovu želju za sticanjem većeg znanja iz ove oblasti. U istraživanju je korišćen statistički metod, koji je primenjen u obradi rezultata dobijenih istraživačkom tehnikom ankete, koja je sprovedena među đacima srednjih škola u Srbiji. Anketom su obuhvaćeni učenici iz četiri grada u Srbiji: iz Beograda, Novog Sada, Niša i Kruševca. Uzorak ispitanika su činili učenici oba pola (N=808). Na osnovu dobijenih rezultata, iskazanih u tabelama, konstatovano je stanje u školama što daje mogućnost da se sačini predlog mera za njegovo poboljšanje.

Ključne reči: obrazovanje, učenici, komunikacione tehnologije, Olimpizam

Uvod

Još od antičkog doba govorilo se o vaspitnom uticaju koji su tadašnje olimpijske igre imale na svoje učesnike, gledaoce i sve ljubitelje. Moderne Olimpijske igre su obnovljene i zasnovane na principima antičkih Olimpijskih igara upravo zbog njihove vaspitne i kulturne uloge u starogrčkom društvu. Iz tih razloga, za sve ljude, a posebno decu i omladinu, značajno je da steknu osnovna znanja o Olimpijskom pokretu kao i da prihvate i primenjuju osnovne principe olimpizma i ponašaju se u skladu s njima. Olimpijski pokret danas podrazumeva sve oblasti povezane sa Olimpizmom.

Savremene Olimpijske igre danas predstavljaju globalni sportski, medijski i komercijalni događaj koji okuplja vrhunske sportiste i privlači pažnju miliona gledalaca i velikog broja multinacionalnih kompanija celog sveta, i može se reći da su svoju planetarnu dimenziju dobile zahvaljujući kvalitetnim komunikacionim sredstvima.

Ideja o vraćanju olimpijskim idealima i vrednostima koje su zanemarene je potekla iz Grčke novembra 1995. godine, na Sednici Evropskih olimpijskih komiteta u Atini, gde je doneta odluka da se budućih sto godina u Olimpijskom pokretu posveti olimpijskom obrazovanju mladih i podsticanju na mir, toleranciju, uzajamno razumevanje, fer-plej. (Binder, 2000: 32).

Zahvaljujući globalizaciji i novim komunikacionim tehnologijama Olimpijsko obrazovanje je od tada implementirano kroz različite forme u obrazovanje mladih celog sveta velikom brzinom.

Za dve decenije postojanja olimpijskog obrazovnog programa u velikom broju zemalja je sproveden i dalje je u toku proces edukacije mladih. Mediji su svakako uticali na popularizaciju Olimpizma. Povremeno se osim sportskih nadmetanja na ovom najmasovnijem takmičenju mogu ispratiti i emisije obrazovnog karaktera na temu Olimpijskog pokreta.

Najviše pažnje olimpijskom obrazovanju posvećuju Kanada, Velika Britanija, Sjedinjene države, Australija, Novi Zeland, Španija, Japan, Kina, Nemačka.

Po ugledu na programe obrazovanja u svetu, naše visokoškolske ustanove u svojim studijskim programima osnovnih studija, u okviru obaveznog ili izbornog predmeta podučavaju studente o nastanku Olimpijskog pokreta, o olimpijskim vrednostima, menadžmentu Olimpijskih igara i svim drugim temama vezanim za Olimpizam.

Međutim ideja je da se o Olimpizmu uči u ranijim uzrastima kako bi još od malih nogu deca bila upoznata sa osnovnim načelima Olimpizma kao dobre osnove za dalja dostignuća u životu.

Iz tog razloga sprovedena je anonimna anketa sa srednjoškolcima u Republici Srbiji koja je kroz odgovore na postavljena pitanja dala stanje kako o njihovoj obaveštenosti, tako i o poznavanju Olimpijskog pokreta.

Predmet rada

Predmet ovog istraživanja se odnosi na informisanost srednjoškolaca iz oblasti Olimpizma. Cilj istraživanja je bio da se na osnovu kvantitativnih podataka dobijenih putem anonimne ankete, dođe do kvalitativnih pokazatelja koji mogu biti interesantni za teoriju i praksu olimpijskog

obrazovanja, odnosno unapređenja znanja iz oblasti Olimpizma putem novih komunikacionih tehnologija.

Metod

U istraživanju je korišćen statistički metod, koji je primenjen u obradi rezultata dobijenih istraživačkom tehnikom ankete, koja je sprovedena među đacima srednjih škola u Srbiji. Anketom su obuhvaćeni učenici iz četiri grada u Srbiji: iz Beograda, Novog Sada, Niša i Kruševca. Uzorak ispitanika su činili učenici oba pola (N=808).

Rezultati istraživanja sa diskusijom

Po završenom istraživanju na osnovu dobijenih rezultata, iskazanih u tabelama, konstatovano je stanje u školama što daje mogućnost da se sačini predlog mera za njegovo poboljšanje.

Na pitanje „Olimpijski pokret je termin koji se odnosi na?“, najveći broj ispitanika 521 (64.5%) odgovorio je da se termin odnosi na organizaciju Olimpijskih igara, dok je tačan odgovor da se termin odnosi na sve oblasti povezane sa Olimpizmom dalo 156 (19.3%) ispitanika, zatim 75 (9.3%) da se odnosi na Olimpijsko obrazovanje, 41 (5.1%) na sprovođenje Olimpijskog primirja, a 15 (1.9%) ne zna odgovor. Podaci su prikazani u tabeli br. 1, grafički prikaz se nalazi na grafikonu br. 1.

Tabela br. 1

Olimpijski pokret je termin koji se odnosi na:	Broj ispitanika	%
a) organizaciju Olimpijskih igara	521	64.5%
b) na sve oblasti povezane sa Olimpizmom	156	19.3%
c) na sprovođenje Olimpijskog primirja	41	5.1%
d) na Olimpijsko obrazovanje	75	9.3%
e) ne znam	15	1.9%
UKUPNO	808	100

Grafikon br. 1

Na pitanje „Prva saznanja o Olimpijskim igrama (pokretu) ste stekli preko?“, više od polovine ispitanika 498 (61.6%), je odgovorilo da su prva saznanja stekli preko medija, dok je 228 (28.2%) ispitanika saznalo preko roditelja, a manji broj preko prijatelja i nastavnika fizičkog vaspitanja. Podaci su prikazani u tabeli br. 2, grafički prikaz se nalazi na grafikonu br. 2.

Tabela br. 2

	Broj ispitanika	%
8. Prva saznanja o Olimpijskim igrama (pokretu) ste stekli preko:		
a) roditelja	228	28.2%
b) prijatelja	28	3.5%
v) nastavnika fizičkog vaspitanja	28	3.5%
g) medija (štampa, TV, internet)	498	61.6%
više odgovora	15	1.9%
ne znam	11	1.4%
UKUPNO	808	100%

Grafikon br. 2

Na pitanje „ Da li bi voleli da steknete više znanja u oblasti olimpizma?“, najviše ispitanika 234 (29.0%) je odgovorilo da nema interesovanja, dok bi 232 (28.7%) ispitanika volelo da stekne više znanja na nastavi, 210 (26.0%) preko TV-a, a 104 (12.9%) putem „online“ učenja. Podaci su prikazani u tabeli br. 3, grafički prikaz se nalazi na grafikonu br. 3.

Tabela br. 3

	Broj ispitanika	%
12. Da li bi voleli da steknete više znanja u oblasti olimpizma		
a) na nastavi u školi	232	28.7%
b) „on line“ učenjem	104	12.9%
v) preko TV-a	210	26.0%
g) nema interesovanja	234	29.0%
više odgovora	28	3.5%
UKUPNO	808	100%

Grafikon br. 3

Zaključak

Istraživanjem koje je sprovedeno u srednjim školama u četiri grada u Srbiji, na osnovu kvantitativnih podataka dobijenih putem anonimne ankete, došlo se do kvalitativnih pokazatelja koji mogu biti interesantni za teoriju i praksu olimpijskog obrazovanja, odnosno unapređenja znanja iz oblasti Olimpizma putem novih komunikacionih tehnologija.

Dobijeni rezultati su kroz odgovore srednjoškolaca na postavljena pitanja dali stanje kako o njihovoj obaveštenosti, tako i o poznavanju Olimpijskog pokreta.

Pojam Olimpijski pokret je pogrešno interpretiran, odnosno ispitanici nisu dali tačan odgovor na to pitanje. Najveći broj ispitanika 64.5% odgovorio je da se termin odnosi na organizaciju Olimpijskih igara, dok je tačan odgovor da se termin odnosi na sve oblasti povezane sa Olimpizmom dalo 19.3% ispitanika, zatim 9.3% da se odnosi na Olimpijsko obrazovanje, 5.1% na sprovođenje Olimpijskog primirja, a 1.9% nije znalo odgovor.

O načinu informisanosti o Olimpijskim igrama je 61.6% ispitanika odgovorilo da su je stekli preko medija dok su 38.4% njih stekli preko ostalih ponuđenih odgovora.

Na pitanje preko kojih medija su stekli informacije o Olimpijskim igrama, na prvom mestu je televizija sa blizu 60%, a zatim internet sa 20% zastupljenosti, što potvrđuje današnju povezanost mladih sa novim komunikacionim sredstvima.

Za više znanja u oblasti Olimpizma nije zainteresovano 30% ispitanika, što u odnosu na broj od 70% zainteresovanih, nije pohvalno, ali je prihvatljivo.

Značaj ovog istraživanja ogleda se u tome što su navedeni problemi bili sagledani, i analizirani sa ovih aspekata, a dobijena saznanja mogu da budu značajna za razvoj Olimpijskog obrazovanja mladih u našoj zemlji. Na osnovu dobijenih rezultata, konstatovano je stanje u školama što daje mogućnost da se sačini predlog mera za njegovo poboljšanje

Takođe, kroz rezultate je primetno da postoji značajan uticaj novih komunikacionih tehnologija na informisanost mladih ljudi iz oblasti Olimpizma.

Literatura

1. Vrgović, P. (2012). *Razvoj modela organizacione komunikacije za stvaranje i upravljanje idejama u organizaciji*, Doktorska disertacija, Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu.
2. Milošević, B. (2009). *Evaluacija sportskih sadržaja medijske komunikacije – globalno i lokalno marketinško umrežavanje sporta*, Doktorska disertacija. Novi Sad: ACIMSI Univerzitet u Novom Sadu.
3. Perović, A. (2014). *Olimpijsko obrazovanje mladih sa aspekta komunikacije*, Neobjavljena doktorska disertacija, Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Alfa BK Univerzitet
4. Šiljak, V. (2011). *Istorija sporta*. Beograd: Alfa Univerzitet
5. Šiljak, V. (2013). *Olimpizam*, Beograd: Alfa univerzitet.
6. Šiljak, V., Parčina, I., Perović, A. (2013). *Olimpijsko obrazovanje u Srbiji*. Naučna konferencija *Antropološki i teoantropološki pogled na fizičke aktivnosti od Konstantina Velikog do danas*, Niš.

OBRAZOVANJE U PARAOLIMPIJSKOM POKRETU

Eleni Plakona¹, Violeta Šiljak², Tatjana Popović Ilić³

¹Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

²Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

³Fakultet za sport i fizičko vaspitanje Leposavić

Apstrakt

Paraolimpijski pokret i Međunarodni paraolimpijski komitet ostvarili su izvrsne rezultate koristeći sport da demonstriraju atletske domete osoba sa invaliditetom na globalnom nivou. Predmet ovog rada se odnosi na obrazovanje u Paraolimpijskom pokretu. Premisa paraolimpijske edukacije je da integriše paraolimpijske ideale i vrednosti u sistem edukacije koji stvara svest i razumevanje prema osobama sa invaliditetom. Uz implementaciju Paraolimpijskih dana u školama i rada sa ogranizacionim odborima nacionalnih komiteta i njihovim paraolimpijskim edukativnim programima, Međunarodni paraolimpijski komitet je u saradnji sa partnerima u Svetskoj akademiji sporta osnovao MPK Akademiju (IPC Academy). U radu je primenjen spekulativno-bibliografski metod. Cilj rada je da ukaže na značaj obrazovnih programa koje sprovodi Međunarodni Paraolimpijski komitet.

Ključne reči: obrazovanje, Paraolimpijski pokret, osobe sa invaliditetom

Uvod

Paraolimpijski pokret i Međunarodni paraolimpijski komitet ostvarili su izvrsne rezultate koristeći sport da demonstriraju atletske domete osoba sa invaliditetom, na globalnom nivou. Događaji poput Paraolimpijskih igara pokazali su se uspešnim u promeni percepcije ljudi sa invaliditetom i njihovog socijalizovanja. Paraolimpijski sport je više puta dokazao da može biti od pomoći pojedincima da spoznaju svoj potencijal i ohrabri ih da kroz promociju jednakosti promene svoj položaj u društvu, menjajući i njega u isto vreme. Seriozniji pristup edukaciji u paraolimpijskom pokretu je ostvaren kroz Agitos fondaciju, Paraolimpijsku akademiju kao i primenom naučnih istraživanja.

Predmet ovog rada se odnosi na obrazovanje u Paraolimpijskom pokretu. Cilj rada je da ukaže na značaj obrazovnih programa koje sprovodi Međunarodni Paraolimpijski komitet. U radu je primenjen spekulativno-bibliografski metod.

Agitos fondacija

Fondacija Agitos, koja svoje ime duguje paraolimpijskom simbolu istog imena (od lat. agito – ja se krećem), formirana je od strane MPK-a kako bi ispunila strateške ciljeve u smislu razvoja i edukacije. Fondacija se ponaša kao katalizator podržavajući, kroz sport i fizičku aktivnost, implementaciju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Misija i vizija

Razvijajući prilike za organizovanje sportskih događaja, Fondacija Agitos nastoji da poboljša život osoba sa invaliditetom širom sveta, ostavljajući dugotrajan pečat na novo, otvorenije društvo koje je spremno da prihvati osobe sa invaliditetom i uključi ih u svoje funkcionisanje. Njena vizija je da vodi čitav paraolimpijski pokret ka ovom cilju posmatrajući sport kao sredstvo pomoću kojeg će osobe sa invaliditetom, gradeći sopstveno samopouzdanje, moći da promene percepciju okruženja i doprinesu pozitivnim promenama u društvu, na benefit oko milijarde ljudi sa invaliditetom koliko ih trenutno ima u svetu. Ovaj cilj Fondacija ostvaruje aktivnostima koje povećavaju svest, formirajući partnerstva i obezbeđujući neophodne resurse za implementiranje programa koji pokrivaju četiri osnovne oblasti (<http://www.paralympic.org/agitos-foundation>).

Razvoj sporta koji ima za cilj da poveća broj osoba sa invaliditetom koje se aktivno bave nekom fizičkom aktivnošću ili sportom

Sportisti su esencija paraolimpijskog pokreta i cilj Fondacije Agitos je da poveća broj osoba sa invaliditetom koje se uključuju u sportske aktivnosti od početnih do elitnih kategorija. Za ostvarenje ovog cilja, Agitos Fondacija uključuje tzv. programe za razvoj sporta na svim nivoima. Ovi programi podstiču učešće sportista i razvoj njihove karijere, povećavaju šanse za sticanje takmičarskog iskustva, unapređuju organizacione sposobnosti, omogućuju pristupačne sportske objekte i priuštiva rešenja za opremu i učešće na sportskim priredbama.

Podići svest i edukovati ljude o mogućnostima i dostignućima sportista, u cilju promene stava društva o ljudima sa invaliditetom

Svakodnevni život osoba sa invaliditetom dobro je poznat osobama iz njihovog okruženja. Ali za veći deo društva, postoji značajan manjak informacija o njegovim karakteristikama, kao i izazovima sa kojima se ove osobe svakodnevno susreću. Ovi sportisti predstavljaju otelotvorenje onoga što se naziva duhom paraolimpizma. Oni demonstriraju zbog čega je sport sredstvo koje pojedinca vodi ka ostvarenju lične izvrsnosti i koji može inspirisati ostale da dostignu i prestignu

očekivanja. Fondacija Agitos razvija edukativne programe koji jesu otelotvorenje ovog duha koji povezuje sport sa društvenom svešću koja će konačno promeniti percepciju društva o osobama sa invaliditetom i ostaviti opipljivo nasleđstvo na globalnom nivou.

Doprineti implementaciji konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom kako bi se postiglo njihovo uključanje u aktivan socijalni život

U slučaju zemalja u razvoju oko 80% ljudi sa invaliditetom živi u siromaštvu. Razlog ovome je delimično činjenica da je 80-90% pripadnika ove socijalne grupe nezaposleno. Tek 2-3% dece sa invaliditetom pohađa školu.

Čak i u razvijenim zemljama osobe sa invaliditetom suočene su sa ogromnim izazovima i problemima na polju zaposlenja. Dostupni podaci ukazuju da među odraslima sa invaliditetom ima u proseku dva puta više nezaposlenih nego što je to slučaj sa onima koji su bez invaliditeta. Sve su ovo različiti oblici indirektno diskriminacije sa kojom se ovi ljudi suočavaju iz dana u dan (Balint, 2014).

Cilj Agitos Fondacije je da umanjí ovu diskriminaciju, promovišući njihovo blagostanje kroz ravnopravne prilike za obrazovanje, zdravstvenu negu, stanovanje, sport, slobodno vreme i zaposlenje, kao i lakši pristup različitim objektima.

Podeliti postojeću, ustanovljenu praksu i implementirati programe koji šire bazu znanja o benefitima sporta za osobe sa invaliditetom

Tokom poslednjih decenija nauka i istraživački radovi drastično su doprineli poboljšanju stanja i položaja osoba sa invaliditetom, zahvaljujući novim znanjima, uslugama i proizvodima koji im pružaju nove mogućnosti. Fondacija Agitos ima za cilj da promoviše inovativne projekte koji imaju naučno-istraživački pristup fizičkoj aktivnosti i sportu sagledavajući ga kao sredstvo koje će pomoći u promeni kvaliteta života i poboljšanja opšteg stanja osoba sa invaliditetom. Fondacija širi filozofiju paraolimpijskog pokreta, čiji sportisti predstavljaju uzore i dokaze stepena ljudskog potencijala ponašajući se kao lideri pozitivnih promena.

Kako bi ispunila svoju misiju, Fondacija je konstantno u potrazi za globalnim i regionalnim partnerstvima sa zajedničkim strategijama i komplementarnim kapacitetima. Ova partnerstva nastoje da stvore i promovišu prilike za interakciju među osobama sa invaliditetom. Koristeći konstantno rastuću bazu znanja, decenije iskustva, resursa i globalne mreže u koju je uključeno mnoštvo drugih fondacija, kompanija, vlada i internacionalnih tela, Agitos Fondacija ima za cilj da iskoristi fizičku aktivnost i sport kao sredstvo socijalne inkluzije širom sveta.

Fondacija, zajedno sa razvojnim partnerima, često uključuje u svoj rad programe koji pokrivaju četiri esencijalne oblasti delovanja.

Tokom 2011. i 2012. godine, veliki broj radionica za mlade organizovan je širom Centralne Amerike, Afrike i Evrope sa ciljem da ohrabre mlade da se aktivnije uključe u sport i razviju svoje sposobnosti. Stotine dece imalo je korist od ovih programa koji su ih upoznali sa različitim sportovima letnjih i zimskih Paraolimpijskih igara, uključujući i elemente unapređenja njihovih interpersonalnih veština i uslova njihovog radnog i životnog prostora, učeći ih pri tome paraolimpijskim vrednostima hrabrosti, odlučnosti, jednakosti i inspiraciji. Kao dodatak tome, mladi koordinatori i treneri imali su posebnu obuku koja će im omogućiti da misiju i ideju programa nastave i u svojim zemljama.

Program za pružanje podrške Fondacije ima za cilj pružanje podrške članovima MPK-a u predstavljanju projekata za razvoj sportista i pomognu im da dostignu svoje organizacione ciljeve. Rezultati u 2013. i 2014. godini pokazali su više od 60 realizovanih projekata koji su sakupili više od 1,100,000 evra i pomogli brojnim sportistima, trenerima i sportiskim radnicima. Samo u 2014. godini preko 75 aplikacija je primljeno od kojih je 28 finansirano.

Internacionalni paraolimpijski komitet i Britanska paraolimpijska asocijacija (BPA) organizovali su 2012. godine, po prvi put, Paraolimpijski bal, spektakularan humanitarni događaj u Grosvenor House Hotelu u Londonu, koji se podudarao sa letnjim Paraolimpijskim igrima u Londonu iste godine (<http://www.paralympic.org/agitos-foundation>). Paraolimpijski bal predstavljao je slavljenje paraolimpijaca i njihovih dostignuća kao i paraolimpijskog pokreta u celosti. Ustanovljen je u cilju obezbeđivanja neophodnih sredstava za funkcionisanje kako MPK-a tako i Agitos Fondacije i BPA-e, kao i pokušaja promocije i omasovljavanja pokreta i broja ljudi koji će uzeti učešće u sportu za osobe sa invaliditetom u čitavom svetu.

Obrazovanje – Akademija MPK

Premisa paraolimpijske edukacije je da integriše paraolimpijske ideale i vrednosti u sistem edukacije koji stvara svest i razumevanje prema osobama sa invaliditetom. Težnja paraolimpijske edukacije ispunjava se korišćenjem sledećih ciljeva (<http://www.ipc-academy.org/>):

- poboljšati znanje i svest o paraolimpijskom sportu,
- poboljšati razumevanje praktične primene uključivanja osoba sa invaliditetom u sport,
- informisati o različitim konceptima sporta za osobe sa invaliditetom,
- povećati korišćenje sporta kao sredstva reintegracije osoba sa invaliditetom u društvo i
- promovisati naučno istraživački rad i studije o paraolimpijskoj edukaciji.

Uz implementaciju Paraolimpijskih dana u školama i rada sa organizacionim odborima nacionalnih komiteta i njihovim paraolimpijskim edukativnim programima, MPK je u saradnji sa partnerima u Svetskoj akademiji sporta osnovao Akademiju MPK (IPC Academy).

Akademija MPK je partner MPK-a u programu edukacije (<http://www.ipc-academy.org/>), koji sa MPK-om radi na unapređenju edukativnih standarda kroz čitav paraolimpijski pokret starajući se da izvršna tela, administratori i zvaničnici imaju edukativne centre koji su prilagođeni njihovim potrebama a u skladu sa trendovima i globalnim razvojem, obezbeđujući programe najvišeg standarda.

Nauka

Sport za osobe sa invaliditetom doživeo je velike promene tokom poslednjih decenija, doprinevši porastu javne svesti, ali i interesovanja istraživača i naučne javnosti.

Tokom sedamdesetih godina prošlog veka istraživači su počeli da pokazuju interesovanje za razvoj sporta za osobe sa invaliditetom. Nauka o sportu kao i naučne discipline koje proučavaju kretanje ljudi sa ciljem unapređenja sportskih veština našle su svoju primenu u sportu za osobe sa invaliditetom. Sportska nauka inkorporira i istraživanje u oblastima poput fiziologije, psihologije, biomehanike, analize performansi, nutricionizma i tehnologije sporta.

Još od 1993. godine kada je MPK ustanovio Komisiju za nauku o sportu (Sports Science Committee) kao indikaciju njegove posvećenosti napretku i znanju u oblastima paraolimpijskog sporta, istraživanje je postalo istaknuti element rada MPK-a.

Rad MPK-a i Komisije za nauku sporta danas je fokusiran na sledeće centralne teme (<http://www.paralympic.org/the-ipc/science>):

1. Uključivanje akademskog sveta

Komisija za nauku o sportu (SSC) odgovorna je za stvaranje kulture u okviru pokreta koja će ceniti značaj nauke za pokret, identifikovati prave partnere i inicirati dijalog između paraolimpijskog pokreta i akademskog sveta, kako bi prava pitanja bila postavljena i na njih bili dobijani pravi odgovori. Inicijative uključuju:

- Aktivno uključivanje MPK-a u rad naučnih konferencija, sa posebnim akcentom na VISTA i ICSEMIS. MPK je takođe potpisao Memorandum o razumevanju sa Američkim koledžom sportske medicine (ACSM) i Internacionalnom federacijom sportske medicine (FIMS) u svrhu jačanja akademskog partnerstva, koje takođe obezbeđuje prisustvo paraolimpijskog sporta na konferencijama koje ovi saradnici organizuju.
- Saradnja sa različitim naučnim časopisima i izdavačima u skladu sa aktuelnim temama. Primeri uključuju: *Clinical Journal of Sports Medicine* (2012, issue 1: Paralympic Winter Games Research), *British Journal of Sports Medicine* (2013, issue 7: Paralympic Games Research) and *Sports Technology* (2012, issue 1-2 : Paralympic Sport Technology).

- Posebna pažnja poklanja se publikaciji koja predstavlja prvi sveobuhvatan vodič za paraolimpijce koja pruža praktične informacije u vezi sa temama vezanim za medicinske probleme, biološke faktore u performansi sportista i fizičko kondicioniranje. Knjiga *Paraolimpijski sportista* izdata je kao deo serije izdanja Međunarodnog olimpijskog komiteta pod nazivom *Udžbenik sportske medicine i nauke* pod patronatom medicinske komisije Međunarodnog olimpijskog komiteta.
- MPK je posvećen razvoju daljeg istraživanja u oblastima od interesovanja za paraolimpijski pokret, kao i promovisanju novih istraživačkih projekata na događajima koji su organizovani od strane ili uz odobrenje MPK-a, kao i Paraolimpijskim igrama.

2. Zdravlje i bezbednost sportiste

U saradnji sa Medicinskom komisijom MPK-a, inicirani su različiti istraživački projekti u cilju povećanja svesti o specifičnostima i potrebama paraolimpijaca na sportskim nadmetanjima. Skorašnje inicijative uključuju:

- Pod WADA programom za pružanje podrške društvenim naukama iz 2006. godine, a u ime MPK-a, Univerzitet u Alberti u Kanadi koordinisao je studiju Autonomna disleksija i busting/doping (indukovanje disleksije u cilju poboljšanja performansi). Sumirano, 99 sportista pod rizikom od pojave autonomne disleksije (sportisti sa povredama kičme iznad T6) učestvovalo je u istraživanju gde se pokazalo da je tek nešto više od polovine čulo za ovu vrstu dopinga. U svakom slučaju, svi su se oštro protivili korišćenju ove vrste dopinga u cilju poboljšanja trenažnog kapaciteta, poboljšanju performansi tokom takmičenja ili želje za konkurentnošću u nadmetanju sa onima koji već koriste tu vrstu dopinga. Studija je formirala niz preporuka koju će IPK koristiti kao vodič za razvoj edukativnih programa i revizije postojećih programa za monitoring „bustinga“.
- Pod WADA programom za pružanje podrške nauci, 2009. godine Švajcarski centar za paraplegiju i Katolički univerzitet u Luvenu (Belgija) sproveo je studiju o potencijalnim efektima Sildenafil citrata na poboljšanje performansi sportista (na određenim visinama). Studija je sprovedena kao odgovor na dodavanje sildenafil citrata na listu nedozvoljenih supstanci 2008. godine. Veliki broj sportista sa povredama kičmene moždine koristi ovaj lek za lečenje erektilne disfunkcije neurološkog porekla. Tako je neophodno razumeti kakve eventualne efekte ova klasa lekova ima na sportske performanse kod sportista sa povredom kičmene moždine. Ukupno je 27 sportista iz različitih sportova (atletika, biciklizam, ragbi u kolicima, košarka u kolicima, alpsko skijanje) testirano na ručnom ergometru sat vremena nakon uzimanja doze od 50mg sildenafil citrata ili placeba. Rezultati su pokazali da uzimanje sildenafil citrata nije dovelo do značajnog poboljšanja u vežbovnom kapacitetu (n=27) ili performansama (n=15), bez obzira na nadmorsku visinu. Suprotno tome, rezultati su pokazali negativan uticaj na koncentraciju kiseonika, srčanu frekvencu i koncentraciju laktata kod većine testiranih, na umerenim visinama. Zaključak je da korišćenje sildenafil citrana ne dovodi do ergogenetskih efekata kod

sportista sa povredom kičmene moždine. Kao posledica, ne postoji potreba da se ova supstanca nalazi na WADA listi zabranjenih supstanci.

3. Socio-ekonomske determinante učešća i uspeha paraolimpijaca

SPLISS studija, kao mrežna kooperacija između istraživača u oblasti faktora koji dovode do internacionalnog uspeha sportista, inicirana je od strane konzorcijuma univerziteta kao model za sportski uspeh. Ovaj model je bio primenjen u okruženju sportista bez invaliditeta u šesnaest zemalja sa srednjim do velikim BDP-om. Primena studije u zemljama sa niskim BDP-om ili u para-sportskim okruženjima nije lako uočljiva zbog jedinstvene prirode para-sportskih struktura širom sveta. Komitet za nauku sporta MPK-a aktivno saraduje sa Konzorcijumom SPLISS-a u razvoju para-sportskog modela koji će biti uključen u paraolimpijski pokret. Ishod ovog modela pružiće neophodne informacije MPK-u o budućim inicijativama, polnim i kulturološkim različitostima u sportu, odnosu između kategorizacije i učešća i mnogih drugih socio-ekonomskih determinanti učešća i uspeha.

4. Edukacija paraolimpijskih sportista, trenera i sportskih radnika

Prenošenje akademskog znanja na sferu paraolimpijskog sporta, odnosno karijere paraolimpijca, od velikog je značaja za postizanje najboljeg mogućeg uspeha u uslovima nenarušenog zdravlja. Napredne trenažne metode, inovativna tehnologija i instrumentacija, unapređeno znanje o ishrani i suplementaciji itd. moralo bi da dođe do sportiste i trenera. Kao jednu od prvih inicijativa u ovoj tematskoj oblasti, Komitet za nauku o sportu razvio je onlajn modul za trenere koji će postati deo udžbenika AkademijeMPK čime je ostvarena dostupnost za samostalno istraživanje i proučavanje (Stefanović, 2012).

Zaključak

Cilj paraolimpijskog pokreta je da se na određeni način što više približe vrednostima Olimpijskog pokreta. Glavna poruka paraolimpijskog pokreta jeste ta da invalidnost ne predstavlja prepreku u ravnopravnom učešću u društvu, sportu i postizanju ciljeva. Osobe sa invaliditetom su pojedinci sa psihofizičkim nedostacima (sa kojima se rađaju ili ih stiču tokom života). Ovi nedostaci ih onemogućavaju da se formiraju i ostvare kao potpuno prihvaćeni članovi društva. To nisu bolesne osobe koje treba lečiti, a nisu ni zdrave, jer imaju psihofizičke nedostatke. Paraolimpijski pokret ima za cilj da dokaže i pokaže da ljudi sa različitim invaliditetom mogu ravnopravno da učestvuju u skoro svim sportskim disciplinama.

Agitos fondacija, Paraolimpijska akademija i istraživači u saradnji sa Paraolimpijskim komitetom su postavili ciljeve i forme kroz koje rade na obrazovanju u paraolimpijskom pokretu. U cilju daljeg razvoja paraolimpijskog pokreta, neophodno je da se podignu na viši nivo uslovi treniranja za sportiste sa invaliditetom, da se još više obrazuju prateći kadrovi, kao i da se dalje radi na poboljšanju i usavršavanju pomagala kojima se koriste.

Literatura

1. Balint, N. T. (2014). History of the Development of the European Inclusion Process, *Physical Education and the Sport through the Centuries*, vol. 1 (1), pp. 53-64.
2. Burkett, B. (2010). Technology in Paralympic sport: performance enhancement or essential for performance? *J Sports Med* 2010, 44:215-220.
3. Group of authors – Sport & Society, The Summer Olympics and Paralympics through the lens of social science Retrieved on 26. February from <http://www.bl.uk/sportandsociety/exploresocsci/business/economics/business/articles/parapatents.pdf>
4. International Paralympic Committee, <http://www.paralympic.org/agitos-foundation>, retrieved 12.07.2015.
5. International Paralympic Committee, <http://www.ipc-academy.org/>, retrieved 12.07.2015.
6. International Paralympic Committee, <http://www.paralympic.org/the-ipc/science>, retrieved 12.07.2015.
7. Plakona, E. i Moračanin, D. (2013). *Sport u psihosocijalnom razvoju osoba sa invaliditetom*, IX Međunarodna konferencija *Menadžment u sportu*, Beograd: Zbornik radova, FMS, str. 190-194.
8. Stefanović, R. (2012). *Atletika*. Beograd: Fakultet za sport i fizičko vaspitanje u Leposaviću.
9. World Health Organization (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

EVROPSKA DIMENZIJA OLIMPIJSKOG OBRAZOVANJA

Violeta Šiljak

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Predmet ovog rada se odnosi na evropsku dimenziju olimpijskog obrazovanja. Osnova razvoja Olimpizma leži u brizi o obrazovanju. Šta više, smatra se da se olimpijska ideja ne može razumeti bez razumevanja njene obrazovne misije. Ovaj obrazovni mandat je opisan u nekoliko Fundamentalnih principa olimpizma. Evropa je često igrala odlučujuću ulogu u razvoju Olimpijskog pokreta. MOK-ova aktivna promocija Olimpijskog obrazovanja ima svoje korene u Evropi. Godine 1991. predsednik EOK-a, Žak Rog je osnovao prve Evropske Olimpijske omladinske dane u Briselu. Ova manifestacija je kasnije prerasla u Evropski omladinski olimpijski festival – EYOF. U tome ga je snažno podržao Huan Antonio Samarán, predsednik MOK-a u to vreme. Od kraja Drugog svetskog rata, do kraja prve decenije 21. veka, proces evropeizacije je prihvatio mnoge olimpijske elemente i ohrabrio saradnju i projekte između MOK-a, EOK-a i Evropskog Saveta, EU i EK. Značajan događaj, što se tiče obrazovnog uticaja olimpizma, desio se 2000. godine kada su se Samarán i Vivijen Reding, Evropski komesar *Generalnog direktorata za obrazovanje i kulturu*, dogovorili da bliže sarađuju na promociji olimpijskih vrednosti u obrazovanju. U radu je primenjen bibliografsko-spekulativni metod. Cilj rada je da se ukaže na međusobnu saradnju najviših tela EU i MOK u implementaciji olimpijskih vrednosti u obrazovanju mladih.

Ključne reči: Evropa, Olimpizam, obrazovanje

Uvod

Termin olimpijsko obrazovanje se pojavio 70-ih godina prošlog veka, pretpostavljajući vrednosti ideje prisutne u filozofiji olimpizma. Primarni cilj ovog vida obrazovanja bio je da se humanističke vrednosti olimpizma podrazumevano nađu u planu i programu školskog obrazovanja. Time bi moralne vrednosti olimpizma postale univerzalne kao i njegovi stavovi prema etičkim pitanjima kao što su fer-plej, nasilje, varanje, zloupotreba doping sredstava, komercijalizacija, jednakost itd. Čitav olimpijski pokret se poslednjih decenija susreće sa oštrim kritikama javnosti zbog sve većeg broja intriga koje okružuju održavanje Igara, a koje su u

direktnoj suprotnosti sa idealima koje olimpizam promovira. Čitava atmosfera doprinosi narušavanju reputacije olimpijskog pokreta kao činioca u edukaciji kao i vrednovanje samog programa olimpijskog vaspitanja u školama.

Predmet ovog rada se odnosi na evropsku dimenziju olimpijskog obrazovanja. Cilj rada je da se ukaže na međusobnu saradnju najviših tela EU i MOK u implementaciji olimpijskih vrednosti u obrazovanje mladih. U radu je primenjen bibliografsko-spekulativni metod.

Evropa i olimpijsko obrazovanje

Evropa je često igrala odlučujuću ulogu u razvoju Olimpijskog pokreta. MOK-ova aktivna promocija olimpijskog obrazovanja ima svoje korene u Evropi. Godine 1991. predsednik EOK-a, Žak Rog je osnovao prve Evropske olimpijske omladinske dane u Briselu. Ova manifestacija je kasnije prerasla u Evropski omladinski olimpijski festival - EYOF. U tome ga je snažno podržao Juan Antonio Samarán, predsednik MOK-a u to vreme. Od kraja Drugog svetskog rata do kraja prve decenije 21. veka proces evropeizacije je prihvatio mnoge olimpijske elemente i ohrabrio saradnju i projekte između MOK-a, EOK-a i Evropskog saveta, EU i EK. Ovo je postalo još jedno važno poglavlje u odnosima između olimpizma i Evrope i stavlja poseban akcenat na mladost.

Prvi olimpijski festival mladih je primio donaciju od Evropske unije i od tada je stalno dobija. Još jedan važan događaj što se tiče obrazovnog uticaja olimpizma se desio 2000. godine kada su se Samarán i Vivijen Reding (Luksemburg), evropski komesar Generalnog direktorata za obrazovanje i kulturu, dogovorili da bliže saraduju na promociji olimpijskih vrednosti u obrazovanju .

Godinu dana kasnije kontinentalna organizacija Evropskih olimpijskih komiteta (EOK) i EU postali su partneri kada su zajedno pokrenuli projekat olimpijskog vaspitanja pod nazivom „Sport, škole i olimpijske vrednosti u Evropi“. Septembra 2001. godine, samo nekoliko nedelja nakon njegovog izbora za predsednika MOK-a, Žak Rož, dugogodišnji predstavnik EOK-a, i Reding potpisali su ugovor za ovaj obrazovni projekat. Ovo je bio zajednički poduhvat tri nacionalne olimpijske akademije iz Holandije, Francuske i Italije i trajao je 12 meseci 2001-2002. godine. Jedan od ciljeva ovog projekta bio je da se sprovedu i prošire rezultati za predstojeću Godinu Evropske unije posvećenu obrazovanju kroz sport 2004. godine. Ukupno oko 150.000 učenika uzrasta od 9 do 13 godina je učestvovalo u projektu u ove tri zemlje. Oko 6.100 razreda je bilo uključeno u ovaj program. Lekcije su bile vezane za školske predmete (npr. fizičko vaspitanje, geografiju, istoriju, likovno).

Svaka nacionalna olimpijska akademija ponudila je saradnju partnerima u njihovim obrazovnim i sportskim sistemima. U svim zemljama lekcije su bile povezane sa vannastavnim sportskim događajima, kao što su Zimske olimpijske igre u Solt Lejk Sitiju, i aktivnosti za olimpijsku

nedelju i olimpijski dan tokom cele 2002. godine. Iako su, na kraju 2002. godine, rezultati ovog projekta umrežavanja smatrani uspešnim, od strane predstavnika sve tri NOA, nije došlo do proširenja na druge zemlje EU kao što je prvobitno planirano. U godini Evropske unije „Obrazovanje kroz sport 2004“ podržano je oko 185 lokalnih projekata od strane EK u iznosu od 12,1 milion evra. Neki projekti su dali veoma realnu suštinu olimpijskih vrednosti u sportu kao što su „er plej“, „uzajamno poštovanje“, itd. Godine 2004. komesar Evropske komisije, Vivijan Reding, promovisala je evropsko obrazovanje i olimpijsku godinu. Obrazovanje kroz sport, rekla je ona, znači „oživljavanje olimpijskih ideala“. Komisija EU za kulturu i obrazovanje i organizacioni odbor za Olimpijske igre 2004. godine u Atini (ATOS) dogovorili su se oko projekta saradnje. To je trebalo da omogući da 28 perspektivnih mladih sportista iz Evrope učestvuje u olimpijskom kampu mladih u Grčkoj kao „olimpijski šampioni u obrazovanju“. Snažan razvoj odnosa između Evrope i olimpizma razvio se još dalje od 2006. godine, kroz četiri važna koraka. Godine 2007. generalni direktorat za obrazovanje i kulturu objavio je „Bela knjiga o sportu“ koja je na kraju je usvojena od strane Evropske konferencije ministara za sport. Bela knjiga o sportu EU, u koju su uključene reči samog Kubertena, počinje na sledeći način: „Sport je sve veći socijalni i ekonomski fenomen koji daje važan doprinos strateškim ciljevima solidarnosti i prosperiteta Evropske unije“.

Olimpijski ideal razvoja sporta da promoviše mir i razumevanje među narodima i kulturama, kao i obrazovanje mladih ljudi, rođen je u Evropi i negovan od strane Međunarodnog olimpijskog komiteta i evropskih olimpijskih komiteta. Sport privlači Evropljane; većina ljudi redovno učestvuje u sportskim aktivnostima. To razvija važne vrednosti kao što su timski duh, solidarnost, tolerancija i ferplej, doprinosi ličnom razvoju i ispunjenju. (EU, Bela knjiga, 2007: str. 2). Ako uporedimo ovaj stav iz Bele knjige o sportu Evropske Unije sa stavom 6 Olimpijske povelje, nalazimo mnoge sličnosti i identične vrednosti. „Pjer de Kuberten“– akcioni plan Evropske komisije ističe osam važnih oblasti u predstojećim aktivnostima širom EU (EU, 2007:3-10):

Društvena uloga sporta u EU:

- Poboljšanje javnog zdravlja kroz fizičku aktivnost
- Udruživanje snaga u borbi protiv dopinga
- Jačanje uloge sporta u obrazovanju i obučavanju
- Promocija volonterizma i aktivnog građanstva kroz sport
- Korišćenje potencijala sporta za socijalno uključivanje, integraciju i jednake mogućnosti
- Jačanje prevencije i borbe protiv rasizma i nasilja
- Deljenje vrednosti sa ostalim delovima sveta
- Podrška održivom razvoju

Nakon Bele knjige o sportu još jedan važan korak je bila konačna ratifikacija Lisabonskog sporazuma (2007) koji je stupio na snagu 1. decembra 2009. godine. On je uključivao pasus posvećen „sportu“ (član 165), koji će biti dokumentovan ovde:

Član 165 Lisabonskog sporazuma

1. Unija će doprineti razvoju kvalitetnog obrazovanja kroz podsticanje saradnje između zemalja članica i, ako je potrebno, podržavajući i dopunjujući njihove aktivnosti, uz puno poštovanje odgovornosti država članica za sadržaj nastave i organizovanje obrazovnih sistema i njihovih kulturnih i jezičkih raznovrsnosti. Unija će dati doprinos promovisanju evropskih sportskih pitanja, uzimajući u obzir specifičnu prirodu sporta, njegovu strukturu zasnovanu na volonterskom radu i njegovu društvenu i obrazovnu funkciju.

2. Aktivnost Unije će biti usmerena na: razvijanje evropske dimenzije u obrazovanju, posebno kroz nastavu i širenje jezika zemalja članica, podsticanje mobilnosti studenata i nastavnika - podsticanjem između ostalog, akademskog priznavanja diploma i perioda studiranja, promovisanje saradnje između obrazovnih ustanova, razvijanje razmene informacija i iskustava o pitanjima koja su zajednička za obrazovne sisteme država članica, podsticanje razvoja omladinske razmene i razmene instruktora obrazovanja, podsticanje učešća mladih ljudi u demokratskom životu u Evropi, podsticanje razvoja obrazovanja na daljinu i razvijanje evropske dimenzije u sportu, promovišući poštenje i otvorenost u sportskim takmičenjima i saradnju između organa nadležnih za sport, kao i štiteći fizički i moralni integritet sportista i sportistkinja, a posebno najmlađih sportista i sportistkinja.

3. Unija i države članice će podsticati saradnju sa trećim zemljama i nadležnim međunarodnim organizacijama u oblasti obrazovanja i sporta, posebno sa Savetom Evrope.

4. Kako bi doprinali ostvarenju ciljeva iz ovog člana, Evropski parlament i Savet, delujući u skladu sa običnim zakonodavnim postupkom, nakon konsultovanja sa Ekonomskim i Socijalnim Komitetom i Komitetom Regiona, će usvojiti podsticajne mere, isključujući bilo kakvo usklađivanje zakona i propisa država članica, a Savet, na predlog Komisije, će usvojiti preporuke.

Te iste 2009. godine, Evropski olimpijski komitet, kao jedan od najvažnijih aktera u sportu za Evropsku komisiju, otvorio je svoju kancelariju u EU, u Briselu. Četvrti korak je preduzet tek januara 2011. godine, kada je EK objavila dokument „Razvoj evropske dimenzije u sportu“ (EK, 2011) naglašavajući društvenu, ekonomsku i organizacionu ulogu sporta. To je dokaz o objedinjenom razvojnom procesu: to pokazuje kako je Evropska unija postala usko povezana sa olimpizmom i integracijom evropskih nacionalnih olimpijskih komiteta sa Evropskom unijom, u ime obrazovanja mladih.

Za dve decenije od tih prvih Evropskih olimpijskih mladih dana, olimpijski pokret u Evropi i Evropska unija su postali partneri u promovisanju dobrog i uravnoteženog obrazovanja kroz sport, inspirisani olimpijskim vrlinama i vrednostima. Oba partnera ulažu neke od svojih glavnih napora i aktivnosti u mlade. Postoji najmanje pet važnih elemenata oko kojih se ova dva aktera u Evropi i olimpizmu slažu. Oba su se fokusirala na aktivnosti za razvoj sporta i omladine, obojima imaju viziju Pjera de Kubertena kao glavnu referentnu tačku, ali obojima takođe uzimaju u obzir i trenutne izazove u evropskom društvu i pretnje olimpijskom pokretu. Od ovih pet principa, uzimajući u obzir rad i pisana dela Pjera de Kubertena, prva tri su tradicionalna, ali ključna principa za obrazovanje mladih:

1. Harmonična izgradnja tela, volje i uma treba da se razvija kao izbalansirano građenje karaktera kroz bavljenje sportovima prema njihovim pravilima. Po rečima Kubertena ovo je identifikovano kao njegov prvi princip koji je nazvao „religiozne-atlete“.
2. Uzajamno poštovanje se zahteva kao međulični obrazac ponašanja kao pitanje nediskriminacije bilo na osnovu pola, etničkih, verskih ili političkih razlika među učesnicima i njihovim narodima, sa fer-plejom kao normom u bilo kakvim ličnim interakcijama na i izvan sportskog igrališta.
3. Poezija, muzika i likovna umetnost bi trebalo da budu deo olimpijskih lekcija u školi uglavnom povezano sa vannastavnim aktivnostima, npr. proslavom festivala olimpijskog dana ili olimpijske nedelje u školi. U poslednjih nekoliko godina druga dva ključna cilja za obrazovanje mladih Evropljana su takođe došla do izražaja. Koncept „zaštite životne sredine“ sa pojmom „održivosti“ je postao važna obrazovna tema u Evropi. U olimpijskom smislu, ova ideja je dobila krila početkom devedesetih, prvo na Zimskim olimpijskim igrama u Albertvilu, ali još značajnije u Lilehameru dve godine kasnije.
4. Održivost i zaštita životne sredine postala je glavna nova tema u okviru ciljeva olimpijskog vaspitanja od kasnih 1990-ih. Od Olimpijskih igara u Sidneju 2000. godine, drugi olimpijski gradovi su nastojali da aktivno promovišu fizičke aktivnosti kao deo zdravog načina života. Ovo je nova inicijativa kao odgovor na sve prisutniji sedelački način života. Namera je da se suprotstavi zdravstvenim problemima koji nastaju usled viška kilograma. Oni mogu dovesti do gojaznosti. Ova inicijativa se pojavljuje u olimpijskom vaspitanju i u de Kubertenovom Akcionom planu Evropske komisije, kao i u MOK-ovim brošurama i udžbenicima za promovisanje olimpijskog vaspitanja na omladinskim olimpijskim igrama. Tokom poslednje decenije učestalost gojaznosti je povećana u Evropi. U međuvremenu, vreme određeno za fizičko vaspitanje i fizičke aktivnosti u školi je smanjeno. Obrazovanju i razvoju mladih u 21. veku nedostaje dimenzija fizičke aktivnosti. Evropska istraživanja napravljena od različitih aktera sada traže nove inicijative za promovisanje aktivnog načina života, posebno na nivou lokalne zajednice. Takvi zahtevi su sada takođe uključeni u „Kuberten plan“. Brz rast fizičke neaktivnosti je jedan od najozbiljnijih problema u budućnosti evropskog društva kao što je i za budućnost olimpijskog pokreta i olimpijskih festivala mladih.

5. Fizička aktivnost sa promovisanjem zdravog načina života u školi, u sportskim klubovima i dalji razvoj životne sredine u lokalnim zajednicama.

Zaključak

Širenje olimpijskog obrazovanja i propagiranje olimpijskih vrednosti je u porastu poslednjih godina. Zemlje kao što su Češka Republika, Litvanija, Poljska, Grčka, Rusija i Ukrajina su već uključile olimpijske ideale i načela kao ciljeve društvenog i moralnog vaspitanja u školskim sportovima i fizičkim aktivnostima. U gotovo svim zemljama EU olimpijski ideali kao što su fer-plej, uzajamno poštovanje i razumevanje su povezani sa fizičkim vaspitanjem. Olimpijsko vaspitanje kao „obrazovanje o vrednostima“ podržali su nacionalni, kontinentalni i međunarodni olimpijski komiteti, kao i Evropski savet, Evropska unija i Evropska komisija za kulturu i obrazovanje.

Literatura

1. Bäska, H. (1987). *Methods of Olympic Education* (Report of the 27th Session of the International Olympic Academy, pp 141-149).
2. Binder, L.D. (2000). *Be a Champion in Life – An International Teacher`s Resource Book For Schools*, Athens: Fondation of Olympic and Sport Education.
3. Evropska unija (2007). *Bela knjiga*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&rid=1>, preuzeto 08.11.2015.
4. Evropska unija (2007). *Lisabonski ugovor – protokoli, prilozi, izjave*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>, preuzeto 08.11.2015.
5. Evropska komisija (2011). *Razvoj evropske dimenzije u sportu*, http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-on-the-training-executive-summary_en.pdf, preuzeto 09.11.2015.
6. Naul, R. (2009). Olympic Pedagogy as a Theory of Development of Ethical and Humanistic Values in Education.y: *International Olympic Academy* (ed.) Proceedings of the 9th International Session for Directors of National Olympic Academies (str.27-40). Athens: Livani.
7. Parry, J. (1988). *Olympism at the Beginning and End of the Twentieth Century* (IOA Proceedings, pp. 81-94)

OBLICI FIZIČKOG VASPITANJA U ORUŽANIM SNAGAMA SFRJ U PERIODU 1945.-1992. GODINE

Saša Vajić¹, Vladan Vukašinić²

¹Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Beograd

²Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Apstrakt

Jugoslovenska narodna armija (JNA) predstavljala je oružanu silu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Nastala je na temeljima Jugoslovenske armije neposredno posle Drugog svetskog rata 1945. godine, da bi unutrašnjim građanskim sukobima i raspadom SFRJ 1992. godine bila rasformirana i reorganizovana u Vojsku Jugoslavije. Sistemu fizičkog vaspitanja u vojsci u periodu 1945.-1992. godine pridavao se veliki značaj kao delu obuke i vaspitanja u uslovima specifične armijske organizacije, pre svega za potrebe oružanih snaga. Prvi oblici koji su činili strukturu sistema fizičkog vaspitanja u trupnim jedinicama, vojnim školama i učilištima JNA od 1945. godine bili su: nastavne aktivnosti (jutarnje vežbanje, časovi fizičkog (telesnog) vežbanja, provera fizičkih (telesnih) sposobnosti, slobodno popodneвно vežbanje) i vannastavne aktivnosti (takmičenja, sletovi, štafete). Ovi oblici fizičkog vaspitanja su na samom početku realizovani prema uputstvima i iskustvima Armije SSSR-a i njihove dostupne literature. Organizacija i realizacija fizičkog vaspitanja u vojsci umnogome je zavisila od materijalnih i finansijskih mogućnosti, ali i efekata obuke koje je izvodio stručni kadar za fizičko vaspitanje. Predmet rada su oblici fizičkog vaspitanja u oružanim snagama SFRJ u posmatranom periodu. Cilj rada je da se na osnovu podataka iz prikupljene građe predstavi specifičan segment opšte vojne obuke koncipiran od programskih nastavnih i vannastavnih oblika u sistemu fizičkog vaspitanja oružanih snaga. Očekuje se da rezultati istraživanja potvrde pretpostavku da su respektivni oblici fizičkog vaspitanja bili važna komponenta u procesu obuke vojnika u cilju uspešne realizacije borbenih zadataka i izvršavanja redovnih obaveza u miru.

Ključne reči: JNA, fizičko vaspitanje, vojna obuka, struktura sistema, programski sadržaji

Uvod

Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije su svoje korene imale u jugoslovenskim partizanskim jedinicama iz perioda Drugog svetskog rata, odnosno u

Jugoslovenskoj armiji koja je formirana 1945. u tadašnjoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (Demokratska Federativna Jugoslavija dobija naziv Federativna Narodna Republika Jugoslavija 29. novembra 1945. a 1963. menja ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija). Jugoslovenska armija je 1951. reorganizovana u Jugoslovensku narodnu armiju i takav naziv je zadržala do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) 1992. Jugoslovenska narodna armija (u daljem tekstu JNA) se u periodu 1945-1992. sa manjim organizacionim promenama, u načelu sastojala od četiri vida: Kopnena vojska (KoV), Ratno vazduhoplovstvo (RV), Protiv-vazдушna odbrana (PVO) i Ratna mornarica (RM). U okviru vidova postojali su rodovi i službe.

Sistem fizičkog vaspitanja u JNA u periodu 1945-1992. može se posmatrati kao deo obuke i vaspitanja njenih pripadnika, koji se odvijao u uslovima specifične armijske organizacije i pre svega, za njene vojne potrebe. Na osnovu naređenja, izveštaja i direktiva koji se mogu naći u Vojnom arhivu Ministarstva odbrane Republike Srbije (MO RS) može se steći uvid o načinu na koji su se uvodili, razvijali i realizovali oblici fizičkog vaspitanja u navedenom periodu. Oblici fizičkog vaspitanja u početnom periodu, od 1945. realizovani su prema uputstvima i iskustvima Armije SSSR-a i njihove dostupne literature. Sistem fizičkog vaspitanja u vojsci je umnogome zavisio od materijalnih i finansijskih mogućnosti, ali i efekata obuke koju su realizovali stručni kadrovi iz oblasti fizičkog vaspitanja. Vremenom su ovi uslovi bili poboljšani, te je organizacija i realizacija fizičkog vaspitanja u vojsci podignuta na znatno viši nivo. Obuka u vojsci se delila na tri oblasti: vojno-stručnu (specijalističku) obuku, političko obrazovanje i vaspitanje i fizičko vaspitanje (poslednje dve oblasti su činile opštu vojnu obuku). Definisane celokupnog prostora fizičkog vaspitanja u sklopu vojne obuke bilo je u nadležnosti Generalštaba JNA, odnosno, njene Četvrte uprave koja je bila rukovodeći organ u sistemu celokupne obuke JNA.

Predmet rada su nastavni i vannastavni oblici fizičkog vaspitanja u oružanim snagama SFRJ u posmatranom periodu, a problematika se odnosi na utvrđivanje činjenica vezanih za planiranje i realizaciju sadržaja u okviru istih. Cilj rada je da se na osnovu podataka iz prikupljene građe predstavi specifičan segment opšte vojne obuke koncipiran od programskih nastavnih i vannastavnih oblika u sistemu fizičkog vaspitanja oružanih snaga. Očekuje se da rezultati istraživanja potvrde pretpostavku da su respektivni oblici fizičkog vaspitanja bili važna komponenta u procesu obuke vojnika u cilju uspešne realizacije borbenih zadataka i izvršavanja redovnih obaveza u miru i da su se oblici fizičkog vaspitanja u JNA uvodili i razvijali, odnosno menjali prema potrebama vojnih struktura u navedenom periodu.

Metode

U istraživanju je primenjen istorijski metod. Izvršeno je prikupljanje i obrada podataka iz primarnih i sekundarnih istorijskih izvora, odnosno, većim delom arhivske građe koja je sačuvana u Vojnom arhivu MO RS i CBVNDI (Centar za bibliotekarstvo, vojno-naučno

dokumentaciju i informaciju Ministarstva odbrane u Beogradu) koja je obuhvatala: direktive za obuku u JNA, naređenja, uputstva za fizičko vaspitanje, priručnike fizičke obuke, godišnje planove obuke, dokumenta vezana za planiranje, evidenciju i izveštavanje realizacije obuke. Prikupljeni i obrađeni podaci omogućili su analizu, sistematizovanje i prezentaciju rezultata istraživanja.

Rezultati sa diskusijom

Organizacioni oblici fizičkog vaspitanja koji su se primenjivali u JNA u periodu 1945 -1992. su proučavani kroz više perioda: 1945-1959; 1960-1972; 1973-1985. i 1986-1992. Ovakva podela izvršena je na osnovu sistematskih i organizacionih promena koje su se dešavale u Jugoslovenskoj narodnoj armiji u oblasti fizičkog vaspitanja. Navedeni periodi, odnosno, njihovi počeci, poklapaju se sa vremenom izdavanja i primene Uputstava za fizičko vaspitanje u JNA, koja su bila osnova celokupnog područja fizičkog vaspitanja po pitanju uvođenja, razvoja i realizacije oblika fizičkog vaspitanja. Programi fizičkog vaspitanja u JNA su donošeni prema navedenim uputstvima i s tim u vezi, definisani su fond sati i teme koje su se sprovodile kroz nastavne i vannastavne oblike fizičkog vaspitanja u oružanim snagama. Kao sastavni i integralni deo borbene obuke i vaspitanja jedinica i komandi uvedena je posebna vrsta obuke - Telesno vaspitanje ili Fiskultura (Lončović i Živković, 1986: 44). Odeljenje za opšta vojna pravila GŠ propisalo je sadržaje, oblike i kriterijume za telesno (fizičko) vaspitanje u vojsci. Po završetku Drugog svetskog rata 1945. formirano je Nastavno odeljenje Treće uprave GŠ za realizaciju zadataka u oblasti borbene obuke i vaspitanja u vojsci, a 1947. formirana je Nastavna uprava GŠ koja je preuzela ovu ulogu. Na ovaj način počela je sa formiranjem organizacijska struktura organa za fizičko vaspitanje u Jugoslovenskoj armiji (JA). Prvi značajan korak na utemeljenju fizičkog vaspitanja u JA, bilo je objavljivanje prvog posleratnog Uputstva za fiskulturni rad u jedinicama iz 1946. gde je posebno istaknut značaj fizičkog vaspitanja u životu i radu jedinica, odnosno, značaj vežbanja kao svakodnevne potrebe vojnika i starešina (Vajić, 2014: 4). Jedan od prvih značajnijih dokumenata je sigurno i prvi Program fiskulture u Jugoslovenskoj armiji iz 1945. godine (Vojni arhiv, 1945, Fond SSNO, K-284, fascikla 01, 001/001:2).

Period 1945-1959. obuhvatao je oblike fizičkog vaspitanja koji su se primenjivali u JA i JNA: nastavni oblici (jutarnje vežbanje, čas fizičkog vežbanja, čas fizičke obuke za starešine, provera fizičkih sposobnosti, slobodno popodneвно vežbanje) i vannastavni oblici (javni nastupi: takmičenja, sletovi, štafete, krosemi i manifestacije). U ovom periodu na snazi su bila privremena uputstva i programi iz oblasti fizičkog vaspitanja. Neki od navedenih oblika (jutarnje vežbanje, čas fizičkog vežbanja i sportska takmičenja) su proistekli iz obuke partizanskih jedinica tokom narodnooslobodilačkog rata 1941-1945.

Jutarnje vežbanje kao nastavni oblik fizičkog vaspitanja uveden je naređenjem Josipa Broza od 1945. (Vojni arhiv, 1945, Fond SSNO, K-279, fascikla 01, 001/001). Osnove jutarnjeg vežbanja

preuzete su iz ruskih vežbi oblikovanja „zarjadka“ koje su se primenjivale u Armiji SSSR-a (Vojni arhiv, 1946, Fond SSNO (K-279), fascikla 04, 002/001). Iste su realizovane u četiri varijante, u zavisnosti od perioda obuke i vremenskih uslova: prva varijanta - marševski i trčeći korak (kombinacija), druga varijanta - jutarnje vežbanje sa puškom, treća varijanta - „zarjadka“ i četvrta varijanta - kretanje 12:12 (12 koraka hodom, 12 koraka trčeći - na ovaj način se prelazilo za sat vremena oko deset kilometara). Direktivom iz 1953. godine promenjen je sadržaj jutarnjeg vežbanja, tako da je novi obuhvatao: splet prostih vežbi, splet vežbi sa puškom, splet vežbi sa teretom. Čas fizičkog vežbanja je uveden kao nastavni oblik fizičkog vaspitanja u JA 1945. u trajanju od 40 minuta i imao je uvodni, glavni i završni deo časa. Sadržaji koji su se izvodili bili su: „zarjadka“, „rukopašni boj“ (borba prsa u prsa), atletika, vežbe na spravama i odbojka. Savlađivanje prepreka na stazi dužine 110 metara realizovano je od 1946. Dužina staze je promenjena 1949. od tada je iznosila 150 metara sa 8 prepreka. Sledeća promena usledila je u 1953. kada je nova staza bila dužine 240 metara sa 18 prepreka i one su na snazi i danas u sistemu obuke u Vojsci Srbije.

Tokom 1950. uvedena je obavezna fizička obuka za starešine na osnovu prethodno izvršenih analiza od strane Generalštaba JA, a od 1953. u okviru provere fizičkih sposobnosti starešina uveden je kondicioni petoboj: zgibovi na vratilu, poskoci i čučnjevi, sklekovi, pregibanje trupa i trčanje 6 x 50 metara (Lončović i Živković, 1986, 256). Obavezna provera fizičkih sposobnosti starešina (kondicioni petoboj, savlađivanje prepreka 240 metara, plivanje i marševanje) uvedena je 1955. Provera fizičkih sposobnosti vojnika bila je poseban oblik fizičkog vaspitanja i sprovodila se u okviru nastave fizičkog vežbanja (vaspitanja). Od 1951. uvode se provere u svim jedinicama u šestoboju i četvoroboju, a rezultati su se koristili u cilju sagledavanja stanja u jedinici po pitanju fizičke sposobnosti i za međusobna takmičenja jedinica (Vojni arhiv, 1951, Fond SSNO, K-284, fascikla 01, 001/001: 12). Na proverama fizičkih sposobnosti istaknuti vojnici su za svoje rezultate u šestoboju i četvoroboju dobijali određeni broj bodova koji im je uvažavan za značku „ZREN“ - značku (za Republiku napred – značka ustanovljena 23.06.1946. povodom dana Fiskulturnika Jugoslavije). Pitanje provere fizičkih sposobnosti vojnika i starešina rešeno je tek 1955. putem naređenja u Službenom vojnom listu, kada je uveden kondicioni petoboj. Godine 1952. Četvrta uprava GŠ JNA je uvela popodne slobodnog vežbanja kao obavezni oblik nastave fizičkog vaspitanja. Tokom 1959. ponovo je izmenjen sadržaj provere fizičke sposobnosti, koji se od tada sastojao od šest disciplina (zgibovi, skok u dalj, trčanje 6 x 50 metara, savlađivanje staze prepreka 240 metara, penjanje uz konopac i trčanje 1.500 metara).

Veliku ulogu u razvoju fizičkog vaspitanja u JNA, posebno po pitanju edukacije stručnog kadra za realizovanje svih pomenutih oblika nastave, imala je Škola za telesno vaspitanje koja je postojala u okviru JNA. Ova škola je reorganizovana četiri puta i svaki put je menjala ime. Tokom 1947. formirano je Vojno odeljenje Državnog instituta za fiskulturu, koje već 1949. menja ime u Fiskulturnu oficirsku školu, da bi 1954. promenila naziv u Jednogodišnju školu za

telesno vaspitanje JNA i konačno, 1967. dobila je naziv Škola za referente i nastavnike telesnog vaspitanja u JNA, koja je radila do 1970.

Kada su u pitanju *vannastavni oblici* (javni nastupi: sletovi, štafete, krosemi i sl.) ovaj period se karakteriše brojnim aktivnostima: prvi masovni nastup pod nazivom Fiskulturno takmičenje Jugoslovenske armije i Mornarice 1945. godine; nošenje Titove štafete počev od 1945; Prvi fiskulturni slet JA 1946; učešće vojnika i starešina u takmičenju za značku fiskulturnika ZREN 1946; nedelja sportova na vodi 1949; kros Pobeda naroda 1949; kao i takmičenja na armijskom nivou koja su bila definisana uputstvima o sportskim takmičenjima. Jugoslovenska armija je u ovom periodu bila aktivna i na međunarodnom planu, 1948. učestvovala je na 11. Svesokolskom sletu u Pragu (učestvovalo 700 mornara), zatim 1951. u Adermatu (Švajcarska) zabeležen je prvi nastup skijaša JNA (13 takmičara). U ovom periodu je formirano mnogo sportskih klubova u okviru JNA, od kojih je, svakako, potrebno istaći ASD „Partizan“.

Period 1960-1972. po pitanju obuke u JNA, počeo je stupanjem na snagu Uputstva za telesno vaspitanje u Jugoslovenskoj narodnoj armiji od 1960. (Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, 1960a, 3). Nastavnici fizičkog vaspitanja u JNA koristili su Priručnik za telesno vaspitanje (Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, 1960b), koji je odobrio Državni sekretar za poslove narodne odbrane. Oblici fizičkog vaspitanja realizovali su se kao i u prethodnom periodu: *nastavni oblici* (jutarnje vežbanje, čas fizičkog vežbanja za vojnike, sportsko popodne, fizičko vaspitanje starešina, ocenjivanje fizičkih sposobnosti pripadnika JNA) i *vannastavni oblici* (javni nastupi: sletovi, štafete, takmičenja, krosemi i sl.).

Jutarnje vežbanje se izvodilo u tri dela (zagrevanje, spletovi vežbi i proste igre), a za razliku od prethodnog perioda, uvedeni su novi sadržaji, tako da se jutarnje vežbanje izvodilo bez pušaka, sa puškama i sa teretom. Časovi fizičkog vežbanja bili su obavezni, posebno su se izvodili sa vojnicima, a posebno sa pitomcima i slušaocima. Fond časova fizičkog vežbanja je bio dva puta nedeljno, dok se u vojnoj policiji i specijalnim jedinicama JNA taj fond mogao povećavati na osnovu posebnih planova komandi rodova i službi. Tematski sadržaji koji su se sprovodili na časovima fizičkog vežbanja bili su: atletika, savlađivanje staza prepreka, borenje, plivanje, orijentacioni kros, vežbe na spravama i igre: proste - elementarne igre i sportske igre (Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, 1960b, 3-5). Sportsko popodne nije pretrpelo organizacione promene, za cilj je imalo savlađivanje tema koje vojnici nisu adekvatno usvojili na nastavi, a u prvom planu je bila masovnost učesnika. Sportsko popodne se izvodilo jedanput nedeljno, u periodu od marta do novembra, u trajanju od dva nastavna časa.

Od 1960. naređenjem Državnog sekretara za narodnu odbranu, ukinuto je fizičko vaspitanje za starešine i od tada, starešine su bile dužne da samostalno brinu o svojim fizičkim sposobnostima i da se uključuju u rad postojećih sportskih klubova u građanstvu. Od 1963. u jedinice se uvodi referent za fizičko vaspitanje, a u nastavnim centrima i vojnim školama nastavnik fizičkog vaspitanja. Naređenjem Državnog sekretara za narodnu odbranu 1964. ponovo se uvodi

obavezno fizičko vaspitanje za starešine sa fondom po dva časa nedeljno. Evidencija provere fizičke sposobnosti za vojnike i starešine počela je od 1960. i izvršene su promene u proveri fizičkih sposobnosti za vojnike i starešine. Sprovedena je nova kategorizacija starešina po starosnoj dobi i izrađeni su normativi za proveru i ocenjivanje fizičkih sposobnosti u JNA. Postojale su redovne i vanredne provere fizičkih sposobnosti. Izbor disciplina zavisio je od direktiva koje su donosile komande i uprave rodova i službi JNA. Ocenjivanje se vršilo prema tablici za ocenjivanje telesne sposobnosti, koja se nalazila u Priručniku za telesno vaspitanje iz 1960. Postojala su 32 discipline u okviru provere telesne sposobnosti od kojih su se prema direktivi birale određene discipline za proveru. Tokom 1962. došlo je do saradnje između Četvrte uprave GŠ JNA i vojnog izaslanika SAD u SFRJ po pitanju razmene literature iz oblasti fizičke obuke (Vojni arhiv, 1962, Fond SSNO, K-284, fascikla 01, 003/001: 19). Četvrta uprava GŠ JNA predala je za potrebe američke armije Uputstvo o telesnom vaspitanju u JNA iz 1960. godine (G-128) i Priručnik za telesno vaspitanje iz 1960. godine (G-129). Vojska SAD je zauzvrat poslala za potrebe JNA dva udžbenika o realizaciji fizičkog vaspitanja u armiji SAD: Physical training FM 21-20 (Department of the army field manual – 1957) i Physical conditioning TM 21-200 (Department of the army technical manual – 1957).

Vannastavni oblici fizičkog vaspitanja u periodu 1960-1972. imali su masovni karakter, a novina je bila formiranje vojničkih i pitomačkih sportskih odbora koji su se bavili organizacijom sportskih takmičenja. Ovi odbori su imali sledeće zadatke: organizovanje prolećnog, jesenjeg i orijentacionog krosa; u periodu proslave armijskih i narodnih praznika organizovali su masovna takmičenja u okviru svoje jedinice - ustanove kao i učesće svojih ekipa na sportskim priredbama koje su se povodom tih proslava organizovale u građanstvu (nošenje štafete, masovni javni nastupi, itd.); starali su se o čuvanju i održavanju sportskih objekata i opreme u svojoj jedinici; organizovali su instruktorske i sudijske kurseve za vojnike i pitomce prvenstveno iz atletike, plivanja, smučanja, rukometa, odbojke, kako bi učesnici (naročito vojnici iz siromašnih krajeva zemlje) po odlasku iz JNA mogli da budu nosioci i realizatori ove aktivnosti na terenu u svojim sredinama. Takmičenje se u ovom periodu odvijalo u sledećim disciplinama: vojnički i oficirski višeboj, atletika, sportsko gađanje, smučanje, rukomet. Od 1966. uvedeno je proglašenje sveukupnog pobednika sportskog prvenstva JNA.

Period 1973-1985. kada je u pitanju oblast fizičkog vaspitanja u JNA, počinje primenom Uputstva za fizičko vaspitanje u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1973). Donošenjem ovog uputstva prestali su da važe: Uputstvo za telesno vaspitanje u JNA i Priručnik za telesno vaspitanje iz 1960. i sve odredbe koje su do tad regulisale fizičko vaspitanje u vojsci. Osim oblika fizičkog vaspitanja koji su se primenjivali i u prethodnom periodu, 1973-1985, u JNA su uvedeni i sledeći *nastavni oblici fizičkog vaspitanja*: sportski dan, kondiciono vežbanje, fizičko vežbanje u sklopu vojno-stručne obuke i *vannastavni oblici*: slobodne sportske aktivnosti i rekreacija.

Jutarnje vežbanje u ovom periodu je imalo formu iz prethodnog perioda sa malim promenama u sadržaju. Čas fizičkog vaspitanja obuhvatao je sledeće sadržaje: teorija i metodika fizičkog vaspitanja, gimnastika, savlađivanje prostora i prepreka, borenje, atletika, plivanje, igre i smučanje. U jedinicama JNA čas fizičkog vaspitanja je trajao 50 minuta, a u vojnim školama 45 minuta. Komande jedinica su pravile planove izvođenja kondicionog vežbanja koje je služilo pre svega za podizanje opšte fizičke sposobnosti vojnika, a razlikovalo se od časa fizičkog vaspitanja po tome što su se realizovale vežbe po sistemu stanica, tj. dobro uvežbane vežbe koje su se izvodile simultano. Postojalo je šest varijanti kondicionog vežbanja: tri tipa za razvoj izdržljivosti i tri tipa za razvoj snage i brzine, a realizovali su se najmanje jedanput nedeljno, ponekad i po podne. Primenjeno fizičko vežbanje je bio oblik vežbanja koji se neposredno povezivao sa vojno-stručnom obukom i obavljanjem raznih zadataka u službi. Izvodilo se kao: usputno fizičko vežbanje, vežbanje pri obavljanju određenih službenih zadataka i vežbanje pod opterećenjem. Uvek kada je to bilo moguće sadržaj fizičkog vaspitanja se povezivao sa vojno-stručnom obukom.

Sportski dan se organizovao subotom pre podne i bio je novi nastavni oblik fizičkog vaspitanja u JNA, umesto sportskog popodneva koji se ranije organizovao u toku radne nedelje. Trajao je dva sata (4 x 25 minuta ili 2 x 50 minuta, sa 2 x 10 minuta pripreme). Cilj sportskog dana je bila masovnost vojnika, te su se primenjivale discipline ili sportske grane koje su aktivirale ceo vod, četu ili jedinicu. U okviru ovog oblika primenjivali su se sadržaji iz atletike, gimnastike, sportskih i elementarnih igara. Provera i ocenjivanje fizičkih sposobnosti bili su deo redovnog ocenjivanja komandi i ustanova u JNA. Svaka od navedenih struktura imala je svoje tablice i način proveravanja. Realizovala se za vojnike JNA posebno, a za starešine posebno, dok su se još vršile za pitomce srednjih vojnih škola, pitomce akademija i škole za rezervne oficire. Svaka od navedenih struktura je imala svoje tablice i način proveravanja, a mogle su biti redovne i vanredne. Realizovale su se dve do tri provere fizičkih sposobnosti u zavisnosti od plana. Izbor disciplina za proveru fizičkih sposobnosti zavisio je od direktive ili naređenja za borbenu obuku i vaspitanje komande (prema uputstvu je bilo 17 disciplina). Obavezno fizičko vežbanje starešina, u periodu 1973-1985. obuhvatalo je vežbanje u radno vreme, dva sata nedeljno. Postojalo je više varijanti vežbanja starešina (4 x 30 minuta, 1 x 60 minuta sa dodatkom od 2 x 30 minuta), a preporuka starešinama bila je da se uključe u rad sportskih klubova i sportskih organizacija.

Slobodne sportske aktivnosti i rekreacija kao *vannastavni oblici* fizičkog vaspitanja u JNA u navedenom periodu obuhvatale su treniranje i takmičenja koja su se organizovala unutar garnizona, jedinice ili u građanstvu. Sportska aktivnost je bila deo celokupnog rada u oblasti fizičkog vaspitanja i predstavljala je značajan dopunski oblik svestranog podizanja fizičke i psihičke sposobnosti vojnih lica. U okviru ovog vannastavnog oblika fizičkog vaspitanja u jedinicama JNA, ubrajale su se: redovno i sistematsko pripremanje (treniranje) i takmičenja kroz rad sekcija. Odredbe o organizovanju i sprovođenju takmičenja bile su regulisane Uputstvom o sportskim takmičenjima iz 1978, Uputstvom o sportskim takmičenjima iz 1981. itd.

Period 1986-1992. počeo je primenom Uputstva za izvođenje fizičkog vaspitanja u oružanim snagama SFRJ iz 1986. godine (Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1986). U ovom periodu u JNA primenjivali su se *nastavni oblici* fizičkog vaspitanja (jutarnje vežbanje, čas fizičkog vežbanja, kondiciono fizičko vežbanje, primenjeno fizičko vežbanje, sportski dan i provera fizičkih sposobnosti pripadnika JNA) i *vannastavni oblici* fizičkog vaspitanja, već ustanovljene slobodne sportske aktivnosti. Navedeni oblici fizičkog vaspitanja koristili su se i u formiranoj Vojski Jugoslavije (od 1992. rasformiranjem JNA nastala je nova oružana formacija SR Jugoslavije) do stupanja na snagu novog uputstva 1995.

Jutarnje vežbanje je obuhvatalo: naizmenična kretanja, tempo trčanja, umerena istrajna trčanja, brza trčanja, umereno brza trčanja i komplekse jednostavnih vežbi oblikovanja (bez sprava i rekvizita, vežbe sa oružjem, vežbe u parovima, vežbe u kretanju). Sadržaj časova fizičkog vaspitanja obuhvatao je: teoriju i metodiku fizičkog vaspitanja, savlađivanje prepreka i prostora, borenje, gimnastiku, atletiku, plivanje, smučanje, elementarne igre, sportske igre i proveru i ocenjivanje fizičkih sposobnosti vojnika i starešina (Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1986a: 5-6). Pri planiranju rasporeda časova fizičkog vaspitanja (vežbanja), sadržaji su se usklađivali sa potrebama procesa vojno-stručne obuke i stanjem psihofizičke osposobljenosti vojnika i starešina JNA u ovom periodu.

Kondiciono vežbanje je bio poseban oblik fizičkog vežbanja kojim se sticala i održavala opšta fizička spremnost. U okviru kondicionog vežbanja izvodile su se naučene vežbe koje su se realizovale po sistemu stanica. Planiranje i izvođenje časova ovog oblika vežbanja bili su u uskoj vezi sa namenskim zadacima jedinica, rodova i službi oružanih snaga u cilju sticanja i održavanja opšte fizička spremnost, a izvodili su se tokom celog perioda borbene obuke i vaspitanja, u svim godišnjim dobima. Svi sadržaji i aktivnosti su mogli biti obuhvaćeni kondicionim vežbanjem. Izvodili su se najmanje jedanput nedeljno, mogli su se izvoditi i u vreme sportskog dana, popodnevnog učenja i sl. Primenjeno fizičko vežbanje je bio oblik fizičkog vaspitanja koji je najneposrednije bio povezan sa izvođenjem borbene obuke i vaspitanja. Ovaj oblik se izvodio kao: vežbanje u vojno-stručnoj obuci, vežbanje pri obavljanju zadataka i vežbanje pod opterećenjem. Vežbanje je trajalo 30-45 minuta u zavisnosti od zadataka koje je jedinica obavljala, a moglo se ponavljati i više puta u toku dana. Sadržaji sportskog dana obuhvatali su gradivo iz planova i programa fizičkog vaspitanja uz najprikladnija masovna takmičenja, prema uprošćenim pravilima, koja su se mogla organizovati između i unutar jedinica. Sportski dan se izvodio u načelu subotom, u trajanju od dva sata (postojala je i varijanta od 60 minuta tokom nedelje). Sadržaji koji su se realizovali bili su iz svih oblika fizičkog vaspitanja u JNA.

U okviru provere fizičkih sposobnosti vojnih lica, svaka struktura (vojnici, pitomci i starešine JNA) proveravana je i ocenjivana prema posebnim tablicama po disciplinama koje su bile

definisane Uputstvom, za svaku strukturu unutar JNA i prema starosnim kategorijama. Provere su realizovane sa vojnicima dva puta (prva u prvom mesecu obuke, druga na kraju osnovne obuke) i starešinama jedanput godišnje (u periodu april-oktobar). Nivo opšte fizičke sposobnosti na osnovu merenih pojedinih komponenata, ocenjivao se prema normama posebno datim za svaku disciplinu i prema starosnim kategorijama (Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1986b). Praćene su sledeće discipline: kretanje nauznak, podizanje trupa sa tla zgrčenih nogu, čučnjevi sa puškom za vratom, staza pešadijskih prepreka, skok u dalj iz zaleta, bacanje bombe u dalj sa mesta, sklekovi na tlu i trčanje na 1.600 metara. Fizičko vaspitanje starešina je bio sastavni deo obuke starešina, komandi i štabova TO, a prisustvo je bilo obavezno za sve starešine, bez obzira na godine starosti, dužnost i položaj. Fizičko vežbanje za starešine u vojsci u ovom periodu realizovalo se kroz: jutarnje vežbanje, časovi fizičkog vežbanja, marševanje, provera fizičkih sposobnosti, obavezno rekreativno vežbanje, individualno fizičko vežbanje i sportska takmičenja.

Zaključak

Fizičko vaspitanje u Jugoslovenskoj narodnoj armiji u periodu 1945-1992. predstavljalo je važnu, izuzetno specifičnu, komponentu u opštem procesu obuke i vaspitanja pripadnika vojnih struktura. Primenom raznovrsnih oblika fizičkog vaspitanja u vojsci realizovan je osnovni cilj usmeren ka izgradnji zdrave, sposobne i svestrano razvijene ličnosti koja će se stalno usavršavati i prilagođavati novim uslovima i potvrđivati u mirnodopskim i borbenim uslovima. Raznovrsni oblici fizičkog vaspitanja u oružanim snagama SFRJ su pravovremeno i neprekidno osavremenjavani novinama koje su proizilazile iz razvoja nauke i savremenih potreba za unapređenje borbene gotovosti pripadnika oružanih snaga. Na povremene promene u nastavi fizičkog vaspitanja uticao je sistem borbene obuke i vaspitanja vojske u kontekstu koncepcijsko-doktrinarnih zahteva, a to je bilo izraženo u svim periodima razvoja mirnodopskog sistema obuke i vaspitanja. Na ove promene su imali uticaj i određeni limitirajući faktori: veličina godišnjeg regrutnog sastava u SFRJ, dužina služenja vojnog roka, organizacijsko-formacijska struktura mirnodopske JNA, ekonomske mogućnosti društva i dr. Rezultati ovog istraživanja nedvosmisleno upućuju na zaključak da su svi navedeni nastavni i vannastavni oblici fizičkog vaspitanja u JNA bili važna komponenta u procesu obuke vojnika i da su uspešno realizovani, menjani i razvijani zahvaljujući odgovarajućim shvatanjima značaja ovog segmenta vojne obuke, dobrom planiranju i angažovanju stručnog kadra za vojno i fizičko vaspitanje. Takođe, potvrđena je pretpostavka da su raznovrsni oblici fizičkog vaspitanja u navedenom periodu povremeno inovirani prema potrebama vojnih struktura.

Literatura

1. Dokumentacija Fiskulturnog odeljenja Četvrte uprave GŠ JNA. (1945-1979). *Istorija telesnog vaspitanja u JNA 1945-1979*. Fond SSNO, AVII, K-284. Beograd: SSNO.
2. Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane. (1960a). *Uputstvo za telesno vaspitanje*. Beograd: Vojna štamparija.
3. Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane. (1960b). *Priručnik za telesno vaspitanje*. Beograd: Vojna štamparija.
4. Lončović, V. i Živković, A. (1986). *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1995, knjiga 11 (Obuka i vaspitanje)*. Beograd: VINC.
5. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu. (1973). *Uputstvo za fizičko vaspitanje u JNA*. Beograd: Vojna štamparija.
6. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu. (1986a). *Uputstvo za fizičko vaspitanje u oružanim snagama*. Beograd: Vojna štamparija.
7. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu. (1986b). *Prilog br. 8 – Metodika izvođenja provere i ocenjivanje fizičke pripremljenosti vojnika, pitomaca i starešina sa normama i evidencijom*. Beograd: Vojna štamparija.
8. Vajić, S. (2014). *Uvođenje, razvoj i realizacija organizacionih oblika fizičkog vaspitanja u Kopnenoj vojsci Jugoslovenske narodne armije u periodu 1945-1995*. Magistarski rad. Beograd: FSFV.

MENADŽMENT U SPORTU

SISTEM TAKMIČENJA ŠKOLSKE OMLADINE

Siniša Čančarević¹, Žiko Nović²

¹FK Borac, Osinja

²OŠ „Đorđo Panzalović“, Osinja

Apstrakt

Školski sport predstavlja značajnu sportsku kategoriju. Poznato je da su sportski objekti još u antička vremena bili prvenstveno u funkciji školskog sporta. Grčke palestre i gimnazioni su građeni sa ciljem da omladina svakodnevno može da uči i da vežba. Prve organizacije koje su se bavile školskim sportom su proistekle iz redova organizatora školskih takmičenja (opštinska, gradska, republička). Međutim, primetan je napredak u radu ovih organizacija koje kao sportska tela funkcionišu nezavisno od samih obrazovnih ustanova. U savremenom društvu, uočava se izmenjen odnos prema fizičkoj aktivnosti dece i omladine koji je usmeren na uključivanje talentovane dece u sport po modelima programa za vrhunski sport. Evropski sistemi sporta za decu insistiraju na poštovanju zakonitosti njihovog biološkog, socijalnog i psiho-motornog razvoja koji su u interesu dece i omladine. Predmet ovog rada je školski sport i prateće školske sportske organizacije koje kroz svoj sistem takmičenja uključuju školsku omladinu. Cilj rada je da se ukaže na značaj daljeg razvoja školskog sporta, kao baze za budući vrhunski sport.

Ključne reči: mladi, sport, takmičenje, školske sportske organizacije

Uvod

Školski sport predstavlja formu masovnog sporta. Za masovni sport je karakteristično korišćenje sportskih sredstava u cilju harmonijskog razvoja čoveka, poboljšanje zdravlja i preventive bolesti, samopotvrđivanja i samoprevazilaženja, kao i racionalne organizacije slobodnog vremena, što je, konkretno za decu u školskom uzrastu, vrlo važno (Šiljak, 2007). Razmatrajući perspektivu sporta u 21. veku, neophodno je osvrnuti se na bazu svih sportova, a to upravo jeste školski sport.

Školski sport, svakako, predstavlja značajnu sportsku kategoriju iz razloga što su deca i omladina najprijemčiviji za bavljenje sportskim aktivnostima. Značaj sporta za školsku populaciju je u tome što utiče na njihov pravilan fizički razvoj, razvija im socijalne veštine,

potpomaže dobrom zdravlju i uči ih moralnim normama, poštenju i dr. Osim redovnih časova fizičkog vaspitanja postoje razne organizacije koje kroz svoj rad ostvaruju funkcije školskog sporta, organizovanjem raznih takmičenja i nadmetanja za decu školskog uzrasta.

Koreni školskog sporta potiču iz antičke Grčke gde su poznata bila nadmetanja omladine u Sparti, tzv. gimnopedije, na kojima su se zajedno nadmetali i dečaci i devojčice (Šiljak, 2007). Takođe, na antičkim olimpijskim igrama se takmičilo u dve kategorije: dečaci i odrasli, što je podrazumevalo ozbiljnu pripremu i bavljenje određenom sportskom disciplinom da bi se učestvovalo na igrama.

Ozbiljniji pristup savremenom školskom sportu se javio nekih pola veka unazad. U Irskoj se od 1963. godine, pod imenom Tailtine igre, svake godine održavaju takmičenja školske omladine (Šiljak, 2007). U Srbiji je sistem školskih takmičenja započeo još daleke školske 1969/70. godine, kao rezultat inicijative Jugoslovenskog olimpijskog komiteta, Jugoslovenskog saveza organizacija za fizičku kulturu i Saveza društava pedagoga za fizičku kulturu Jugoslavije, koji su u aprilu 1968. godine pozvali sve škole i školska društva za fizičku kulturu u svim republikama tadašnje Jugoslavije da organizuju takmičenja pod nazivom „Male olimpijske igre“. Fondacija olimpijskog i sportskog obrazovanja se takođe bavila ovim pitanjem i izdala je internacionalni priručnik olimpijskog i sportskog obrazovanja pod nazivom „Budi šampion u životu“ (Binder, 2000). Danas skoro svaka država EU ima razvijen i usklađen plan sa planom razvoja školskog sporta koji je izdalo sektor za sport pri EU.

Omladina i sport u Srbiji

Glavno telo koje vodi računa o sportu i omladini u Srbiji jeste Ministarstvo omladine i sporta. Sastoji se iz šest osnovnih unutrašnjih jedinica, koje su podeljene na odseke. To su:

- Sektor za sport;
- Sektor za omladinu;
- Sektor za upravljanje projektima;
- Sekretarijat ministarstva;
- Kabinet ministra;
- Samostalni izvršilac izvan svih unutrašnjih jedinica.

Sektor za sport obavlja poslove koji se odnose na: praćenje i utvrđivanje stanja u oblasti sporta; pripremu strategija razvoja i drugih mera kojima se učestvuje u oblikovanju politike Vlade u oblasti sporta; iniciranje i preduzimanje mera iz nadležnosti Ministarstva u cilju unapređenja stanja u oblasti sporta; pripremu i sprovođenje Nacionalne strategije razvoja sporta; pripremu i realizaciju akcionih planova za sprovođenje Nacionalne strategije razvoja sporta; ostvarivanje prava stranih sportista i sportskih organizacija i saveza u Republici Srbiji; međunarodnu saradnju u oblasti sporta; normativne poslove iz delokruga Sektora; upravni i stručni nadzor;

utvrđivanje uslova za rad organizacija u oblasti sporta; vođenje registra sportskih organizacija i drugih posebnih evidencija u oblasti sporta i druge poslove iz delokruga Sektora. Posebna briga u sportskim aktivnostima posvećena je najmlađima kroz više programa u kojima učestvuje ili ih podržava Ministarstvo omladine i sporta. Reč je pre svega o uključivanju što šire populacije najmlađih i omladine u sveobuhvatan i organizovan sistem školskih takmičenja učenika i studenata od školskog, odnosno fakultetskog do republičkog nivoa. Najtalentovanijim mladim sportistima stoji na raspolaganju veoma uspešan program sportskih škola i kampova.

Strategija razvoja sporta u Srbiji je definisala opšti cilj unapređenja školskog sporta da se unapredi sistem sporta u predškolskim, školskim i visokoškolskim ustanovama. Istim dokumentom utvrđene su mere za ostvarivanje postavljenog cilja, koje su definisane kao stvaranje uslova za zadovoljenje potrebe dece za igrom i takmičenjem, bez obzira na pol, uzrast, rasnu i versku pripadnost, invaliditet (<http://www.mos.gov.rs/dokumenta/sport/strategije>).

Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije u saradnji sa Ministarstvom omladine i sporta Republike Srbije pokreće „Školicu sporta“ koja će učenicima ponuditi interesantan i motivišući program fizičkog vežbanja, besplatno, u periodu kada imaju slobodnog vremena, u blizini stanovanja i takav da će se realizovati u društvu njihovih vršnjaka, uz stručni pristup, u skladu sa važećim zakonskim normama. Namenjena je svim zainteresovanim učenicima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole.

Na osnovu jasno definisanog opšteg cilja, postavljeni su ciljevi Školice sporta, a to je da se raznovrsnim motoričkim aktivnostima doprinese integralnom razvoju dece, da se zadovolji potreba dece za kretanjem, da se razvija zdravstvena kultura u svrsi očuvanja i unapređenja ličnog zdravlja i zdravlja okoline u stvaranju trajne navike, da fizičko vežbanje i trening budu sastavni deo svakodnevnog života (<http://www.mos.gov.rs/dokumenta/sport/skolski-sport>). Primenom sredstava fizičkog vaspitanja i treninga otvara se mogućnost za sticanje novih znanja, veština i navika potrebnih za usvajanje novih motoričkih aktivnosti.

Školski sport Srbije

Savez društava pedagoga fizičke kulture, SOFK i Republička zajednica obrazovanja Srbije pokrenuli su 1970. godine sportska takmičenja učenika osnovnih i srednjih škola pod nazivom „Sportske igre školske omladine Srbije“ (SIŠOS), tako da su u školskoj 1970/71. godini organizovana takmičenja u rukometu i atletici u četiri stepena (školska, opštinska, regionalna i republička). U narednoj školskoj 1971/72. godini finalna republička takmičenja su organizovana u pet sportova:

- 1) fudbalu;
- 2) rukometu;

- 3) atletici;
- 4) košarci;
- 5) odbojci.

U junu 1975. godine četrnaest društveno-političkih, sportskih i stručnih organizacija i drugih republičkih institucija je potpisalo Društveni dogovor o finansiranju igara. Na osnovu toga je konstituisan Republički odbor u februaru 1976. koji je u saradnji sa sportskim savezima udruženih u SOFK, usvojio nov četvorogodišnji program (1976-1980). Ovim programom, broj takmičarskih disciplina se povećao za još sedam sportova:

- 1) skijanju;
- 2) plivanju;
- 3) gimnastici;
- 4) ritmičko-sportskoj gimnastici;
- 5) streljaštvu;
- 6) biciklizmu;
- 7) stonom tenisu.

Na taj način je takmičenje brojalo ukupno dvanaest sportova. I tako se, počev od školske 1976/77. godine takmičenja odvijaju u četvorogodišnjem olimpijskom periodu. Naziv igara je dopunjen, pa tako od 1976. nose naziv „Olimpijske sportske igre školske omladine Srbije“, čime je u njihovom nazivu istaknuto baziranje na osnovnim olimpijskim idejama (Šiljak, 2013). Danas se ova takmičenja nazivaju Olimpijske sportske igre učenika Republike Srbije. Takmičenja se održavaju pod pokroviteljstvom Vlade Republike Srbije, Ministarstva omladine i sporta, kao i Uprave za sport. Do sada je održano deset Olimpijskih sportskih igara učenika Republike Srbije:

- 1) 1980. u Kragujevcu;
- 2) 1984. u Kruševcu;
- 3) 1988. u Beogradu;
- 4) 1992. u Aranđelovcu;
- 5) 1996. u Nišu - nisu održane;
- 6) 2000. u Zrenjaninu;
- 7) 2004. u Zaječaru;
- 8) 2008. u Nišu;
- 9) 2012. u Sremskoj Mitrovici;
- 10) 2016. u Vranju.

Takmičenjima rukovodi i organizuje ih Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije (<http://skolskisportsrbije.weebly.com/>). Ova sportska organizacija donosi i realizuje programe razvoja školskog sporta, neguje i poštuje sportski duh i sportski moral, radi na širenju olimpijske ideje, kao i duha olimpizma. Na njihovom sprovođenju značajna je uloga profesora fizičkog vaspitanja (barem bi trebalo da bude), koji su sa svojim učenicima direktno uključeni u sistem takmičenja. Broj učenika i učenica u jednoj školskoj godini, na svim nivoima, dostiže broj od 350.000 učesnika.

Logo Saveza za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije

Samo na republičkim takmičenjima učestvuje između četiri i pet hiljada učesnika. Organizacija, ovako velike aktivnosti u oblasti sporta, bazira se u najvećoj meri na ogromnom entuzijazmu, pre svega profesora fizičkog vaspitanja, koji svoje slobodno vreme provode sa decom, pripremajući ih za takmičenja (barem bi trebalo). Taj rad bi trebalo da se odvija i vikendom, bez naknade. Iako deo profesora fizičkog vaspitanja ne pokazuje interesovanje za učešće u ovim projektima, ima i onih koji zaista shvataju značaj sporta za svoje učenike, aktivni su po ovom pitanju i njima zaista treba odati priznanje. Naravno, veliku pomoć pružaju i amaterski sportski radnici, koji rade po okružnim i opštinskim Savezima, odnosno odborima za školski sport i koji se na sve moguće načine snalaze da obezbede sredstva za ispunjenje najminimalnijih uslova za organizaciju takmičenja. To se, pre svega, odnosi na zakup sala za takmičenje, troškove plaćanja sudija, troškove izrade i nabavke diploma, pehara i medalja, kao i troškove puta na takmičenja.

Savez je od 2005. godine član Međunarodne federacije školskog sporta (International school sport Federation).

Zaključak

Na osnovu obrađene materije, sa sigurnošću možemo zaključiti koliki je značaj fizičkog vežbanja na zdravlje dece, da su o tome računala vodile i antičke civilizacije. Treba podsticati decu na sportske aktivnosti, organizovati razne programe za njihovu animaciju, održavati i

usavršavati postojeća takmičenja i obogaćivati njihove programe, kako bi što veći broj dece mogao u njima da učestvuje. Takođe proširiti spektar sportova na često pominjanim Olimpijskim sportskim igrama. Iako sport i fizičko vežbanje jesu od vitalnog značaja za pravilan razvoj i zdravlje dece, mnogi profesori fizičkog vaspitanja u školama imaju pogrešan pristup svojoj pedagoškoj obavezi. Infrastruktura je, s druge strane, veliki problem školskog sporta. Neadekvatni prostori za vežbanje, pa čak i nedostatak sala za fizičko vaspitanje onemogućavaju izvođenje samog predmeta, a samim tim i uskraćivanje deci da stiču teorijska znanja u fizičkoj kulturi, kao delu opšte kulture, a i naravno potrebe za kretanjem i fizičkom aktivnošću. Iz tog razloga treba pohvaliti projekat „Školica sporta“, koji bi upravo trebalo da neutrališe ovu anomaliju našeg društva, jer oni koji su budućnost ove zemlje imaju priliku da se uz stručni nadzor fizički i vannastavno aktiviraju i usavršavaju svoje motoričke sposobnosti, ne zaviseći od školskih ustanova, koje često nisu u mogućnosti da im obezbede adekvatne prostore za vežbanje.

Literatura

1. Binder, L.D. (2000). *Be a Champion in Life – An International Teacher`s Resource Book For Schools*, Athens : Fondation of Olympic and Sport Education.
2. Grupa autora (2004). *Program i propozicije*, Beograd: Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije.
3. Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije – *Školski sport*, <http://www.mos.gov.rs/dokumenta/sport/skolski-sport>, preuzeto 23.11.2016.
4. Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije – *Strategija razvoja sporta*, <http://www.mos.gov.rs/dokumenta/sport/strategije>, preuzeto 23.11.2016.
5. Školski sport Srbije, <http://skolskisportsrbije.weebly.com>, preuzeto 23.11.2016.
6. Šiljak, V. (2007). *Istorija sporta*, Beograd: Fakultet za menadžment u sportu.
7. Šiljak, V. (2013). *Olimpizam*, Beograd: Alfa Univerzitet.

BEZBEDNOSNO UPRAVLJANJE MASAMA NA SPORTSKIM DOGAĐAJIMA

Radovan Ilić¹, Marjan Mirčevski², Jovan Veselinović³

¹Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu, Univerzitet Singidunum Beograd

²VMA Beograd

³Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Ako pokušamo da upravljanje masama smestimo u okvire neke naučne discipline onda je to, sasvim sigurno, socijalna psihologija. Ova nauka nam dokazuje da obični ljudi koji nastupaju zajedno dobijaju veću moć. Istorija nam pokazuje da su velike grupe ljudi dovele do dramatičnih i naglih socijalnih i bezbednosnih problema, koje su uslovile kontraverzno ponašanje masa. To je stvorilo preduslove za razvoj nekoliko teorija koje istražuju i objašnjavaju razloge drugačijeg ponašanja mase u odnosu na pojedince. Sportski događaji, u najvećem broju slučajeva, privlače velike mase ljudi kojima se mora upravljati kako ne bi došlo do neželjenih poledica.

U ovom radu se razmatra bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima, tako što se: (1) pojmovno operacionalizuje menadžment bezbednosti u sportu i istražuje povratna sprega između sistema bezbednosti i sistema sporta, (2) sagledava upravljanje masama na sportskim događajima kao podsistem menadžmenta bezbednosti u sportu i (3) posvećuje posebna pažnja distribuciji alkohola na sportskim događajima i obuci osoblja u cilju kontrole rizika prouzrokovanog konzumiranjem alkohola na sportskim događajima.

Ključne reči: bezbednost, upravljanje, menadžment, sport, sportski događaj

Uvod

Istraživanje problematike bezbednosnog i sportskog menadžmenta, i njihove međuzavisnosti i uslovljenosti, veoma je složen i multidisciplinarni zadatak. On se može operacionalizovati na različite načine, sa različitim stepenom apstrakcije, sa manje ili više razvijenim aparatom analize i sinteze, kao i sa klasičnim ili modernim postupcima. Međutim, opšta karakteristika operacionalizovanosti istraživanja ove vrste sastoji se u činjenici da se teorijska razmatranja menadžmenta bezbednosti i sportskog menadžmenta ne mogu apstrahovati od uticaja strategije

razvoja sporta na nivou države koja opredeljuje karakter bezbednosnog upravljanja masama na sportskim događajima i ostalim sportskim manifestacijama.

Struktura izrade rada na temu „Bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima“ determinisana je kako samim naslovom, tako i opravdanošću istraživanja bezbednosnog aspekta ove veoma kompleksne problematike. Naime, i pored izražene interdisciplinarnosti problema koji se istražuje, naglasak je ipak na bezbednom upravljanju masama na sportskim događajima koje se manifestuje kroz funkcionisanje bezbednosnog i sportskog sistema zemlje. Polazeći od toga, predmet ovog rada obuhvata tri grupe problema, i to: (1) Teorijski pristup menadžmentu bezbednosti u sportu, (2) Upravljanje masama kao deo menadžmenta bezbednosti u sportu i (3) Distribucija alkoholnih pića na sportskim događajima.

Na ovaj način se u radu pod naslovom „Bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima“ želi zaokružiti istraživanje povratne sprege između menadžmenta bezbednosti i menadžmenta u sportu.

Cilj istraživanja teme „Bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima“ je da se izvrši analiza postojećih odnosa menadžmenta bezbednosti i menadžmenta u sportu i da se pri tome otkriju bitne veze i suština odnosa između ove dve kategorije, te istovremeno da određena teorijska razrada njihove međusobne interakcije uslovljenosti i povezanosti, koje su od izuzetnog značaja za uspešno bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima.

Metodologija izrade istraživanja pitanja „Bezbednosno upravljanje masama na sportskim događajima“ obuhvatila je primenu modernih postupaka ekonomske analize koji će obezbediti celovitu i kompleksnu obradu svih ključnih pitanja upravljanja masama na sportskim događajima.

Teorijski pristup menadžmentu bezbednosti u sportu

Sport je delatnost od posebnog značaja za Republiku Srbiju. Sport je deo fizičke kulture koji obuhvata svaki oblik organizovanog i neorganizovanog obavljanja sportskih aktivnosti i sportskih delatnosti od strane fizičkih i prvih lica u sistemu sporta, u cilju zadovoljavanja potreba čoveka za stvaralaštvom, afirmacijom, fizičkim vežbanjem i takmičenjem sa drugima (Zakon o sportu, član 2.).

Ovako značajna društvena delatnost se može odvijati samo u uslovima visokog stepena bezbednosti i usklađenim relacijama između sistema bezbednosti i sporta u konkretnoj zemlji.

Bezbednost je pojam sa višestrukim značenjem. U najopštijem smislu podrazumeva slobodu od straha, pretnji i fizičkog nasilja (Gaćinović, 2008). Bezbednost je kompleksan i nedovoljno jasno

definisani pojam. Oko njegove definicije nije postignut opšti konsenzus u društvu. Razlozi za to su brojni. Glavni razlog su različite percepcije pojma bezbednosti, koje imaju različite uzroke.

Svestranom analizom tog pojma može se doći do definicije da „bezbednost predstavlja stanje štice vrednosti (ili objekta) u kome ne postoji potencijalna ili stvarana pretnja po tu vrednost (objekat)“. Analizom ove definicije dolazi se do zaključka da je to relativno uprošćeno objašnjenje jednog složenog pitanja. Na odnosu toga uočavamo: (1) definicijom bezbednosti bave se različite discipline i (2) razvijen je veoma veliki teorijski aparat kako bi se definisao pojam bezbednosti.

Polazeći od suštine i samog značaja, bezbednost se može istovremeno definisati i kao funkcija i kao organizacija, i kao stanje, s tim što svaki od ova tri elementa bezbednosti čini celinu za sebe (Vojna enciklopedija. 1978). Savremeno društvo suočeno je sa mnogim bezbednosnim rizicima o kojima se mora voditi računa u sferi bezbednosnog i sportskog menadžmenta. U glavne bezbednosne probleme savremenog sveta, sa manje ili više sličnim redosledom, ubrajaju se: (1) međunarodni terorizam, naročito njegova „nuklearna“ komponenta; (2) zaštita životne sredine; (3) održivo korišćenje energetskih izvora; (4) iznalaženje modaliteta kontrole eksperimenata vezanih za genetska preoblikovanja živog sveta; i (5) svodenje klasičnog i organizovanog kriminala na „razumnu meru“ (Ilić, Bošković i Mirčevski, 2016).

Posebna opasnost pretili od terorizma koji predstavlja smišljenu upotrebu nezakonitog nasilja ili pretilje nezakonitim nasiljem radi usadivanja straha. Kao savremeni fenomen, terorizam je ostao glavna opasnost za svetski mir i bezbednost naroda, država i regiona (Ilić, 2004). Velika sportska takmičenja i sportski objekti takođe mogu biti predmet terorističkih napada, pa se od organizatora takmičenja traži bezbednosni menadžment na najvišem nivou.

Bezbednost se može smatrati ciljem koji nije moguće ostvariti ali čijem se maksimalnom stepenu ostvarenja teži. Ovo nam ukazuje na to da apsolutna bezbednost nije moguća, barem ne u okolnostima u kojima se ljudsko društvo u ovom trenutku nalazi. Međutim, težnja ostvarenju tog cilja (ideala) dovodi do unapređenja bezbednosti, ali svaki razvoj prate i nova ugrožavanja i problemi, tako da se stvara jedna spiralna bezbednosna situacija.

Bezbednost i sport su bitni elementi života svakog čoveka. Čovek je oduvek težio zdravom telu i duhu ali i bezbednosti koja je važan uslov da to ostvari. Savremeno društvo suočeno je sa mnogim bezbednosnim rizicima o kojima se mora voditi računa u sferi bezbednosnog i sportskog menadžmenta gde, svakako, pripada i problematika upravljanja masama na velikim sportskim događajima i manifestacijama.

Zbog svih neželjenih dešavanja na sportskim događajima sportski menadžment mora da uspostavi blisku vezu sa menadžmentom bezbednosti koji se moraju dopunjavati, sa ciljem

uspešnog upravljanja masama na sportskim događajima i svim drugim vidovima sportskog angažovanja. Ovo se posebno odnosi na sportske događaje i manifestacije sa povišenim rizikom.

Bezbednost predstavlja antropološko svojstvo ljudskog bića koje je prisutno u različitim oblicima tokom ljudske istorije. Međutim, bezbednost kao pojam kakav ga danas poznajemo nastao je posredstvom prirodno-pravnih teorija i teorija društvenih ugovora Hopsa, Loka i Rusoa na osnovu ovih teorija kao uslov prelaska čoveka iz prirodnog u društveno stanje je artikulacija interesa bezbednosti kao antropološkog svojstva čoveka. Interes za bezbednošću je izveden iz bazičnog interesa za poželjnim načinom odvijanja života kao i unapređenjem istog. Kriterijumi ostvarivanja bezbednosti kao interese egzistencije jesu identitet, integritet i suverenitet po svim vertikalnim i horizontalnim stepenima bavljenja mnogobrojnih entiteta.

Pod sportskim menadžmentom podrazumeva se organizaciono delovanje i upravljanje sportskim organizacijama sa ciljem postizanja sportskih rezultata uz racionalno korišćenje raspoloživih resursa sportske organizacije. Kao termin bezbednosni menadžment u sportu odnosi se na primenu znanja iz oblasti bezbednosnog menadžmenta u cilju uspostavljanja vođenja i unapređenja: (1) sportskih organizacija i (2) sportskih događaja i manifestacija.

Savremeni menadžment događaja je složen i ima više komponenti. Jedan od najznačajnijih komponenti svakog sportskog događaja je menadžment bezbednosti. Svaki element sportskog događaja, počev od izgleda objekta do same utakmice predstavlja deo upravljanja masom (Antee, Swibrun, 1990). Upravljanje masama je često sastavni deo dužnosti i obaveza menadžera sportskog objekta koji mora zaštititi organizatore događaja od nerazumnih rizika prouzrokovanih od strane pojedinaca. Takođe, menadžer objekta mora da razume važnost donošenja efektivnog plana upravljanja masama u cilju zaštite imidža i reputacije sportskog objekta, a s tim u vezi i menadžmenta bezbednosti na svakom pojedinačnom sportskom događaju. Međutim ovakav plan mora da bude kreiran u cilju upravljanja masama, a ne u cilju njegove kontrole. Pokušaj kontrole masama je veoma težak i neizvestan poduhvat, dok je upravljanje masama lakše ostvariv cilj.

Upravljanje masama na sportskim događajima je često pozitivno i prijatno iskustvo. Međutim neki od navijača mogu biti skloni nasilnom i nepristojnom ponašanju. Učestalost i intenzitet nasilnog ponašanja navijača je u porastu, na šta ukazuje više incidenata koji su se dogodili u proteklom periodu. Neki od najznačajnijih su:

- Incident u kojem je teniserka Monika Seleš ubodena nožem, a koji se dogodio na teniskom terenu U Hamburgu, u Nemačkoj;
- Učestali nemiri u kojima učestvuju fudbalski navijači reprezentacije Engleske i Italije;
- Pobednički nemiri nakon završetka Super boula i finala Stenli Kupa;

- Prošlogodišnji incident na fudbalskoj utakmici između reprezentacija Albanije i Srbije kada je uletanje drona na terenu izazvalo reakciju fudbalera i navijača i dovelo do fizičkog sukoba zbog kojeg je utakmica prekinuta;
- Ubistvo navijača košarkaškog kluba Crvena Zvezda posle utakmice sa turskom ekipom Galatasaraja u Istanbulu.

Iskustvo sa domaćih sportskih događaja svedoči o sve nasilnijem ponašanju domaćih navijača. Nasilno i nedolično ponašanje manifestuje se na više načina, bilo kroz ubacivanje petardi, kamenja, upaljača, traka, sitnog novca ili navijačkih baklji na teren, pa do težih oblika incidenata koji dovode do međusobnog fizičkog obračuna navijača na tribinama. U najtežim slučajevima, sukob se prenosi i na sam teren, čime se ugrožava bezbednost igrača i stručnog tima. Ovakvi incidenti, iako nisu uobičajeni za sport, sve su učestaliji, zbog čega je donošenje efikasnog plana upravljanja bezbednošću na sportskim događajima od ključnog značaja.

Upravljanje masama kao deo menadžmenta bezbednosti u sportu

Nasilje i nedolično ponašanje masa na sportskim manifestacijama inicirali su potrebu za zakonskom regulativom ove problematike i to, pored ostalog, usvajanjem Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama za period od 2013. do 2018. godine. Sprovođenje ove strategije predstavlja pokušaj da se stvore zakonski i sistemski uslovi za efikasnu borbu svih subjekata protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama u Republici Srbiji.

Svi državni organi koji su nadležni za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja u sportu, sportske organizacije, institucije i klubovi, kao i civilno društvo, u svojim okvirima nadležnosti preduzimaće aktivnosti na implementaciji nacionalne strategije (Nacionalna strategija, 2013).

Organizacija sportskog događaja predstavlja široku lepezu manifestacija u oblasti sporta. Tu spadaju najjednostavnije i najmanje zahtevne manifestacije (lokalni turniri, takmičenje rekreativaca, sportsko promotivni događaji...) zatim amaterski turniri, lige i druge manifestacije u oblasti takmičarskog sporta, profesionalna takmičenja sa velikim auditorijumom koja zahtevaju visok nivo organizacije, olimpijske igre, svetska prvenstva i ostali visokokomercionalni sportski događaji.

Najkraće rečeno, sportski događaji predstavljaju organizovane manifestacije u oblasti sporta. Prema značaju i nivou, odnosno rangu manifestacije, sportski događaji se mogu podeliti na 4 osnovne vrste: (1) međunarodni, (2) nacionalni, (3) regionalni i (4) lokalni.

Osnovne karakteristike sportskog događaja: (1) vremenski je determinisan (početak, kraj, trajanje, preizna satnica); (2) promotivna snaga; (3) iziskuje velike organizacione i menadžerske

sposobnosti; (4) podrazumeva dobro opremljenei funkcionalne sportske objekte (Šurbatović, J. 2014).

Organizovanje sportskog događaja nije lak zadatak. Njegova kompleksnost i specifičnost zahtevaju mere bezbednosti na visokom nivou. Ovo zato što dolazi do ekspanzije nasilničkih i nedoličnih ponašanja u svetu. Nasilničko i neprimereno ponašanje masa ne zaobilazi ni sportske događaje i manifestacije.

Organizacija i funkcionisanje menadžmenta bezbednosti u svakoj organizaciji, pa i sportskoj, zavisi od njene funkcije i zadataka koje izvršava. Sportska takmičenja zahtevaju menadžment na visokom nivou. Kvalitetan menadžment bezbednosti u sportu je osnovni preduslov za postizanje bezbednosne situacije na najviši mogući novo.

Upravljanje masama na sportskim događajima uvek mora da bude u funkciji dostizanja i očuvanja vrednosti koje je menadžment sportskih takmičenja definisao kao ciljeve. Zadatak bezbednosnog menadžmenta je zaštita vitalnih vrednosti organizacije, unapređenje i razvoj i dostizanje njenih ciljeva.

Nasilje masa na sportskim takmičenjima je složen problem sa kojim treba da se suoče državni organi, institucije, bezbednosne službe kao i organizatori sportskih događaja, kako bi obezbedile povoljan ambijent da na sportske događaje dolaze ljubitelji sporta i sportskih događaja, porodice umesto onih koji dolaze da kvare igru i sportski duh na konkretnom sportskom događaju.

U cilju preventivnog delovanja i smanjenja rizika izbijanja nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca, sportski savezi, sportska društva, sportske organizacije-klubovi dužni su da: (1) podstiču organizovanje i dobro ponašanje svih navijača i njihovih klubova, (2) ostvaruju odgovarajuće informisanje svojih navijača (sastanci sa navijačima, izdavanje biltena i dr.); (3) koordiniraju aktivnosti sa klubovima svojih navijača prilikom organizovanog odlaska na sportske priredbe na kojima su te sportske organizacije-klubovi i njihovi navijači gostujući; (4) Urede sportskim pravilima iz svoje nadležnosti koje se sportske priredbe smatraju visoko rizičnim i koje mere su organizatori sportskih priredbi i drugi učesnici dužni da preduzmu, u skladu sa zakonom i drugim propisima, na sportskim priredbama visokog rizika; (5) preduzmu druge mere i aktivnosti, u skladu sa zakonom, propisima donetim na osnovu zakona i sportskim pravilima; (6) podstiču pozitivno ponašanje i delovanje igrača i službenih lica pre, za vreme i nakon održavanja sportskej priredbe (Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, član 7).

Sastavne komponente plana upravljanja masama

Svaki organizator sportskog događaja bi trebalo da osmisli i razradi strategijski plan upravljanja masama (Antee & Swinburn, 1990; Appenzeller, 1993; Miller, 1993). Ovaj plan obezbeđuje šablon za uspostavljanje sigurnog i opuštenog okruženja za sve posetioce sportskog događaja. Obezbeđenje ovakvog okruženja trebalo bi da bude glavni cilj svakog organizatora sportskog događaja i mora da bude praćeno odgovarajućim planom upravljanja masama.

Pravilan plan može se ostvariti kroz primenu četiri važne procedure: (1) obuka osoblja, (2) politika odstranjivanja problematičnih posetioca, (3) efikasan lanac komunikacije, i (4) dovoljan broj putokaza.

Obuka osoblja. Upravljanje masama i menadžment bezbednosti ne mogu se zamisliti bez angažovanje radne snage. Poželjno je da se radi o osoblju koje je prošlo program orijentacije. Program orijentacije treba da pruži zaposlenima neophodne informacije o rasporedu u objektu u kojem se održava sportski događaj, o položaju hidranata i protiv-požarnih aparata, stanica za pružanje prve pomoći, izlazima za slučaj požara i sl. Zaposleni takođe treba da prođu obuku iz odgovarajućih tehnika koje se primenjuju prilikom kontakata sa pijanim, nasilnim ili nedisciplinovanim posetiocima. Ovako obučeno osoblje bolje se snalazi u nepredvidljivim situacijama (upoznato je da procedurama, obučeno da pruži prvu pomoć, da zatraži asistenciju organa reda kada je to potrebno, da pravilno dokumentuje incident i sl.). Angažovanje obučenog osoblja donekle pruža zaštitu i od potencijalnih tužbi, zato što pravosudni sistem uvažava ovakvu obuku kao efikasan način za obezbeđivanje odgovarajućih uslova za održavanje sportskog događaja. Povremena reakcija obučenog osoblja takođe smanjuje mogućnosti izricanja kazni organizatorima sportskih događaja od strane različitih međunarodnih sportskih asocijacija, a zbog propusta o organizaciji, što je čest slučaj u poslednje vreme.

Politika odstranjivanja problematičnih posetioca. Upravljanje masama, u sklopu menadžmenta bezbednosti, treba da predvidi, odnosno da propiše konkretne procedure za odstranjivanje pijanih, nasilnih i nedisciplinovanih posetilaca sa sportskih događaja. Potrebno je naglasiti da ovom komponentom upravljanja masama mora da se bavi isključivo redarska služba koja je obučena za ovakve situacije i koja raspolaže sa dovoljnim brojem ljudi koji nose vidne oznake redarske službe.

Glavni cilj organizatora događaja jeste da obezbedi sigurno i prijatno okruženje za posetioce događaja. U tom cilju, organizator je dužan da ih zaštiti od bilo kakvog oblika nasilnog ponašanja do kojeg može doći u samom objektu u kojem se održava događaj, pa čak i ispred samog objekta. Zbog toga je udaljavanje nasilnih navijača sa sportskog događaja jedan od osnovnih preduslova za obezbeđivanje sigurnog okruženja za održavanje sportskog događaja.

Ključni korak u postupku udaljenja nasilnih navijača iz objekta u kojem se sportski događaj održava je pravilno dokumentovanje incidenta. Na ovaj način štite se zaposleni i organizator događaja u slučaju podnošenja tužbe. Takođe, navijač koji se udaljuje iz objekta mora biti fotografisan. Na ovaj način se dokumentuje stanje u kojem je navijač bio pre udaljenja iz objekta i dodatno se štite zaposleni i organizatori događaja od mogućih pravnih posledica.

Efikasan lanac komunikacije. Sledeća značajna komponenta efikasnog upravljanja masama je uspostavljanje efikasnog sistema komunikacije. Komunikacija predstavlja najvažniji aspekt obezbeđivanja sigurnog i prijatnog okruženja za posetioce događaja. Uspostavljanje komunikacionog centra u kom se ukrštaju lanci komunikacije i razmenjuju komunikacije između osoblja objekta, medicinskog osoblja, redarske službe i organa reda, koji su angažovani na realizaciji događaja će unaprediti i ubrzati proces donošenja odluka. Ovakav komunikacioni centar mora biti pozicioniran na mestu koje omogućava efikasno upravljanje bezbednošću događaja (mesto koje omogućava odličan pregled situacije i koje je opremljeno odgovarajućim sredstvima za komunikaciju). Danas je većina savremenih objekata opremljena kamerama koje omogućavaju praćenje svih događaja ispred i u samom objektu. Signal sa kamere se preusmerava u operativni centar iz kojeg se upravlja svim bezbednosnim aspektima događaja i koji omogućava stalnu komunikaciju sa hitnim službama i organima reda. Značaj ovakvih, inače skupih sistema, dolazi do izražaja u slučajevima kada blagovremena reakcija organizacija događaj spreči ili značajno ublaži posledice incidenta. Takođe, značajno je i preventivno delovanje ovakvih sistema zato što prisustvo kamera na sportskim događajima utiče na ponašanje navijača. Navedeni sistemi omogućavaju i naknadno procesuiranje izgreznika na sportskim manifestacijama zato što omogućavaju njihovo identifikovanje i verodostojno dokumentuju incident.

Dovoljan broj putokaza. Obezbeđivanje značajnog broja putokaza na sportskim događajima je jedna od najznačajnijih komponenti upravljanja masama. Putokazima signalizacija blagovremeno se usmerava kretanje mase ka izlazima, pruža informacija o parkinzima, upućuje posetioce na odgovarajuća mesta na tribini za koje imaju karte i sl. Značajna je i signalizacija koja ukazuje posetiocima na zabranjene oblike ponašanja kao što su na primer: zabranjeno unošenje vatrenog i hladnog oružja, zabranjeno unošenje staklene i metalne ambalaže na terene, zabranjeno unošenje metalnog novca i navijačkih rekvizita i dr. Posetioci najčešće umeju da prepoznaju kada se organizator događaja odnosi prema njima sa poštovanjem i najčešće poštuju istknute zabrane.

BEOGRADSKA ARENA
IZVEŠTAJ O INCIDENTU

Datum _____ 20____, vreme____
Naziv manifestacije _____

Ime učesnika u incidentu _____ starost _____ pol _____

Adresa _____, broj telefona _____

Vrsta incidenta _____

Mesto incidenta _____

Uzrok incidenta _____

Prijavio _____

Opis povrede (ukoliko je došlo do povređivanja)

Pružena pomoć _____ i ko ju je pružio _____

Stanje lica kojem je ukazana pomoć

Svedoci: IME _____ IME _____

Adresa _____ Adresa _____

Telefon _____ Telefon _____

Zaposleni u Beogradskoj areni koji su videli ili imaju saznanje o incidentu

Komentar (šta – kad – zašto – gde – ko)

Potpis zaposlenog koji je sačinio izveštaj _____

Putokazna signalizacija je od izuzetnog značaja i u slučaju nastupanja nepredvidivih događa kao što su požar, elementarna nepogoda, teroristički napad i sl. U ovakvim situacijama omogućava masi da na najkraći način napusti sportski objekat, ali takođe koristi i hitnim službama da u što kraćem roku lociraju lokacije od vitalnog značaja za spasavanje ljudskih života i otklanjanje daljih posledica ovakvih događaja (napr. jasno označavanje lokacije hidranta i aparata za gašenje požara, jasno označene ormariće sa prvom pomoći, jasno označene lokacije razvodnih ormana sa osiguračima i sl.).

Distribucija alkoholnih pića na sportskim događajima

Prilikom organizacije sportskog događaja mora se voditi računa o što manjem prisustvu alkohola na sportskom objektu ili oko njega, zbog poznate činjenice da alkohol povećava verovatnoću nastajanja nasilja. Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, definiše zabranu prodaje ili konzumiranja alkoholnih pića na sportskim objektima u Republici Srbiji. Ostala osvežavajuća pića mogu se prodavati u sportskom objektu, ali u odgovarajućoj, prilagođenoj ambalaži, recimo u plastičnim čašama. Takođe, veoma je bitno da se zabrani ulaz

gledaocima koji na sportski objekat pokušavaju da uđu u očigledno alkoholisanom stanju (Janković, 2010).

Jedna od najznačajnijih komponenti koju menadžment bezbednosti na sportskim događajima mora da uzme u obzir i da konstantno kontroluje je distribucija alkoholnih pića. Činjenica je da je na većini sportskih događaja kod nas zabranjena prodaja alkoholnih pića, ali da nije redak slučaj da navijači spolja unesu alkohol na tribine. Zbog toga što su navijači pod uticajem alkohola skloni ispadima i nasilnom ponašanju i imaju smanjenu kontrolu nad rasuđivanjem i svojim postupcima, organizator događaja mora biti svestan potencijalnih problema koji iz ovoga mogu proizići.

Prilikom obavljanja poslova fizičkog obezbeđenja i održavanja reda na sportskoj priredbi, redarska služba je dužna da zabrani pristup objektu na kome se održava sportska priredba licima koja su pod uticajem alkohola ili drugih opojnih sredstava, ili se iz njihovog ponašanja može zaključiti da su skloni nasilnom i nedoličnom ponašanju (Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličinog ponašanja na sportskim priredbama član 8a).

Dva su osnovna načina na koje se može preduprediti nastanak problema zbog konzumiranja alkoholnih pića na sportskim događajima. Prvi je, tako što će obučena redarska služba sprečiti ulazak alkoholisanih lica u sportski objekat. Drugi način je da redarska služba spreči da lica unesu alkohol u sportski objekat. Još jedan od načina, koji je donekle zahtevniji od prethodno navedenih, je da se obučeni redarska služba da prepozna alkoholisana lica koja prisustvuju događaju i da prepozna šablone ponašanja ovakvih lica koja mogu izazvati incident, kako bi ih blagovremeno uklonila iz objekta pre nego što do incidenta dođe.

Preventivno delovanje u ovoj oblasti takođe podrazumeva precizno dokumentovanje incidenta koji su prouzrokovani konzumiranjem alkohola kako bi se na određenom uzorku uspostavile određene uzročno-posledične veze.

Ovakva analiza omogućava da se ova značajna komponenta bezbednosnog menadžmenta dugoročno kontroluje i da se kombinacijom odgovarajućih mera predupredi mogućnost nastanka incidenta ove vrste.

Obuka osoblja u cilju kontrole rizika prouzrokovnog konzumiranjem alkohola na sportskim događajima

Obuka redarske službe koja je zadužena da interveniše u slučaju incidenta prouzrokovnog konzumiranjem alkohola, nezaobilazna je komponenta bezbednosnog menadžmenta na sportskim događajima. Redarska služba se obučava ne samo da prepozna lica u alkoholisanom stanju, već se obučava i u tehnikama kako se ova lica uklanjaju iz okruženja i kako se postupa sa ovim

licima u slučaju da im je potrebna hitna medicinska pomoć. Naravno, redarska služba je samo prva, ali verovatno i najbitnija karika u lancu koji čine hitne službe i organi reda na sportskim događajima. Oni ostvaraju prvi neposredan kontakt sa alkoholisanim posetiocima i na njima je glavni teret odgovornosti do dolaska hitnih službi.

Zbog bezbednosnih rizika koji su skopčani sa konzumacijom alkohola na sportskim događajima, sve više organizatora sportskih događaja u svetu se odlučuje da zabrani služenje alkoholnih pića. Iako ovakva odluka ima za posledicu smanjenje prihoda od sponzorstva, ona omogućava sigurnije i prijatnije okruženje na sportskim događajima, što svakako predstavlja prioritet.

Zaključak

Područje sporta i uopšte fizičke kulture je jedno od merila civilizacijskog dometa nacija, država i individua. Ali isto to je i bezbednost, jer bezbednost je preduslov da bi čovek uopšte mogao da se posveti bilo kojoj aktivnosti a da ne oseća brigu za svoje postojanje. Kako se civilizacija razvijala, tako se razvijala i čovekova svest za potrebu unapređenja kako svog tela i duha tako i bezbednosti što je dovelo do razvoja različitih grana nauke o ovim oblastima.

Danas smo svedoci paradoksa naše civilizacije – nikad čovečanstvo nije bilo razvijenije i sigurnije ali isto tako i ugroženije različitim bezbednosnim rizicima, pretnjama i izazovima. To se proteže na sve sfere ljudskog života pa i na polje sporta.

Sve ovo je dovelo do potrebe da se različite grane nauke udruže sa imperativom pronalaženja adekvatnog odgovora na pitanja bezbednosti u svim poljima čovekovog postojanja i ispoljavanja. Kao rezultat imamo bezbednosni menadžment koji je postao nezamenljiv za uspešno postojanje i funkcionisanje različitih organizacija i institucija. Jer da bi organizacija mogla da ispunjava ciljeve svog nastanka ona mora da ima određene uslove za to, gde je bezbednost ako ne najvažniji uslov onda prvi među jednakima. Samim tim sport i implementacija bezbednosnog menadžmenta u sportski menadžment je nešto na šta svaki ozbiljan sportski menadžer mora da obrati pažnju ako želi da njegova organizacija ima prosperitet i izvesnost na tržištu.

Menadžment bezbednosti u sportu je sveobuhvatna oblast koja podrazumeva aktivno učestvovanje svih instancija našeg društva, počev od nadležnog ministarstva, preko sportskih klubova i asocijacija, navijačkih udruženja, pa sve do samih organizatora sportskih događaja, koji su dužni da implementiraju konkretne mere u cilju obezbeđenja bezbednosnog okruženja za održavanje sportskih događaja.

U prethodnom izlaganju razmatran je mikro nivo menadžmenta bezbednosti i analizirani su neki od konkretnih problema koji se mogu pojaviti prilikom organizacije sportskih događaja i

manifestacija. Analiziranjem nekih aspekte organizacije sportskih manifestacija i događaja iz ugla menadžmenta bezbednosti u sportu dolazi se do sledećih zaključaka:

- Organizatori sportskih događaja moraju imati razrađene politike upravljanja masama i postupanja sa alkoholisanim posetiocima.
- Obučena radna snaga je neophodna za pravilno organizovanje sportskih događaja. Zaposleni moraju proći orijentisani trening i biti obučeni za odgovarajuće postupke i procedure. Ova obuka se mora obnavljati najmanje jednom na svaka tri meseca.
- Savremeni komunikacioni sistem i centralizovano nadziranje sportskog događaja predstavlja osnovni preduslov za obezbeđivanje bezbednosnih uslova za održavanje sportskog događaja. Komunikacioni sistem mora raspolagati savremenim sredstvima veze i omogućiti kontinuiranu komunikaciju sa hitnim slučajevima i organima reda tokom trajanja sportskog događaja.
- Upadljiva, jasna i brojna putokazna signalizacija omogućava lakše upravljanje masama i olakšava rad hitnih službi i organa reda.
- Ukoliko za to postoje mogućnosti, treba zabraniti prodaju alkoholnih pića tokom održavanja sportskog događaja.
- Takođe, u slučaju zabrane prodaje alkoholnih pića u sportskom objektu potrebno je preduzeti mere da se spreči unos alkohola spolja kao i da se propišu odgovarajuće procedure za udaljavanje alkoholisanih posetilaca iz sportskog objekta, u slučaju da postoji mogućnost da dođe do incidenta.

Literatura

1. Antee, A., Swinburn, J. (1990, January-February). Crowd management: An issue of safety and liability. *Public Management*, 16-19.
2. Appenzeller, H. (1993). *Managing sport and risk management strategies*. Durham, NC; Carolina Academic Press.
3. Berlonhi, A. (1990). *The special event risk management manual*. Dana Point, CA; Alexander Berlonghi.
4. Chafetz, M.E. (1990, January - February). Managing alcohol in public facilities: Caveat manager. *Public Management* 20-21.
5. Gaćinović, R. (2008). Bezbednost kao naučna disciplina. *Teorijsko stručni časopis „Bezbednost“* br.1-2. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova
6. Ilić, R. (2004). Fenomen terorizma, ozbiljna pretnja čovečanstvu. *Vojni informator* br. 4-5. Beograd: VIZ
7. Ilić, R., Bošković, B. i Mirčevski, M. (2016). Bezbednosno obezbeđewe sportskih takmičenja. *Sport, nauka i praksa* br. 1 i 2. Beograd: Visoka sportska i zdravstvena škola.
8. Janković, B. (2010). Prevencija nasilja na sportskim priredbama. *Glasnik prava*. Kragujevac: Pravni fakultet.

9. Miler, L. K. (1993). Crowd control. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 64(2) , 31-32, 64-65.
10. Miler Brewing Company: (1992). *Good times: A guide to responsible event planning*. Milwaukee, WI: Teh Miller Brewing Company.
11. Nacionalna strategija za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama za period od 2013 – 2018. god.
12. *Zakon o sportu* Sl. glasnik RS br.10/2016.
13. *Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama*, Sl. glasnik RS, br.104/2013.
14. Šurbatović, J. (2014). *Menadžment u sportu*. JP Zavod za udžbenike i Visoka sportska i zdravstvena škola
15. *Vojna enciklopedija* (1978). Beograd: VIZ.

FAKTORI USPEŠNOG UPRAVLJANJA U SAVREMENIM VELNES CENTRIMA

Nebojša Jotov

Sport za sve, Dimitrovgrad

Apstrakt

Proces kreiranja, upravljanja, planiranja i programiranja zdravstveno-preventivnih programa u velnes centrima rezultat je umeća, stručnosti i znanja rukovodećeg kadra. Glavna karika u sistemu upravljanja centrom je menadžer koji zauzima rukovodeću ulogu, a njegova nužnost je uslovljena stalnom potražnjom usluga, bogatstvom i raznovrsnošću programa. Osnovna pitanja koja će biti razmatrana u ovom radu su karakteristike menadžmenta – uloga, odgovornost i kompetencija menadžera kao operativnog rukovodioca velnes objekta; problemi upravljanja i izbor personala; obuka i kvalifikacija personala i stavovi korisnika usluga o vrednostima programa i kvalitetu usluga personala.

Ključne reči: velnes menadžer, personal, velnes objekat, velnes program, kvalitet usluga

Uvod

Uslovi savremenog života, stresni životni ritam, nezdrava ishrana, ekološko zagađenje, dovode do raznih problema. Zbog toga velnes program postaje jedna od najtraženijih ponuda, kako u gradskim sredinama, tako i u turističkim mestima. Velnes predstavlja odgovor na potrebe i želje ljudi, jer je to pokret koji neguje zdrave stilove života i sjedinjuje jednu široku lepezu aktivnosti koje su usmerene na održavanje i unapređenje ljudskog zdravlja.

Tržišni uslovi nalažu da savremeni velnes centri nude raznovrsne i bogate zdravstveno-preventivne programe. Za uspešno upravljanje ovih centara neophodno je obezbediti rukovodeći kadar koji ima zadatak da kontinuirano poboljšava, atraktivnost i inovativnost velnes „proizvoda“. Jedan od preduslova za brži i svestraniji razvoj velnes industrije je planiranje i programiranje, obogaćivanje i osavremenjavanje programa, oblika organizovanja i delovanja. Velnes ideja je uslov za razvoj velnes industrije kao novi tržišni asortiman. Sa povećanjem konkurencije profesionalno upravljanje velnes centrom javlja se kao nužnost. Danas različiti tipovi objekata koji nude velnes i SPA usluge postignu godišnju zaradu od milijardu dolara, zahvaljujući dobrom menadžmentu (Dimitrova, 2012). Na osnovu iskustva u radu

uspešnih velnes centara nalaže se da savremenim velnes centrima upravljaju obučeni profesionalni kadrovi koji su sposobni da uspešno upravljaju (uspešan biznis) i da donose zaradu investitorima. Objektivna potreba nalaže neophodnost rukovodećeg kadra – velnes menadžera, a ova nužnost je uslovljena od stalnog povećanja zahteva za kvalitetnim velnes uslugama.

Problem ovog rada predstavlja kako i na koji način uspešno upravljati savremenim velnes centrom.

Shodno problemu ovog rada osnovni cilj je bi da se istraži uloga velnes menadžera, problemi upravljanja i izbor personala, obuka i kvalifikacija personala velnes objekta, kao i stavovi korisnika usluga o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala.

Za realizaciju cilja istraživanja bilo je neophodno realizovati sledeće zadatke:

1. Pronaći odgovarajuće rešenje u pogledu obezbeđenja optimalne usluge korisnika velnes programa u savremenom velnes centru i izbor personala;
2. Analizirati znanja i veštine menadžera kao ključnog faktora koji utiče na stvaranje konkurentskih prednosti organizacije;
3. Pronaći rešenje za uspešno poslovanje savremenog velnes centra, kao i rešenje usavršavanja zaposlenog personala;
4. Ispitati stavove korisnika usluga velnes programa i kvalitet usluga personala.

Na osnovu sekundarnog istraživanja, primenom metoda analize i sinteze, dokazuje se tvrdnja da savremeno upravljanje u velnes centrima, a pre svega velnes menadžer ima ključnu ulogu i glavna je karika u upravljanju velnes objektima.

Karakteristike velnes menadžmenta

Upravljanje velnes objektom uključuje organizaciju, realizaciju i kontrolu sledećih zadataka:

- obogaćivanje i osavremenjivanje velnes ponude usluga i paketa, formiranje cenovnika usluga;
- korekcija velnes menija (programa) u zavisnosti od želja i interesa klijenata;
- selekcija strukture ponude velnes programa;
- maksimalna efikasnost sistema i organizacije rada svakog sektora u velnes centru;
- kontrola kvaliteta obavljanja usluga zaposlenih u Wellnes objektu;
- približavanje ponude velnes programa većem broju potencijalnih korisnika;
- održavanje stalnog kontakta i komunikacija između rukovodioca u cilju unapređenja timskog rada pojedinih sektora;
- usavršavanje i unapređivanje unutrašnjeg informacionog sistema firme;
- Programiranje i planiranje velnes aktivnosti i primena kriterijuma ekonomske efikasnosti;
- Upravljanje i obuka velnes personala;

- Priprema odgovarajućih dokumenata i finansijski izveštaj;
- Izrada budžeta velnes centra i njegova realizacija.

Na osnovu odgovarajuće analize potreba i interesa potencijalnih korisnika vrši se izbor ili se modeliraju primereni programi (Blagajac, 1994).

Ponuda velnes menija zasniva se na:

- analizi objektivnih i subjektivnih potreba i interesa potencijalnih klijenata. Programi mogu biti namenjeni pojedinim ciljnim grupama, a najčešće se primenjuju tzv. selektivni programi;
- kadrovskih i prostornih mogućnosti koji su neophodni za realizaciju planiranih modela velnes programa;
- opravdanost ekonomskog ulaganja – ekonomska efikasnost ulaganja i mogućnost da se ona poveća (Griffin, 1987).

Da bi se velnes usluga mogla pružiti, nužni su određeni preduslovi, odnosno prirodni resursi, objekti i izvori, prirodne lepote, more, jezera, šume, termalni objekti u zatvorenom i otvorenom prostoru za prostorno-rekreacionu namenu, prostori i sadržaji za opuštanje i unapređenje „društvenog stanja“, prostora za medicinske usluge kao i edukovano, stručno i ljubazno osoblje.

Uloga, odgovornost i kompetencija velnes menadžera

Velnes menadžer je operativni rukovodilac, koji upravlja objektom i timom velnes stručnjaka sa ciljem da omogući optimalnu uslugu korisnika programa, kao i ostvarivanje profita. On mora da poseduje sposobnost da analizira, da vrši procenu konkretnih uslova, da rešava probleme i da preduzima odgovarajuće radnje u cilju unapređenja usluga i postizanja finansijske dobiti. Uspešan velnes menadžer poseduje odgovarajuća znanja i umenja iz pojedinih oblasti, kao što su:

- planiranje i programiranje velnes programa, izrada velnes menija i poznavanje velnes industrije i pružanje kvalitetnih usluga. Planiranje, tj. upravljanje razvoja, sportskom rekreacijom je bitan faktor razvoja ovog područja (Gerginov, 1993);
- poznavanje metoda usluga u velnes industriji;
- upravljanje finansijskim resursima i poznavanje administrativne problematike;
- poznavanje problematike psihologije i komunikologije, kao i sposobnost rešavanja konfliktnih situacija između personala;
- poznavanje metodologije identifikacije potreba i interesa klijenata, identifikacija demografskog statusa klijenata, psihosomatskog statusa, ergonomske statusa, socio-psihološkog statusa i td;
- poznavanje modernih računarskih tehnologija i upravljanje informatičkim sistemima – otvaranje sopstvene baze podataka je glavni zadatak velnes menadžera;

- rešavanje problema koji su vezani za zdravstveni status klijenata;
- poštovanje i negovanje etičkog kodeksa prilikom komunikacije sa klijentima;
- znanja i umjenja vezana za organizaciju, rukovođenje i kontrolu velnes programa
- sposobnost tržišnog komuniciranja (Salai, 1994);
- znanja vezana za interpretaciju i primene specifičnih velnes metoda;
- sposobnost i veštine menadžera da razvija dobre odnose sa drugima – interpersonalne odnose;
- znanje predstavljanja velnes proizvoda kod zainteresovanih klijenata;
- poznavanje osnovnih karakteristika i dimenzija velnes-a: fizičku dimenziju, socijalnu dimenziju, emocionalnu dimenziju, intelektualnu dimenziju, profesionalnu dimenziju, duhovnu dimenziju, ekološku dimenziju;
- posedovanje znanja u vezi osnovnih zakonskih regulativa u oblasti velnes industrije;
- poznavanje tehnoloških inovacija u oblasti velnes industrije;
- posedovanje znanja o primeni savremenog koncepta marketinškog komuniciranja (Salai, 1994)
- da zna pravilno i racionalno da upravlja vremenom i omogući rad velnes centra po sistemu „kliznog radnog vremena“ koje je usklađeno sa potrebama posetilaca velnes centra;
- da poznaje standarde velnes industrije;
- da zna da motiviše zaposlene i da stvori pozitivnu atmosferu među personalom;
- da proučava očekivanja klijenata;
- da razradi sistem za nagrađivanje dobrih radnika;
- da poseduje znanja iz marketinga i promocije;
- da dobro upravlja recepcijom u velnes objektu koja predstavlja „žilu kucavicu“ u centru.

Velika je važnost kvalitetnog menadžera za vođenje savremenog velnes centra. Oni putem planiranja i programiranja predviđaju budućnost poslovanja i uspešnost u radu. Planiranje i programiranje predstavlja osnovu ostalih funkcija menadžmenta (Griffin, 1987).

Problemi usavršavanja i izbor personala

U zavisnosti od strukture ponuđenih programskih sadržaja i velnes usluga u velnes centrima rade različiti kadrovi. Postoje određeni kriterijumi i normativi kod izbora personala koji su u skladu sa raznim zahtevima koji vode ka realizaciji određenih ciljeva i zadataka: U sektoru velnes industrije u većini slučajeva ne postoji dužnost menadžera za ljudske resurse ili HR- specijalista. Ova zaduženja obavlja velnes menadžer. Prilikom upravljanja velnes objektom u praksi se javljaju mnogi problemi vezani za kadrovsku strukturu centra. Postoje određene preporuke u cilju povećanja efikasnosti upravljanja personalom, a te preporuke proizilaze iz iskustva u upravljanju uspešnih velnes centara. Ta iskustva se svode na:

- izradu uputstva i vodiča za osoblje centra, sa osnovnim informacijama koje se tiču aktivnosti koje se sprovode (misija velnes centra, ciljeve, prava i odgovornosti svakog zaposlenog, zaduženja i normativi kodeksa ponašanja radnika i td.);
- određene instrukcije, preporuke, zaduženja i rasporedi moraju da budu dostupni do svakog tima velnes objekta. Podaci iz vodiča za osoblje odnose se i na rešenja koja su doneta na sastancima kao i postavljeni zadaci koji moraju da se realizuju u toku određenog perioda;
- osnovno zaduženje velnes menadžera je svakodnevno tačno informisanje personala za raspored rukovodioca velnes objekta, da sprovodi i organizuje razna savetovanja, da organizuje kolektivnu analizu problema i rešavanje važnih pitanja kao i da vodi individualne razgovore sa personalom objekta. Najčešći propusti u radu menadžera je odsustvo kontrole personala, netačne i neblagovremene informacije u vezi rasporeda, zakasnele instrukcije. U težim situacijama može da dođe do ozbiljnog konflikta među personalom zbog grešaka menadžera i gubitka autoriteta rukovodećeg kadra.

Selekcija i pronalaženje rukovodećeg upravljačkog kadra u velnes objektu može da se realizuje na nekoliko načina:

- da nađete poznate kadrove sa dugogodišnjim iskustvom u radu koji odgovaraju potrebama radnog mesta;
- da raspisete konkurs putem medija, sprovesti intervju;
- da pronađete agenciju koja se bavi angažovanjem velnes personala;
- da bi se poslodavac uverio u kvalitet i dobar izbor osoblja najčešće radnika angažuje putem ugovora na određeno vreme.

Proces kreiranja, upravljanja, planiranja i programiranja zdravstveno-preventivnih programa u velnes centrima rezultat je umeća, stručnosti i znanja rukovodećeg kadra. Svakako uspešnost rada jednog centra zavisi od znanja, umenja, stručnosti i kvaliteta personala koji su spremni da udovolje interesima klijenata što predstavlja glavno zaduženje svakog člana personala velnes centra.

Obuka i kvalifikacija personala velnes objekta

Cilj obuke je poboljšanje kvalifikacione strukture velnes centra i stvaranje profesionalnih rukovodilaca velnes centra (Wellness manager) koji odgovaraju zahtevima savremene velnes industrije. Pored obrazovanja, velnes menadžer treba pokloniti pažnju i istaći problem usavršavanja personala koji radi na sprovođenju raznih zdravstveno-preventivnih programa. Svaki član personala se obučava prvenstveno prilikom početka rada centra, a tekuće obučavanje se sprovodi u zavisnosti od napretka velnes tehnologije i ponude novih velnes proizvoda.

Često puta se pravi greška time što se „štedi“ na usavršavanju velnes personala, a to dovodi do ozbiljne negativne posledice za same investitore u velnes biznis. Ovo je jedan od uzroka zbog čega se gubi klijentela. Korisnici velnes centara zahtevaju visok kvalitet usluga koji, pre svega, zavisi od profesionalnih umenja i znanja personala.

Rukovodstvo velnes objekta, putem menadžera, u većini slučajeva organizuje usavršavanje personala. Ova obuka – usavršavanje može da se odvija u tri etape:

- obuka – usavršavanje pre otvaranja velnes centra;
- obuka nakon puštanja u rad velnes centra;
- obuka koja se realizuje u zavisnosti od pojave novih velnes tehnologija, aparature i raznih drugih procedura.

Obuka pri samom startu centra odnosi se na sledeće etape:

- a) sticanje osnovnih znanja** koja su vezana za upoznavanje i proučavanje velnes koncepta i velnes biznisa. Personal se upoznaje sa najčešćim zahtevima, interesima i željama klijenata. Pri tome interes klijenata treba da bude vodeći motiv svakog člana personala. Osim toga, upoznaju se sa osnovnim oblicima komunikacije, pravilima usluga u velnes centru, kao i stvaranje radne i stvaralačke atmosfere.
- b) menadžerske aktivnosti** vezane za projektovanje i izradu savremenih zdravstveno-preventivnih programa – izrada velnes menija, ponuda modernih paketa usluga. U ovoj etapi vodi se računa o upoznavanju sa procedurama, njihovom redosledu po određenim sektorima, upoznavanje sa kvalitetom ponuđenih paketa usluga, pravilnost izvođenja procedure, počev od ulaska gosta u velnes centar do njegovog napuštanja.
- c) Soft opening** – Aprobacija svih službi i komponenti vezanih za programe i procedure. Zbog toga je neophodno sprovesti probu (probni rad) personala pre zvaničnog puštanja u rad velnes centra. Na taj način otkloniće se eventualne greške, a ujedno personal usavršava profesionalna znanja i umenja i greške u radu se svode na minimum.
- d) Prethodni prijem gostiju (probni rad).** Ova etapa ima za zadatak otklanjanje nedostataka u raznim velnes procedurama, podizanje nivoa kvaliteta usluga, kako novih kadrova, tako i iskusnih velnes stručnjaka.

Metodi

Metodi koji su korišćeni u radu obuhvataju postupke analize upravljanja savremenih velnes centara. U tu svrhu proučena je naučna i stručna literatura vezana za menadžment u velnes objektima. Koristili smo sledeće metode: spekulativno bibliografska metoda, deskriptivna metoda, metoda sistematskog neeksperimentalnog istraživanja i metoda statističke obrade podataka.

Uzorak ispitanika

U ovom istraživanju ispitivani su stavovi klijenata o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala. Istraživanje je bilo primenjeno na uzorku gostiju $N=235$ koji su boravili u Ribarskoj banji (žene starosti od 30-40 godina). Uzorak ispitanica je formiran slučajnim izborom.

Postupak i tehnike istraživanja

Jedna od metoda koju smo koristili u ovom radu je metoda sistematskog neeksperimentalnog istraživanja, pri čemu je tehnika anketiranja korišćena za prikupljanje podataka od ispitanika. Anketa se sastoji od 10 pitanja koja su vezana za problem i cilj istraživanja. Ispitanicima su podeljeni anketni upitnici po završetku velnes programa, nakon čega su popunjavale anketni list.

Statistička obrada podataka

Svi podaci dobijeni ispitivanjem stavova korisnika o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala obrađeni su postupkom deskriptivne statističke metode. Statistička obrada podataka izvršena je primenom statističkog softvera SPSS.

Rezultati istraživanja sa diskusijom

Sa namerom da ispitamo stavove klijenata o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala, što predstavlja jedan od zadataka istraživanja, konstruisana je skala stavova pomoću koje smo empirijski ispitali stepen slaganja klijenata sa ajtemima koji reprezentuju vrednost velnes programa i kvalitet usluga personala. Ispitivanje stavova smo vršili Likertovom skalom, pri čemu je stepen slaganja sa ponuđenim ajtemima meren na kontinuumu od 1 do 5. Najveći stepen slaganja označen je sa 1, a najmanji sa 5.

Tabela 1. Stavovi korisnika usluga o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala

R. br.	Ajtem	1	2	3	4	5
		Potpuno se slažem	Uglavnom se slažem	Nisam siguran	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem
1	Kada bi me neko pitao predložio bih mu da poseti ovaj velnes centar	177 75,30	38 16,20	18 7,70	2 0,90	
2	Velnes programi koje nudi ovaj centar doprinose poboljšanju psihosomatskog statusa klijenata	187 79,60	30 12,80	12 5,10	4 1,70	2 0,90
3	Procedure koje pruža ovaj centar utiču dobro na moje zdravstveno stanje	188 80,00	41 17,70	4 1,70		2 0,90
4	Pojedini programi koji se primenjuju u centru mogu izazvati negativne zdravstvene efekte		205 87,20	28 11,90	2 0,90	
5	Velnes menadžer ovog objekta dobro upravlja centrom i ekipom stručnjaka koji rade na realizaciji zdravstveno-preventivnih programa	184 78,30	39 16,60	10 4,30	2 0,90	
6	Osoblje koje radi u ovom centru poseduje neophodne stručne kvalitete	205 87,20	28 11,90	2 0,90		

7	Osoblje koje radi u centru je ljubazno i pažljivo prema klijentima	162 68,90	38 16,20	15 6,40	10 4,30	10 4,30
8	Menadžer koji vodi ovaj centar ima organizacione sposobnosti	205 87,20	28 11,90	2 0,90		
9	Program akvabika koji se sprovodi u ovom centru doprinosi redukciji telesne mase	205 87,20	28 11,90		2 0,90	
10	Redovno vežbanje akvaerobika smanjuje psihičku napetost	167 71,10	54 23,00	8 3,40	6 2,60	

Iz tabele br. 1 vidi se da korisnici velnes programa imaju pozitivan stav u vezi zdravstveno-preventivnih programa i kvalitetu usluga personala.

Tako su izrazili pozitivan stav prema predlogu da se poseti velnes centar. Naime 91,50% anketiranih odgovorilo je da se potpuno ili uglavnom slažu, a 8,50% da nisu sigurni ili uglavnom se ne slažu. Nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopšte ne slaže. Ovi podaci pokazuju da su gosti zadovoljni uslugom koja se pruža u ovom centru.

Druga tvrdnja u tabeli br. 1 izražava stav prema velnes programima koje nudi ovaj centar i poboljšanju psihosomatskog statusa klijenata. Iz dobijenih rezultata vidimo da nešto manje od 80% ima pozitivan stav po ovoj tvrdnji.

Sledeći stav (tvrdnja 3) je stav prema procedurama koje pruža ovaj centar i njihov uticaj na zdravstveno stanje. Na osnovu podataka u tabeli vidi se da su ispitanici izrazili pozitivan stav prema kvalitetu procedura koje se sprovode u centru. Vidljivo je da 80% u potpunosti se slaže sa tvrdnjom, odnosno da procedure dobro utiču na zdravstveno stanje klijenata, više od 19% povodom ove tvrdnje odgovorilo je da se uglavnom slaže ili nije sigurno, a 0,90% da se uopšte ne slaže.

Četvrti stav odnosi se na stav prema negativnim uticajima nekih programa na zdravstveno stanje klijenata. Prikazani rezultati u tabeli govore da skoro 90% se uglavnom slaže da pojedini programi mogu izazvati negativne efekte, a nešto više od 11% da nisu sigurni ili uglavnom se ne slažu. Verovatno na rezultat odgovora u anketnom listu uticala je činjenica da se u poslednje vreme u medijima poklanja velika pažnja o negativnom uticaju nekih procedura (poput solarijuma).

Sledeća tvrdnja odnosi se na kvalitet upravljanja u centru. Na osnovu podataka u tabeli može se zaključiti da menadžer ovog objekta dobro upravlja velnes centrom i ekipom i da su dobro organizovani. Naime skoro 95% odgovorilo je da se potpuno slažu ili uglavnom slažu sa ovom tvrdnjom, skoro 12% odgovorilo je da nije sigurno, a svega 0,90% da se uglavnom ne slaže.

Šesta tvrdnja odnosi se na stav o stručnim kvalitetima osoblja. Ispitanici su izrazili pozitivan stav o ovoj tvrdnji. Naime 87,20% učesnika potpuno se slaže, a 11,90% odgovorilo je da se uglavnom slaže. Jedan vrlo mali broj ispitanika, 0,90% odgovorilo je da nije sigurno.

Naredna tvrdnja je stav prema važnosti ophođenja i ljubaznosti prema klijenteli. Na osnovu podataka u tabeli može se zaključiti da se osoblje dobro ophodi prema gostima. Sa ovom tvrdnjom se slaže 68,90%, a uglavnom se slaže 16,20%, nije sigurno 6,40%, a 4,30 se ne slaže sa ovom tvrdnjom.

Osma tvrdnja odnosi se na stav prema organizacionim sposobnostima velnes menadžera. Vidljivo je da nešto manje od 90% u potpunosti se slaže sa tvrdnjom, uglavnom se slaže 11,09%, a svega 0,90% nije sigurno.

Dobijeni rezultati o tvrdnji prema programu akvaerobika koji utiče na redukciju telesne mase pokazuju da program akvaerobika ima dobre efekte u pogledu redukcije telesne težine. Naime 87,20% u potpunosti se slaže sa tvrdnjom, uglavnom se slaže 11,90%, a svega 0,90% nije sigurno.

Prikazani rezultati o tvrdnji koja govori o stavu prema redovnom vežbanju akvaerobika i njegov uticaj na smanjenje psihičke napetosti ukazuju na činjenicu da program akvaerobika ima značajnu ulogu u pogledu psihičkog rasterećenja. Na osnovu dobijenih rezultata je vidljivo da 71,10% u potpunosti se slaže sa tvrdnjom, 23,00% uglavnom se slaže, 3,40% nije sigurno, a 2,60% uglavnom se ne slaže.

Zaključak

Uspešnost u radu jednog velnes centra zavisi od više faktora:

- sistema organizacije rada (sposobnost menadžera, ekipe kadrova koji radi u centru i njihove motivacije za rad);
- strukture ponude i kvaliteta velnes programa;
- profil i sistem obrazovanja i usavršavanja velnes kadrova;
- opremljenost i uređenost prostora velnes objekta;
- marketing, informisanje, propaganda;
- uspeh u radu velnes centra u značajnoj meri zavisi od kvaliteta i osobine preduzetnika: uverenost u sopstvene mogućnosti, stvaralački duh i inovativnost, preduzetnički duh, motivacija i pozitivne stavove i td)

Na osnovu teorijskog pristupa problemu istraživanja stavova klijenata o vrednostima velnes programa i kvalitetu usluga personala i njihove interakcije i diskusije, a u skladu sa ciljevima i zadacima, rezultati istraživanja su dokazali da su stavovi žena starosti od 30 do 40 godina o pomenutim vrednostima pozitivni. Iz svega navedenog nije teško zaključiti da je uloga menadžmenta ključna u stvaranju i upravljanju velnes programa i velnes objekata.

Literatura

1. Bartoluči M. i sar. (2004): *Menadžment u sportu i turizmu*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski i Kineziološki fakultet.
2. Bartoluči M. (2004): *Sport u turizmu*, Zagreb: Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Menadžment u sportu i turizmu, Kineziološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
3. Blagajac M. (1994): *Teorija sportske rekreacije*, Beograd: SIA.
4. Dimitrova B. (2012): *SPA kultura i akva praktiki*, Sofija: NSA.
5. Gerginov V. (1993): *Menadžmant na sportnata rekreacija*, Sofija: IPB-NSA.
6. Griffin R. (1987): *Management*, Boston: Houghton Mifflin Company.
7. Salai S. i Hegediš I. (1994): *Tržišno komuniciranje*, Subotica: Ekonomski fakultet.

POVEZANOST RAZVOJNOG POTENCIJALA SPORTSKOG TRŽIŠTA BOSNE I HERCEGOVINE SA KVALITETOM SPORTSKIH PROIZVODA

Almir Mašala

Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Sarajevu

Apstrakt

Istraživanje u ovom radu zasnovano je na pretpostavci da je razvojni potencijal sportskog tržišta BiH, povezan sa kvalitetom sportskih proizvoda pri čemu u oceni kvaliteta sportskog sadržaja prednjači košarka, kao i potrebama krajnjih korisnika za većom zastupljenošću vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u Bosni i Hercegovini. Analize su sprovedene na reprezentativnom uzorku od n=450 ispitanika od kojih su n=99 žene i n=351 muškarac, na osnovu čega se može zaključiti da je polna struktura zadovoljena, s obzirom na broj muških i ženskih selekcija.

Na osnovu rezultata analiza, može se uočiti da stavovi krajnjih korisnika osciliraju u pogledu očekivanih i dobijenih sportskih sadržaja, zbog čega i razvojni potencijal sportskog tržišta u BiH ima oscilatoran karakter. Opšta javnost smatra kako košarka poseduje kvalitet ponuđenog sportskog sadržaja (sportskog proizvoda) u odnosu na ostale timske sportove, ali ne i očekivani kvalitet vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH. Ove analize povezuju se sa izostankom klubskih rezultata u nacionalnom sistemu takmičenja, tako da se percipirani kvalitet košarke većinom pripisuje sportskim uspesima nacionalnih selekcija BiH od nivoa kadeta do seniorske reprezentacije.

Deo ispitanika koji kao razlog odlaska na sportske događaje smatra da je takva vrsta sadržaja samo u funkciji promocije sporta, konstatuje slabiju zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH, dok je deo ispitanika koji kao razlog odlaska na sportske događaje navodi sezonske karte mišljenja da je vrhunski sport na nacionalnom nivou dovoljno zastupljen u BiH.

Rezultati istraživanja ukazuju na prisustvo razvojnog potencijala sportskog tržišta BiH koje je povezano sa kvalitetom ponuđenih sportskih sadržaja, ali i naglašenu heterogenost ciljnog tržišta koje, pored benefita u sezonskim kartama, smatra da zbog izostanka očekivanog kvaliteta sportskog sadržaja, vrhunski sport na nacionalnom nivou u BiH nije dovoljno zastupljen. Rezultatima sprovednih analiza je samo delimično potvrđena postavljena hipoteza.

Ključne reči: kvalitet, sportski proizvod, potencijal sportskog tržišta

Uvod

Pitanje kvaliteta tematizuju brojni autori, pa tako jedan od poznatijih svetskih stručnjaka za područje kvaliteta Juran, kvalitet definiše kao „podobnost u upotrebi proizvoda koji u određenim uvjetima, svojim karakteristikama zadovoljava objektivne potrebe i subjektivne želje kupaca i krajnjih korisnika“ (1986).

Kotler (1997) ističe kako kupac nakon kupovine nosi zadovoljstvo osećaja ugodnosti ili razočarenja koje rezultira poređenjem očekivanih, kao i stvarnih kupčevih tj. dobijenih vrednosti proizvoda.

Rezimirajući značenje kvaliteta, evidentno je kako je kvalitet povezan sa emocionalnim doživljajem krajnjeg korisnika te se u najkraćem može definisati kao odnos između očekivanog i dobijenog. Način na koji je moguće obezbediti kvalitet na savremenom sportskom tržištu jeste putem kompetentne organizacije koja je spremna da uči (Learning organization), i koja kao takva ima kvalitet znanja strateškog nastupa da reaguje prema konkurenciji (Buble, 2000).

Zbog toga je i konkurencija kvalitetom, kao termin koji se koristi u koncepciji modernog menadžmenta, jedna od glavnih odrednica misije i uspešnosti svake industrije, pa i sportske. Povezanost sportskog proizvoda odnosno vrste uslužnih programa sa sportskim tržištem direktno implicira njegov potencijal, (Beech, Chadwick, 2010).

Atraktivnost sportskih sadržaja, nadmetanje, suparništvo i konkurencija, gotovo da nigde nije izraženija nego u sportu kao posebnom specifičnom društvenom fenomenu. Bez obzira koliko zvučalo neverovatno, s pravom možemo reći da je savremena ekonomija puno toga naučila ili preuzela iz sporta. Merljivost kvaliteta proizvoda, odnosno uslužnog sadržaja, osnovna je premisa upravljanja sistemom kvaliteta organizacije, koji je u sportu toliko merljiv i izložen javnosti na ocenu da se njegova i najmanja greška „skupo plaća“. Gotovo da nema ponuđenog sportskog sadržaja kojeg nije moguće iskazati u formi ostvarenog sportskog rezultata, postignutog broja zgoditaka, oborenog svetskog rekorda, broja prodatih ulaznica, ostvarenih prihoda od TV – prava prenosa, prihoda od transakcija takmičara i sl. Sportska delatnost ne trpi nikavu vrstu improvizacije, već zahteva mukotrpan naporan rad i kvalitet, povezan sa emocionalnim doživljajem krajnjeg korisnika koji u završnici rezultira sportskim i poslovnim uspehom.

U svojoj knjizi Gutošić citirajući svetski poznatog teoretičara za pitanje kvaliteta E. Deminga, naglašava: „Kvalitet nije rezultat inspekcije. On proističe iz samog procesa proizvodnje, a parola glasi: Do it right first time, to jest uradi to odmah kako treba“ (2001).

Za prepoznavanje značaja bilo kojeg od navedenih uticaja u objektiviziranju tržišnih potencijala, neophodno je naučno utemeljeno analiziranje tržišta. Motivacijski element je faktor koji se obavezno uzima u obzir i najuže je povezan sa kvalitetom ponuđenog uslužnog sadržaja i zadovoljstvom krajnjeg korisnika ističe (Draker, 2001).

Zbog toga je i cilj ovog istraživanja zasnovan na proceni povezanosti kvaliteta sportskih proizvoda i razvojnog potencijala sportskog tržišta Bosne i Hercegovine.

Metode

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika je sačinjavao skup od 450 ispitanika reprezentativnog uzorka. Skup od n=99 ispitanika sačinjavale su žene, a skup n=351 ispitanika muškaraci. Prosečna starosna dob za žene iznosila je 31,58 godina, dok je prosečna starosna dob za muškarce iznosila 33,16 godina.

Uzorak varijabli

Uzorak varijabli sačinjavao je skup od ukupno devet varijabli i to: zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou, kao indikatora razvojnog potencijala sportskog tržišta BiH (ZVSP), ocena kvaliteta nogometa (OKN), ocena kvaliteta košarke (OKK), ocena kvaliteta odbojke (OKO), ocena kvaliteta sedeće odbojke (OKSO), ocena kvaliteta rukometa (OKR), zatim varijabli percipiranih faktora odlaska na sportske terene: promocija sporta kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (PS), sezonske karte kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (SK), niža cena ulaznica kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (NCU), sigurnost na sportskim terenima kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (SST).

Instrumentariji za prikupljanje podataka

U ovom istraživanju je korišćen anketni upitnik namenjen opštoj javnosti, a kreiran je na osnovu modela Likertove i Terstonove skale, većeg broja stepena raspona 1-3 i 1-7 (Fajgelj, 2004, 2005). Konstruisanje upitnika za potrebe ovog rada posebno je urađeno, a kao predlog je korišćen model iz udžbenika *Istraživanje marketinga* (B.Tihi, 1995). Anketni upitnik sadržavao je 23 pitanja, a u analizama su korišćeni podaci iz upitnika koji se odnose na praćenje sporta direktno na terenima, razloge odlaska na sportske terene i direktno praćenje pojedinih sportova, ocene kvaliteta pojedinih sportova, percepciju pojedinih sportova kao kvalitetnih.

Metode obrade podataka

Metode obrade podataka zasnivale su se na Korelacionoj analizi, Višestrukoj-multiploj regresionoj analizi, Hi kvadrat testu, kao i regresionim koeficijentima i koeficijentima verovatnoće. U svrhu sprovođenja statističkih analiza, korišćen je licencirani statistički program SPSS-13 for Windiows.

Rezultati

Ocena kvaliteta sadržaja timskih sportova i razvojnog potencijal sportskog tržišta BiH

U ovom delu istraživanja analizirana je povezanost zastupljenosti vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH, kao indikatora razvojnog potencijala sportskog tržišta BiH (ZVSP) sa ocenama kvaliteta sadržaja timskih sportova nogometa, košarke, odbojke, rukometa i sedeće odbojke kroz varijable: ocena kvaliteta nogometa (OKN), ocena kvaliteta košarke (OKK), ocena kvaliteta odbojke (OKO), ocena kvaliteta sedeće odbojke (OKSO), ocena kvaliteta rukometa (OKR) i percipiranih faktora odlaska na sportske terene: promocija sporta kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (PS), sezonske karte kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (SK), niža cena ulaznica kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (NCU), sigurnost na sportskim terenima kao percipirani razlog odlaska na sportske terene (SST) sa varijablom. Rezultati analize su prikazani u narednim tabelama.

Tabela:1. Zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH u odnosu na ocenu kvaliteta sadržaja timskih sportova i percipiranih razloga za odlazak na sportske terene

Set Zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH (ZVSP)	Prediktor	Koeficijent korelacije	Nivo značajnosti p
Ocena kvaliteta sadržaja timskih sportova u BiH (nogomet, košarka, odbojka, rukomet, sed.odbojka)	OKN	0.048	0.308
	OKK	-0.150	0.001 **
	OKO	-0.075	0.112
	OKR	-0.173	0.000
	OKSO	0.034	0.471
Percipirani faktori koji su razlog odlaska na sportske događaje i utakmice	PS	-0.117	0.013 *
	SK	0.123	0.009 **
	NCU	0.079	0.095
	SST	-0.064	0.177

* Korelacija je statistički značajna na nivou manjem od 5%

** Korelacija je statistički značajna na nivou manjem od 1%

Na osnovu korelacijske matrice uočava se da tri prediktorske varijable značajno koreliraju sa varijablom Zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH. Te varijable su: Ocena kvaliteta Košarke (negativna korelacija, značajna na nivou manjem od 1%), Promocija sporta kao percipirani faktor odlaska na sportske događaje (korelacija negativna i značajna na nivou manjem od 5%) i Sezonske karte kao percipirani faktor odlaska na sportske događaje (korelacija je pozitivna i značajna na nivou manjem od 1%). U proseku, ako ispitanici percipiraju Košarku kao kvalitetan sport, onda samtraju da je vrhunski sport na nacionalnom nivou manje zastupljen u BiH. Ispitanici koji smatraju da su sezonske karte razlog odlaska na sportske terene, mišljenja su kako je i vrhunski sport na nacionalnom nivou dovoljno zastupljen u BiH. S druge strane, ispitanici koji smatraju da je razlog odlaska na sportske događaje samo promocija sporta, takođe imaju stav da vrhunski sport na nacionalnom nivou nije dovoljno zastupljen u BiH.

Rezultati analiza ukazuju da su stavovi opšte javnosti povezani sa kvalitetom ponuđenog sportskog sadržaja koje implicira razvojni potencijal sportskog tržišta. Opšta javnost smatra kako košarka poseduje kvalitet ponuđenog sportskog sadržaja u odnosu na ostale sadržaje timskih sportova (sportske proizvode), ali da negativni predznak korelacije, ukazuje da košarkaška ne poseduje kvalitet vrhunskog sport na nacionalnom nivou u BiH, posebno kada je u pitanju klubski sport. Ovakve navode potvrđuju i stavovi ispitanika koji smatraju da je razlog odlaska na sportske događaje samo promocija sporta, te da zbog toga vrhunski sport na nacionalnom nivou nije u dovoljnoj meri zastupljen u BiH.

Na kraju ispitanici koji smatraju da su sezonske karte razlog odlaska na sportske terene, mišljenja su kako je vrhunski sport na nacionalnom nivou dovoljno zastupljen u BiH.

Rezultati ovih analiza ukazuju da je reč o stavovima ispitanika koji su zadovoljni ponuđenim kvalitetom sportskog sadržaja koji se nudi direktno na terenima, te ga je moguće povezati sa osećaja ugodnosti i zadovoljstva krajnjeg korisnika.

Da bismo dodatno potvrdili ovakve navode sprovedni su daljnji koraci analiza. Na osnovu rezultata logističkih regresijskih analiza izolovana su tri modela predikcije. Prvi model uključuje samo prediktorsku varijablu ocena kvaliteta košarke (OKK). Drugi model uključuje prediktorske varijable ocena kvaliteta košarke (OKK) i promocija sporta kao faktor odlaska na sportske terene (PS), a treći model uključuje pored ove dve varijable i varijablu sezonske karte kao percipirani faktor odlaska na sportske događaje (SK).

Tabela:2. Vrednosti pseudokorelacijskih koeficijenata determinacije u modelu predikcije zastupljenosti vrhunskog sporta u BiH

Model	-2 Log likelihood	Coxov & Snellov R ²	Nagelkerkeov R ²
1	505.591	0.027	0.040
2	498.633	0.042	0.062
3	493.414	0.054	0.078

Na osnovu vrednosti pseudokorelacijskih koeficijenata determinacije uočava se da prvi model sa samo jednim prediktorom ocena kvaliteta košarke može objasniti između 2.7 i 4% varijacija u mišljenjima ispitanika da li je vrhunski sport dovoljno zastupljen u BiH. Drugi model sa dva prediktora ocena kvaliteta košarke i sezone karte kao percipirani faktor odlaska na sportske događaje objašnjava između 4.2 i 6.2% varijacija u mišljenjima o zastupljenosti vrhunskog sporta u BiH. Treći model sa tri prediktora ocena kvaliteta košarke, sezone karte kao percipirani faktor odlaska na sportske događaje i promocija sporta kao faktor odlaska na sportske terene objašnjava između 5.4 i 7.8% varijacija mišljenja ispitanika o zastupljenosti vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH.

Tabela:3 Omnibus test značajnosti izolovanog modela predikcije zastupljenosti vrhunskog sporta u BiH

Model		Hi-kvadrat	Stupanj slobode	Razina značajnosti p
1	Korak	12.448	1	0.000 **
	Blok	12.448	1	0.000 **
	Model	12.448	1	0.000 **
2	Korak	6.958	1	0.008 **
	Blok	19.407	2	0.000 **
	Model	19.407	2	0.000 **
3	Korak	5.219	1	0.022 *
	Blok	24.625	3	0.000 **
	Model	24.625	3	0.000 **

* Hi-kvadrat je statistički značajan na nivou manjem od 5%

** Hi-kvadrat je statistički značajan na nivou manjem od 1%

Kao što je uočljivo, svi rezultati Hi-kvadrata za modele su statistički značajni na nivoima daleko manjim od 1%, što znači da sva tri izolovana modela ostvaruju predikciju mišljenja ispitanika o zastupljenosti vrhunskog sporta u BiH, koja je značajno bolja od base-line predikcije ili nasumično generisanog pogađanja.

Tabela:4. Vrednosti i značajnost regresijskih koeficijenata prediktora uključenih u model predikcije zastupljenosti vrhunskog sporta u BiH

Model	Prediktor	B	St. pogreška B	Wald	Stupanj slobode	p	Exp(B)
1	OKK	-0.281	0.080	12.366	1	0.000 **	0.755
	Konstanta	-0.059	0.285	0.043	1	0.836	0.943
2	OKK	-0.292	0.081	13.012	1	0.000 **	0.747
	SK	0.892	0.331	7.276	1	0.007 **	2.440
	Konstanta	-0.0123	0.288	0.181	1	0.671	0.885
3	OKK	-0.0282	0.081	12.058	1	0.001 **	0.754
	PS	-0.713	0.329	4.703	1	0.030 *	0.490
	SK	0.777	0.334	5.415	1	0.020 *	2.175
	Konstanta	-0.029	0.292	0.010	1	0.922	0.972

* Regresijski koeficijent je statistički značajan na nivou manjem od 5%

** Regresijski koeficijent je statistički značajan na nivou manjem od 1%

U svim modelima predikcije je uvrštena varijabla ocena kvaliteta košarke. U sva tri slučaja, regresijski koeficijent ove varijable je negativan i značajan na nivou manjem od 1%, a njen koeficijent vjerovatnoće je manji od 1. Varijabla sezonske karte je uvrštena u drugom i trećem modelu predikcije. Njeni regresijski koeficijenti su pozitivni i značajni na nivou manjem od 1% u prvom modelu i na nivou manjem od 5% u drugom modelu. U oba modela, njen koeficijent vjerovatnoće je već od 1. U trećem modelu predikcije, šansa da će ispitanici smatrati da je vrhunski sport dovoljno zastupljen u BiH raste kod ispitanika koji sezonske karte smatraju faktorom odlaska na sportske događaje.

Prediktor, promocija sporta kao faktor odlaska na sportske terene je uvršten samo u trećem modelu i regresijski koeficijent ovog prediktora je negativan i značajan na nivou manjem od 5%. Koeficijent vjerovatnoće je manji od 1. Prema ovim vrednostima, kod ispitanika koji promociju sporta smatraju faktorom odlaska na sportske događaje, dominantno je mišljenje da vrhunski sport nije dovoljno zastupljen u BiH.

Ovakvi rezultati analiza idu u prilog samo dela postavljene hipoteze koja glasi da je razvojni potencijal sportskog tržišta BiH povezan sa kvalitetom sportskih proizvoda kao i potrebama krajnjih korisnika za uslužnim programima očekivanog kvaliteta.

Diskusija

Na osnovu rezultata sprovedenih analiza uočava se da stavovi krajnjih korisnika opšte javnosti osciliraju u pogledu očekivanog kvaliteta sportskih sadržaja, a time i razvojni potencijal

sportskog tržišta u BiH. Opšta javnost smatra kako košarka poseduje kvalitet ponuđenog sportskog sadržaja u odnosu na ponuđene ostale sadržaje timskih sportova (sportske proizvode), s tim što negativni predznak korelacije, upućuje da košarka iako kvalitetan sport ne poseduje i kvalitet vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH. Ovakvi rezultati se mogu povezati sa izostankom očekivanog kvaliteta klubskih vrhunskih rezultata na nacionalnom nivou, tako da se percepirani kvalitet košarke pripisuje kvalitetu ponuđenog sportskog sadržaja nacionalnih reprezentacija BiH od nivoa kadeta do seniorske reprezentacije.

Deo ispitanika opšte javnosti koji smatraju kako je razlog odlaska na sportske događaje samo promocija sporta, s pravom konstatuje slabiju zastupljenost vrhunskog sporta na nacionalnom nivou u BiH dok deo ispitanika koji je stava kako su sezonske karte razlog odlaska na sportske terene, smatra da je vrhunski sport na nacionalnom nivou dovoljno zastupljen u BiH.

Rezultati sprovedenih analiza nedvosmisleno ukazuju da u proceni kvaliteta sadržaja ponuđenog sportskog proizvoda koji u određenim uslovima, svojim karakteristikama zadovoljava objektivne potrebe i subjektivne želje kupaca i krajnjih korisnika.

Zaključak

U domenu sprovedene naučno objektivizirane analize, uočena je heterogenost ciljnog tržišta opšte javnosti, ali i obaveza sportskih organizacija da propituju kvalitet ponuđenih sportskih sadržaja.

Ovo naglašavamo iz razloga što se na kraju mogu identifikovati i tri srodne skupine sportskih potrošača. Prva skupina koja je kao kvalitetan sport ocenila košarku, druga skupina koja razlog za odlaske na sportske događaje percipira promociju sporta i treća koji je stava kako povoljnosti u vidu sezonskih karta doprinose većem razlogu za odlazak na sportske terene.

Kada su u pitanju prve dve skupine, evidentno je da je reč o konzumentima sportskih proizvoda koje je moguće svrstati u tržište relativnih i povremenih korisnika. Takvi korisnici nakon konzumiranja ponuđenih sportskih sadržaja nose osećaj ugodnosti, ali i razočarenja koje rezultira delimičnim zadovoljstvom dobijenih vrednosti proizvoda.

Ovakve analize imaju posebnu informativnu vrednost za sportske organizacije koje se takmiče na nacionalnom nivou i koje žele da pridobiju pažnju tržišta relativnih i povremenih korisnika.

Treća skupina pripada kategoriji stvarnih korisnika koji su zadovoljni ponuđenim kvalitetom sportskog sadržaja i koji mogu da generišu razvojni potencijal sportskog tržišta u BiH.

Postupcima sprovedenih analiza nedvosmisleno je uočena potreba za većim nivoom kvaliteta sportskih sadržaja koju nude sportske organizacije kao i većim stepenom neophodnog potencijala da se reorganiziraju u skladu sa savremenim tržišnim principima.

Ovakva situacija nije svojstvena samo BiH već i svim zemljama koje su prinuđene na strukturalne promene u aktuelnim tranzicionim uslovima.

Literatura

1. Beech, J., Chadwick, S. (2010). *Sportski menadžment*. Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta, Zagreb: Nakladnik d.o.o. Mate-Zagreb.
2. Buble, M. (2000). *Management*, Sveučilište u Splitu: Ekonomski fakultet.
3. Drucker, F. P. (2001). *Moj pogled na menadžment*, Novi Sad: Adižes Institut.
4. Fajgelj, S. (2004). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
5. Fajgelj, S. (2005). *Psihometrija – Metod i teorija psihološkog merenja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
6. Gutošić, H. (2001). *Upravljanje kvalitetom prema ISO 9000 seriji i okolinsko upravljanje prema ISO 14000 seriji*, Sarajevo: "JEŽ"- Sarajevo.
7. Kotler, P. (2001). *Upravljanje marketingom, analiza, planiranje, primjena i kontrola*, 9. izdanje. Zagreb: Mate.d.o.o.,Zagreb.
8. Tihi, B. (1995). *Istraživanje marketinga*, Sarajevo: Fabulas ABC.
9. Vulcanović, V. (1986). *Upravljanje kvalitetom*, Novi Sad: Institut za industrijske sisteme.

ULOGA SUBLMATIVNIH TRENINGA U STVARANJU BRENDA SPORTSKE DIPLOMATIJE

Predrag Nemeč¹, Marija Nemeč², Vesna Nemeč³, Maria Andropoulou⁴

¹Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

²Fakultet ekonomskih i političkih nauka, Nacionalni i Kapodistrijsov Univerzitet u Atini

³Fakultet za fizičko vaspitanje i menadžment u sportu, Univerzitet Singidunum, Beograd

⁴Fakultet nauke fizičkog vaspitanja i sporta, Nacionalni i Kapodistrijsov Univerzitet u Atini

Apstrakt

Nakon teorijskog osvrt na sportsku diplomatiju kao naučnu disciplinu, autori uvode pojam brenda sportske diplomatije uz jasno razgraničenje u odnosu na pojmove sportski brend i sportski diplomata. Osim toga, daje se i objašnjenje o tome šta predstavlja brend sportske diplomatije i koje su osnovne karakteristike koje ga čine, kako bi se kasnije lakše ustanovila trenažna tehnologija neophodna za stručno stvaranje jednog ovakvog sportiste. Naime, kroz objašnjenje različitih vrsta sublimativnih treninga, autori daju i osvrt na njihovu ulogu u razvijanju osobina neophodnih za oformljavanje jednog brenda sportske diplomatije. Krajnji cilj rada je dokazati da je putem sublimativnih treninga, kao najadekvatnije trenažne tehnologije, moguće ciljano stvaranje sportista koji će kao brend promovisati svoju zemlju i strateški sprovoditi njenu diplomatiju.

Ključne reči: brend, sportska diplomatija, strategija, sublimativni treninzi, trenažna tehnologija

Uvod

Početak ovog istraživanja bio je podstaknut ciljevima koji se ogledaju u nekoliko aspekata. Osim objašnjenja termina sportske diplomatije kao naučne discipline, prvenstveni cilj je bilo uvođenje pojma brenda sportske diplomatije, njegovo jasno razgraničenje u odnosu na pojam sportskog brenda, kao i ustanovljavanje trenažnih i drugih procesa u njegovom stvaranju i oblikovanju. Za potrebe ovog rada, neophodno je pre svega objasniti da je „diplomacija jedan od izuzetno značajnih instrumenata politike jedne zemlje; njen cilj je unapređenje i zaštita nacionalnih interesa, ostvarenje jednog određenog političkog pravca, rešavanje eventualnih sporova, otklanjanje pogrešnih predstava o zemlji. Jednom rečju, diplomatskim kanalima ostvaruje se spoljna politika“ (Avramov, Kreča, 2003). Ona se ispoljava u dva oblika – bilateralnom i

multilateralnom. Bilateralna diplomatija podrazumeva stvaranje diplomatskih odnosa između dve zemlje ili dve organizacije, dok multilateralna podrazumeva više gorenavedenih strana. Postoje i druge podele u skladu sa prirodom predmeta diplomatije, načinom ostvarivanja ciljeva i vremenom potrebnim za njihovo ostvarivanje, ali takvi oblici nisu od preteranog značaja za ovo istraživanje.

Polazeći od osnovne definicije iz Male enciklopedije Prosvete da je „diplomatija veština održavanja međunarodnih odnosa i vođenja međunarodnih poslova, kao i umešnost u odbrani interesa svoje zemlje i pridobijanja stručnih vlada za politiku svoje vlade“ (1968), postavlja se pitanje – šta je onda zapravo sportska diplomatija i koja je njena uloga u savremenom svetu.

Tokom proučavanja sporta kroz istoriju, nametnula se činjenica da on ne predstavlja samo poseban oblik ljudske aktivnosti i izražavanja, već i složeni društveni fenomen, koji se često smatrao sredstvom za ostvarivanje kako pojedinačnih, tako i grupnih interesa i ciljeva. Vremenom, usled naglog omasovljenja i velike medijske praćenosti sportskih takmičenja, on je postao i važno sredstvo komunikacije – čime je ozvaničena njegova uloga u diplomatskim misijama, pregovorima i susretima. Upravo zahvaljujući masovnom interesovanju publike i ostvarivanju velikog novčanog profita preko vrhunskih rezultata, sport „proizvodi“ popularizaciju kojom se stvaraju idoli – uzori za poistovećivanje sa pojedincem ili čak celokupnom ekipom. Jednostavnost u pristupu nametanja sportske ličnosti, ali i težnje vrhunskih firmi da se preko nje promovišu, obavezuje na vođenje računa o svakom detalju koji može doprineti daljem razvoju popularizacije vrhunskog sportiste, a samim tim i stvaranju brenda.

Na taj način, sport počinje sa sobom da nosi i ispunjava interese celokupnih država, nalazeći zajednički cilj sa još jednim društvenim fenomenom – diplomatijom. Da bi se ukazalo na neraskidivu vezu i uzajamnu povezanost ova dva fenomena, neophodno je diplomatiju kao nauku smestiti u njen internacionalni kontekst, koji podrazumeva postizanje ili održavanje mira, ekonomskih i trgovinskih sporazuma, poštovanje ljudskih prava ili, pak, rešavanje kompleksnih i konfliktnih situacija. Posmatrajući i analizirajući ove komponente, nemoguće je zanemariti jednu od najstarijih „institucija“ sa sličnim ciljevima – Olimpijske igre u antičkoj Grčkoj. Nadaleko je poznato da su u vreme održavanja ovih igara u Grčkoj morali biti prekinuti svi ratni sukobi i potpisan privremeni mir između zaraćenih strana. Pa zar upravo to ne predstavlja jedan od najstarijih primera sportske diplomatije?

Međutim, mora se napraviti stroga distinkcija dva pojma sadašnjice – sportskog brenda i brenda sportske diplomatije. U jednostavnosti i konkretnosti postojanja različitih sportskih brendova, svakako nije obuhvaćena diplomatska filozofija koju jedan brend sportske diplomatije mora posedovati. Pojam diplomatije bi se mogao svesti na tri jednostavne reči - „veština, okretnost i snalažljivost“ koje tako neodoljivo podsećaju na aktuelni drugi reket sveta – Novaka Đokovića (MPL, 1960). Kao ambasador dobre volje UNICEF-a, Novak Đoković predstavlja jedan od

najboljih primera brenda sportske diplomatije. Posmatrajući ga kroz prizmu njegovog sportskog razvoja, ali i aktivnosti kao nezvaničnog diplomatskog predstavnika njegove zemlje, rad je obuhvatio analizu procesa stvaranja svetskog brenda i to iz dva aspekta. Prvi aspekt obuhvata proćavanje pojma i uloge brenda sportske diplomatije sa aspekta naućnog istraćivanja. Dok drugi, daleko intrigantniji, po prvi put sagledava neophodne procese trenaćne tehnologije, dajući akcenat temi sublimativnih treninga, odnosno postizanja sportskog vaspitanja kroz trening i takmićenje u skladu sa uroćenom predispozicijom koju sportista nosi sa sobom. Oba ova procesa bila su od neosporne vaćnosti za „stvaranje“ Novaka Đokovića kao jednog od najuspećnijih brendova današnjice.

Sportski brend vs. brend sportske diplomatije

Danas se često ne prave razlike između sportskog brenda i brenda sportske diplomatije. Na žalost, dolazi do njihovog poistovećivanja, što je, naućno posmatrano, u potpunosti neprihvatljivo. Sportskim brendom se mogu nazivati različite sportske marke, rekviziti i trendovi i kao takvi za osnovni cilj imaju promociju samih sebe, radi sticanja popularnosti i bolje prepoznatljivosti u sferi vrhunskog sporta, isključivo radi što bolje lićne materijalne dobiti. S druge strane, brend sportske diplomatije za osnovni cilj ima doslednost u ostvarivanju vrhunskih rezultata i izazivanje blagonaklonosti šireg javnog mnjenja u cilju stvaranja simpatija i postavljanja pozitivnog primera u promociji diplomatske misije svoje zemlje. Dakle, brend sportske diplomatije predstavlja sportska lićnost koja mora ispuniti odrećene karakteristike svojom personalnom i profesionalnom pojavom.

Diplomata vs. brend sportske diplomatije

Ustanovljavanjem činjenice da brend sportske diplomatije predstavlja lićnost, nameće se drugo pitanje – kakva je onda razlika između zvanićnog diplomate i brenda sportske diplomatije. Naizgled može se posumnjati da se radi o osobama sa istim ciljem, zadatkom i profesionalnom orijentacijom. Mećutim, „diplomata je, pak, državni slućbenik, odgovarajućeg diplomatskog znanja, koji u mećunarodnim odnosima, u ime svoje drćzave, zvanićno i stalno obavlja diplomatske i konzularne poslove, odnosno diplomatsko-konzularne funkcije“ (Dašić, 2008). Kao takav, diplomata je obrazovan za posao kojim se bavi, ima ovlašćenje svoje drćzave da u njeno ime pregovara i iznosi njene interese, dok brend sportske diplomatije nema nijedno zvanićno odobrenje. Brend sportske diplomatije svojim lićnim delovanjem i sportskim dostignućima prenosi diplomatsku sliku karakteristika interesa svoje drćzave. Bez obzira na to što nije obućen u vidu sticanja odgovarajućeg diplomatskog znanja, ne treba zaboraviti da je „ona (diplomacija) i posebna umetnost i umećnost postizanja mogućeg u mećunarodnim odnosima“ i da postoje lićnosti prirodno talentovane za njeno bavljenje (Dašić, 2008). To je još jedna od karakteristika koje krase brend sportske diplomatije. Nije zgorega napomenuti da ponekad on, kao takav nezvanićan i „neuk“ diplomatski predstavnik svoje zemlje može imati mnogo veći i

širi uticaj od zvaničnog diplomatskog lica. Pre svega jer su uslovi u kojima prenosi svoj uticaj pozitivno orijentisani, oslobođenih zvaničnih tegova politike i dostupni širokoj populaciji zainteresovanoj za sport i sportska dešavanja i ličnosti.

Osnovne osobine brenda sportske diplomatije

Tokom ovog istraživanja pronađene su određene karakteristike koje krase brend sportske diplomatije i bez kojih bi njegovo nastajanje bilo nezamislivo. One su sledeće:

1. Snažna nacionalna osvešćenost i „zadržavanje“ nacionalnog identiteta

Jedan od osnovnih i presudnih kriterijuma za određivanje nastanka brenda sportske diplomatije jeste upravo ova karakteristika. Mnogo je sportista uzeto u obzir prilikom ovog istraživanja, međutim, svi oni koji su se odrekli svog nacionalnog identiteta i uzeli pasoš druge zemlje nakon prelaska u profesionalne sfere njenog sporta nisu mogli biti uzeti u obzir. Brend sportske diplomatije je, pre svega, jedna nacionalno osvešćena ličnost, jer kao takav on treba da predstavlja svoju zemlju, svoj narod, pa čak i celi region u svetu, širi pozitivnu sliku o njima i sakuplja simpatije koje će umnogome olakšati dalje, zvanične diplomatske poslove. Kao takav, on ne gleda isključivo lični interes i dobrobit, što se za sportiste sa „dvojnim“ pasošima ne bi moglo tvrditi.

2. Građenje patriotizma, ali ne i nacionalnog fanatizma

Izuzetno bitna karakteristika, koja se oslanja na prethodnu. Zapravo, one predstavljaju dve strane jednog novčića nazvanog brend sportske diplomatije. Iako mora biti nacionalno osvešćen, on ne sme zagaziti u sferu nacionalnog fanatizma. Kao takav, brend sportske diplomatije predstavlja ličnost i idola svih nacionalnosti, ne samo svog, i mora pokazivati humanost, ljubav i poštovanje prema svim narodima, jer bez njih ne bi postojao ni kao sportista, ni kao brend. Osim toga, bilo kakva pristrasnost u oblasti diskriminacije i rasizma ličnostima čija su odgovornost diplomatska pitanja nije dozvoljena, jer osporava njihovo racionalno rasuđivanje i delanje, a samim tim i postizanje zadovoljavajućeg uspeha.

3. Doslednost i istrajnost u sportskim rezultatima

Doslednost u nizanju sportskih uspeha upravo zavređuje titulu „brenda“. Ponavljanje vrhunskih rezultata u dugom vremenskom periodu, istrajavanje onda kad svi drugi bi poklekli, odricanje od ličnih užitaka zarad većeg i važnijeg cilja, upravo je ono što od njega stvara „super-čoveka“, „super-sportistu“, „idola“ i, na kraju, „brend“. Ovakav uticaj daje mu mogućnost da širi svoj magični diplomatski dodir gde god da se nađe.

4. Izuzetna samokontrola u svakom trenutku

Kao „super-čovek“ i idol, brend sportske diplomatije zna da se prati svaki njegov korak i da ne postoji nijedan trenutak u kom sme da popusti njegova samokontrola, jer ga posmatra ceo svet, a

svaki njegov eksces može skupo koštati njegov narod i diplomatiju njegove države. Veliki je to teret, zato se samokontrola mora graditi kroz treninge, o kojima će kasnije biti reči, ali i kroz izgradnju jake i stabilne sportske ličnosti. Brend sportske diplomatije će u svojoj karijeri, kako sportskoj, tako i diplomatskoj, nailaziti na razne prepreke, izazove i probleme, koje mora dostojanstveno i oprezno prevazići, a u tome će mu najviše pomoći čelična samokontrola.

5. Razvoj diplomatskih vještina (intervjui, medijska praćenost, zvanična lica)

Iako brend sportske diplomatije nema zvanično diplomatsko obrazovanje i znanje, to ne znači da se njegove diplomatske vještine ne mogu razviti. Zapravo, svako sportsko iskustvo i dostignuće biće korak bliže upoznavanju protokola i sticanju pojedinačnih vještina. Osim toga, on mora biti pripremljen da se adekvatno odnosi i izražava prilikom susreta sa zvaničnim licima, davanja intervjuua i drugim dešavanjima praćenih medijima. Naravno, brend sportske diplomatije sa visoko razvijenim diplomatskim vještinama, ovakve prilike će koristiti za nenametljivu promociju svoje zemlje, isticanje svojih vrlina kao njenog nezvaničnog predstavnika i sticanje simpatija kako zvaničnih lica, tako i šire javnosti.

6. Nenametljiva prisutnost u medijima (duhovitost) – simpatije javnog mnjenja

Postoji nebrojeno mnogo mogućnosti da brend sportske diplomatije bude prisutan u medijima, a da nisu u pitanju zvanični kanali. Zapravo, svaki duhoviti i dobronamerni nesvakidašnji akt sportista se rado prenosi u medijima, što može biti neverovatna „reklama“ za njihovu nezvaničnu diplomatsku misiju.

7. Humanost i humanitarnost, a ne samo lični dobitak

Brend sportske diplomatije ovu karakteristiku već nosi u svojoj srži, jer je on spreman da daje i čini mnogo više od očekivanog za druge. Osim što stečeni uticaj koristi u diplomatske svrhe, treba da ih koristi i da skrene pažnju javnosti na potrebe humanitarne prirode i podstakne ih na takve aktivnosti svojim primerom.

8. Građenje svoje diplomatske filozofije

Poslednji stadijum građenja ličnosti jednog brenda sportske diplomatije jeste upravo izgrađivanje njegove diplomatske filozofije, a za to je potrebno da poseduje, pre svega, navedene karakteristike. Ovo je najviši stadijum njegove nezvanične diplomatske misije i, kao takav, predstavlja njegov vrhunac i krajnji cilj.

Trenažni procesi u stvaranju brenda sportske diplomatije

Analizirajući pojavu brenda sportske diplomatije, ustanovljeno je da je moguće svesno uticati na njegovo stvaranje i trenažnim procesom od mladog sportiste obezbediti njegov razvoj, napredak i obrazovanje u cilju stvaranja brenda sportske diplomatije. Daljim proučavanjem ustanovljeno je da sublimativni treninzi daju najadekvatnije rezultate u ovom slučaju. Oni predstavljaju niz

postupaka u cilju da se utiče na ponašanje mladih tokom treninga i u svakodnevnom životu (u situacijama kada se trener i sportista nađu zajedno ili razdvojeno). Naziv „sublimativni“ nastao je iz svrhe ovih treninga, a to je da se negativno ili neadekvatno ponašanje i energija sublimiraju, odnosno kanališu i usmere, u cilju rešavanja trenažnih zadataka. Putem ovakve vrste treninga, smanjuje se mogućnost greške, lakše se usvaja tehnika, ali i negativne i nepredviđene reakcije mladog sportiste su svedene na minimum, pa ne dolazi do mogućnosti razvoja samovolje što umnogome utiče na razvoj pravilnog sportskog vaspitanja, jer je opšte poznato da samovolja ne opstaje u vrhunskom sportu. Sublimativni treninzi nastali su kao potreba za ostvarivanjem sportskog vaspitanja i učenjem fer-pleja, što je kod sportista razvilo duhovnost i potrebu za osećanjima prema drugom (saigraču, protivniku, sudiji, gledaocu i dr), kao i osećaj pripadnosti (timu, ekipi, naciji) – što je svakako stvorilo pogodno tle za razvijanje brenda sportske diplomatije.

U sublimativne treninge spadaju:

1. **Trening stimulacije** – pružajući motivaciju, podstrek i podsticaj mladom igraču, trener kod njega stvara samopouzdanje i veru u mogućnost ostvarenja zacrtanog cilja;
2. **Trening navođenja**–preko vežbe ili zadatka, trener navodi igrača na rešenje i zaključak koji je očekivan, što će omogućiti lakše snalaženje u nepredviđenim situacijama koje sport i diplomatska misija mogu staviti pred njega u budućnosti;
3. **Trening uslovljavanja**– trener koristi za razbijanje razmaženosti, ali i razvijanja spremnosti na žrtvu, što je svakako korak u nastajanju već pomenutog „super-čoveka“ koji, između ostalog, mora biti spreman na apsolutno sve;
4. **Trening usredsređenja**– stvara zaokupljenost, kako bi se utrenirali koncentracija i samokontrola, koja je već navedena kao jedna od nezaobilaznih karakteristika brenda sportske diplomatije;
5. **Trening timizacije**– ukoliko se radi o timskoj sportskoj igri podrazumeva proces stvaranja tima, koji u obliku diplomatske misije razvija svest o pripadnosti, ulogama i odgovornosti koju ona sama po sebi nosi. Osim toga, na ovaj način se razvija i „osećaj za drugog“, empatija i razumevanje, koje može pomoći u razvijanju humanih karakteristika mladog sportista i kasnijem lakšem podsticanju na humanitarne delatnosti;
6. **Trening Ketmana** – trener stvara mogućnost prevazilaženja nepravdanih i stresnih situacija bez bilo kakvih posledica po mladog sportistu, koji će ojačati njegovu ličnost i psihi, kao i samokontrolu;
7. **Trening intuicije**– razvijanjem predosećaja, odnosno naslućivanja, trener osposobljava mladog sportistu da se koristi ne samo poznatim čulima, već onim koji postoje u njegovoj srži, ali su bili zapostavljeni;
8. **Trening instikta** – ovim treningom se razvija zapažanje i „unutrašnje“ prepoznavanje mogućeg ili nadolazećeg problema, koji će pomoći mladom sportisti da u budućoj ulozi brenda sportske diplomatije predvidi i adekvatno odreaguje na moguće probleme ili izazove;

9. **Trening inspiracije**– razvijanjem maštovitosti i pronalaženjem kreativnih rešenja pomoću ovih treninga, mladi sportista se sprema i na pronalaženje inovativnih načina za pridobijanje javnosti u svojoj nezvaničnoj diplomatskoj misiji.

Selekcijom ekspertske procene, danas je moguće unapred odrediti mlade sportiste sa predispozicijom za postajanje brendom sportske diplomatije. Osim toga, adekvatnom trenažnom tehnologijom i programiranjem trenažnog procesa moguće je postepeno ih pripremati na ono što ih čeka u budućem, kako sportskom, tako i diplomatskom životu, što će umnogome doprineti razvoju sportske diplomatije i njenom ozbiljnijem shvatanju i proučavanju kao nauke u razvoju.

Umesto zaključka

Ivo Andrić o diplomatama: „Ukratko, [diplomata] treba biti čovek naročite vrste a nimalo ne ličiti na to, nego uvek i u svemu imati izgled običnog, prosečnog čoveka. Stotinu sposobnosti treba imati, ali strogo i na sto načina doziranih. Uopšte bi se za tu vrstu ljudi moglo kazati da je njihova sposobnost više u dobrom i pravilnom srazmeru između raznih osobina nego u vrednosti tih osobina samih. Otprilike tako da svaka pojedina od njihovih osobina bude osrednja a celina koju one čine da bude originalna i iznad osrednjosti“ (Andrić, 1996).

Literatura

1. Andrić, I. (1996). *Sveske*, Beograd: Prosveta.
2. Avramov, S. i Kreča, M., (2003). *Međunarodno javno pravo*, Beograd: Savremena administracija.
3. Grković, V. (2014). *Uloga sublimativnih treninga u razvoju sportskog vaspitanja* (diplomski rad), Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu.
4. Dašić, D. (2008). *Savremena diplomatija*, Beograd: Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava, Privredni savetnik d.o.o.
5. Đoković, N. (2013). *Serviraj za pobedu*, Beograd: Laguna.
6. Radoš, J. (2010). *Filozofija sporta*, Sremski Karlovci: Kairos.
7. Ristić, M. (2014). *Menadžment i sistemi zaštite sportskih organizacija* (master rad), Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Alfa Univerziteta.
8. Tzaferis, A. (2007). *Istraživanje strukture prostora tehničko-taktičkih aktivnosti tenisera u uslovima takmičenja i relacija sa dinamikom sportske uspešnosti* (magistarski rad), Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić“.
9. Tomić, D. (1993). *Uspostavljanje teorije sporta*, Beograd: SIA.
10. Tomić, D. (1998). *Antropologija sporta*, Beograd: SIA.
11. Tomić, D. (1998). *Fenomenologija sporta*, Beograd: SIA.
12. Tomić, D. (2002). *Visoka teorija sporta*, Beograd: SIA.
13. Tomić, D. i Nemeč, P. (2012). *Odbojka u teoriji i praksi*, Beograd: SIA.
14. Tomić, M. (1995). *Menadžment u sportu*, Beograd: Minetiko.

MENADŽMENT U SPORTSKOJ REKREACIJI

Žiko Nović¹, Siniša Čančarević²

¹OŠ „Đorđo Panzalović“, Osinja, BiH

²FK Borac, Osinja, BiH

Apstrakt

Veliki broj građana se bavi sportskom rekreacijom individualno ili organizovano u okviru fitnes klubova, sportskih klubova, u turističkim centrima i sl. Neki se bave redovno sportskim aktivnostima, dva do tri puta nedeljno, a neki povremeno (skijanje, plivanje, planinarstvo i sl.). Predmet ovog rada se odnosi na menadžment u sportskoj rekreaciji. Poslovanje sportskih udruženja specifično je zavisno po pojedinim vrstama sporta, sportskih saveza, udruženja i klubova i regulisano statutima. Samim tim razumljiva je specifičnost menadžmenta koji je potreban za njihovo upravljanje. U organizacijama za sportsku rekreaciju deluje tzv. društveni i operativni menadžment. Upravljanje organizacijama za sportsku rekreaciju povereno je upravi u kojoj se uobičajeno nalaze predsednici, sekretari, kao i stručna služba, koju čine operativni menadžment sportske organizacije. U ovom preglednom radu primenjen je metod teorijske analize. Cilj rada je da se ukaže na značaj uloge sportskog menadžera u sportskoj rekreaciji.

Ključne reči: rekreacija, stručnjaci, upravljanje

Uvod

U savremenim uslovima života i rada jedno od najaktuelnijih područja fizičke kulture je područje rekreacije. Rekreacija proizilazi iz potrebe društva da se istraže i prouče specifične veze između rada i ostalih društvenih pojava kao i odnosa koji utiču na psihosomatski status čoveka. Značaj sportske rekreacije je da pomogne čoveku da se kao biološko, a pre svega društveno biće, prilagodi promenama koje nastaju u uslovima života sa jedne strane, i uslovima rada sa druge strane, ukazujući na zahteve motivisanosti koji proizilaze iz čovekovih ličnih potreba i interesa za očuvanje zdravlja, vitalnosti, usporavanje procesa starenja i lično raspoloženje.

U savremenim sistemima ništa nije prepušteno slučaju, tako da i u sportskoj rekreaciji postoji sistem rada, tj. strategija razvoja i uključivanja što većeg broja ljudi u razne sportske aktivnosti. Pre uključjenja u sportske aktivnosti, individua se podvrgava kompletnom lekarskom pregledu i, shodno nalazu i afinitetima, određuje se plan aktivnosti. Vremenom se intenzitet i obim fizičkih

aktivnosti prilagođavaju. Cilj je da se stalnim i sistematskim uključivanjem u rekreaciju, kod čoveka stvara pozitivna navika za smišljen, organizovan, sadržajan i koristan način korišćenja slobodnog vremena. Aktivan način života i otklanjanje faktora rizika, umnogome olakšavaju savremeni život (Šarkej i Gaskili, 2008). Fizička aktivnost ima brojne zdravstvene koristi i efekte kako na odrasle osobe, tako i na mlađu populaciju, odnosno decu (Bauman, 2004). Ova sfera sportskog angažmana postala je životna filozofija doživljavajući naglu socijalnu ekspanziju, a u poslednje vreme postala je i društveni prestiž.

Relaksacija od dnevnih obaveza i profesionalnog angažmana je ujedno i priprema za bolje podnošenje predstojećih opterećenja životnog ciklusa. Aktivnosti u okvirima rekreativnog bavljenja sportom (Johanson i Kristi, 2005) su po prirodi takve da individualno odgovaraju klijentima (vežbačima). Rekreativni programi se kreiraju prvenstveno prema potrebama i željama klijenata. Ovo je širok spektar fizičkih aktivnosti dostupnih svim ljudima bez obzira na pol, uzrast, posebne potrebe, antropometrijske dimenzije i sl. Važan detalj u rekreaciji je mentor sa ulogom voditelja programskih sadržaja, čiji je prevashodni zadatak animiranje klijenata kroz podučavanje, sprovođenje i nadgledanje zadatih programa vežbanja.

Ljudski resursi u sportu

Resurse u sportskoj organizaciji predstavljaju ona materijalna i nematerijalna sredstva koja se posebnim procesima u organizaciji mogu transformisati u neke druge resurse, zatim se mogu zameniti sa drugim resursima i na kraju posebnim distributivnim kanalima i na osnovu planiranja mogu se alocirati ka ljudima i organizacionim jedinicama, kao neophodna i imperativna sredstva u procesima ostvarivanja ciljeva. U sportu i sportskim organizacijama resursi su najčešće zastupljeni u sledećim oblicima: funkcionalni resursi (ljudski, fizički), logistički resursi (informacije i podaci), materijalni resursi (finansijski) i dr. Budući da je značaj ljudskog resursa u sportu ogroman, i da on predstavlja jedan od najvažnijih resursa kojim raspolaže sportska organizacija, jer ljudi su ujedno i subjekat i objekat oba procesa (trening i takmičenje) sa kojima se organizacija susreće, odnosno da oni svojim znanjem, radnim sposobnostima i motivacijom učestvuju u stvaranju proizvoda, odluka i informacija. Pored toga opšte je poznato da je visoki nivo sportske nauke, trenažne i upravljačke tehnologije, direktno uslovljen ljudskim resursima u sportskim organizacijama. Isto tako je poznato da se bez adekvatno osposobljenih, kreativnih i stvaralačkih ljudskih resursa ne može sprovesti razvojna politika, nauka i tehnologija ni u jednom upravljačkom sistemu u društvu, pa prema tome ni u sportu, odnosno oblasti koja se bavi problematikom (planiranja, upravljanja, razvoja, i dr.) ljudskih resursa u sportu, tzv. menadžment ljudskih resursa (Zanger i Kvoterman). Ljudske resurse u sportu predstavljaju sva angažovana lica koja iniciraju, inoviraju i primenjuju najsavremeniju sportsku tehnologiju, kao i drugi resursi koji su u funkciji ostvarivanja sportskih i poslovnih funkcija, kao i visoko vrednih efekata (sportskih rezultata). U širem smislu ljudske resurse u sportskoj organizaciji čine svi zaposleni, bez obzira na stepen stručnih kvalifikacija, radno mesto ili vrstu radnog odnosa (sportisti,

administrativni radnici, amaterski sportski radnici, i sl.), dok u užem smislu ljudske resurse čine lica koja upravljaju sportskom organizacijom (sportski radnici, menadžeri, treneri). Menadžment svake organizacije, po pravilu, bavi se i brigom o obezbeđivanju i koordinaciji različitih vrsta resursa zastupljenih u sportu, kao što su: finansijski resursi, materijalni resursi, ljudski resursi i sl.

Planiranje i upravljanje ljudskim resursima u sportu

Osnova upravljanja ljudskim resursima u sportu ogleda se kroz planiranje resursa, planiranje obuke, planiranje razvoja karijere i kontroli celog upravljačkog procesa. Planiranjem ljudskih resursa trebalo bi predvideti broj i vrste položaja u sportskoj organizaciji koji treba da se popune, pri čemu se utvrđuju zahtevi neophodni za svaki posao ili položaj, pored toga plan bi trebalo da sadrži sledeće elemente: analizu poslova, opis poslova, specifikaciju poslova, i sl. Kao najznačajnije faze procesa planiranja ljudskih resursa mogle bi se izdvojiti sledeće faze:

- Izbor, razmeštaj, upoznavanje i uvođenje u posao i zadatke pojedinaca;
- Obuka (razvoj karijere);
- Promocija ili razvoj karijere
- Nagrađivanje i kažnjavanje.

Upravljanje ljudskim resursima se definiše kao poseban pristup upravljanju zapošljavanjem kojim se nastoji da se ostvari konkurentna prednost kroz strateško raspoređivanje sposobne radne snage, koristeći pri tom integrisan niz kulturnih, strukturnih i ličnih tehnika. Kao najznačajniji efekti, zbog kojih bi menadžment sportske organizacije trebalo da se bavi planiranjem i upravljanjem ljudskim resursima izdvajaju se:

- Povećanje efikasnosti cele organizacije;
- Povećanje lojalnosti;
- Ostvarivanje pojedinačnih i grupnih ciljeva i interesa.

Nažalost, mnoge sportske organizacije ovo ne primenjuju u dovoljnoj meri (ili uopšte ne primenjuju) čime svoje čitavo poslovanje (organizaciju) dovode u problem.

Ukoliko pretpostavimo da nijedna sportska organizacija ne bi mogla da funkcioniše bez angažovanih ljudi, odnosno ljudskih resursa, onda možemo pretpostaviti i da kvalitetno poslovanje sportske organizacije pre svega zavisi od kvaliteta ljudskih resursa koji su angažovani u njoj. Zato se pitanju pronalaženja ljudskih resursa u sportskoj organizaciji pristupa studiozno, jer je i sam problem veoma složen. S druge strane složenost regrutovanja ili traženja izvora ljudskih resursa se ogleda u činjenici da svaka sportska organizacija ima set različitih poslova, koji nisu direktno vezani za dva pomenuta osnovna procesa kojima se ona bavi, ali čine pomoć i podršku tim procesima. Ljudi (adekvatni saradnici) predstavljaju resurs koji nije lako pronaći, te

su stoga razvijeni različiti modeli pronalazjenja izvora stručnih saradnika, među kojima su najzastupljeniji:

- Organizovanje sopstvenih sportskih škola;
- Pronalazjenje talentovanih budućih saradnika u drugim sportskim školama;
- Organizovanje sistema "skauting-a"
- Oglašavanjem potrebe za novim saradnicima i dr.

Selekcija u sportu predstavlja širok pojam, preko kojeg se prelamaju stručno-tehnološki, psihološki, socijalni, finansijski i ekonomski faktori, ali i ciljevi cele sportske organizacije. Savremena shvatanja selekcije sportista ovu problematiku tretiraju sa stručnog, ali i organizaciono-menadžmentskog aspekta, tako da na sistem i rezultate selekcije novih saradnika mogu uticati gotovo svi faktori iz unutrašnjeg i spoljašnjeg okruženja sportske organizacije. Imajući u vidu kompleksnost i složenost procesa selekcije, i naravno sportsku praksu, identifikovano je nekoliko osnovnih faza koji se smatraju dominantnim u procesu selekcije novih saradnika: faza primarne selekcije, faza dopunske selekcije, faza visoke selekcije, i dr., a koje podrazumevaju kreiranje studioznog plana selekcije baziranog na ciljevima sportske organizacije. U tom smislu potrebno je izvršiti analizu stanja sportskih resursa sopstvene sportske organizacije, analizu konkurenata i kvalitet drugih pre svega materijalnih resursa, čime ćemo dobiti odgovor na pitanje u kom kvalitetu i kvantitetu je nužno pristupiti dopunskoj selekciji koja podrazumeva angažovanje novih ljudi, zatim odabrati najprihvatljiviju strategiju kako bismo prave ljude postavili (delegirali) na prava mesta. Menadžment ljudskih resursa po završetku procesa odabira potrebnog osoblja (sportista, trenera, menadžera, i sl.), mora da ima razrađenu proceduru razmeštanja i upoznavanja funkcionisanja cele organizacije, sa radnim mestom i poslom koji će svako od njih obavljati. Sportska organizacija pored toga mora da ima i dovoljno dobru proceduru uvođenja novih ljudi u organizaciju, odnosno njihovo upoznavanje sa strukturom organizacije i načinom rada.

Menadžment u sportskoj rekreaciji

Menadžment je aktivnost koja se sprovodi uz pomoć drugih ljudi i to pod vođstvom osobe koja se naziva menadžer. *Manager* (engl.) se kao međunarodni pojam, prevodi kao upravljač, posrednik, organizator, priredavač (posebno sportskih priredbi), preduzetnik, direktor, rukovodilac i sl. Nezavisno od vrste delatnosti u kojoj deluje, posao menadžera obuhvata funkcije i principe koje se odnose na područja menadžmenta ljudskih resursa, koji u donošenju odluka istu zasniva na informacijama (kontrolna funkcija, funkcija prenosa informacija i funkcija posrednika). Iz ovako složenih funkcija uočljivo je da menadžer mora biti osoba sa izuzetnim znanjem, organizacijskim sposobnostima, umećem za donošenje odluka i odgovornošću. Menadžera u sportu možemo definisati između ostalog i kao organizatora neke sportsko-poslovne organizacije kojoj je cilj ostvarenje određenih sportskih i poslovnih rezultata. U gotovo svakom sportskom savezu, udruženju, nalazi se deo članova koji se isključivo bave sportskom

rekreacijom. Veliki deo građana se bavi sportskom rekreacijom individualno ili organizovano u okviru fitnes klubova, sportskih klubova, u turističkim centrima i sl. Neki se bave redovno sportskim aktivnostima (dva do tri puta nedeljno), a neki povremeno (skijanje, plivanje, planinarstvo, trčanje i sl.) Poslovanje sportskih udruženja specifično je zavisno po pojedinim vrstama sporta, sportskih saveza, udruženja i klubova i regulisano statutima. Samim tim razumljiva je specifičnost menadžmenta koji je potreban za njihovo upravljanje. U organizacijama za sportsku rekreaciju deluje tzv. društveni i operativni menadžment. Aktivnosti sportskog menadžmenta ostvaruju se na dva nivoa: globalnom i mikro nivou i to pod vođstvom osobe koja je sportski menadžer (Park i sar. 1998). On je organizator, upravljač sportsko-poslovnim organizacijama kojima je cilj ostvarenje sportskih i poslovnih rezultata, a njegov posao obuhvata funkcije koje se odnose na područje međuljudskih odnosa, informacija, te donošenja odluka. Procenjuje se da je broj učesnika u sportskoj rekreaciji puno veći, što utiče i na menadžment u okviru sportsko-rekreativne delatnosti. U društveni menadžment moguće je svrstati skupštinu koju čine izabrani predstavnici na čelu sa predsednikom, organi upravljanja kao što su: upravni odbor, nadzorni odbor, izvršni odbor i dr. Samo upravljanje organizacijama za sportsku rekreaciju povereno je upravi u kojoj se uobičajeno nalaze predsednici, sekretari, itd., kao i stručna služba, koju čini operativni menadžment sportske organizacije. Budući razvoj sportske rekreacije u svim područjima mogu pokrenuti i voditi stručnjaci sportske rekreacije među kojima važnu ulogu mogu imati sportski menadžeri.

Zaključak

Sportska rekreacija je prevashodno usmerena na zadovoljavanje autentičnih potreba i interesa u fizičkoj kulturi, pre svega onih pojedinaca koji svoje potrebe ne zadovoljavaju kroz postojeći sistem školskog fizičkog vaspitanja, a nemaju interesa, talenta, sposobnosti ili nisu motivisani da se bave sportom. Ona predstavlja sastavni deo sporta kao društvene delatnosti. Procenjuje se da se broj učesnika u sportskoj rekreaciji uvećava što utiče i na menadžment u okviru sportsko-rekreativne delatnosti. Veliki deo građana sportskom rekreacijom se ne bavi samo u okviru ovih nego i ostalih udruženja, poput individualnog ili u okviru preduzeća, fitnes klubova, sportskih klubova, u turističkim centrima i sl. Sportsko-rekreacijsku delatnost vode stručnjaci i menadžeri sporta različitog profila: menadžeri-direktori, menadžeri-treneri, učitelji sportskih aktivnosti, instruktori, organizatori, sportski animatori i dr. Specifičnost menadžera koji deluju u području sportske organizacije je da osim što moraju vladati znanjima ključnim za sprovođenje svih funkcija menadžera, moraju poznavati i karakteristike svog udruženja, kluba ili preduzeća za sportsku rekreaciju.

Literatura

1. Bauman, A.E. (2004). Updating the evidence that physical activity is good for health: an epidemiological review 2000-2003. *Journal of Science and Medicine in Sport* , 7(1), 6-19
2. Vučković, S. (2014). *Oteto od zaborava*. Preuzeto sa <http://www.brusonline.com/brus/obrusu/oteto-od-zaborava/135-oteto-od-zaborava-ko-za-zdravlje-pije-ladno-vino-blagosiljanje-i-nazdravljanje>
3. Danjek, K.; Tepli, Z. (1978). *Veština rekreacije*. Beograd.
4. Desler, G. (2007). *Osnovi menadžmenta ljudskih resursa*. Beograd: Data Status.
5. Johanson, J., Christie, J., Wardle, F. (2004). *Play, development and early education*. Cambridge: Pearson
6. Masterralehis L., Barr C., Hums M. (1998). *Principles and Practise of Sport Managament*. Gaithersburg: Aspen Publishers Inc.
7. Parks, J., Zanger, B., Quarterman, J. (1998.). Introduction to sport management. In J.B. Parks, B. Zanger, J. Quarterman (ur.) (2014), *Contemporary sport management* (str. 1-13). Champaign IL: Human Kinetics.
8. Sharkey, B.J., Gaskili, S.E. (2008). *Vežbanje i zdravlje*. Beograd: Data Status.
9. Storey,J. (2007). *Human Resource Management, A Critical text*. Cengage Learning EMEA

LIDERSTVO KAO SLOŽENA MENADŽERSKA AKTIVNOST

Zvezdan Terzić¹, Dragan Životić²

¹SD Crvena Zvezda

²Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Uslovi u kojima organizacije obavljaju svoje poslovne aktivnosti okarakterisani su sve bržim, kompleksnijim i nepredvidljivijim promenama. Ovakve promene sve značajnije utiču na ponašanje, poslovanje i upravljanje u organizacijama. Odgovor na sve učestalije promene, u sredini u kojoj preduzeća obavljaju svoju poslovnu i širu društvenu misiju, zahtevaju od menadžera da budu transformacioni lideri. To podrazumeva da imaju sposobnost kreiranja vizije, misije, ciljeva i strategije i njihove implementacije. Takvim sposobnostima stvorice znatno veću opštu vrednost za potrošače i krupne transformacione zaokrete u kratkom roku. Liderstvo je veoma složena menadžerska aktivnost uticanja na druge da naporno rade na ostvarivanju organizacionih ciljeva i zadataka. Uticanje podrazumeva razvoj poverenja i entuzijazma između ljudi kako bi mogli ostvariti svoje talente i sposobnosti.

Jedna od ključnih stvari u liderstvu predstavlja postojanje vizije, kao svojevrsne slike željene budućnosti. Pored vizije liderstvo obuhvata i čitav niz drugih pitanja vezanih za uticanje, kao što su motivisanje, komuniciranje, sposobnost timskog rada, održavanje međuljudskih odnosa. Opšte je prihvaćeno da su u savremenoj privredi potrebni ljudi koji imaju liderske sposobnosti jer se veruje da oni predstavljaju specifičnu aktivnu u preduzeću. Ključna konkurentna prednost u budućnosti će biti sposobnost lidera da kreira društvenu arhitekturu potrebnu da generiše intelektualni kapital.

Ključne reči: liderstvo, menadžment, sportska industrija, intelektualni kapital

Uvod

Živimo u vremenu sve bržih, dramatičnijih, kompleksnijih i nepredvidljivih promena, koje sve značajnije utiču na ponašanje, poslovanje i upravljanje u organizacijama. Autori za takve procese upotrebljavaju izraze: hiperpromene (hyperchange), hiperkonkurencija (hipercompetition), i hiperturbulentnost (hiperturbulence).

Ovi procesi se dešavaju u periodu koji se označava i kao digitalna revolucija, informaciono doba, digitalna ekonomija, internet ekonomija, web ekonomija, ekonomija znanja, društvo znanja postindustrijsko društvo, doba diskontinuiteta, doba neizvesnosti, treći talas i slično.

Ubrzanje promena u sredini u kojoj preduzeća obavljaju svoju poslovnu i širu društvenu misiju, koje imaju sve više diskontinualni karakter, traži od menadžera da budu transformacioni lideri.

To podrazumeva da imaju sposobnost kreiranja vizije, misije, politike i strategije i njihove implementacije, postižući pri tom znatno veću opštu vrednost za potrošače i krupne transformacione zaokrete u kratkom roku. Ako je okruženje dinamičnije, nepredvidljivo i nesigurnije, promena vođstva postala je kritičniji aspekt studiranja liderstva. Moderni koncepti liderstva fokusiraju se na liderstvo koje je potrebno organizacijama i individuama. Ideja deljenog liderstva, virtuelnog, transformacionog i zasnovanog na elementima emotivne inteligencije, dobija pravo građanstva, i postaje dominantno područje istraživanja u oblasti upravljanja savremenim korporacijama.

Ključne osnove vođstva čine ljudi, uticaj među ljudima i ciljevi. Vođstvo se događa između i sa ljudima, uz pomoć korišćenja uticaja da bi se postigli određeni ciljevi. Uticaj znači da veza između ljudi nije pasivna, jer je osnova nastojanja da se postigne cilj. Otuda se vođstvo može definisati kao sposobnost da se utiče na ljude u pravcu ostvarivanja određenih ciljeva.

U osnovi definicije nalazi se ideja da su vođe uključene sa drugim pojedincima u proces ostvarivanja ciljeva. Vođstvo je ljudska aktivnost koja se recipročno događa između ljudi, članova organizacije. Vođstvo je dinamički proces koji podrazumeva upotrebu moći. Moć je, opet, značajan faktor koji ukazuje na mogućnost komandovanja od strane vođe. Vođe koriste moć da bi ostvarili uticaj na performanse svojih sledbenika.

Karakteristike liderstva

Liderstvo je proces inspirisanja drugih, članova organizacije, da marljivo i dosledno rade u pravcu ostvarivanja određenih ciljeva. Ono podrazumeva usmeravanje pojedinca i grupa ka zajedničkom cilju, prema nečemu što je neophodno i sa stanovišta napora, opravdano. Da bi neko bio uspešan lider u inspirisanju i usmeravanju članova organizacije neophodno je da poseduje znanje, iskustvo i sposobnost da radi sa određenim aspektima motivacije, komuniciranja, interpersonalnih veza, timskog rada i grupne dinamike. Poznato je da lideri imaju značajnu ulogu u procesu motivisanja zaposlenih kako bi pojačali svoje napore u izvršavanju dobijenih zadataka, kako bi podstakli skup unutrašnjih snaga pojedinaca i intenzivirali njihove napore i aktivnosti pri izvršavanju svojih zadataka (Terzić, 2012).

U procesu vođenja ljudi na motivisanje utiču unutrašnje snage pojedinaca, kao što su radne navike, aspiracija, nivo identifikacije, socijalni elementi i dr. U eksterne faktore spadaju sistem plaćanja, karakteristike radne sredine, elementi sigurnosti, respekta i dr. Uspešno vođenje zaposlenih podrazumeva kultivisanje unutrašnjih faktora, u smislu njihovog jačanja i razvoja i sistematsko poboljšanje i kontrolu eksternih faktora u skladu sa potrebama i očekivanjima pojedinaca i objektivnim mogućnostima same organizacije. Osim toga, podrazumeva razvijanje, motivacionog procesa putem efikasnog kombinovanja različitih motivacionih faktora.

Ako su definisane potrebe i zaposleni imaju želju da se one zadovolje na višem nivou, lideri su u poziciji da usmeravaju njihove napore i stvaraju uslove da to i ostvare. Traženje načina je, zapravo, određivanje potrebne skale vrednosti i uslova koji stimulatивно deluju na ponašanje članova organizacije. Kao posledica angažovanja su više performanse (rezultati rada) i nagrade za dodatne napore u ostvarivanju ciljeva. Poslednja faza jeste usmeravanje ostvarenog u odnosu na konstatovano stanje potreba u prvoj fazi.

Vođenje pojedinaca kroz organizaciju odvija se uz pomoć određenih standarda, postupaka i procedura koje su formalizovane i primerene karakteru pojedinačnih zadataka. Osim toga, vođenje pojedinaca odvija se kroz uticaj, interakcije i neformalne kontakte koji se održavaju na različitim nivoima i uslovima. Vođenje kroz interpersonalne relacije može da bude komplementarno i konkurentsko. U komplementarnom vođenju postoje realna očekivanja da se postigne veći učinak, odnosno viši nivo performansi. U konkurentskom procesu vođenja, verovatnoća je da se ostvare manji učinci, odnosno niži nivo planiranih performansi. Da bi se to izbeglo, neophodno je da se stvore uslovi koji smanjuju otpor pojedinaca, nezadovoljstvo ili indiferentnost. Ti uslovi se tako stvaraju što se decentralizuje organizacija, skrate interpersonalne interakcije, otklone određene barijere u komuniciranju i stvore mreže kojima se povezuju homogene grupe ili timovi u organizaciji.

Na vođstvo naročito utiču četiri interpersonalne dimenzije: postizanje pozitivnih uticaja, odnosno razvoj i održavanje veština koje su neophodne da bi se ostvario pozitivan i ubedljiv uticaj na ponašanje pojedinaca; razvoj i održavanje veština koje su nužne za konstruktivno delovanje u konfliktnim situacijama; razvoj i održavanje sposobnosti za pogađanje sa drugim ljudima u cilju stvaranja određenih sporazuma, i razvoj i održavanje veština za efikasan rad sa stresom.

Liderstvo ima posebnu ulogu u formiranju, održavanju i razvoju pojedinih grupa. Lider ima zadatak da u fazi formiranja grupe odredi njene ciljeve i potrebe, ekonomske, socijalne ili društvene prirode; u fazi održanja grupe da radi na jačanju kohezije grupe, moralnih vrednosti i uloga pojedinaca i da rešava nastale konflikte i otkloni njihove uzroke (Živković, 2009).

U razvoju grupe, lider ima zadatak da radi na promenama i prilagođavanju grupe novim vizijama i zahtevima; i da podstiče članove grupe u razvoju njihove kompetentnosti i mogućnosti. Osim

toga, liderstvo ima posebnu ulogu u stvaranju efikasnih grupa. Teškoće nastaju, jer su grupe sastavljene od različitih pojedinaca koji imaju različite lične osobine, sklonosti i aspiracije. Otuda se lideri suočavaju sa izvesnim problemima, kao što su usklađivanje različitih stilova rada, „peglanje“ netolerantnosti i otklanjanje barijera u komuniciranju i sporazumevanju članova grupe. Grupa je efikasna ako je u stanju da ostvari satisfakciju, interakciju, produktivnost i štednju. Efikasnost grupe zavisi od više različitih faktora, kao što su struktura, stavovi, vrednosti i obim, tj. veličina grupe. Mera efikasnosti grupe je satisfakcija i interakcija, produktivnost i štednja. Na efikasnost grupe deluju i organizacioni faktori, kao što su struktura, tehnologija, materijalni resursi (sirovine, alat, oprema) i priroda, tj. karakter proizvodnih zadataka. Grupe (i timovi) sa visokim performansama imaju sledeće karakteristike: jasne ciljeve, orijentaciju prema rezultatima, kompetentne članove i kooperativnu klimu i kulturu.

Da bi lider ostvario svoje zadatke iz domena motivisanja, interpersonalnih relacija i timskog rada i grupne dinamike, neophodno je da poseduje ključnu karakteristiku koja se odnosi na sposobnost da imaju viziju. Ona podrazumeva predviđanje budućnosti i „hvatanja“ potrebnih akcija za njeno ostvarenje.

Menadžment i liderstvo

Menadžment je proces racionalne upotrebe proizvodnih faktora radi ostvarenja određenog cilja. Najvažniji aspekt menadžmenta su planiranje, organizovanje, vođenje i kontrola. Liderstvo je opet proces usmeravanja i inspirisanja pojedinaca da rade na ostvarivanju zajedničkih ciljeva. Tako shvaćeno liderstvo obuhvata određene aktivnosti, kao što su davanje smernica, angažovanje, motivacija i inspirisanje. Između menadžmenta i vođstva postoje ključne razlike u planiranju procesa rada, organizovanju i izvršavanju (Životić, 1999). U menadžmentu, sistem planiranja i budžetiranja je rigidan, formalan i odnosi se na precizan raspored aktivnosti, alokaciju potrebnih sredstava, vreme i nosioce ekonomskih zadataka.

Sistem je tako strukturiran da obuhvata strategijsko planiranje, funkcionalno i operativno na najnižim nivoima menadžmenta. Struktura i obim planskih zadataka srazmerni su, s jedne strane, definisanim ciljevima preduzeća i, s druge strane, budžetskim okvirima ili finansijskim mogućnostima (Životić i Veselinović, 2010). Za razliku od „strogog“ planiranja i budžetiranja, liderstvo se oslanja na davanje određenih smernica koje se tiču razvijanja vizije budućnosti i strategija da se izvrše promene kako bi se vizija ostvarila. U menadžmentu, proces organizovanja obuhvata stvaranje odgovarajuće strukture, izbor osoblja, delegiranje odgovornosti i autoriteta i formulisanje politika i procedura, kao osnove za ponašanje ljudi i, konačno, stvaranje sistema kojima se uspešno prati izvršavanje posla. U liderstvu, umesto formalizovanog postupka organizovanja (i izbora osoblja) primenjuje se sistem podsticanja ljudi i stvaranje izvesnih timova i koalicija koje shvataju smisao vizije i strategije za njeno ostvarivanje i prihvataju ih kao istinu, nešto što je vredno.

Savremeni lider treba da bude polivalentna ličnost: da bude vođa i da sledi, u centru pažnje i na margini, na višoj i nižoj poziciji individualac i timski igrač (član tima), a da je, pre svega, spreman da uči i da napreduje. U sistemu upravljanja organizacijom prave se izvesne greške, koje se odnose na razvoj menadžerske strukture koja je sposobna da u svakom trenutku preuzme odgovornost za rad, rast i razvoj organizacije. Dve su ključne greške koje, inače, imaju negativne posledice na premošćivanje jaza između mladih i starijih menadžera: jedna je praksa razvoja nezamenljivih rukovodilaca, koji nisu spremni da deo znanja i iskustava prenesu na mlađe, već su ograđeni autoritetom i informatičkom blokadom; druga je zanemarivanje značaja pripreme, edukacije i upućivanja u posao sledbenika koji u fazi generacijskih promena preuzimaju kormilo organizacije i njome upravljaju. U cilju prevazilaženja ovih problema koristi se koncept podeljenog vodstva čiju suštinu čine proces difuzije moći i autoriteta kroz organizacionu strukturu, na različite organizacione nivoe. Dva su principa osnov podeljenog vodstva – subsidijarnost i zasluženi autoritet.

Subsidijarnost podrazumeva ravnotežu moći i znači da viši organ ne treba da preuzima obaveze koje može da obavi niži organ, tj. niži organizacioni nivo. Menadžeri, dakle, ne treba da rade posao koji treba da rade zaposleni. Oni preuzimanjem obaveza pokazuju da ne veruju u stručnost, spremnost i lojalnost zaposlenih. To nije dobro za organizaciju i razvoj kompetentnosti pojedinaca, čiji je zadatak da efikasno obave svoje radne uloge i preuzmu odgovornost za vođenje organizacije.

Zasluženi autoritet je rezultat priznanja za postignute rezultate u organizaciji. On proizilazi iz stručnosti i zasluga, a ne iz pozicije, tj. položaja u organizaciji. Ovaj autoritet treba zaslužiti svojim radom, angažovanjem i odnosom prema drugima. Za to treba biti stručan, odgovoran i sa ličnim karakteristikama koje ulivaju poverenje zaposlenih (Veselinović, 2012).

U konceptu podeljenog vodstva, princip izmenljivosti ima značajnu ulogu jer sugerise da je uloga lidera određena karakterom situacije. To znači da organizacija ima više potencijalnih vođa i da uloge mogu biti dodeljene različitim pojedincima. U savremenim uslovima, u organizaciji mora da bude više pojedinaca sa liderskim sposobnostima i sklonostima da preuzmu ulogu vođenja organizacije. Drugu liniju čine funkcionalni lideri čiji je zadatak da stvaraju uslove i pretpostavke za funkcionisanje organizacije. Najbolji primer za podeljeno vodstvo jeste veslački tim. U veslačkom timu, jedan čovek usmerava članove tima, a da sam ne vesla. U timu vlada potpuno poverenje i uverenje da će svaki član tima biti maksimalno angažovan da se uspešno ostvari postavljeni cilj. Čovek koji ne vesla je lider cilja, van reke je lider čamca, zatim lider za ritam i standarde, itd. Dakle, u različitim fazama rada postoje lideri koji se smenjuju. U jednoj situaciji je jedan lider, u drugoj situaciji drugi lider.

Subsidijarnost i zasluženi autoritet zasnivaju se na timskoj organizaciji i osamostaljivanju pojedinca za vodstvo. Timska organizacija promovise zajedništvo. Ona omogućava pojedincima

da saraduju, da učestvuju u zajedničkom poslu, da uče i da dijalogom formiraju kreativan stav o načinu rešavanja izvesnih problema organizacije. Na menadžerima je odluka da strukturu organizacije formiraju kao mrežu timova, polazeći od ciljeva organizacije, vrednosti, stavova i karaktera zaposlenih, tolerantnosti i saradnje pojedinaca i ad-hoc grupa, emocionalnih stavova, pritiska zadataka, uticaja vremena i spremnosti pojedinaca da prihvate pravila igre ili norme timova i sklonosti ka kolektivnom, tj. zajedničkom radu. Osamostaljivanje (empowerment) zaposlenih je strategija „prenošenja“ obaveza sa menadžmenta na pojedince – niže organizacione jedinice, tj. nivoe. Proces „prenošenja“ odvija se planski, dozirano i u određenim periodima koji su pogodni sa stanovišta organizacije. On je smislen jer treba da omogući samostalnost pojedinca, inicijativu, inovativnost, da pozitivno deluje na produktivnost, racionalnu upotrebu proizvodnih faktora i da dovede do smanjenja troškova.

Transformaciono liderstvo

Liderstvo je koncept vitalan za transformaciju. To je proces u kome se želi ostvarenje stvarne promene, a ne samo proces da se ostvari neki poslovni cilj. Liderstvo uključuje lidere i sledbenike koji hoće stvarne promene u preduzeću. Smer promena mora biti rezultat planskog procesa u kome participiraju lideri i sledbenici (Životić, 2007).

Transformacioni lideri izazivaju zainteresovanost za transformaciju preduzeća, inspirišu i podstiču zaposlene da se fokusiraju na promene. Potrebno je da svi zaposleni shvate da inkrementalna poboljšanja neće dovesti do željenog stanja i da je transformacija kao bazična kvalitativna promena od velikog značaja za povećanje konkurentnosti preduzeća. Proces transformacije se odvija u nekoliko faza, a počinje sagledavanjem potrebe za promenom, sledi kreiranje nove vizije i završava se institucionalizacijom promene. Prvi zadatak za transformacionog lidera je da sagleda potrebu za promenom. Bitno je odrediti pravi koncept za početak transformacionog procesa. Bolje je početi pre nastajanja krize u svakom slučaju. Zato je potrebno preispitivati osnovne pretpostavke o mestu i ulozi preduzeća u grani i privredi. To je potrebno da bi se uočili uticaj i promena u sredini na poziciju preduzeća.

Svesnost potreba za promenom je polazna tačka za iniciranje transformacionih promena. Proces obuhvata dobru dijagnozu problema kako bi se ustanovilo koja vrsta promena je potrebna. Najsloženije je zaposlenima pomoći u napuštanju starih verovanja i vrednosti koje su prepreka za iniciranje promena. Promene menjaju distribuciju moći i status u preduzeću, i mogu da ugroze status i karijere nekih ljudi. Gotovo svi moraju da uče nove načine ponašanja. Transformacioni lider pomaže ljudima da prihvate potrebu za promenom i pozitivno utiče na njihovo samopouzdanje i optimizam.

Zaključak

Sport je veoma kompleksan antropološki fenomen, a brojne sociološke studije ukazuju da se čitavi stereotipi savremenog čoveka najlakše formiraju preko sporta. Stoga, za mnoge zemlje, poput naše, koje se nalaze u tranziciji, sport treba da predstavlja najznačajnije sredstvo za prevazilaženje krize identiteta pojedinaca i legitimiteta nacije. Promene u sportu karakteristične za društva u tranziciji, nastaju iz pritisaka i karaktera izazova, ali i pronalaženja pravih uzroka dosadašnjeg neuspešnog poslovanja mnogih sportskih organizacija, sa kojima se treba suočiti. Savremena i buduća sportska organizacija susretaće se sve više sa nemirima, turbulentnim situacijama i haosom u poslovanju. Svet promena u kojima je čovečanstvo „zaglavilo“ nastavlja se eksponencijalnim trendom i ogromnim strahovima za opstanak kompanija. Svet se sve više suočava sa užasnom neizvesnošću budućnosti i promenama koje postaju date veličine. U takvim okolnostima opstanak organizacija, kompanija, odnosno biznisa, vezuje se za iskazivanje viših napora koje nazivamo sposobnošću kreacije novih, do tada neiskazanih puteva i ideja ka uspehu.

Kreativni lider je osoba kojoj je inovacija, vizija, misija, ciljevi i strategija kompanije, dominantna odrednica uspešnosti poslovanja. Njegov duh je duh nemira, nestalnosti i uzbuđenja, jer on luta duhovnim nemirom radi traženja onih izlaza koji su prednost u odnosu na druge. Novo kao zamena starog i prevaziđenog kao kretanje koje stvara mir i spokojnost duha. Efektivnost lidera ostvaruje se posredstvom saradnika i zaposlenih. Lideri neposredno dodaju vrednost organizacije usmeravajući, koordinirajući i motivišući zaposlene da se angažuju na najbolji mogući način u ostvarenju postavljenih ciljeva. Lider može delegirati efikasnost, ali mora lično da se bavi efektivnošću svoje organizacije.

Literatura

1. Terzić, Z. (2012). *Uticaj lidera na transformacione promene u sportu*. Doktorska disertacija, Beograd: Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu.
2. Veselinović, J. (2012). *Menadžment sportske organizacije*. Beograd: Sportski savez Srbije.
3. Živković, S. (2009). *Liderstvo u sportu*, Beograd: Fakultet za trgovinu i bankarstvo „Janićije i Danica Karić“.
4. Životić, D. (2007). *Menadžment u sportu*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić“ u Beogradu.
5. Životić, D., Veselinović, J. (2010). *Modeli funkcija u sportskom menadžmentu*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu.
6. Životić, D. (1999). *Upravljanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo omladine i sporta Vlade Republike Srbije.

PLANIRANJE I ORGANIZOVANJE SPORTSKO-REKREATIVNOG KAMPA ZA DECU NA KOPAONIKU

Bojan Ugrinić¹, Aleksandar Ivanovski², Svetlana Petronijević³

¹Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu, Univerzitet Singidunum, Beograd

²Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd

³Studio N1 za sport, rekreaciju i fizičku kulturu, Beograd

Apstrakt

Predmet ovog rada predstavlja dve faze menadžmenta u analizi sportsko-rekreativnog kampa kroz program animacije rekreativnih aktivnosti. Cilj rada je predstavljajući rekreativnih aktivnosti za decu, uzrasta od sedam do četrnaest godina, kroz planiranje i organizaciju.

Korišćena je metoda teorijske analize i bibliografska metoda prikupljanja podataka. Od velikog značaja bila je deskriptivna metoda i iskustvena metoda analize podataka. Korišćena je tehnika anketiranja i skaliranja. Planiranje je najvažnija faza menadžmenta, ona određuje ciljeve organizacije i načine za njihovu realizaciju, predstavlja proces gde su se na početku realizacije sportsko-rekreativnog kampa postavile aktivnosti koje su se odvijale u tri segmenta: prepodnevne, popodnevne i večernje. Da bi se planirani ciljevi ostvarili potrebno je odrediti uloge koje će pojedini delovi ili članovi organizacije obavljati, što predstavlja drugu fazu organizacije. U ovom slučaju imamo tri dela organizacije a to su priroda i zdrav život, sport, rekreacija i avantura i edukacija.

Dobijeni rezultati nam govore da su ove faze menadžmenta neophodne za uspešnu realizaciju rekreativnih aktivnosti ovog karaktera. Kroz analizu uvideli smo da imaju interesovanja za bavljenje fizičkim aktivnostima, svako od njih se bavi bar jednim sportom i da su njihove impresije i prisustvo na ovakvoj vrsti sportsko-rekreativnog kampa na zavidnom nivou.

Ključne reči: menadžment, sportsko-rekreativni kamp, animacija, rekreacija

Uvod

Rad je nastao kao potreba da se primene stečena znanja i iskustva tokom dugogodišnje realizacije različitih sportsko rekreativnih aktivnosti, kao i da se analiziraju faze menadžmenta u

realizaciji sportsko rekreativnog kampa. Pojava i razvoj savremene tehnologije dovela je do velike uštede čovekove energije ali i do kompletne promene načina života. Čovek je izložen sve većim zahtevima savremenog društva pa samim tim i stresu. Zaboravlja se, da je jedna od osnovnih potreba koju deca žele da zadovolje potreba za igrom, kao i raznovrsno kretanje koje omogućava pravilan rast i razvoj naše dece. Pošto veliki deo dana deca provode u zatvorenom prostoru (u školi, učionici, stanu), poželjno je van časovne slobodno izabrane aktivnosti izvoditi na otvorenom prostoru, čistom i svežem vazduhu. Deca u okviru ovog kampa prolaze kroz razne poligone koji su različitog karaktera. U njegovoj realizaciji veliku ulogu imaju i alati koji se upotrebljavaju. Od velike koristi su multimedijalna i digitalna oprema i rekviziti, muzika, video, zvučni efekti, razna pomoćna sredstva itd. Shodno tome jedna od definicije menadžmenta po Džejsu i Stoneru (Stavrić, Stamatović, 2003) koja je ostavila utisak glasi: „Menadžment se određuje kao proces planiranja, organizovanja, vođenja, odnosno liderstva i kontrole napora svih u organizaciji da bi se iskoristili svi organizacioni resursi i ostvarili postavljeni ciljevi organizacije“ Menadžment proces se sastoji od četiri osnovne aktivnosti: planiranja, organizovanja, vođenja i kontrole, one se među sobom prepliću i jedna na drugu utiču. Planiranje je aktivnost u kojoj se donose odluke o ciljevima organizacije i u kojoj se osmišljavaju akcije neophodne kako bi se postavljeni ciljevi ostvarili. Organizovanje sledi nakon planiranja i obuhvata više aktivnosti istovremeno, pri čemu se sve aktivnosti usmeravaju na određivanje načina kako da se postavljeni ciljevi ostvare. Vođstvo je aktivnost koja se sastoji u obezbeđivanju vođstva u smislu korišćenja uticaja i motivacije na članove tima kako bi ispunili postavljene zadatke i tako ostvarili ciljeve organizacije. Kontrola je faza koja omogućava da se sve planirane aktivnosti ostvare, i ona u sebi uključuje više aktivnosti istovremeno.

Letnji kamp se realizovao u periodu od 28. juna do 04. jula na Kopaoniku u okviru hotela „Milmari“. U realizaciji programa učestvovalo je pet članova tima koji su obučeni sa svoje aktivnosti, na kampu je bilo 40 dece uzrasta od sedam do četrnaest godina.

Predmet i cilj rada

Predmet rada predstavlja ulogu i značaj faze menadžmenta u analizi sportsko rekreativnog kampa kroz program animacije rekreativnih aktivnosti. Cilj rada je predstavljanje rekreativnih aktivnosti za decu, uzrasta od sedam do četrnaest godina kroz planiranje i organizaciju.

Metode

Korišćeni su empirijski postupci kao što su posmatranje, razgovor, anketa. Koristila se metoda teorijske analize i bibliografska metoda prikupljanja podataka. Od velikog značaja bila je iskustvena metoda analize podataka. Kao istraživačka tehnika korišćena je tehnika anketiranja i skaliranja. Korišćena je petostepena Likertova skala. Anketa je podrazumevala prikupljanje,

analiziranje i prikazivanje podataka. Rezultati su prikazani u procentima. Urađena je osnovna statistička obrada podataka anketiranih 60 ispitanika.

Rezultati rada

Planiranje kao prva faza menadžmenta je i najvažnija faza menadžmenta, ona određuje ciljeve organizacije i načine za njihovu realizaciju, predstavlja proces gde se na početku realizacije sportsko rekreativnog kampa postavljaju aktivnosti koje su bazirane kroz edukaciju, sport, rekreaciju, prirodu i zdrav život, zabavu. Utvrđuje se tačan broj smena i termina izvođenja, lokacija i smeštajni kapacitet. Planirane aktivnosti se odvijaju u tri segmenta: prepodnevne, popodneve i večernje.

- Edukaciju kao sastavni deo prve faze predstavljamo kroz aktivnosti kao što su: časovi engleskog jezika, radionica prve pomoći i bontona kao i umetničke radionice.
- Sport i rekreaciju kao sastavni deo prve faze predstavljamo kroz aktivnosti kao što su grupni sportovi fudbal, odbojka, između četiri vatre, frizbijada, elementarne igre, bag go, poligoni spretnosti; i pojedinačne sportove kao što su plivanje, boćanje, balet, badmiton, spidmiton, čoveče vežbaj ne ljuti se, streličarstvo itd.
- Priroda i zdrav život kao sastavni deo prve faze predstavljeni su kroz aktivnosti kao što su: mladi izviđači, postavljanje šatora, orijentacija u prostoru, logorska vatra, ekološke radionice, zdrava ishrana i radne navike.
- Zabavu kao sastavni deo prve faze predstavljamo kroz aktivnosti kao što su: žurke, ples, karaoke, maskenbal, večernje animacije, kvizovi.

Tabela 6p. 1

RASPORED DRUGI DAN											
GRUPE	Ustajanje	Pozdrav suncu	Doručak	Trenin g/ Bazen	ZAJEDNIČKE AKTIVNOSTI	Ručak	PRVA POMOC	DRUŠTVENE IGRE	Trening	Večera	Večernji program
GRUPE		vežbanje									
TULJANI	6:45h	6:50h	8 - 10h	7 – 9h	11:30h	13:30h	14:30h	15:30h	17-18h	19:00h	20:15h
MORŽEVI	6:45h	6:50h	8 - 10h	7 – 9h	11:30h	13:30h	14:30h	15:30h	17-18h	19:00h	20:15h
ZMAJEVI	8:00h	8:15h	8 - 10h	10:20 – 11:00h	11:30h	13:30h	14:30h	15:30h	16 – 18:30h	19:00h	20:15h
PRINCEZI	8:00h	8:15h	8 - 10h	9 – 9:40h	11:30h	13:30h	14:30h	15:30h	16 – 18:30h	19:00h	20:15h
ŠTRUMFOVI	8:00h	8:15h	8 - 10h	9:40 – 10:00h	11:30h	13:30h	14:30h	15:30h	17h Kreativna	19:00h	20:15h
BODOVI		3BODA			2 BODA		2 BODA	2 BODA			3 BODA

U tabeli br. 1 prikazan je raspored aktivnosti drugog dana koji je unapred planiran. U rasporedu aktivnosti se mogu videti tri segmenta prepopodneve, popodnevene i večernje aktivnosti, kroz koje se realizuju planirane aktivnosti, radionice i treninzi. U prvoj koloni možemo videti nazive ekipa kojih ima pet na kampu, u sledećim kolonama su prikazane satnice i nazivi aktivnosti. Raspored se planira za svih sedam dana na kampu s tim što se prvi i poslednji dan razlikuju po broju aktivnosti. Prikazano je i koliko koja aktivnost nosi bodova.

Organizacija kao druga faza menadžmenta je veoma važna da bi se planirani ciljevi ostvarili. Potrebno je odrediti uloge koje će pojedini delovi ili članovi organizacije obavljati. Jedna od tih uloga je izbor terena koji je podoban za postavljanje stanica aktivnosti kao i opremanje svake od aktivnosti. Zatim pronalaženje adekvatnog prostora za kvalitetnu realizaciju same aktivnosti i opremanje potrebnim rekvizitima i opremom, za nesmetanu realizaciju. Smeštaj dece po sobama, dogovaranje adekvatnog jelovnika kao i postavljanje lekarske službe su uloge koje imaju veliki značaj. Realizacija rasporeda aktivnosti kao i definisanje tačne satnice za prepopodnevni, popodnevni i večernji blok su veoma važne stavke.

- Prepopodnevni blok počinje od 9 časova i traje do 14 časova u tom periodu se realizuju četiri aktivnosti.
- Popodnevni blok počinje od 14:30 časova i traje do 19 časova u tom periodu realizuju se tri aktivnosti u trajanju od 60 minuta.
- Večernji blok počinje u 20 časova i traje do 22 časa i taj deo aktivnosti je rezervisan za zabavu kroz večernju animaciju.

Blokovi se realizuju po sistemu stanica, gde je udaljenost između svake stanice vrlo mala, tako reći, stanice su jedna pored druge gde se ne gubi vreme u prelasku sa jedne na drugu aktivnost. Na svakoj stanici se nalazi animator koji je obučen za svoju aktivnost, grupu čini minimum petnaest a maksimum dvadeset dece.

Po završetku dana prolazi se detaljno kroz sve aktivnosti koje su se realizovale tog dana, vrši se osvrt na sve detalje, na koji način su se realizovale aktivnosti, i to da li je oprema bila zadovoljavajuća i bezbedna. Nakon utvrđivanja prednosti i nedostataka vrši se priprema za sledeći dan, utvrđuje se raspored, satnica, broj grupa i dodeljuju se zadaci.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 60 ispitanika. Ankete nam ukazuju na ishod svega što smo planirali. Rezultati analize letnjeg kampa ukazuju na veoma visoke ocene, tj. procenat, koji su dobijeni sprovođenjem ankete, a samim tim su potvrde pravilne realizacije.

Neophodnost odlaska na organizovane kampove videli smo iz sledećih rezultata gde je 35% ispitanika odgovorilo da su do sada više puta išli organizovano na letovanje. 17,5% ispitanika je išlo jednom na letovanje dok 47,5% ispitanika nikada nije išlo organizovano na letovanje.

Na pitanje „da li si do sada učestvovao na ovakvom kampu?“ dobili smo sledeće rezultate. 50% ispitanika nije nikada bilo na ovakvoj vrsti kampa, 20% je bilo jednom a 30% je bilo više puta.

Pitanje „da li si u poslednjih godinu dana išao/la na izlet?“ dalo nam je odgovor da je više puta za godinu dana bilo 25% ispitanika, jednom 45% ispitanika dok 30% nije išlo na izlete u proteklih godinu dana.

Zabrinjavajuća je činjenica da 47,5% dece nije nikada bilo na organizovanom letovanju što nam govori da je organizacija ovakvih kampova preko potrebna kao i rekreativne aktivnosti za decu ovog uzrasta.

Tabela br. 2

	Ocena 1	Ocena 2	Ocena 3	Ocena 4	Ocena 5
Smeštaj	0%	0%	0%	2.5%	97.5%
Ishrana	0%	0%	2.5%	12,5%	85%
Organizacija	0%	0%	0%	2.5%	97.5%
Tim animacije	0%	0%	0%	0%	100%
Dnevne aktivnosti	0%	0%	0%	12.5%	85%
Večernje aktivnosti	0%	0%	0%	0%	97.5%

Visoki procenti uspešne realizacije su potvrda dobro planiranih aktivnosti. U tabeli br.2 vidimo da su veoma visoke ocene dobile sve aktivnosti. Dnevne aktivnosti su u visokom procentu ocenjene ocenom 5. Odličnom organizacijom kampa ocenilo je čak 97,5% ispitanika, dok je tim koji je vodio kamp dobio odličnu ocenu sa 100 procenata. Iz dobijenih rezultata došli smo da zaključka da su aktivnosti na kampu veoma uspešno sprovedene dobijanjem visokih ocena od strane velikog broja ispitanika.

Na postavljeno pitanje „navedi tri aktivnosti koje su ti se dopale na kampu“ dobili smo sledeće odgovore. Večernji programi su na prvom mestu sa 100% ispitanika, zatim drugo mesto zauzimaju timske igre sa 70% ispitanika, treće mesto dele treninzi i šetnja sa 57.5% ispitanika.

Zaključak

Dobijeni rezultati nam govore da su neophodne faze menadžmenta planiranja i organizovanja za uspešnu realizaciju rekreativnih aktivnosti ovog karaktera. Kroz analizu smo uvideli da su

mnoga deca prvi put na ovakvoj vrsti sportsko rekreativnog kampa čak 50% i njihove impresije su na zavidnom nivou. Iz istih rezultata smo uvideli visok procenat odličnih ocena kada su u pitanju raznolikost sportsko rekreativnih aktivnosti, tj. deci prija da budu angažovani sa velikim brojem aktivnosti. Rezultati analize pokazuju da su teorijski postavljene faze menadžmenta planiranje i organizovanje veoma interesantne za dalja istraživanja u oblasti menadžmenta sportsko rekreativnih aktivnosti. Ovakvom analizom smo pokazali da planski organizovane sporsko rekreativne aktivnosti mogu dati još bolje efekte primene. Rezultati pokazuju da je program kampa bio odličan, deca su se upoznala sa novim igrama i aktivnostima a posebno je socijalan efekat bio jako važan.

Literatura

1. Bartoluči, M., Škorić, S. (2008). Uloga menadžmenta u sportskoj rekreaciji. Zagreb: *Zbornik radova*, 17.
2. Bartoluči, M., Škorić, S. (2009). *Menadžment u sportu*. Zagreb: Kineziološki fakultet.
3. Dugalić, S. (2007). *Menadžment sportskih objekata*. Beograd: Visoka sportska i zdravstvena škola.
4. Ivanovski, A. (2014). *Animacija programima rekreativnih aktivnosti u turizmu*, doktorska disertacija. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
5. Ivanovski, A., Mitić, D. (2012). *Animator in tourism*. Brasov: Editura Universitati Transilvania Din Brasov Monografija sa međunarodnom recenzijom.
6. Ilić, R. (2009). *Strategijski menadžment*, Beograd: Visoka sportska i zdravstvena škola.
7. Kastratović E. (2004). *Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu*. Beograd: Institut za razvoj malih i srednjih preduzeća.
8. Mitić, D., Ivanovski, A., Prebeg, G. (2010). Kamp kao model obrazovanja i zdravog načina života. Beograd: *Zbornik radova*, 279.
9. Ljubojević, Č. (2001). *Menadžment i marketing u sportu*. Beograd: Želnid.
10. Stavrić, B., Stamatović, M. (2003). *Menadžment*. Beograd: Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje.
11. Tomić, M. (2007). *Sportski menadžment*. Beograd, Data status
12. Šurbatović, J. (2014). *Menadžment u sportu*, Beograd: Visoka sportska i zdravstvena škola.

ORGANIZACIONA STRUKTURA SPORTA

Jovan Veselinović, Hasan Al Habrush, Petar Milčanović

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet

Apstrakt

Organizaciona struktura sporta predstavlja bazičnu vrednost u sistemu sporta. Sadrži dve komponente koje su od posebne važnosti, organizacionu strukturu globalnog sistema sporta i upravljačku funkciju. Globalna organizaciona struktura sistema sporta se najčešće definiše putem projekcija ciljeva unutar određenih komponenti, elemenata, njihovih sadržaja i funkcija. Upravljačka funkcija sadrži niz relevantnih organizacionih komponenti, od kojih prioritarnu važnost imaju organizacija selekcije sportista, organizacija i eksploatacija sportskih objekata i opreme i organizacija sportskih takmičenja. U okviru organizacije sistema selekcije sportista, a na osnovu tradicionalnih, iskustvenih i pragmatičnih saznanja, zaključeno je da se talenat aktivira samo u procesu konkretne praktične aktivnosti, uz prisustvo odgovarajućih urođenih sposobnosti, izrazitog interesa i velike marljivosti. Izgradnji, adaptaciji, rekonstrukciji i eksploataciji sportskih objekata na osnovama validnih sportskih kriterijuma, prostornih i urbanističkih planova i zakonskih normativa posvećuje se posebna pažnja, a uporedo s tim, i nabavci i korišćenju što savremenije sportske opreme, koja spada u osnovne materijalne resurse sportske organizacije.

Ključne reči: organizaciona struktura, upravljanje, sistem sporta, sportska organizacija

Uvod

Sportske organizacije se u današnje vreme nalaze pred izazovom definisanja svoje vizije, misije i strategije, te ostalih osnovnih razvojnih dokumenata koji su u skladu sa razvojem društva, usmerenih prema evropskim i svetskim globalizacionim, integracionim, interakcionim i transformacionim procesima. Ti strateški dokumenti treba da predstavljaju rezultat zajedničkog razmišljanja cele sportske zajednice, državnih organa, kao i svih ostalih relevantnih činilaca u zemlji.

Sportske organizacije, vodeći računa o sve složenijim zahtevima svoga članstva i društvene zajednice, srazmerno oskudnim resursima, moraju se postaviti mnogo pragmatičnije, naglašavajući važnost ekonomičnosti vlastitog delovanja. Iz tih razloga, potrebno je sve veću

pažnju posvećivati odgovornosti sportskih organizacija u modelovanju, organizovanju, planiranju, funkcionisanju i raspolaganju resursima na integralnim i interakcionim osnovama (Veselinović, 2012). Promena stanja u društvenoj zajednici na globalnom nivou postepeno dovodi do situacije da u sportskim asocijacijama raste svest o nužnosti promena i u svim ključnim područjima funkcionisanja sporta. U ovom trenutku spremnost na promene glavni je preduslov organizacionog napredovanja, te postizanja visokih kvalitativnih sportskih vrednosti i kompetentnosti u državnim i međunarodnim razmerama.

Globalna organizaciona struktura sistema sporta najčešće se definiše putem generalnih, parcijalnih i pojedinačnih projekcija (ciljeva) unutar određenih komponenata, elemenata, njihovim sadržajima i funkcijama, međusobnim vezama, kao i uređivanjem, koordinisanjem i vođenjem svih delova celine. Vezano za organizaciju sistema selekcije sportista, do danas, ni praksa ni nauka nisu još dali objektivnije i preciznije odgovore na pitanje kako se u sportu otkrivaju talenti i vrši selekcija, ali je zato na osnovu tradicionalnih, iskustvenih i pragmatičnih saznanja dobro poznato da se talenat aktivira samo u procesu konkretne praktične aktivnosti, uz prisustvo odgovarajućih urođenih sposobnosti, izrazitog interesa i velike marljivosti.

Izgradnji, adaptaciji, rekonstrukciji i eksploataciji sportskih objekata na osnovama validnih sportskih kriterijuma, prostornih i urbanističkih planova i zakonskih normativa posvećuje se posebna pažnja, a uporedo s tim, i nabavci i korišćenju što savremenije sportske opreme, koja spada u osnovne materijalne resurse sportske organizacije. Kreiranju, usavršavanju i utvrđivanju kriterijuma organizacije domaćih i međunarodnih sportskih takmičenja pridaje se posebna važnost, jer ona postaju iz dana u dan sve složenija, s obzirom da postoje velike razlike u njihovim oblicima i sadržajima, učešću ljudstva, broju sportista i korišćenju sportskih informacija, pri čemu je potrebno imati u vidu da su se pored globalne organizacije, počeli formirati parcijalni i pojedinačni modeli, kao posebni informacioni i komunikacioni sistemi.

Menadžment i marketing u sportu

Menadžment i marketing u sportu predstavljaju jednu od najvažnijih i ujedno najsloženijih delatnosti, koje obezbeđuju da se sportske, poslovne i organizacione funkcije sprovede na što racionalniji, ekonomičniji i efikasniji način.

Menadžment u sportskim organizacijama predviđa sportski razvoj, planira opšte poslove u oblasti sporta, organizuje sve relevantne resurse, procese i funkcije, ostvaruje politiku razvoja ljudskih resursa, organizuje sportsku i poslovnu funkciju, obezbeđuje komunikaciju i koordinaciju, odlučuje o sprovođenju najpovoljnijih rešenja, kontroliše procese i eliminiše destruktivne konflikte (Životić, 2007).

Menadžment ljudskih resursa u sportu predstavlja nov teorijski, naučni i pragmatični pristup, koji se s jedne strane, odnosi na upravljanje sportistima od strane trenera, tima stručnjaka i sportskih naučnika, a sa druge strane, na efikasno i efektivno upravljanje celokupnom sportskom

organizacijom od strane sportskog menadžera, marketing menadžera, upravljača u sportu i sportskih volontera.

Finansijski menadžment u sportu se bavi pitanjima finansijskih sredstava koja stoje na raspolaganju sportskoj organizaciji, kako da ih formira i do njih dolazi, kakav je i koliki nivo fondova, kakva je njihova struktura i kako se fondovi finansiraju, a njegova osnovna funkcija ogleda se u usklađivanju finansijskih operacija organizacije, kao što je tekuća likvidnost i investicije - dotok i alokacija gotovine i transakcije realnih sredstava. Marketing u sportu se najčešće shvata kao strategijsko opredeljenje sportskih organizacija u domenu stvaranja materijalnih i finansijskih sredstava, neophodnih za normalno funkcionisanje sportskih aktivnosti i realizaciju planiranih ciljeva (Vučinić, 2003). Sportski marketing (ili marketing kao poslovna funkcija sportske organizacije), s jedne strane, predstavlja ekonomski proces povezivanja proizvodnje (sportske organizacije sa sportistima i trenerima) i potrošnje (sportska i druga javnost), a s druge strane, obuhvata niz aktivnosti koje omogućuju da dođe do razmene, odnosno do transakcije ideje, robe ili usluge za novac.

Informaciona i komunikaciona tehnologija

Informacione i komunikacione tehnologije, posmatrane kroz funkciju njihove primene, integrišu moderne tehnologije povezane sa savremenim kompjuterskim (računarskim) sistemima i komunikacijama. Time se novokonstruisani integralni informacioni sistemi baziraju na sistematsko uspostavljenom i primenjivanom skupu organizacionih pravila, koji su povezani sa nosiocima zadataka informisanja (elementima sistema).

Sa ciljem optimalnog funkcionisanja sistema, neophodno je osmisliti i uvesti strategiju marketinga i poslovanja sportske organizacije na Internetu, sa ciljem kvalitetnog kreiranja informacionih tokova u samoj organizaciji, koja omogućuje kvalitetno prisustvo sportske organizacije, što znači da treba koncipirati i sprovesti stalnu komunikaciju sa potencijalnim, postojećim i budućim klijentima i/ili poslovnim partnerima, radi poboljšanja plasiranja (prodaje) proizvoda i/ili usluga (Životić, 1999).

S tim u vezi, potrebno je uvesti i Internet PR u sportu, koji obuhvata kreiranje reputacije, razvijanje poslovnih i drugih međusobnih odnosa u sportskoj organizaciji sa drugim sportskim organizacijama i pojedincima, kao i informisanje i prezentaciju što uspešnije slike o sportskoj organizaciji putem komunikacije na različitim servisima Interneta.

Naučna i trenažna tehnologija

Naučna i trenažna tehnologija predstavljaju sistem saznanja određene vrednosti, koja se izvodi iz izvesnih teorijskih koncepcija, stečenih životnih tokova, utvrđenih stavova i pravila, kao i naučnih i tehnoloških zakonitosti, koji opisuju ili objašnjavaju neku oblast predmeta, pojava ili događaja. Shodno tome, potrebno je sprovesti i implementirati naučna saznanja koja su zasnovana pretežno na empirijskim istraživanjima, kao i uspostaviti takav sistem znanja, koji je logički dobro uređen,

u kome se činjenice moraju prikupiti (izmeriti), postavljene hipoteze proveriti (statistički obraditi), dobijene rezultate interpretirati (logizirati) i pomoću njih dolaziti do odgovarajućih naučnih vrednosti (zaključaka), koji će imati svoju neposrednu praktičnu primenu (Veselinović, 2008).

Da bi naučna i trenažna tehnologija u sportu mogle optimalno funkcionisati, neophodno je modernizovati i usavršavati sistem osposobljavanja (obrazovanja, usavršavanja, licenciranja) stručnih kadrova (trenera, menadžera, stručnjaka i naučnika) koji, s jedne strane, obuhvata subjekte koji su završili neki od stepena obrazovanja, uspešno rade u neposrednoj praksi i žele kontinuirano da stiču najnovija saznanja, a s druge strane, vršiti selekciju potencijalnih kandidata, obrazovati ih, usavršavati, usmeravati i kontrolisati njihovu aktivnost, a zatim ih integrisati u stručne i naučne timove i tokove vrhunskog sporta (Draker, 2003).

Samo pod rukovodstvom visoko obrazovanih kadrova u sportu postoji mogućnost kreativnog osmišljavanja, modernizovanja, unapređivanja i primenjivanja savremene sportsko trenažne tehnologije koja se prvenstveno odnosi na probleme upravljanja transformacionim procesima i zasniva se na tome da se prilikom dovođenja sportista iz nekog postojećeg stanja u novoformirano stanje ostvaruje prilagođavanje sportista uslovima koji se sastoje u neprekidnom menjanju i usmeravanju u pravcu postizanja što veće trenažne pripreme i postizanja što većeg sportskog učinka (Tomić, 2006).

U takvim procesima i postupcima potrebno je utvrđivati stepen zamora i preduzimati blagovremene, svrsishodne i pravovaljane mere u procesu oporavka sportista, prvenstveno vodeći računa o stanju zdravlja i specifičnostima tokova procesa u zavisnosti od vrste sporta, uslova treninga, režima treninga, trenažnih opterećenja i nivoa pripremljenosti sportista, iako do danas još nisu u dovoljnoj meri proučene i razrađene moguće metode i sredstva aktivnog uticaja na tok oporavka.

Kompetentnost ljudskih resursa u sportu

Ljudski resursi u sportu čine integralni ljudski potencijal svih zaposlenih i/ili angažovanih subjekata u sportskoj organizaciji i predstavljaju široko područje delovanja, jer, osim viševrsnog (višestranog) i bazičnog (osnovnog) dela, koji se primenjuje gotovo u svim ljudskim delatnostima, u oblasti sporta ima i svojih specifičnosti u okviru pojedinih sportova ili sportskih disciplina.

Menadžment ljudskih resursa u sportu je tesno povezan sa tehnološkim procesima rada, organizacionom strukturom, upravljanjem i razvojem sportske organizacije u integritetu i totalitetu (Pržulj, 2002). Osnovu tretiranja kadrova kao ljudskih resursa čini težnja da se ovaj resurs izjednači u tretmanu sa ostalim poslovnim resursima organizacije, kako u pogledu troškova, tako i u pogledu njegove funkcionalne veze sa procesom rada.

Tretiranje ljudi u procesu rada kao resurs (radni potencijal), čini proces upravljanja njegovim korišćenjem i razvojem veoma složenim. Ljudski resursi u organizacijama raspolažu znanjem

koje je neophodno za obavljanje radnih aktivnosti i za razvoj organizacije, imaju inovatorsku performansu, poseduju intelektualne, telesne i fiziološke potencijale, bez kojih se ne može odvijati proces rada. Upravljanje njihovim pribavljanjem i radnim angažovanjem je ključni zadatak menadžmenta ljudskih resursa u organizacijama.

U vezi s tim, postavljaju se novi zahtevi za integrativnim planiranjem svih radnji i odluka koje se odnose na radne procese u okviru strategije radne organizacije. Ono što je relativno novo je stvarni, praktični interes radne organizacije i njihovog menadžmenta za ljudske potencijale i njihov razvoj kao objektivno sagledani interes, ne samo razvoja i uspešnosti poslovanja, nego i samog opstanka radne organizacije, čime je usmerenje na ljudske resurse definitivno postalo integrativna nužnost (Životić i Veselinović, 2010).

Zaključak

Sportske organizacije se u današnje vreme nalaze pred izazovom definisanja svoje vizije, misije i strategije, te ostalih osnovnih razvojnih dokumenata koji su u skladu sa razvojem društva, usmerenih prema evropskim i svetskim globalizacionim, integracionim, interakcionim i transformacionim procesima, te ovi strateški dokumenti treba da predstavljaju rezultat zajedničkog razmišljanja cele sportske zajednice, državnih organa, kao i svih ostalih relevantnih činilaca u zemlji.

Zajednički interes države i sportskih organizacija zemlje je da izvrši modelovanje sportske, poslovne i organizacione funkcije i izradi takve optimalne zakonske okvire koji prepoznaju ulogu i mesto sporta u modernom društvu i usklađeni su sa pozitivnim evropskim i svetskim zakonodavstvom. U koncipiranju planiranih projekcija jasno se prepoznaje potreba za izradom što celovitijeg dokumenta o strateškim ciljevima i projekcijama razvoja sporta, koji sadrži organizacionu strukturu sporta, menadžment i marketing u sportu, sportsko informacionu i komunikacionu tehnologiju, sportsko naučnu i trenažnu tehnologiju, ljudske resurse u sportu, sportske objekte i opremu, sportsko takmičarsku aktivnost, menadžment kvaliteta u sportu i pravne regulative u sportu.

Literatura

Životić, D. (2007). *Menadžment u sportu*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić” u Beogradu.

Vučinić, D. (2003). *Finansijski menadžment sa softverskim programom*. Beograd: Contact line.

Veselinović, J. (2008). *Modelovanje menadžmenta i projekcija strategijskog razvoja fudbala u Srbiji. Magistarski rad*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić” u Beogradu.

Tomić, M. (2006). *Osnovi sportske organizacije, menadžment, struktura, kultura i procesi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Draker, P. (2003). *Moj pogled na menadžment, ideje koje su unapredile menadžment*. Novi Sad: ASSE, Books.

Veselinović, J. (2012). *Menadžment sportske organizacije*. Beograd: Sportski savez Srbije.

Životić, D., Veselinović, J. (2010). *Modeli funkcija u sportskom menadžmentu*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu

Životić, D. (1999). *Upravljanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo omladine i sporta Vlade Republike Srbije

Pržulj, Ž. (2002). *Menadžment ljudskih resursa*. Beograd: Institut za razvoj malih i srednjih preduzeća.

MENADŽMENT TRENAŽNE TEHNOLOGIJE

STRUKTURALNE PROMENE MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA I MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI UČENIKA POD UTICAJEM KINEZIOLOŠKIH OPERATORA

Dževad Džibrić¹, Damir Ahmić², Adnan Bukvić³, Željko Zombra³

¹Fakultet za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet u Tuzli

²Edukacijski fakultet, Univerzitet u Travniku

³Student doktorskog studija na Fakultetu za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet u Tuzli

Apstrakt

Istraživanje koje je longitudinalnog karaktera sprovedeno je s ciljem da se izvrši analiza strukturalnih promena morfološko-motoričkih dimenzija dečaka pod uticajem sistemskih i nesistemskih operatora. Uzorak ispitanika činilo je 67 dečaka V, VI i VII razreda, uzrasta 11-13 godina. U istraživanju su primenjene 2 morfološke i 8 bazično-motoričkih varijabli. Promene u strukturi definisane su primenom komponentnog modela faktorske analize – metoda kongruencije. Faktorska analiza u ovom istraživanju nije rađena sa ciljem da definiše latentnu strukturu istraživanog prostora, odnosno nije bio primarni cilj, jer za tu vrstu cilja nismo imali adekvatne gabarite koji se odnose na broj učenika, broj varijabli, i ostalo što u metodološkom smislu treba da zadovolji. Za svrhe ovog istraživanja upotrebljen je Gutman-Kajserov kriterijum za ekstrakciju značajnih glavnih komponenti s razlogom da se dobije latentna struktura primenjenih morfoloških odlika na relativno malom broju uzorka ispitanika. Na osnovu toga kriterijuma izolovane su 3 latentne dimenzije koje su dovoljne da objasne onaj deo ukupnog varijabiliteta koji je zajednički čitavom sistemu, a koji je procenjen sumom koeficijenata determinacije i na inicijalnom merenju iznosi 61,35%, a u finalnom merenju iznosi 66,22% varijanse sistema.

Ključne reči: dečaci, antropološka obeležja, faktorska analiza

Uvod

Istraživanja strukture antropoloških dimenzija uopšte, pa tako morfoloških karakteristika i bazično-motoričkih sposobnosti, predstavljaju u području kineziologije fundamentalan naučni problem. Navedena problematika posebno je važna kod učenika viših razreda osnovne škole. Budući da je ovo period ljudskog života koji se karakteriše snažnim rastom i razvojem svih

antropoloških obeležja, za očekivati je bitno drugačiju latentnu strukturu morfoloških karakteristika i bazično-motoričkih sposobnosti nego kod odraslih.

Svedoci smo kako jednom utvrđene strukture teško mogu imati trajni i nepromenjivi karakter, a posebno u situacijama kad se gotovo svakodnevno pronalaze različite i sve kvalitetnije spoznaje o načinima sprovođenja transformacionih postupaka kojima se sposobnosti i karakteristike pod uticajem ciljanih postupaka intencionalno menjaju. Ovo posebno važi za morfološki i motorički segment kod dečaka u ovoj razvojnoj fazi. I jedan i drugi segment imaju svoja pravila i svoje specifičnosti, ali isto tako i globalne zajedničke determinante. Ono što definiše relacije ova dva osnovna segmenta telesnih aktivnosti, pre svega je mogućnost uticaja u jednom ili drugom smislu.

Struktura i povezanost morfoloških karakteristika sa drugim delovima antropološkog prostora bili su predmet istraživanja mnogih istraživača, gde se utvrdila značajna povezanost i relacije morfoloških karakteristika sa drugim antropološkim dimenzijama (Hadžikadunić, 1987; Krezić, 2002; Tanović i Mahmutović, 2005; Jašarević, 2004, 2006; Mekić i sar., 2008, Zeljković, 2009; Džibrić i sar., 2015).

Problem, predmet i cilj istraživanja

Predmet rada su dečaci JUOŠ „Tušanj“ iz Tuzle, uzrasta od 11 do 13 godina odnosno strukturalne promene morfološko-motoričkih dimenzija nastalih prevashodno pod uticajem sistemskih operatora tj. nastavnog plana i programa fizičkog vaspitanja za nastavnu školsku godinu, te sekundarno usled biološkog rasta i razvoja.

Problem ovog istraživanja bio je utvrđivanje inicijalnog i finalnog stanja morfološko-motoričkih dimenzija ispitivanog prostora.

Polazeći od predmeta i problema istraživanja osnovni **cilj** ovog istraživanja bio je utvrđivanje i analiza strukturalnih promena morfološko-motoričkih dimenzija dečaka pod uticajem sistemskih i nesistemskih operatora.

Metode rada

Uzorak ispitanika

Istraživanje je sprovedeno u JU OŠ „Tušanj“. Populacija iz koje je uzorak od 67 ispitanika uzet definisana je kao populacija dečaka V, VI i VII razreda, uzrasta 11-13 godina \pm 6 meseci.

Uzorak varijabli

Za skup varijabli u prostoru morfoloških karakteristika i bazično-motoričkih sposobnosti korišćeni merni instrumenti u ovom istraživanju opisani su po programu Eurofit-a (Hadžikadunić i sar., 2000), i to: morfološke karakteristike – 2 varijable (AVISTJ – visina tela i ATJMAS – masa tela); motoričke sposobnosti – 8 varijabli (MBAFLA - flamingo test ravnoteže, MBFTAP - taping rukom, MFLDSJ - dohvata u sedu, MFESDM - skok u dalj iz mesta, MSADIN - stisak šake, MRCLES – ležanje-sed, MSAVIS - izdržaj u zgibu, MA10X5 - trčanje tamo-ovamo 10X5m i SHURUN - trčanje 20m tamo-ovamo sa ubrzanjem).

Metode obrade podataka

Faktorska analiza u ovom istraživanju nije rađena sa ciljem da definiše latentnu strukturu istraživnog prostora, odnosno nije bio primarni cilj, jer za tu vrstu cilja nismo imali adekvatne gabarite koji se odnose na broj učenika, broj varijabli, i ostalo što u metodološkom smislu treba da zadovolji. Za svrhe ovog istraživanja upotrebljen je Guttman-Kaiserov kriterijum za ekstrakciju značajnih glavnih komponenti s razlogom da se dobije latentna struktura primenjenih morfoloških odlika na relativno malom broju uzorka ispitanika.

Rezultati i diskusija

Na osnovu Guttman-Kaiserov-og kriterijuma izolovane su 3 latentne dimenzije koje su dovoljne da objasne onaj dio ukupnog varijabiliteta koji je zajednički čitavom sistemu, a koji je procenjen sumom koeficijenata determinacije i kod ispitivanih dečaka na inicijalnom merenju iznosi 60,39% (Tabela 4) i finalnom 65,26% (Tabela 9) varijanse sistema.

U Tabeli 3 prezentirani su koeficijenti koji su dobijeni kao procene maksimalnih veličina onog dela varijanse svake varijable, kao i faktora od kojih zavise varijanse greške merenja. Varijable AVISTJ – visina tela, ATJMAS – masa tela, MFLDSJ - dohvata u sedu i MFESDM - skok u dalj iz mesta imaju zadovoljavajuće komunalitete na inicijalnom merenju, dok kod finalnog merenja (Tabela 8), varijable AVISTJ – visina tela, ATJMAS – masa tela, MFLDSJ - dohvata u sedu i MFESDM - skok u dalj iz mesta i MSAVIS - izdržaj u zgibu imaju zadovoljavajuće komunalitete.

Dakle, komunaliteti morfološko-motoričkih pokazatelja, tj. korelacije varijable sa samom sobom koja je definisana ograničenim brojem faktora i ustvari predstavljaju deo varijanse svake varijable koji se može pripisati onim faktorima koji su zadržani kao smišljeni.

Količina zajedničke varijanse morfološko-motoričkih karakteristika kod ispitivanih dečaka inicijalnog 60,39% i finalnog 65,26% varijanse sistema potvrđuje već poznatu hipotezu o pregnantnoj i homogenoj strukturi ovog prostora.

U radu je korišćena faktorska analiza da se definišu globalne kvalitativne promene koje su nastale kao posledica uticaja operatora. Kod inicijalnih parametara vidimo da je kod faktorske analize koja je urađena u inicijalnom merenju kod ispitivanih dječaka estrahovane tri glavne komponente gdje te tri komponente objašnjavaju 60% ukupnog varijabiliteta Prva glavna koponenta nosilac je najvećeg varijabiliteta 25%, dok je ostali dio varijabiliteta raspoređen na ostale dve komponente.

Kada posmatramo broj komponenti koje su estrahovane u finalnom merenju možemo da vidimo da su se kod ispitivanih dečaka također estrahovale tri glavne komponente ali sa 65% objašnjenog varijabiliteta gdje je prva glavna komponenta opet nosilac najvećeg varijabiliteta 28%. Karakteristično je da možemo da vidimo da je došlo do transformacionih promena motoričkih sposobnosti i morfoloških karakteristika usled uticaja sistemskih i nesistemskih operatora.

Inicijalno

Tabela 1 *Descriptive Statistics*

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
AVISTJ - i	146,1552	6,48020	67
ATJMAS - i	37,6379	7,09262	67
MBAFLA - i	12,3276	5,24283	67
MBFTAP - i	144,6897	18,63613	67
MFLDSJ - i	18,1207	5,96504	67
MFESDM - i	155,2759	13,64306	67
MRCLES - i	17,9483	4,29779	67
MSAVIS - i	286,3276	217,86817	67
MA10X5D - i	222,4310	13,49218	67
SHURUN - i	50,5517	20,18613	67

Tabela 2 *KMO and Bartlett's Test*

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,592
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	167,597
	df	54
	Sig.	,000

Tabela 3 *Communalities*

	Initial	Extraction
AVISTJ - i	1,000	,808
ATJMAS - i	1,000	,837
MBAFLA - i	1,000	,582
MBFTAP - i	1,000	,380
MFLDSJ - i	1,000	,826
MFESDM - i	1,000	,680
MRCLES - i	1,000	,461
MSAVIS - i	1,000	,518
MA10X5D - i	1,000	,377
SHURUN - i	1,000	,570

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tabela 4 *Total Variance Explained*

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings(a)
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	
1	1	2,537	25,367	25,367	2,537	25,367	25,367
2	2	2,356	23,564	48,931	2,356	23,564	48,931
3	3	1,147	11,467	60,398	1,147	11,467	60,398
4	4	,978	9,775	70,173			
5	5	,834	8,343	78,516			
6	6	,708	7,081	85,598			
7	7	,547	5,469	91,067			
8	8	,457	4,574	95,641			
9	9	,290	2,899	98,540			
10	10	,146	1,460	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis
Tabela 5 *Component Matrix(a)*

	Component		
	1	2	3
AVISTJ - i	,435	,776	-,133
ATJMAS - i	,226	,877	,134
MBAFLA - i	-,369	,390	,541
MBFTAP - i	-,294	-,331	,429
MFLDSJ - i	,522	-,154	,728
MFESDM - i	,801	-,052	,189
MRCLES - i	,634	,012	-,243
MSAVIS - i	,276	-,659	-,089
MA10X5D - i	-,595	-,150	,024
SHURUN - i	,573	-,491	,026

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 3 components extracted.

Finalno

Tabela 6 *Descriptive Statistics*

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
AVISTJ - f	154,7586	8,37982	67
ATJMAS - f	43,7069	9,08828	67
MBAFLA - f	9,5517	4,40164	67
MBFTAP - f	131,3448	17,34030	67
MFLDSJ - f	18,9828	6,75250	67
MFESDM - f	161,9483	19,46244	67
MRCLES - f	18,8448	2,75172	67
MSAVIS - f	288,4138	200,42254	67
MA10X5D - f	212,5345	12,89392	67
SHURUN - f	62,4828	20,51379	67

Tabela 7 *KMO and Bartlett's Test*

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,633
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	195,722
	df	54
	Sig.	,000

Tabela 8 *Communalities*

	Initial	Extraction
AVISTJ - f	1,000	,756
ATJMAS - f	1,000	,861
MBAFLA - f	1,000	,589
MBFTAP - f	1,000	,599
MFLDSJ - f	1,000	,706
MFESDM - f	1,000	,686
MRCLES - f	1,000	,588
MSAVIS - f	1,000	,634
MA10X5D - f	1,000	,537
SHURUN - f	1,000	,571

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tabela 9 *Total Variance Explained*

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings(a)
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	
1	2,834	28,341	28,341	2,834	28,341	28,341	2,264
2	2,456	24,560	52,901	2,456	24,560	52,901	2,468
3	1,237	12,368	65,269	1,237	12,368	65,269	2,183
4	,770	7,701	72,970				
5	,706	7,060	80,030				
6	,564	5,642	85,672				
7	,525	5,246	90,918				
8	,425	4,246	95,164				
9	,371	3,708	98,871				
10	,113	1,129	100,000				

Extraction Method: Principal Component Analysis.

- a When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Tabela 10 *Component Matrix(a)*

	Component		
	1	2	3
AVISTJ - f	,143	,852	-,101
ATJMAS - f	-,142	,917	,025
MBAFLA - f	-,258	,635	,345
MBFTAP - f	-,481	-,224	,564
MFLDSJ - f	,536	,102	,639
MFESDM - f	,722	,272	,301
MRCLES - f	,651	,105	-,391
MSAVIS - f	,514	-,508	,334
MA10X5D - f	-,701	-,211	-,017
SHURUN - f	,712	-,198	-,155

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 3 components extracted.

Zaključak

Istraživanje je sprovedeno s ciljem analiziranja strukturalnih promena morfološko-motoričkih dimenzija dečaka pod uticajem sistemskih i nesistemskih operatora. Na uzorku od 67 dečaka V, VI i VII razreda, uzrasta 11-13 primenjene su 2 morfološke i 8 bazično-motoričkih varijabli. Promene u strukturi definisane su primenom komponentnog modela faktorske analize – metoda kongruencije. Za svrhe ovog istraživanja upotrebljen je Guttman-Kaiserov kriterijum za ekstrakciju značajnih glavnih komponenti s razlogom da se dobije latentna struktura primenjenih morfoloških odlika na relativno malom broju uzorka ispitanika. Na osnovu toga kriterija izolovane su 3 latentne dimenzije koje su dovoljne da objasne onaj dio ukupnog varijabiliteta koji je zajednički čitavom sistemu, a koji je procenjen sumom koeficijenata determinacije i na inicijalnom merenju iznosi 60,39%, a u finalnom merenju iznosi 65,26% varijanse sistema.

Rezultate koji su dobijeni u ovom radu potrebno je valorizovati u daljim sličnim istraživanjima u cilju njihove međusobne komparacije, kako bi kao takvi bili dobra osnova za bolje planiranje i programiranje nastave fizičkog vaspitanja u višim razredima osnovne škole, a opet sve o svrhu pravilne transformacije antropološkog statusa učenika.

Literatura

1. Džibrić, Dž., Ahmić, D., Kapidžić, A. (2015). Faktorska struktura bazično-motoričkih sposobnosti učenika viših razreda osnovne škole. *Zbornik sažetaka sa 1. Međunarodne konferencije iz oblasti sporta, nauke, edukacije i razvoja "InSSED 2015"*, (str. 277-282). Travnik: Edukacijski fakultet u Travniku, Olimpijski komitet BiH.
2. Hadžikadunić, M. (1987): Kanoničke relacije motoričkih sposobnosti i zbirnih rezultata usvojenosti nastavne građe pedagoških ciklusa atletike, košarke i odbojke. *Fizička kultura*, 5(4).
3. Hadžikadunić, M., Rađo, I., Grozdanić, B., Turković, S. (2000). *Priručnik za testiranje eurofit baterijom testova*. Sarajevo: Madž.
4. Jašarević i sar. (2006): Kanoničke relacije antropometrijskih varijabli i varijabli situaciono – motoričkih testova sportskih igara kod dječaka učesnika tromjesečnog rekreativnog vježbanja, *Sport, naučni i praktični aspekti*, Tuzla.
5. Krezić, S. (2002): Kanoničke relacije morfoloških karakteristika i bazičnih motoričkih sposobnosti (EUROFIT) kod učenica gimnazije uzrasta od 15 do 18 godina. *Magistarski rad*, Fakultetu za fizičku kulturu: Sarajevo.
6. Mekić i sar. (2008). Uticaj bazičnih motoričkih sposobnosti i konativnih obilježja na rezultatsku uspješnost u nekim sportskim igrama kod učenica učiteljske škole, časopis za sport, fizičko vaspitanje i zdravlje, *Sport mont*, 7.
7. Tanović, I., Mahmutović, I. (2005): Povezanost antropometrijskih karakteristika i bazično – motoričkih sposobnosti dječaka uzrasta 11 godina, *Sporski logos*, Mostar.
8. Zeljković, M., Zeljković, D. (2009): Relacije između motoričkih sposobnosti i morfoloških karakteristika učenika uzrasta 15 – 18 godina, *Zbornik radova*, Banja Luka.

RAZLIKE U MOTORIČKIM SPOSOBNOSTIMA ČETIRI GRUPE ISPITANIKA SPORTISTA I NE-SPORTISTA KOJI SU TRETIRANI SA EUROFIT BATERIJOM TESTOVA

Žarko Kostovski¹, Zoran Masić², Nina Đukanović³, Milija Ljubisavljević⁴, Đurica Amanović⁵

¹ Fakultet za fizičko obrazovanje, sport i zdravlje, Univezitet Sv. Ćirilo i Metodije, Skoplje

² Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, Srbija

³ VMŠSS Milutin Milanković, Beograd, Srbija

⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, Srbija

⁵ Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Srbija

Apstrakt

motoričkih sposobnosti. Takav komparativni način razmišljanja pomogao je da osmisli osnovni cilj ovog rada - određivanje razlike u motoričkim sposobnostima koje se pojavljuju kod mladih iz srednjih škola koji se bavi sportom i takođe mladih ne sportista.

-
: džudiste, karatiste, fudbalere i ne sportiste, po 80 ispitanika iz svakog poduzorku

mere: multi varijanta analiza varijanse (MANOVA) i uni varijanta analize varijanse (ANOVA), kao i LSD test sa post hoc analizom. Iz analize rezultata su određene međugrupne razlike i statistički značajne razlike između ispitanika iz sve četiri grupe u svim varijablama Eurofit baterije testova.

Ključne reči: sportisti, ne sportisti, motoričke sposobnosti, eurofit.

Uvod

Proces postizanja vrhunskih sportskih rezultata sve više se bazira na naučnim metodama istraživanja i to, sa jedne strane otkrivanje i utvrđivanje faktora od kojih zavisi uspeh u sportu i sa druge strane utvrđivanje efekta samog sporta na strukturu ličnosti (Kostovski, 2011). Motoričke sposobnosti su deo opšte fizičke sposobnosti koje se odnose na određeni nivo razvijenosti osnovne pokretne latentne dimenzije čoveka, koje omogućavaju uspešno izvršavanje kretanja, bez obzira na to da li su te sposobnosti stečene na osnovu treninga ili ne (Kostovski i sar. 2010). Veliki broj autora koji proučavaju sportsku aktivnost kao specifičnu čovekovu aktivnost, potenciraju ulogu svih faktora koji su predmet istraživanja i to: kognitivne sposobnosti, konativne karakteristike, specifične motoričke sposobnosti, situacione motoričke sposobnosti itd. Za aktivno i uspešno učešće u takmičenju i postizanje dobrih rezultata potreban je specifičan integritet pomenutih karakteristika i sposobnosti. Objektivna granica u postizanju vrhunskih sportskih rezultata jednostavno može da da maksimalno usaglašavanje između sporta i faktora ličnosti, kao i pronalaženje mernih instrumenata pomoću kojih objektivno možemo otkriti nivo razvoja ovih faktora. Po Malacku „Vrednost istraživačkih radova u oblasti sporta sastoji se pre svega u pronalaženju i utvrđivanju najekonomičnijih i najefikasnijih faktora koji su značajni za postizanje vrhunskih sportskih rezultata, za otkrivanje strukture ličnosti i pronalaženje adekvatnih mernih instrumenata“ (1986). Programski sadržaji koje imaju sportovi kao karate i džudo, imaju značajan uticaj na razvoj motoričkih sposobnosti omladine. Džudo borba nameće visoke zahteve, tehničko-taktičku primenu u borbi, borba mora biti usaglašena do maksimuma ako se želi pobeda, džudista mora posedovati sposobnost brze reorganizacije, te stalno i odmah mora stvoriti nove odbrambene ili primeniti kontranapadačke aktivnosti (Kostovska & Ibri, 2011). Karate kao sportska disciplina postavlja specifične zahteve u pogledu dijagnostikovanja svih relevantnih karakteristika, sposobnosti i osobina dominantnih za karate sport. Samo poznavajući relevantne antropološke dimenzije karate sporta, može se izabrati baterija mernih instrumenata i testirati one dimenzije od kojih najviše zavisi rezultat u karate sportu (Bjelica & Petković, 2011)

Želja za postizanjem boljih sportskih rezultat dovela je do velike promene u trenažnim ciklusima u svim sportovima. Pre svega jedan od faktora je rana selekcija u sportu, koja daje za pravo da će ostvareni rezultat biti vredniji. Brzi razvoj sporta omogućio je bolje materijalne uslove treninga, usavršavanje tehničkih pomagala, timski rad visoko kvalifikovanih stručnjaka, optimizaciju trenažnih procesa, i što je od posebnog značaja pravovremeno selektiranje sportista i formiranje homogene grupe sa kojima se radi racionalnije.

Metod rada

Uzorak ispitanika ovog istraživanja sačinjavala je srednjoškolska omladina od 15 i 16 godina (+/- 6 meseci) muškog pola, podeljena u četiri subuzorka i to: 1. srednjoškolska omladina koja se bavi džudoom, 2. srednjoškolska omladina koja se bavi karateom, 3. srednjoškolska omladina koja se bavi fudbalom i 4. srednjoškolska omladina koja se ne bavi sportom. Svi oni redovno idu na nastavu fizičkog vaspitanja. Uzorak ispitanika sastavljen je od ukupno 240 ispitanika, odnosno od po 80 ispitanika u svakom subuzorku. Merni instrumenti za testiranje ispitanika uzeti su iz Eurofit baterije testova: 1. Flamingo test ravnoteže (MFTP1) uvek se radio prvi, 2. Taping rukom (MTAP), 3. Dofat u sedećem položaju (MDSP), 4. Skok u dalj iz mesta (MSDM), 5. Stisak šake (MSTD), 6. Ležeći-sedeći (MLES), 7. Izdržaj u zgibu (MIZG), 8. Trčanje tamo-amo $10 \times 5m$ (MT10_5M) uvek je bio poslednji. Istraživanje je sprovedeno u cilju utvrđivanja eventualnih razlika motoričkih sposobnosti kod srednjoškolaca koji redovno posećuju nastavu fizičkog vaspitanja i bave se sportom i nesportista. Postavka ovog istraživanja, kao i karakteristike i veličina izabranog uzorka, odredile su osnovne metode obrade podataka koje su bile primenjene u istraživanju. Dobijeni podaci obrađeni su pomoću programskog sistema za univarijantnu analizu podataka. Analize su obrađene programom Statistic for Windows 10.0 i programom SPSS for Windows 20.0, pri čemu su primenjeni adkvatni podprogrami. Za utvrđivanje eventualnih razlika između grupa i u okviru samih grupa (džudista, karatista, fudbalera i nesportista) u manifestnom prostoru primenjene su univarijantna analiza ANOVA i multivarijantna analiza MANOVA.

Rezultati sa diskusijom

Rezultati predstavljeni u tabeli br. 1 odnose se na sve četiri grupe ispitanika, a analizirana je multivarijantna analiza varijanse (MANOVA) motoričkih testova iz Eurofit baterije testova. Iz analize rezultata može se konstatovati da postoje međugrupne razlike u celom analiziranom prostoru. Na osnovu dobijenih rezultata za Wilks Lambda koje iznose .187, zajedno sa Raosovom F aproksimacijom i stepenima slobode $df_1=24$ i $df_2=896$ daju značajnost razlike $LJ=.00$ ($p\text{-level}=0.00$) na celom analiziranom prostoru. Odnosno može se reći da sve četiri grupe ispitanika u odnosu motoričkih svojstva koje se mogu proceniti pomoću Eurofit baterije testova se statistički razlikuju na nivou značajnosti od $p=0.00$.

Primenom univarijantne analize varijanse (ANOVA) moguće je primetiti statistički značajne razlike kod ispitanika iz četiri subuzorka u svim varijablama Eurofit baterije testova na nivou od $p=0.00$. Analizom varijanse je nemoguće sa velikom sigurnošću potvrditi doprinos pojedine grupe u ukupnoj razlici, što je moguće utvrditi serijom t-testova, kojima bi se analizirala razlika svih mogućih parova aritmetičkih sredina, što sa druge strane dovodi do akumulacije grešaka. Zbog tih argumenata u daljoj analizi koristimo *Post-hok* analizu, za svaku varijablu zasebno, kako bi se utvrdio doprinos svake varijable u stvaranju ukupne grupne razlike.

Tabela br. 1 - ANOVA- Analiza varijanse i MANOVA-multivarijantna analiza varijanse

Wiks'					
	Lambda	Rao's R	df 1	df 2	p-level
1	,187	29,175	24	896	0,00

	Mean sqr	Mean sqr	F(df1,2)	p-level
MFTP1	1136,09	157,98	7,192	,00
MTAP	97,75	2,04	48,01	,00
MDSP	1424,99	20,61	69,13	,00
MSDM	3679,39	226,41	16,25	,00
MSTD	3924,27	137,09	28,63	,00
MLÉS	520,52	10,67	48,78	,00
MIZG	3164,74	159,20	19,88	,00
MT10_5M	327,11	2,04	160,53	,00

U tabeli br. 2 predstavljeni su rezultati međugrupne razlike kod sve četiri grupe ispitanika u varijabli Flamingo test ravnoteže (MFTP1), sa LSD testom (*Post-hok*), i utvrđene su statistički značajne razlike kod:

- Prve grupe ispitanika (džudista) sa trećom grupom ispitanika (fudbalera) na nivou $p=,00$
- Druge grupe ispitanika (karatista) sa trećom grupom ispitanika (fudbalera) na nivou $p=,00$, i četvrte grupe ispitanika (nesportista) na nivou $p=,04$
- Treće grupe ispitanika (fudbalera) sa četvrtom grupom ispitanika (nesportista) na nivou $p=,03$

U ovoj varijabli najbolje rezultate postigli su karatisti i džudisti, pa nesportisti i fudbaleri. Brojčana razlika u korist grupe karatista u odnosu na grupu džudista nije statistički značajna. Ovi rezultati su i očekivani, zbog sistema treninga i specifične izvođenja tehnika. Razlika između nesportista i fudbalera koja je u korist grupe nesportista, i statistički je značajna, neočekivana je, što je verovatno razlog nekih drugih aktivnosti koje je imala grupa nesportista.

Tabel br.2 LSD test za varijable MFTP1
MTAP

	1	2	3	4
	39,76	40,83	32,42	36,70
1		,59	,00	,12
2	,59		,00	,04
3	,00	,00		,03
4	,12	,04	,03	

Tabel br.3 LSD test za varijable

	1	2	3	4
	11,45	10,65	12,28	9,69
1		,00	,00	,00
2	,00		,00	,00
3	,00	,00		,00
4	,00	,00	,00	

Analizom podataka u tabeli broj 3 uočavaju se međugrupne razlike kod četiri subuzorka u varijabli Taping rukom (MTAP), sa LSD testom i (*Post-hok*), a statistički značajna razlika registruje se kod:

- Prve grupa (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou od $p=,00$, sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$
- Druge grupe (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$ i četvrtom grupom (nesportista) $p=,00$
- Treće grupe (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$

Specifika samog trenažnog procesa karatea, gde se izvodi veliki broj tehnika ponavljanja rukom, očito je dovelo do toga da ova grupa ispitanika ima najbolji rezultat. I ostale dve grupe sportista u odnosu na nesportiste imaju daleko veći brojevi rezultat koji je statistički značajan u korist grupe sportista.

Iz podataka u tabeli br. 4, koji se odnose na međugrupne razlike svih subuzoraka ispitanika kod varijable dohvat u sedećem položaju (MDSP), sa LSD testom (*Post-hok*), utvrđene su statistički značajne razlike kod:

- Prve grupe (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou od $p=,01$, sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$
- Druge grupe (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$ i četvrtom grupom (nesportista) $p=,00$
- Treće grupe (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$

Najbolji brojevi rezultat, a istovremeno i statistički značajna razlika u ovoj varijabli je u grupi nesportista, zatim grupi karatista, džudista i na kraju fudbalera. Rezultati u grupi sportista su bili očekivani zbor strukture tehnike u samim sportovima.

Tabela br.4 LSD test varijable MDSP
MSDM

	1	2	3	4
	25,65	27,52	22,51	32,58
1		,01	,00	,00
2	,01		,00	,00
3	,00	,00		,00
4	,00	,00	,00	

Tabela br. 5 LSD test varijable

	1	2	3	4
	220,66	212,51	204,21	214,35
1		,00	,00	,01
2	,00		,00	,44
3	,00	,00		,00
4	,01	,44	,00	

Rezultati iz međugrupne razlike kod četiri grupe ispitanika u varijabli Skok u dalj iz mesta (MSDM), sa LSD testom (*Post -hok*) predstavljeni su u tabeli broj 5, i utvrđeno je da postoji statistički značajna razlike kod:

- Prve grupe (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou od $p=,00$, sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,01$
- Druge grupa (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$
- Treće grupe (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$

Kod eksplozivne sile donjih ekstremiteta najbolji rezultati postignuti su u grupi džudista i nesportista, sa statistički značajnom razlikom u korist džudista. Grupa karatista pokazala je slabiji rezultat od nesportista, a grupa fudbalera imala je najslabije rezultate.

Tabela br. 6 ukazuje na međugrupne razlike kod četiri grupe ispitanika u varijabli Stisak šake (MSTD), sa LSD testom (*Post-hok*), a statistički značajna razlika vidi se kod:

- Prve grupe (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou od $p=,00$, sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$
- Druge grupe (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$ i četvrtom grupom (nesportista) $p=,00$
- Treća grupa (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$

Kod varijable stisak šake, vidljivo je da grupa nesportista imala najveći brojčani rezultat koji je i statistički značajno različit u odnosu na grupu karatista i fudbalera. Kod ove varijable iznenađuju dva podataka i to da nesportisti imaju najbolji rezultat i da je velika brojčana i statistički značajna razlika kod grupe džudista i karatista. Za grupu fudbalera očekivano je bilo da ima najmanji rezultat u ovoj varijabli.

Tabela br. 6 LSD test varijable MSTD
MLES

	1	2	3	4
	86,87	80,18	73,43	88,87
1		,00	,00	,28
2	,00		,00	,00
3	,00	,00		,00
4	,28	,00	,00	

Tabela br. 7 LSD test varijable

	1	2	3	4
	25,61	24,88	21,72	27,90
1		,16	,00	,00
2	,16		,00	,00
3	,00	,00		,00
4	,00	,00	,00	

Iz analize rezultata u tabeli br. 7 gde su predstavljene rezultati međugrupne razlike kod četiri grupe ispitanika u varijabli Ležeći-sedeći (MLES), sa LSD testom (*Post-hok*), može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika kod:

- Prve grupe ispitanika (džudista) sa trećom grupom ispitanika (fudbalera) na nivou $p=,00$ i četvrte grupe ispitanika (nesportista) na nivou od $p=,00$
- Druge grupe ispitanika (karatista) sa trećom grupom ispitanika (fudbalera) na nivou $p=,00$, i četvrte grupa ispitanika (nesportista) na nivou $p=,00$

- Treća grupe ispitanika (fudbalera) sa četvrtom grupom ispitanika (nesportista) na nivou $p=,00$

Tabela br. 8 LSD test sa varijablama MIZG

	1	2	3	4
	55,69	48,54	41,48	53,44
1		,00	,00	,26
2	,00		,00	,01
3	,00	,00		,00
4	,26	,01	,00	

Tabela br. 9 LSD test sa varijablama MT10_5M

	1	2	3	4
	20,88	19,78	22,43	17,62
1		,00	,00	,00
2	,00		,00	,00
3	,00	,00		,00
4	,00	,00	,00	

Predstavljeni rezultati u tabeli br. 8 iz međugrupne razlike kod četiri grupe ispitanika u varijabli Izdržaj u zgibu (MIZG), sa LSD testom (*Post-hok*), utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike kod:

- Prve grupe (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou od $p=,00$, i sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$
- Druge grupe (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$ i četvrtom grupom (nesportista) $p=,01$
- Treće grupe (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou $p=,00$

U ovoj varijabli najbolji rezultati postignuti su u grupi džudista i grupi nesportista, pa karatista i fudbalera. Brojčana razlika u korist grupe džudista u odnosu na grupe nesportista nije statistički značajna. Razlike sa ostale dve grupe su brojčane i statistički značajne. Repetitivna sila ramenog pojasa kod džudista je od primarnog faktora za uspeh u sportu pa je zbog toga ovaj rezultat i očekivan.

U tabeli br. 9 predstavljeni su rezultati međugrupne razlike kod četiri grupe ispitanika kod varijable Trčanje tamo-amo 10×5 m (MT10_5M), sa LSD testom (*Post-hok*), i utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike kod:

- Prve grupe (džudista) sa drugom grupom (karatista) na nivou $p=,00$, sa trećom grupom (fudbalera) na nivou $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou od $p=,00$
- Druge grupe (karatista) sa trećom grupom (fudbalera) na nivou od $p=,00$ i sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou od $p=,00$
- Treća grupe (fudbalera) sa četvrtom grupom (nesportista) na nivou od $p=,00$

I u ovom slučaju specifična samog trenažnog procesa fudbalera, gde se izvodi veliki broj kratkih sprintova u prostoru sa promenom pravca, očito je dovela do toga da ova grupa ispitanika ima najbolji rezultat. I ostale dve grupe sportista u odnosu na nesportiste imaju daleko veći brojčani rezultat koji je statistički značajno različit u korist grupe sportista.

Zaključak

Iz analize dobijenih rezultata koji se odnose na sve četiri grupe ispitanika, analizirano multivarijantnom analizom varijanse (MANOVA), a odnose se na motoričke testove po Eurofit Batriji testova, može se konstatovati da su utvrđene razlike između grupa. Primenom univarijantne analize varijanse (ANOVA), utvrđena je statistički značajna razlika kod svih primenjenih varijabli istraživanja u sve četiri grupe ispitanika. Kod pojedinih doprinosa svake varijable u stvaranju ukupne grupne razlike, došlo je do pojedinih neočekivanih rezultata u korist nespportista. Ovo daje za pravo da zaključimo da:

1. Kod budućih ovakvih istraživanja grupu nespportista trebalo bi podeliti na podgrupe urbane i ruralne sredine, kako bi se dobila jasnija situacija dobijenih rezultata.
2. Sportisti su podvrgnuti čestim testiranja u svojim klubovima, pa je zbog toga moguće da nemaju puno motiva da maksimalno odrade sve testove, a time se dobija pogrešna slika rezultata. Zato ubuduće treba paziti na maksimalan učinak sportista.

Literatura

1. Bjelica, D., & Petković, J. (2011). The motoric abilities and the morphological characteristics in the prediction of the sport results in karate. *Sport Spa*, VIII (1), 59-63.
2. Kostovski, Ž., Željковиć, M., Cupina, S., & Mađarević, M. (2010). Struktura nekih specifičnih i bazično motoričkih testova za ocenjivanje motorike kod karatista uzrasta od 16 do 18 godina . *Zbornik radova sa Trećeg Međunarodnog simpozijuma sport i zdravlje*, str. 139-144.
3. Kostovski, Ž. (2011). Factorial structure of karate elements in sport fight and their influence on the achievements effects on karate sports-men (cadetes) from R. Macedonia. *Sport science and health*, I (2).
4. Kostovski, Ž., & Lulzim, I. (2011). Prediktivne vrednosti antropometrijskih karakteristika na manifestaciju tehnike bacanja u džudou. Travnik: *Zbornik radova*.
5. Malacko, J. (1986). *Osnove sportskog treninga*, Beograd: Sportska knjiga.

ULOGA METROLOGIJE U SAVREMENOJ TRENAŽNOJ TEHNOLOGIJI

Predrag Nemeč¹, Vesna Nemeč², Mitrička Stardelova³, Katarina Nejić⁴

¹Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

²Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu, Univerzitet Singidunum, Beograd

³Fakultet fizičkog obrazovanja, sporta i zdravlja, Skoplje, Makedonija

⁴Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Niš

Apstrakt

Metrologija, kao sastavni deo istraživačkog rada u sportu, svoju ulogu prvenstveno pronalazi u nastajanju vrhunskog sportiste, a uticaj u njegovom stasavanju i građenju profesionalne karijere. Osim toga, ona omogućava savremenoj trenažnoj tehnologiji da sprovede precizniji izbor tokom selekcije i da lakše otkrije maksimalne potencijale sportista. Rezultati dobijeni metrologijom mogu biti od velike koristi prilikom treniranja igrača, kako se ne bi preterivalo u podizanju i tempiranju sportske forme. Ostvarivanje vrhunskih rezultata nije moguće bez svakodnevnih napornih treninga i utakmica, što može dovesti do preranog zasićenja koje bi trebalo znati izbeći ili prevazići bez trajnih posledica. Krajnja uloga metrologije ogleda se i u ranom pronalasku talenata i određivanju njihove dalje sportske karijere i adekvatnog trenažnog procesa. Međutim, treba uvek imati na umu da to nije primarni cilj i ne dozvoliti da prevelika želja za povoljnim rezultatom i ostvarenim uspehom nametnu nadljudske napore, jer oni mogu dovesti talenta u podređeni položaj i ugroziti budućnost njegove karijere usled neracionalne opterećenosti koja vodi ka trajnim fizičkim i mentalnim posledicama.

Ključne reči: metrologija, potencijal, rezultat, selekcija, sportska forma, vrhunski sportisti

Uvod

Poznato je da je veoma mali broj zemalja koje vrše sistematska testiranja sportista, bez obzira na to da li se radi o selekciji ili o praćenju razvoja i dostignuća u toku određenog trenažnog procesa. Oni koji to ipak rade redovno, nastoje da sistematično i dosledno održe tu praksu i sačuvaju rezultate koji iz nje proizilaze.

U savremenom sportu najčešće se obavljaju testiranja antropometrijskih i motoričkih sposobnosti, koja imaju ograničene mogućnosti u donošenju validnih zaključaka, pošto često

navode samo na status određenog dela antropometrije i motorike, odnosno spoznaju stepen postignutog razvoja ili kontinuiteta ovih varijabli.

Nešto iskusnija i iscrpnija testiranja obuhvataju i genetičko stanište sa ishodištem u funkcionalnim sistemima ispoljavanja i specifičnoj tehnici u sportu, kao delu celokupne ljudske motorike. Iz tog razloga je metrologija od krucijalnog značaja za sticanje znanja o procedurama i procesima merenja u sportu i za tačno predstavljanje njihovih rezultata.

Kao nauka, metrologija se bavi razvojem neophodnih saznanja vezanih za principe rada različitih tipova mernih instrumenata, analizom mernih podataka, organizacijom eksperimenata, validacijom mernih instrumenata, izborom baterija testova putem kojih se mogu otkriti krajnji dometi tj. potencijali.

Svaki sistem metrologije podrazumeva formalne uslove merenja, numeričke zakone i izvedena merenja, pouzdanost testova, njihovu validnost, svrsishodnost, diskriminativnost, objektivnost merenja i greške kao sastavni deo svakog merenja, a koje treba svesti na minimum kako bi valjanost bila što veća. Ovi sistemi se izgrađuju u cilju dolaženja do novih informacija i teorijskih principa, a preko analize dobijenih podataka i njihovog svrstavanja u određenja teorijska znanja. Poseban je značaj u daljim specifičnim analizama i reprodukovanju i implementiranju dobijenih rezultata u praksi.

Osim toga, metrologija ima posebnu primenu u procesu timizacije u vidu nove vrste trenažne tehnologije zasnovane na otkrivanju adekvatnih individualnih karakteristika i njihove uloge u stvaranju homogenizovanog tima. Tada je neophodno da se pored motornih funkcija, ispoštuju i motivacione, sociološke i psihološke karakteristike, čime potencijali mogu biti iskorišćeni u njihovom konačnom obliku.

Metrologija i njene karakteristike

Analiza i merenja u sportu imaju za svrhu da doprinesu bržem razvoju, lakšem postizanju rezultata i efikasnijem očuvanju zdravstvenog statusa sportiste. Preduslov za dugotrajnu, uspešnu i zdravu sportsku karijeru su adekvatna merenja, analize u selekciji, klasifikacija dobijenih rezultata, programiranje edukacijskih i trenažnih procesa, kontrola efekata i promena, evaluacija kvaliteta i adekvatnosti trenažnih procesa na osnovu dobijenih podataka, sportski menadžment i praćenje i primena najnovijih istraživačkih tendencija u sportu.

Metrologija se primenjuje u trenažnoj tehnologiji prema svojim principima, vrstama i procesima. Neosporno je da ne može svaka vrsta trenažne tehnologije da se primeni u svakom trenutku, na svakom sklopu ličnosti sportiste ili od strane bilo koje vrste trenera. Iz tog razloga, neophodno je

imati stručnjaka ili celu organizaciju u cilju sporovođenja metroloških procesa i vršenja kontrole nad njima.

Ovladavanje zakonima, modelima, metodama i tehnikama merenja raznih vrsti varijabli (iz oblasti antropoloških, motoričnih, fizioloških, biohemijskih i socioloških karakteristika), neophodno je u cilju pronalaska talentovanih sportista ili sportskih fenomena rane selekcije. Metrologijom se ne testiraju samo motoričke karakteristike, već i mentalne sposobnosti, čime se dobija celokupni uvid u mogućnosti i ličnost testiranog sportiste. U traženju klice, odnosno talenta, nije bitno samo postojanje opšte sportske spremnosti ili specifične sposobnosti, već i adekvatnog mentalnog sklopa koji će ispratiti fizičku spretnost. Sposobnost (fizička ili mentalna) podrazumeva mogućnost da se uspešno izvede određeni zadatak, pre nego što se sportista obuči za njega. Tačnije, pronalazak rešenja u situaciji sa kojom se suočava po prvi put, ali ne na osnovu ranije stečenog znanja i iskustva iz trenažne prakse.

Svakako je neminovno da rana selekcija podrazumeva i primenu nove, specifične metodike obučavanja. Ona nastaje kao sastavni deo eksperimentisanja i istraživanja, sa osnovom u metrijskom praćenjem i stručnim programiranjem treniranja, ali i prilagođavanja potrebama, karakteristikama i ostvarenim rezultatima sportiste sa kojim se radi. Da bi se ova metodika obučavanja mogla primeniti, neophodno je poznavanje vremenskog sleda i brzine razvoja određenih motoričkih funkcija. Razvoj mentalnih sposobnosti je mnogo predvidljiviji, s obzirom na više empirijski utvrđenih zakonitosti i naučnih istina.

Testovi predstavljaju osnovno sredstvo metrologije i kao takvi imaju određene osobine od kojih su najvažnije validnost, pouzdanost, objektivnost, normativnost, upotrebljivost, adekvatnost, stabilnost

- Validnost testova pokazuje odnose između merenja i određenog kriterijuma za uspešnost u nadigravanju.
- Pouzdanost predstavlja doslednost testova, njegovu ekvivalentnost i stabilnost merenja.
- Objektivnost je karakteristika u vidu identiteta ili sličnosti rezultata koje stručni merilac dobija na osnovu istih postupaka.
- Norma daje tipičnu ili često prosečnu meru za klasifikaciju. Neophodna je za utvrđivanje pozicije rezultata pojedinaca ili grupe, koja se dobija upoređivanjem sa poznatim standardom (normom) opisanim uzrastom, nivoom i fazom takmičenja, dužinom treninga i drugim karakteristikama.
- Na kraju, upotrebljivost je osobina koja ukazuje na primenljivost testa u praksi, a sa osvrtom na karakteristike testiranja i testiranih sportista.
- Najvažnija metrijska karakteristika testova je da mere ono čemu su namenjene, odnosno adekvatnost. Poznati su brojni načini ispitivanja valjanosti, tj. adekvatnosti testova. Jedan od načina je da se novi test uporedi sa već poznatim standardom. Valjanost određenog testa za procenu određene sposobnosti jednaka je značajnosti korelacije između rezultata

u testu i faktora koji predstavlja određenu sposobnost. Jedna od poželjnih kontrola testa je i mišljenje vrhunskih stručnjaka za određenu sportsku igru ili granu, koje ne mora da se odnosi direktno na ovu karakteristiku testa, nego na procenu njegovog ispoljavanja u odnosu na dobijene rezultate testiranjem. Ne sme se zaboraviti da je često mišljenje stručnjaka pri proceni rezultata, koji su često vidljivi i golim okom, preciznije od neadekvatno odabranog testa. Osim toga, ovo se može posmatrati i sa stanovišta povezanosti ili saglasnosti dijagnostičkog postupka i nivoa postignuća. Konačno, tesiranje treba da stvara osećanje realnosti i svrhe u cilju sagledavanja direktnog odnosa između vežbanja i sadržine testa, kako bi njegova primenljivost bila na visokom nivou.

- Stabilnost daje snagu testa u vidu toga da je snaga i adekvatnost testa promenljiva samo u prihvatljivim granicama, bez obzira na to u kom se ciklusu takmičenja i periodu treniranja testira sportista. Velike oscilacije u dobijenim rezultatima mogu ukazati na nestabilnost testa, ali i neadekvatno odabran ili primenjen trenažni proces.

Da bi se mogla izvršiti selekcija testova neophodno je šire teorijsko znanje metrologije i umeće testiranja, a pre svega dobijene podatke znati obraditi i primeniti u teoriji ili praksi. Ukoliko rezultati testiranja ne nađu svoju primenu, ona gube na svrsishodnosti. Jedna od veoma značajnih potreba je način primene rezultata testiranja i njihovog ukomponovanja u programiranje celokupnog vežbanja. Nisu retki slučajevi nedovoljne umešnosti prilikom primene rezultata testiranja, odnosno njihovog ispoljavanja da bi se došlo do određenog cilja. Kao ni oni kada rezultati testiranja ostaju bez primene, a to znači da ostaju bez značaja za praksu.

Zaključak

Cilj metrologije kao nauke je da olakša izbor prilikom selekcije mladih sportista, doprinese otkrivanju talenata i stvaranju ranog perfekcionizma. Iz tog razloga, dobijeni rezultati ovim putem treba da posluže kao baza za stvaranje adekvatnog trenažnog procesa i tehnologije, koje će sprovoditi obučeni stručnjaci s namerom da se ostvare vrhunski sportski rezultati. Njihovim dostizanjem se dokazuje da je empirijski pristup u dobijanju i obradi podataka daleko korisniji i uspešniji, jer dolazi do optimalizacije u treningu, praćenja tendencija u fizičkoj spremnosti, čime se izbegava pretreniranost i zdravstvena ugroženost sportista, a u konačnom obliku produžava se i njihova sportska karijera. Zahvaljujući principima i procesima metrologije, ona se može sprovoditi i u individualnim oblicima, gde je sportista sam sebi kontrolor u izvršavanju određenog zadatka, što ima posebnog značaja na inicirani razvoj i samostalno održavanje motivacije sportiste.

Iako teži da sve predstavi u merljivom obliku i formi, metrologija ne želi da automatizuje sportiste i procese kroz koje prolaze, već da usmeri trenažnu tehnologiju ka novim tendencijama, boljoj komunikaciji između trenera i sportiste u cilju otkrivanja nedostaka, kao i humanosti u sportu čime bi se očuvalo zdravlje u dužem periodu. Sportisti postaju savremeni gladijatori ili

nadljudi koji pokušavaju da prikažu svoju dominantnost ali, upravo zbog toga, u velikom broju slučajeva dolazi do trajnih oštećenja njihovog tela i završetka sportske karijere. Nije lako, ali je moguće, putem metrologije doći do saznanja koja će zainteresovane uputiti u novije tendencije savremene trenažne tehnologije sa ciljem da se trening svede na racionalnu vremensku meru sa što efikasnijim rešenjima. Takva vrsta treninga se zove optimalizacija koja sa podizanjem obrazovnog profila trenera polako ulazi u sportsku praksu.

Literatura

1. Bala, G. (1975). Testiranje fizičkih sposobnosti (sintetička informacija), Beograd: *Fizička kultura*, br. 8.
2. Beuker, F. i Bičter, H. (1968), Jednostavni testovi za utvrđivanje telesne radne sposobnosti, Beograd: *Sportska praksa*, br. 3-4.
3. Matković, A. (1973). *Razvoj fizičke sposobnosti sa primerima vežbi snage, okretnosti i pokretljivosti*, Beograd: NIP Partizan.
4. Melerović, H., Meler, V. (1975). *Trening, biološki i medicinski osnovi i principi treninga*, Beograd: SFKJ.
5. Nemeč, V. (2007). *Značaj međuzavisnosti morfoloških dužinskih mera kod igrača odbojke*, Magistarski rad, Beograd: Fakultet za menadžment u sportu.
6. Nemeč, P. (1988). *Utvrđivanje nivoa razlika telesnih karakteristika i motoričkih sposobnosti odbojkaša različitih nivoa takmičenja*, Magistarski rad, Beograd: Fakultet za fizičko vaspitanje.
7. Nemeč, P. (1994). *Procena perspektivnosti postignuća jugoslovenskih odbojkaša*, Doktorska disertacija, Beograd: Fakultet za fizičko vaspitanje.
8. Tomić, D. (1968). Prilog određivanju sposobnosti mladih odbojkaša testiranjem, Beograd: *Sportska praksa*, br. 7-8.
9. Tomić, D. (1978). *Relacije antropometrijskih i motoričkih karakteristika odbojkaša u odnosu na njihov takmičarski nivo*, doktorska disertacija, Beograd: Fakultet za fizičko vaspitanje.
10. Tomić, D. i Nemeč, P. (2012). *Odbojka u teoriji i praksi* (drugo prerađeno izdanje), Beograd: SIA.
11. Zaciorski, V. (1971). Zavisnost između motornih osobina i tehnike kretanja kod sportista, Beograd: *Savremeni trening*, br. 2.
12. Zaciorski, V. (1975). *Fizička svojstva sportista*, Beograd: NIP Partizan.
13. Zaciorski, V. (1975). Izdržljivost i sport, Beograd: *Sportska praksa*, br.3-4.

UTICAJ PRAVILNOG ODABIRA SPRAVA I REKVIZITA U SPRINTU, KOD STUDENATA FAKULTETA ZA SPORT I FIZIČKO VASPITANJE LEPOSAVIĆ

Rade Stefanović, Života Stefanović, Tatjana Popović Ilić

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje Leposavić

Apstrakt

Ovaj rad je eksperimentalnog karaktera i sproveden je na nastavnim sadržajima iz predmeta atletike. Studenti su odrasle osobe muškog pola starosti između 23-25 godina. Eksperimentom su obuhvaćene dve grupe EG1 – 71 ispitanik i EG2 – 67 ispitanika.

Obe grupe su koristile po 36 stimulansa, s time što je grupa EG1 više upražnjavala sprave i rekvizite za razvoj brzine, a EG2 sprave i rekvizite za brzinsku izdržljivost. Sprave i rekviziti koji se koriste za razvoj brzine prema motoričkoj strukturi podeljeni su u 4 faze. Samim tim za svaku fazu su se određivali i posebni stimulansi odnosno trenažne jedinice. Osnovno preimućstvo trenažera je ostvarivanje specijalne pripreme fizički slabijih sprintera koji poseduju prirodnu brzinu. Za samo poboljšanje brzine koja je najvećim delom vezana za kapacitet laktatne komponente kiseoničkog duga vrlo uspešno se mogu koristiti trčanja uz pomoć brzih ritmičkih zvukova.

Posle inicijalnog i finalnog merenja nešto bolje rezultate je postigla EG1 u odnosu na EG2 – procentualno 12%. Svi parametri su prikazani grafičkim putem.

Ključne reči: sprave, ispitanici, sprinteri

Uvod

Karakteristično za sve sprinterske discipline je to da zahtevaju izuzetnu fizičku spremu, dok se taktika pojavljuje u minimalnoj meri. Dobar sprinter poseduje izuzetno visok nivo brzine (brzinu reakcije, startno ubrzanje, maksimalnu brzinu i brzinsku izdržljivost), i snage (maksimalnu i brzinsku - eksplozivnu pokretljivost) zglobova nogu kao i kordinaciju izdržljivosti (Dick, 1980; Stefanović, 1989).

Da bi se navedene antropomotoričke sposobnosti razvile u što je moguće većoj meri, tako se u savremenom treningu koriste specijalne sprave i rekviziti. Koliko je sportska nauka iz oblasti

atletike daleko stigla vidi se po kvantitetu i kvalitetu nastalih nivoa, koji se pokazuju u ostvarenim sportskim rezultatima (Stefanović, 1992). Otvara se prostor minimalne mogućnosti koja u vidu sprava i rekvizita može da pomogne u treningu sprintera. Ovo se uglavnom sprovodi kod aktivnih – sprintera gde nema granica, kao ni sportskog rezultata (Stefanović, 2012). Njihova originalnost i funkcionalnost se najviše nagrađuju kroz potražnju na tržištu, što je inače prava vrednost nove sprave ili rekvizita. Kod relativno novih sprava i rekvizita treneri najčešće imaju više problema sa optimalnim doziranjem. Međutim, cilj ovoga rada je odabir pravih sprava i rekvizita u kadrovske vaspitnim organizacijama, školama i fakultetima.

Kroz ovaj rad pokušalo se doći do najbliže primerenih pomenutih činjenica, koje bi u samom startu na nastavi iz predmeta atletike dale odgovor na problem brzine i izdržljivosti u pojedinim sprinterskim disciplinama. Kao što je opšte poznato, sve sprave i rekviziti ne moraju podjednako da koriste svi sprinteri. Zapravo treba obratiti pažnju na opšte fiziološke karakteristike kod izvođenja određenih vežbi sa određenim rekvizitom ili spravom, što svakako u najvećoj meri zavisi od nivoa fizičkih sposobnosti, kao i nivoa tehnike.

Metod

Ovaj rad je eksperimentalnog karaktera i sproveden je na nastavnim sadržajima iz predmeta atletike. Studenti su odrasle osobe muškog pola starosti između 23-25 godina. Eksperimentom su obuhvaćene dve grupe: EG1 – 71 ispitanik i EG2 – 67 ispitanika. Obe grupe su koristile po 36 stimulansa s tim što je grupa EG1 više upražnjavala sprave i rekvizite za razvoj brzine, a EG2 sprave i rekvizite za brzinsku izdržljivost. Sprave i rekviziti koji se koriste za razvoj brzine prema motoričkoj strukturi podeljeni su u 4 faze. Samim tim za svaku fazu su se određivali i posebni stimulansi, odnosno trenažne jedinice. Osnovno preimućstvo trenažera je ostvarivanje specijalne pripreme fizički slabijih sprintera koji poseduju prirodnu brzinu. Za samo poboljšanje brzine koja je najvećim delom vezana za kapacitet laktatne komponente kiseoničkog duga vrlo uspešno se mogu koristiti trčanja uz pomoć brzih ritmičkih zvukova.

U prvoj grupi trenažera omogućeno je stvaranje uslova za formiranje neophodnih pokreta ili komponenti motoričke sposobnosti vežbača, odnosno atletičara. Prema tome, sve promene realnih uslova vežbanja, unošenjem u njih veće ili manje neprirodnosti zbog karakteristika trenažera ove grupe, usmereni su na neposrednu motoričku delatnost vežbača, na postizanje što boljeg rezultata. U drugoj grupi trenažera sasvim drugačiji su uslovi vežbanja i druge komponente. Zbog karakteristika trenažera, usmerenost je na modeliranje faktora koji se odnose na pokretne objekte. Najveći značaj trenažeri ove grupe imaju za sportove čiju osnovu sačinjava upravljanje sredstvima kretanja. Sportski rezultat je uslovljen sposobnošću racionalnog korišćenja pokretačkih sila. Pomoću takvih trenažera za račun veštačkih sredstava modelira se realni objekat kretanja (uz maksimalni stepen sličnosti, na primer, imitacija vizuelne atmosfere i slično).

Rezultati rada sa diskusijom

Kompleks vežbi sa različitim spravama i rekvizitima koji se uspešno mogu koristiti u bazičnim pripremama sprintera, a u ovom eksperimentu su korišćeni sledeći:

- konopac za izvlačenje,
- zatezni lastiš,
- lastiš sa fiksatorom,
- odskočna daska,
- visinski razboj,
- klupica ili gredica,
- tegovi sa različitim težinama poređani u obliku slova S,
- imitaciono postavljeni sunđeri za skok u vis,
- kao i različite vežbe oblikovanja sa malim opterećenjem na rukama i nogama,
- švedski sanduk sa prethodno ostavljenom odskočnom daskom.

Sprave i rekviziti koji se koriste za razvoj brzine navedeni u prethodnom delu rada podeljeni su prema motoričkoj strukturi sprinterskih trka. Po atletskim pravilima u svim sprinterskim diciplinama start počinje iz startnog bloka, s time što se ovde nije koristio startni blok jer je cilj bio utvrditi koje od grupa će postići bolje rezultate bez startnog bloka. Trenažeri omogućavaju u prvoj varijanti dinamičko opterećenje mišića i brzinu premeštanja nogu pri imitaciji trčanja, a u drugoj varijanti samo frekvenciju pokreta nogu koja dovodi do nivoa koji je viši od takmičarskog. Za postizanje frekvencije pokreta nogu koja je viša od takmičarske (olakšani režim trčanja) postoji elektropokretač konstantne struje mehanički povezan reduktorom sa spojka.

Zbog velikog obima rezultati su prikazani u deskriptivnoj formi. Nakon sprovedenog eksperimenta rezultati rada su ukazali da svi navedeni rekviziti utiču na:

- silu i izdržljivost prvenstveno u sili mišića podlakta,
- silu i izdržljivost u sili mišića ruku i ramenog pojasa, posebno mišića leđa,
- silu i izdržljivost u sili mišića ramenog pojasa, trupa i nogu,
- silu i izdržljivost u sili mišića i ramenog pojasa a posebno grudni mišić,
- silu i izdržljivost u sili mišića i pregibača u zglobu lakta,
- silu i izdržljivost u sili mišića opružača u zglobu kolena i kuka,
- silu i izdržljivost u sili mišića opružača i pregibača u zglobu kolena,
- silu i izdržljivost u sili mišića opružača u zglobovima kuka, kolena i skočnim zglobovima.

Navedene činjenice uglavnom utiču na razvoj izdržljivosti sprintera. Sredstva koja su korišćena za pokretljivost su uglavnom: mornarske stube, prepone sa različitim visinama, istezanja na

švedskom razboju, kao i određeni broj ponavljanja dužinskih trčanja od 30 – 60 m. Ove i ostale sprave uglavnom utiču na pokretljivost sprintera odnosno na intenzitet poboljšanja brzine. U ovom radu navedene su neke od sprava i rekvizita koja se najčesće koriste ili se mogu koristiti u nastavi na predmetu atletika na Fakultetu za sport i fizičko vaspitanje Leposavić.

Kod nas je atletska praksa pokazala da se navedene sprave i rekviziti, primenjuju u minimalnom obliku (Stefanović i Stefanović, 2002). Jedan od verovatnih razloga je i materijalne prirode koji direktno utiče na mogućnost posedovanja savremenih rekvizita, kao i činjenica da se uzima u obzir i slaba informisanost uticaja svih navedenih objekata i rekvizita za pravilno izvođenje nastave iz navedenog predmeta. Profesori pojedine trenažere uglavnom improvizuju da bi programe iz nastavnog plana sprovedli na adekvatan način. Preporuka za trenere je korišćenje onih sprava i rekvizita koji će najoptimalnije uticati na dalji razvoj i postizanje rezultata. Takođe treba voditi računa da li je sprinter dovoljno pripremljen da bi uspešno mogao da koristi određenu spravu i rekvizit. U zemljama gde je znatno više razvijena atletika, u mnogo većoj meri se koriste sprave i rekviziti nego na prostorima bivše Jugoslavije. Objašnjenje prethodne tvrdnje se ogleda u činjenici da se kod nas javljaju problemi nemogućnosti kupovine istih od strane sportskih organizacija, kao i slabija informisanost u odnosu na korisnike u svetu. Pouka: Ne slušati samo proizvođača već i korisnika.

Zaključak

Ovaj rad je eksperimentalnog karaktera i sproveden je na nastavnim sadržajima iz predmeta atletike. Studenti su odrasle osobe muškog pola starosti između 23-25 godina. Eksperimentom su obuhvaćene dve grupe: EG1 – 71 ispitanik i EG2 – 67 ispitanika. Obe grupe su koristile po 36 stimulansa s time što je grupa EG1 više upražnjavala sprave i rekvizite za razvoj brzine a EG2 sprave i rekvizite za brzinsku izdržljivost. Sprave i rekviziti koji se koriste za razvoj brzine prema motoričkoj strukturi podeljeni su u 4 faze. Samim tim za svaku fazu su se određivali i posebni stimulansi odnosno trenažne jedinice. Osnovno preimućstvo trenažera je ostvarivanje specijalne pripreme fizički slabijih sprintera koji poseduju prirodnu brzinu. Za samo poboljšanje brzine koja je najvećim delom vezana za kapacitet laktatne komponente kiseoničkog duga vrlo uspešno se mogu koristiti tčanja uz pomoć brzih ritmičkih zvukova. Glavni cilj trenažera je mogućnost postepenog ostvarivanja specijalne pripreme sportista fizički slabijih, ali koji poseduju prirodnu brzinu, odnosno mogućnost usaglašavanja stepena razvoja brzinske i snažne komponente. Rezultati sprovedenih istraživanja pokazali su da sprint ima uticaja na poboljšanje maksimalne brzine. Brža promena noge na tredmilu, verovatno je rezultat eliminacije otpora vazduha, kao i pomoć pojasa tredmila. Za rad povezan sa velikom brzinom neophodan je pojas prikačen na ripstol ili fiksirane švedske stube koje omogućavaju slobodno kretanje ruku, ravnotežu i bezbednost. Potrebno je da se koristi tredmil sa adapterom brzine, jer je moguće da se obezbedi maksimalna brzina sprintera, a zatim da se polako poveća sa ove tačke. Posle

inicijalnog i finalnog merenja nešto bolje rezultate je postigla EKG2 u odnosu na EKG1, što bi u konačnom zbiru iznosilo 12% .

Literatura

1. Dick, F. (1980). *Trening vrhunskih atletičara*, Beograd: Partizan.
2. Dopsaj, M. (1993). *Metodologija pripreme vrhunskih ekipa u sportskim igrama*, Beograd: Naučna knjiga.
3. Homenkov, L. S. (1977). *Atletika*, Beograd: NIPU Partizan.
4. Petrović, D. i sar. (1980). *Sportski trening*, Beograd: NIPRO Partizan.
5. Stefanović, Đ. (1989). *Atletika* skripta, Priština: Zavod za udženike i nastavna sredstva SAP Kosova.
6. Stefanović, Đ. (1992). *Atletika 2 - Tehnika*, Samostalno izdanje autora.
7. Stefanović, Đ. i Stefanović, R. (2002). *Teorija i metodika atletike*, Beograd: Samostalno izdanje autora.
8. Stefanović, R. (2012). *Atletika*, Leposavić: Fakultet za sport i fizičko vaspitanje.

UTICAJ RAZLIČITIH SPORTSKIH AKTIVNOSTI NA RAZVOJ MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI KOD DECE MLAĐEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Dragan Toskić

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Univerzitet u Prištini

Apstrakt

Predmet ovog istraživanja je da se utvrdi uticaj različitih sportskih aktivnosti, a to su u ovom istraživanju plivanje i džudo, na razvoj određenih motoričkih dimenzija. Populacija iz koje je uzet uzorak za ovo istraživanje, može se definisati kao populacija dece mlađeg školskog uzrasta, starosti deset godina. Na osnovu izabranog statističko-matematičkog modela i cilja istraživanja, odlučeno je da u uzorak bude uključeno 60 ispitanika u dva subuzorka po 30 ispitanika. Za procenu motoričkih sposobnosti upotrebjeno je 12 motoričkih testova, koji su odabrani tako da se analiza strukture vrši na nivou faktora drugog reda, definisanih kao: struktuiranje kretanja, regulacija tonusa i sinergijska regulacija, regulacija intenziteta ekscitacije i regulacija trajanja ekscitacije. Za utvrđivanje razlika motoričkih sposobnosti kod dece tretirane plivanjem i džudoom primenjena je diskriminativna analiza. Rezultati su pokazali da polaznici džudo škole nakon sprovedenog trenažnog procesa postižu bolje rezultate u koordinacionim testovima, eksplozivnoj i repetitivnoj snazi, dok polaznici škole plivanja postižu bolje rezultate u testovima fleksibilnosti. Na osnovu dobijenih multivarijantnih statistički značajnih parametara razlika u aritmetičkim sredinama svih primenjenih manifestnih varijabli, može se zaključiti da se radi o različitim uticajima sportskih, odnosno trenažnih aktivnosti na razvoj motoričkih sposobnosti.

Ključne reči: mlađi školski uzrast, plivanje, džudo, motoričke sposobnosti

Uvod

Fizička aktivnost nedvosmisleno ima veliki uticaj na rast i razvoj organizma svih ljudi, a naročito dece. Mnogobrojna istraživanja o uticaju fizičkih aktivnosti na razvoj motoričkih sposobnosti, kao i drugih antropoloških karakteristika i sposobnosti, nedvosmisleno su pokazala da se pravilnom organizacijom rada i adekvatnim doziranjem intenziteta i obima opterećenja, može uticati na razvoj gotovo svih segmenata antropološkog statusa (Kurelić i sar., 1975, Toskić i Stanković, 2012, Toskić, Lilić, i Toskić, 2013b).

Roditelji često u želji da svom detetu obezbede uslove za najpovoljniji rast i razvoj upisuju decu u različite sportske škole, pri tom nemajući predstavu o tome koji sport, i u kojoj meri, utiče na razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti. U ovom radu ćemo pokušati da odgovorimo na pitanje koje motoričke sposobnosti najviše razvijaju plivanje i džudo kod dece mlađeg školskog uzrasta, odnosno po nivou kojih motoričkih sposobnosti se razlikuju plivači i džudisti mlađeg školskog uzrasta.

Razlog odabira baš ovih sportova, pored dugogodišnje uključenosti autora u ovim sportovima, jeste to što se radi o dva potpuno različita sporta, odnosno različitim vrstama fizičke aktivnosti. Plivanje je glavni predstavnik sportova koji se izvode u, za čoveka specifičnoj sredini, vodi, dok je džudo jedan od sportova koji se izvode na tlu i koji pozitivno utiče na gotovo sve motoričke sposobnosti. Kretanje u vodi iziskuje različite motoričke sposobnosti od kretanja na tlu, samim tim kretanje u vodi razvija različite sposobnosti nego kretanje na tlu.

Sistematsko upražnjavanje plivanja i džudoa, kao i kod većine sportova, dovodi do niza promena u antropološkom statusu pojedinca. Najveće promene nakon tretmana se manifestuju u motoričkoj sferi. Istraživanja su pokazala da sistematsko upražnjavanje džudoa dovodi do značajnog povećanja nivoa motoričkih sposobnosti kod dece mlađeg školskog uzrasta (Blach i Sikorski, 2010, Demiral, 2011, Toskić, Lilić, i Toskić, 2013a). Sa druge strane, pozitivan uticaj plivanja na razvoj čitavog antropološkog statusa je poznat (Costill et al. 1991). Međutim, nije još uvek dovoljno poznato koje motoričke sposobnosti dominantno razvijaju ove dve vrste različitih fizičkih aktivnosti, i u kojoj meri.

Ovakva i slična istraživanja mogu dovesti do značajnih saznanja kada je u pitanju uticaj različitih sportova na razvoj motoričkih sposobnosti dece. Samim tim, može se pokušati sa davanjem odgovora na pitanje koje dobijaju svi profesori fizičkog vaspitanja i sportski radnici od strane roditelja, „Koji sport je najbolji za moje dete?“

Metode

Uzorak ispitanika

Na osnovu izabranog statističko-matematičkog modela i cilja istraživanja odlučeno je da uzorak sačinjavaju 60 učenika starih 8 ± 0.6 godina razvrstanih u dva subuzorka, 30 ispitanika eksperimentalne grupe učenika koji su alternativno vežbali džudo i 30 ispitanika kontrolne grupe učenika koji su vežbali plivanje. Svi ispitanici su upražnjavali sportove najmanje 6 meseci. Takođe su svi ispitanici upoznati sa ciljem istraživanja i dobrovoljno su pristali na učešće u istraživanju.

Uzorak varijabli

Za procenu motoričkih sposobnosti primenjene su sledeće varijable: *struktuiranje kretanja*: 1. S3L – slalom sa tri lopte, 2. TAR – taping rukom, 3. TAN – taping nogom: *regulacija tonusa i sinergijska regulacija*: 4. SJN – stajanje na jednoj nozi: 5. DPR – duboki pretklon na klupi, 6. PIK – pikado: *regulacija intenziteta ekscitacije*: 7. SDM – skok u dalj iz mesta, 8. 20V – trčanje 20m iz visokog starta, 9. BML – bacanje medicine iz ležanja: *regulacija trajanja ekscitacije*: 10. VIZ – vis u zgibu, 11. SKL – sklekovi, 12. PRT – podizanje trupa.

Statistička analiza

Za utvrđivanje razlika u izabranim varijablama između grupa primenjena je diskriminativna analiza kako bi se utvrdilo koje varijable najviše doprinose mogućoj razlici između ispitivanih grupa. Sva statistička procesura obavljena je u programu SPSS 19.

Rezultati

Uvidom u dobijene rezultate kanoničke diskriminativne rezultate grupa ispitanika u motoričkom prostoru dobijene su dve statistički značajne diskriminativne funkcije (tabela 1 i 2) i njima korespondentni centriodi (tabela 3). Na osnovu rezultata u tabeli 1 možemo uvideti da postoje statistički značajne razlike između ispitivanih grupa na nivou značajnosti $p < 0.01$.

Tabela 1: Kanonička korelacija i ishod njene značajnosti

F	Kan.R.	λ	χ^2	df	Sig.
1	0.56	0.52	87.33	36	0.000

Legenda: Kan. R. – koeficijent kanoničke korelacije;

λ – diskriminativna jačina; χ^2 značajnost diskriminativne jednačine;

df – stepeni slobode; Sig. – značajnost diskriminativne varijable.

Tabela 2: Struktura kanoničkog faktora

Varijable	D1
S3L	0.25
TAR	0.53
TAN	-0.09
SJN	0.18
DPR	-0.56
PIK	0.38
SDM	0.23
20V	-0.16
BML	0.15
VIZ	-0.1
SKL	0.71
PTR	0.12

Legenda: S3L – slalom sa tri lopte, TAR - taping rukom, TAN – taping nogom; SJN - stajanje na jednoj nozi, DPR - duboki pretklon na klupi, PIK - pikado; SDM - skok u dalj s mesta, 20V - trčanje 20m. iz visokog starta, BML - bacanje medicine iz ležanja; VIZ - vis u zgibu, SKL – sklekovi, PTR - podizanje trupa; D1 – diskriminativna funkcija

Tabela 3: Centroidi grupa

Grupe	D1
G - 1	0.78
G - 2	-0.49

Legenda: G – 1, 2 – centroidi grupa; D1 – diskriminativna varijabla

Rezultati su pokazali da polaznici džudo škole nakon sprovedenog trenažnog procesa postižu bolje rezultate u koordinacionim testovima, eksplozivnoj i repetitivnoj snazi, dok polaznici škole plivanja postižu bolje rezultate u testovima fleksibilnosti.

Diskusija i zaključak

U ovom radu smo na uzorku od 60 ispitanika pokušali da utvrdimo da li postoji razlika u motoričkim sposobnostima kod dece mlađeg školskog uzrasta koji upražnjavaju različite fizičke aktivnosti, plivanje i džudo.

Prema podacima na tabelama možemo utvrditi da se grupe razlikuju u nivou motoričkih sposobnosti. Polaznici džudo škole su postigli bolje rezultate kada je u pitanju koordinacija, repetitivna i eksplozivna snaga, dok plivači imaju veću fleksibilnost. Ovi rezultati su očekivani s obzirom da se radi o dve vrste potpuno različitih fizičkih aktivnosti koje iziskuju različite, i čije upražnjavanje razvija različite fizičke sposobnosti.

Plivanje i džudo su sa biomehaničkog aspekta potpuno različite fizičke aktivnosti. Dok je plivanje ciklični sport koji se izvodi u specifičnoj sredini vodi, i najčešće horizontalnoj ravni, džudo se izvodi na tlu, acikličnim kretanjem u skoro svim ravnima i oko svih osa. Samim tim i sposobnosti koje razvijaju ove dve vrste aktivnosti su različite.

Mnoga istraživanja su pokazala da vrhunski džudisti imaju izražen nivo snage u gotovo svim segmentima tela (Callister et al. 1991), kao i da što je veći nivo snage, to su i rezultati bolji (Emerson et al. 2007), što ukazuje na to da snaga igra veliku ulogu u džudou. Obzirom da je aktivnost u džudou usmerena na konstantnu borbu sa protivnikom, koji istim intenzitetom nastoji da se odbrani ili napadne, brzinska snaga i sila igraju ključnu ulogu, dok kod plivanja, kao i kod svake ciklične aktivnosti, energetske mehanizmi imaju primarnu ulogu u uspehu.

Istraživanja su pokazala da vrhunski džudisti ispoljavaju veću snagu trupa od vrhunskih biciklista (Kort i Hendriks, 1992). Kada su u pitanju deca, dokazano je da džudo trening razvija brzinu, stisak šake, snagu nogu, leđa, trupa i ramena (Demiral, 2011, Fukuda et al. 2011, Toskić et al. 2013b), kao i da polaznici džudo škole pokazuju bolje rezultate u brzinskoj, eksplozivnoj i repetitivnoj snazi od nesportista (Jagiello et al. 2004, Drid et al. 2009, Ilić i sar., 2012, Toskić et al. 2013a). Kod plivačkih deonica gde su zastupljeni anaerobni mehanizmi (50, 100, 200 m), snaga igra veliku ulogu, ali obzirom da se radi o deci mlađeg školskog uzrasta kod kojih se ova vrsta treninga ne primenjuje, i gde se ovi mehanizmi ne razvijaju, jasno je zašto su polaznici džudo škole pokazali veći nivo snage od polaznika plivačke škole.

Kada je u pitanju koordinacija, polaznici džudo škole su postigli bolje rezultate od polaznika plivačke škole. I ovaj rezultat je očekivan obzirom da se, kako je već naglašeno, plivanje izvodi najčešće samo u horizontalnoj ravni oko uzdužne ose, dok se aktivnosti u džudou izvode u svim ravnima i oko svih osa. Još jedan od razloga boljih koordinacionih sposobnosti džudista leži u tome što plivanje, iako pogodno za razvijanje svih sistema organa, ne obiluje vežbama koje su koordinaciona zahtevne, dok kod džudoa postoji sijaset vežbi koje su zahtevne u pogledu

koordinacije i okretnosti uopšteno, i koje se mogu međusobno kombinovati. Mnoga istraživanja su pokazala da džudo veoma pozitivno utiče na razvoj koordinacije (Perrin et al. 2002, Krstulović et al. 2010, Demiral, 2011, Sterkowicz et al. 2012).

Kao što je i očekivano, plivači su postigli bolje rezultate u testovima fleksibilnosti od džudista. Fleksibilnost, gipkost, kao deo motoričkog prostora kod plivača je veoma bitna, i primetno razvijenija nego kod drugih sportista. Već sam boravak u vodi dovodi do gubitka sile zemljine teže, smanjuje se tonus mišića, boravak u toploj vodi, aktivni ciklični rad, dugogodišnje bavljenje plivanjem, sve su to činioci koji povećavaju fleksibilnost zglobova koji učestvuju u plivanju. Takođe, plivački trening na suvom je najčešće usmeren na razvoj pokretljivosti, jer pokretljivost pozitivno doprinosi efikasnosti plivanja, a samim tim pozitivno doprinosi i rezultatima u plivanju. Istraživanja pokazuju da je gipkost veoma bitna za uspeh u određenim plivačkim tehnikama (Jagomagi i Jurimae, 2005, Willems et al. 2014). Naročito je bitna gipkost ramenog kolenog i skočnog zgloba. Velika fleksibilnost u ovim zglobovima dovodi do povećanja efikasnosti, a samim tim i do povećanja brzine plivanja (Sprague, 1976). Istraživanja su pokazala da, kada se uporede sa nekim drugim sportistima, mladi plivači imaju daleko veću fleksibilnost (Leone et al. 2002).

Gipkost i snaga stoje nasuprot jedna drugoj: vežbe za povećanje snage mogu izazvati smanjenu pokretljivost u zglobovima (Zaciorski, 1975). Jasno je, obzirom da je pokazano da ispoljavaju veću snagu, mladi džudisti imaju manju fleksibilnost od plivača. Naravno, ovaj negativni uticaj može se savladati racionalnim kombinovanjem vežbi za gipkost i snagu.

Ovo istraživanje je bilo usmereno na utvrđivanje motoričkih sposobnosti ispitanika koji su vežbali džudo i koji su vežbali plivanje i njihovih razlika. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da je eksperimentalni program bio takav, da polaznici džudo škole nakon sprovedenog trenažnog procesa postižu bolje rezultate u koordinacionim testovima, eksplozivnoj i repetitivnoj snazi, dok polaznici škole plivanja postižu bolje rezultate u testovima fleksibilnosti.

Literatura

1. Blach, W., & Sikorski, W. (2010). Judo for health. *Journal of Combat Sports and Martial Arts, 1* (2), 123-124.
2. Callister, R., Callister, R.J., Staron, R.S., Fleck, S.J., Tesch, P., & Dudley, G.A. (1991). Physiological characteristic of elite judo athletes. *International Journal of Sports Medicine, 12* (2), 196-203.
3. Costill, D.L., Thomas, R., Robergs, R. A., Pascoe, D., Lambert, C., Barr, S., & Fink, W. J. (1991). Adaptations to swimming training: influence of training volume. *Medicine and Science in Sport and Exercise, 23* (3), 371-377.
4. Demiral, S. (2011). The study of the effects of educational judo practices on motor abilities of 7-12 years ages judo performing children. *Asian Social Science, 7* (9), 212-219.
5. Drid, P., Ostojić, S., Maksimović, N., Pejčić, N., Matic, R., & Obadov, S. (2009). The effects of judo training on anthropometric characteristic and motor abilities of primary school boys. *Homo Sporticus, 11* (1), 28-32.
6. Emerson, F., Alexandre, V.N., Josue, M.M., & Fabricio, B.V. (2007). Physical fitness and anthropometrical profile of the Brazilian male judo team. *Journal of Physiological Anthropology, 26* (2), 59-67.
7. Fukuda, D., Stout, J., Burris, P., & Fukuda, R. (2011). Judo for children and adolescents: Benefits of combat sports. *Strength & Conditioning Journal, 33* (6), 60-63.
8. Jagomagi, G., & Jurimae, T. (2005). The influence of anthropometrical and flexibility parameters on the results of breaststroke swimming. *Anthropologischer Anzeiger, 63* (2), 213-219.
9. Kort, H.D., & Hendriks, A. (1992). A comparison of selected isokinetic trunk strength parameters of elite male judo competitors and cyclist. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy, 16* (2), 92-96.
10. Krstulović, S., Maleš, B., Žuvela, F., Erceg, M., & Miletić, Đ. (2010). Judo, soccer, and track-and-field differential effects on some anthropological characteristic in seven-year-old boys. *Kinesiology, 42* (1), 56-64.
11. Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Šturm, J., Radojević, Đ., & Viskiće-Štalec, N. (1975). *Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine*. Beograd: Fakultet za fizičku kulturu.
12. Leone, M., Lariviere, G., & Comtois, A.S. (2002). Discriminant analysis of anthropometric and biomotor variables among elite adolescent female athletes in four sports. *Journal of Sport Science, 20* (6), 443-449.
13. Perrin, P., Deviterne, D., Hugel, F., & Perrot, C. (2002). Judo, better than dance, develops sensimotor adaptabilities involved in balance control. *Gait & Posture, 15* (2), 187-194.

14. Sprague, A.H. (1976). Relationship of certain physical measurements to swimming speed. *Research Quarterly. American Alliance of Health, Physical Education and Recreation*, 47 (4), 810-814.
15. Sterkowicz, S., Lech, G., Jaworski, J., & Ambrozy, T. (2012). Coordination motor abilities of judo contest at different age. *Journal of Combat Sports and Martial Arts*, 3 (1), 5-10.
16. Toskić, D., Stanković, V. (2012). Uticaj jednogodišnjeg džudo treninga na razvoj nekih morfoloških karakteristika kod dece školskog uzrasta. *Praxis Medica*, 40 (1-2), 61-64.
17. Toskić, D., Lilić, Lj., & Toskić, L. (2013a). A comparative analysis of the morphological structures and differences among elementary school students caused by the effects of various physical exercise programs. *Research in Kinesiology*, 4 (1), 55-59.
18. Toskić, D., Lilić, Lj., & Toskić, L. (2013b). The influence of a year-long judo training program on the development of the motor skills of children. *Activities in Physical Education and Sport*, 4 (1), 55-58.
19. Willems, T.M., Cornelis, J.A., De Deurwaerder, L.E., Roelandt, F., & De Mits, S. (2014). The effects of ankle muscle strength and flexibility on dolphin kick performance in competitive swimmers. *Human Movement Science*, 36, 167-176.
20. Zaciorski, V.M. (1975). *Fizička svojstva sportiste*. Beograd: Partizan.
21. Ilić, V., Mudrić, M., Kasum, G., Ćirković, M., & Gavrilović, D. (2012). Morfološke i motoričke karakteristike džudista mlađeg školskog uzrasta. *Fizička kultura*, 66 (2), 110-118.

UTICAJ MOTORIČKE SPREMNOSTI NA REZULTATE TESTA IZ TRČANJA NA 100 METARA KOD SREDNJOŠKOLACA

Željko Zombra¹, Adnan Bukvić¹, Damir Ahmić², Dževad Džibrić³

¹Student doktorskog studija na Fakultetu za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet u Tuzli

²Edukacijski fakultet, Travnik, Univerzitet u Travniku

³Fakultet za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet u Tuzli

Apstrakt

Ovo istraživanje koje je transverzalnog karaktera imalo je za cilj da utvrdi uticaj motoričke spremnosti na rezultate trčanja na 100 metara kod srednjoškolaca. Populacija iz koje je uzorak od 63 ispitanika bio izvučen, definisana je kao populacija učenika četvrtog razreda Gimnazije „Meša Selimović“ iz Tuzle, muškog pola, starih 18 godina \pm 6 meseci. Uzorak varijabli u prediktorskom prostoru formiran je od dvanaest motoričkih varijabli. Kriterijumska varijabla koja je korišćena u ovom istraživanju je trčanje na 100 metara. Regresionom analizom je utvrđeno da multipla korelacija prediktorskog sistema (bazično motoričke sposobnosti) sa kriterijumom (trčanje na 100 metara) iznosi ($R = .70$) sa objašnjenim ukupnim varijabilitetom (R Square $.50$) na statistički značajnom nivou (Sig. $.033$). To pokazuje da je čitav sistem prediktorskih varijabli značajan za predikciju rezultata u testu trčanje na 100 metara. Analizom uticaja pojedinačnih varijabli u prostoru bazične motorike može se zaključiti da varijable osmica sa sagibanjem, skok u vis sunožno (iz mesta) i polučučnjevi s teretom imaju statistički značajan uticaj na kriterijumsku varijablu trčanja na 100 metara.

Ključne reči: učenici, atletika, regresiona analiza

Uvod

Postoji čitav niz definicija motoričkih sposobnosti pa su tako Findak (1999) i Prskalo (2004) na sličan način definisali motoričke sposobnosti kao latentne motoričke strukture koje su odgovorne za beskonačan broj manifestnih reakcija i mogu se izmeriti i opisati. Milanović (2009), motoričke sposobnosti definiše kao sposobnost koja omogućava realizaciju svih vrsta gibanja. Istraživanje uticaja između različitih segmenata antropološkog statusa učenika je neprekidan proces koji mora da traje, jer je poznato da fizičko vaspitanje označava trajan, planski i sistematski proces delovanja telesnim vežbanjem na učenika, posebno u njegovim mlađim

uzrastima (Bajrić O, Bajrić S, Jovanović, 2011). Problem povezanosti između određenih antropoloških obeležja kao i njihov uticaj na realizaciju motoričkih dostignuća tretirao je različit broj istraživanja (Katić, Maleš & Miletić, 2002; Metikoš i sar., 1982; Momirović i sar., 1984; Otte, 1999). Dosadašnji rezultati pokazuju kako kod tehničkih disciplina postoji direktan uticaj motoričkih znanja na rezultat, odnosno na motoričko dostignuće (Maleš, Hofman i Antekolović, 2004). Motoričke sposobnosti su kompleksne i veoma složene, genetski uslovljene, sa visokim koeficijentima urođenosti (brzina, koordinacija, ravnoteža, preciznost), te se moraju dobro poznavati da bi se moglo raditi na njihovom povećanju (Nićin, 2000).

Trčanje je oblik najbržeg prirodnog kretanja čoveka pa je zbog svog sveobuhvatnog značaja i istraživano na razne načine. To biotičko gibanje analizirano je kompleksnim i grupnim biomehaničkim i fiziološkim procedurama kojima su utvrđene precizne zakonitosti optimalnih gibanja i energetske zahtevnosti pojedinih trkačkih disciplina. Naravno da su mnogobrojnija tzv. klasična kineziološka istraživanja koja su za svoj cilj imala analizu uticaja pojedinih dimenzija antropološkog statusa na realizaciju trčanja (Markota, Čuljak i Čorluka, 2009). Pokazalo se da su sposobnosti trčanja u povezanosti s faktorima snage (Maleš i sar. 2001, 2002) i to eksplozivna snaga sa sprintom, tj. anaerobnim kapacitetom, a repetitivna snage s istrajnim trčanjem tj. aerobnom izdržljivošću. Poznato je da brzina trčanja, uz neophodan nivo drugih antropoloških obeležja, prvenstveno zavisi od dužine i frekvencije koraka (Maleš i sar. 2003), pa se može ustanoviti da se povećanjem znanja u tehnici trčanja povećava i sposobnost trčanja, jer postoji važna uzročno-posledična veza između znanja i sposobnosti.

Problem, predmet i cilj istraživanja

Osnovni problem ovog istraživanja jeste utvrđivanje vrednosti motoričke spremnosti i njihov uticaj na rezultat trčanja na 100 metara.

Predmet ovog istraživanja su učenici četvrtog razreda JU Gimnazija „Meša Selimović“ iz Tuzle, muškog pola, starih 18 godina \pm 6 meseci, kod kojih treba da se utvrdi uticaj motoričkih sposobnosti (prediktorski skup varijabli) na rezultat trčanja na 100 metara (kriterijumski skup varijabli).

Polazeći od problema i predmeta istraživanja **osnovni cilj** ovog istraživanja je da se utvrdi uticaj motoričke spremnosti na rezultate trčanja na 100 metara kod srednjoškolaca.

Metode rada

Uzorak ispitanika

Populacija iz koje je uzorak od 63 ispitanika bio izvučen definisana je kao populacija učenika četvrtog razreda JU Gimnazija „Meša Selimović“ iz Tuzle, muškog pola, starih 18 godina \pm 6 meseci.

Uzorak varijabli

Kod izbora varijabli za procenu motoričkih sposobnosti vodilo se računa da testovi ispunjavaju potrebne metrijske karakteristike, i da na najbolji način definišu strukturu istraživnog motoričkog prostora.

Uzorak varijabli u prediktorskom prostoru formiran je od dvanaest (12) varijabli za procenu motoričkog prostora: koordinacije, fleksibilnosti, eksplozivne i repetitivne snage.

Predstavljeni su sledećim testovima: **MKOONT** – okretnost na tlu; **MKOOSS** – osmica sa sagibanjem; **MKOKUS** – koraci u stranu; **MFLBOS** – bočna špaga; **MFLPRT** – duboki pretklon s trakom; **MFLPRK** – pretklon na klupi; **MESSVM** – skok u vis sunožno (iz mesta); **MESSDM** – skok u dalj s mesta; **MES20V** – trčanje 20 m (sprint); **MRSPTL** – podizanje trupa iz ležanja; **MRSZTL** – zakloni trupa u ležanju i **MRSPCT** – polučučnjevi s teretom.

Kriterijska varijabla koja je korišćena u ovom istraživanju je **TRC100M** – trčanje na 100 metara

Metode obrade podataka

Za dobijanje potrebnih informacija za statističko ocenjivanje parametara i maksimalnu eksploataciju dobijenih rezultata primenjene su adekvatne statističko-matematičke procedure.

Za sve primenjene varijable izračunati su sledeći deskriptivni statistički parametri: aritmetička sredina (Mean), standardna devijacija (Std. Dev.), minimalni rezultat (Min), maksimalni rezultat (Max).

Testiranje normaliteta raspodele frekvencija primenjenih varijabli izvršeno je pomoću sledećih mera: koeficijenta asimetrije (Skewness) i koeficijenta izduženosti ili spljoštenosti (Kurtosis).

Utvrđivanje statističke značajnosti i veličine uticaja prediktorskog sistema varijabli (motoričkih sposobnosti) na kriterijumsku varijablu (trčanje na 100 m), primenjena je regresiona analiza.

Rezultati i diskusija

Osnovni centralni i disperzioni parametri primenjenih varijabli

Analizom centralnih i disperzionih parametara u Tabeli 1, na osnovu vrednosti raspona rezultata i standardnih devijacija možemo reći da se rezultati u primenjenim varijablama kreću u granicama normale.

Pregledom diskriminativnih vrednosti (kolona Skewness) uočavamo veliko odstupanje vrednosti od normalnih i to sa pozitivnim predznakom, kod varijable za procenu eksplozivne snage,

MES20V – trčanje 20 m (sprint). Ove vrednosti sa pozitivnim predznakom govore nam da je distribucija rezultata epikurtična što ukazuje na lociranost rezultata primenjenih varijabli u zonama manjih vrednosti od aritmetičke sredine.

Uvidom u koeficijente izduženosti (Kurtosis), takođe uočavamo veliko odstupanje vrednosti od normalnih kod iste varijable. Koeficijenti su takođe sa pozitivnim predznakom što ukazuje na leptokurtičnost distribucija rezultata u primenjenim varijablama, što nam govori da su rezultati ostvareni u ovim varijablama zbijeni oko aritmetičke sredine.

Tabela 1. Osnovni centralni i disperzioni parametri primenjenih varijabli

	Valid N	Min	Max	Mean	Std.Dev.	Skewness	Kurtosis
MKOONT	63	10,4	29	17,04	3,46	1,07	1,9
MKOOSS	63	13	24	18,01	1,84	0,83	1,94
MKOKUS	63	7,9	11,4	9,55	0,81	0,07	-0,6
MFLBOS	63	150	217	175,2	14,01	0,36	0,13
MFLPRT	63	17	40	29,87	5,61	-0,33	-0,64
MFLPRK	63	4	40	26,99	7,18	-0,54	0,76
MFLISK	63	37	100	82,3	13,76	-1,13	1,3
MESSVM	63	41	78	52,42	7	1,3	2,97
MESSDM	63	180	275	233,7	18,4	-0,15	0,07
MES20V	63	3	5,5	3,66	0,35	2,28	10,51
MRSPTL	63	4	30	15,38	5,63	0,41	-0,31
MRSZTL	63	7	50	27,65	11,03	0,2	-0,69
MRSPTCT	63	3	50	18,12	11,05	1,25	1,43
TRC60M	63	7,6	9,1	8,4	0,38	-0,26	-0,29

Regresiona analiza kriterijske varijable TRC100M – trčanje na 100 metara u manifestnom prostoru bazične motorike

U ovom istraživanju regresionom analizom utvrđena je količina generalne statističke značajnosti uticaja prediktorskog sistema varijabli, kao nezavisnih varijabli, na kriterijumsku varijablu, kao zavisne varijable. Takođe je utvrđena relativna veličina uticaja pojedinih prediktorskih varijabli na kriterijumsku varijablu.

Na osnovu veličine multiple regresije (**R**) objašnjava se zajednički varijabilitet (**R Square**) samo onda ako je statistički značajan. Kritična vrednost izračunava se **F** – distribucijom. Budući da se **F** – distribucija izračunava kao distribucija količnika dve varijanse, određena su dva stepena

slobode. Prvi stepen slobode jednak je broju prediktorskih varijabli ($df_1=n$), a drugi se određuje kada se od broja entiteta oduzme broj prediktorskih varijabli umanjenih za jedan ($df_2 = N - n - 1$). Ako je multipla korelacija statistički značajna pristupa se analizi pojedinačnih varijabli u predikciji rezultata.

Iz rezultata u Tabelama 2 i 3 vidimo da multipla korelacija prediktorskog sistema (bazično motoričke sposobnosti) sa kriterijem (TRC100M – trčanje na 100 metara) iznosi ($R .70$) sa objašnjenim ukupnim varijabilitetom (R Square $.50$), na statistički značajnom nivou ($Sig. .033$). Ovo nam govori o tome da je čitav sistem prediktorskih varijabli značajan za predikciju rezultata u testu TRC100M – trčanje na 100 metara.

Tabela 2.
Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,702(a)	,502	,233	,5803

a Predictors: (Constant) MKOKUS, MRSPCT, MESSVM, MFLPRT, MRSZTL, MES20V, MFLBOS, MRSPTL, MKOONT, MFLPRK, MESSDM, MKOOSS

Tabela 3.
ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	15,014	22	0,624	1,855	,033(a)
	Residual	14,910	41	0,335		
	Total	29,848	63			

a Predictors: (Constant) MKOKUS, MRSPCT, MESSVM, MFLPRT, MRSZTL, MES20V, MFLBOS, MRSPTL, MKOONT, MFLPRK, MESSDM, MKOOSS

b Dependent Variable: TRC100M

Analizom uticaja pojedinačnih varijabli (Tabela 4) u prostoru bazične motorike može se zaključiti da sledeće varijable imaju statistički značajan uticaj na kriterijumsku varijablu TRC100M - trčanje na 100 metara: MKOOSS – osmica sa sagibanjem, MESSVM – skok u vis sunožno iz mesta i MRSPCT – polučučnjevi s teretom.

Ovakvi rezultati nam govore da je za uspešnije rezultate u kratkim sprintevima veoma bitan faktor je eksplozivna snaga i koordinacija bez koje je nemoguće izvoditi bilo kakve kretne strukture i repetitivna snaga koja je veoma bitna prilikom ponavljajućih pokreta.

Tabela 4.
Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	7,722	1,576		4,900	,000
	MKOONT	,006	,033	,029	,172	,864
	MKOOSS	,140	,068	,390	2,052	,046
	MKOKUS	-,106	,123	-,130	-,860	,395
	MFLBOS	,009	,007	,199	1,282	,207
	MFLPRT	-,024	,020	-,202	-1,221	,228
	MFLPRK	-,007	,015	-,078	-,466	,643
	MESSVM	-,029	,014	-,310	-2,095	,042
	MESSDM	-,005	,006	-,127	-,736	,466
	MES20V	,421	,279	,225	1,513	,137
	MRSPTL	-,005	,019	-,041	-,254	,801
	MRSZTL	-,006	,008	-,094	-,690	,494
	MRSPTL	-,020	,009	-,333	-2,233	,031

a Dependent Variable: TRC100M

Zaključak

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 63 ispitanika, učenika IV razreda JU Gimnazija „Meša Selimović“ iz Tuzle, muškog pola, starih 18 godina \pm 6 meseci. U istraživanju je primenjen skup od 12 bazično-motoričkih i 1 kriterijumske varijable. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje uticaja motoričke spremnosti na rezultate trčanja na 100 metara kod srednjoškolaca.

Sve sprinterske discipline pripadaju grupi atletskih disciplina monostrukturnih cikličnih kretanja i sadrže četiri tipične faze kretanja: startnog položaja, startnog ubrzanja, maksimalne brzine i finiša. Brzina trčanja kratkih staza gotovo je potpuno dispozicionog tipa i od velike važnosti je za postizanje dobrih rezultata u individualnim i kolektivnim sportovima. Većina autora u svojim istraživačkim radovima za motoričku brzinu tvrde da je koeficijent urođenosti .95, što znači da se varijabilitet ove sposobnosti eventualno može poboljšati samo za oko 5% (Wilmore i Costill, 1994; Čoh, 2003). Rezultati ovog istraživanja dovode do zaključka da se predikcija uspeha u nekim disciplinama kao što je trčanje na kratkim deonicama može provesti, na osnovu motoričkih varijabli (eksplozivna snaga, fleksibilnost, kao i koordinacija bez koje je nemoguće izvoditi bilo kakve kretne strukture te repetitivna snaga koja je veoma bitna prilikom ponavljajućih pokreta).

Kao u većini dosadašnjih istraživanja i u ovom istraživanju potvrđene su činjenice da se brzina kod tehnike trčanja sastoji iz raznovrsnih kretnji, spojeva koji su izvedeni pojedinim delovima tela ili celim telom. Ta raznovrsnost vežbi, zatim različita struktura pojedinih kretanja, zahtevaju od trkača određenu skladnu morfološku konstrukciju i motoričku spremnost.

Literatura

1. Bajrić, O., Bajrić, S., Jovanović, M. (2011). Kanonička povezanost morfoloških karakteristika i bazičnih motoričkih sposobnosti kod učenika srednje škole. *Sportske nauke i zdravlje* 1(2), 129-134.
2. Čoh, M. (2003). Biomechanical analysis of Colin Jackson's hurdle clearance technique. *Biomechanics*, 18(1), 37-45.
3. Findak, V. (1999). *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Katić, R., Maleš, B., & Miletić, Đ. (2002). Effect of 6-Month Athletic Training on Motor Abilities in Seven-Year-Old Schoolgirls. *Collegium Antropologicum* 2(2), 533-538.
5. Maleš, B., Sekulić, D., Rausavljević, N. (2003). Kronološka dob mladih atletičara ne definira rezultat u trčanju na 20 metara. U V. Findak (ur.) *Zbornik radova 12. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske "Metode rada u područjima edukacije, sporta i sportske rekreacije" Rovinj 2003*, (70-72). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
6. Maleš, B., Hofman, E., Žuvela, F. (2002). Funkcionalna integracija motoričkih sposobnosti vojnika. U V. Findak (ur.) *Zbornik radova 11. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske "Programiranje rada u području edukacije, sporta, sportske rekreacije i kineziterapije" Rovinj 2002*, (150-152). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
7. Maleš, B., Hofman, E., Antekolović, Lj. (2004). Kanoničke relacije između znanja i sposobnosti kojima se vrednuje nastava atletike. U V. Findak (ur.) *Zbornik radova 13. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske "Vrednovanje u području edukacije, sporta i sportske rekreacije" Rovinj 2004*, (16-20). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
8. Maleš, B., Katić, R., Hofman, E. (2001). Utjecaj vojnog tretmana na povezanost manifestacija snage i trčanja različitih dionica. U V. Findak (ur.) *Zbornik radova 10. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, Rovinj 2001*, (59-61). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
9. Markota, M., Čuljak, Z., Čorluka, M. (2009). Utjecaj specifičnih atletskih motoričkih znanja na rezultate trčanja jedne srednjoprugaške discipline kod studenata kineziologije. U B. Neljak (ur.) *Zbornik radova 18. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske "Metodičko organizacijski oblici rada u područjima edukacije, sporta, sportske rekreacije i kineziterapije" Poreč 2009*, (183-187). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
10. Metikoš, D., Prot, F., Horvat, V., Kuleš, B., Hofman, E. (1982). Bazične motoričke sposobnosti ispitanika natprosječnog motoričkog statusa. *Kineziologija*, 14 (5), 21-62.
11. Milanović, D. (2009). *Teorija i metodika treninga*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

12. Momirović, K., Hošek, A., Metikoš, D., Hofman, E. (1984). Taksonomska analiza motoričkih sposobnosti. *Kineziologija* 16, 115-132.
13. Nićin, Đ. (2000). *Antropomotorika*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
14. Otte, B. (1999). Fitt's and Posner's three-stage model of motor skill acquisition as applied to high jump coaching. *Track coach*, 147, 4703-4704.
15. Prskalo, I. (2004). *Osnove kineziologije*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
16. Wilmore, J.H., & Costil, D.L. (1994). *Physiology of sport and exercise*. Champaign, IL, Human Kinetics.

KOMPLEMENTARNE TEME / OLIMPIZAM

IGRE MALIH DRŽAVA EVROPE

Dejan Đurović

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Predmet ovog rada se odnosi na Igre malih država Evrope. Ove Igre su multisportsko takmičenje koje se organizuje svake dve godine. One se organizuju u okviru Evropskog olimpijskog pokreta i u njima učestvuju sportisti evropskih država koje imaju manje od milion stanovnika. Na Igrama može učestvovati zemlja članica Evropskog olimpijskog komiteta, a Crnogorski olimpijski komitet je primljen u članstvo Međunarodnog olimpijskog komiteta 7. jula 2007. godine u Lozani. Sport u Crnoj Gori treba posmatrati kao integralni deo ukupnog razvoja države na njenom putu uključivanja u evropske i svetske tokove. Crnogorski olimpijski komitet je dostavio inicijativu da bude organizator Igara malih država Evrope 2019. godine kao i elaborat o društveno-finansijskoj opravdanosti organizacije Igara malih država Evrope 2019. godine. U radu je primenjen istorijski i metod teorijske analize. Cilj ovog rada je da ukaže na značaj organizovanja i učešća u ovakvom sportskom projektu.

Ključne reči: organizacija, multisportsko takmičenje, Crna Gora

Uvod

Male države Evrope specifične su po mnogim karakteristikama u odnosu na ostale zemlje kako Evrope, tako i sveta. Sport u životima ovih zemalja ima izuzetno značajnu ulogu. Stoga većina malih zemalja kao jedan od prioriteta razvoja svojih država afirmiše nacionalni sport i ima za cilj što bolje pozicioniranje svojih sportista na svetskoj Olimpijskoj mapi. Međutim, očigledno je i istorijski potvrđeno koliko je malim zemljama teško i zahtevno da se ravnopravno takmiče sa velikim i moćnim i nadasve mnogoljudnijim zemljama na Olimpijskim igrama, počev od samog kvalifikovanja za ovo najveće svetsko sportsko takmičenje, imajući u vidu broj sportova u kojima se takmiče, broj sportista koji učestvuje na Olimpijskim igrama, pa do postignutih rezultata, odnosno osvojenih medalja i oborenih rekorda od strane olimpijaca iz malih zemalja. Navedene činjenice naglašavaju značaj učestvovanja zemalja na Igrama malih država Evrope.

Predmet ovog rada se odnosi na Igre malih država Evrope. Cilj ovog rada je da se ukaže na značaj organizovanja i učešća u ovakvom sportskom projektu, s obzirom da je država Crna Gora dobila domaćinstvo ovih Igara u 2019. godini. U radu je primenjen istorijski i metod teorijske analize.

Igre malih država Evrope

Ove Igre su višesportsko takmičenje koje okuplja sportiste iz malih evropskih zemalja, a organizuje se svake druge godine. Igre malih država Evrope se organizuju u okviru Evropskog olimpijskog pokreta. U Igrama učestvuju sportisti evropskih država koje imaju manje od milion stanovnika. Po važećim pravilima, na Igrama malih evropskih zemalja može učestvovati mala zemlja koja je članica Evropskog olimpijskog komiteta. Crnogorski olimpijski komitet je primljen u članstvo Međunarodnog olimpijskog komiteta po osamostaljivanju Crne Gore 7. jula 2007. godine u Lozani. Prijemom u Međunarodni olimpijski komitet se po automatizmu ostvaruje pripadnost aktuelnom kontinentalnom olimpijskom telu.

Prve Igre su se održale u San Marinu 1985. godine. Takmičarski program obuhvata šest sportskih grana u individualnom nadmetanju: atletiku, plivanje, džudo, streljaštvo, tenis i stoni tenis kao i dva timska sporta: košarku i odbojku. Organizacioni komitet može maksimalno uključiti još dva olimpijska sporta ili jedan olimpijski i jedan koji nije u programu Olimpijskih igara, a pod uslovom da su široko rasprostranjeni u većini zemalja učesnica i da je prethodno dobijeno odobrenje od Izvršnog komiteta.

Na Igrama koje su održane 2015. godine, bili su uključeni akrobatska gimnastika i golf. Odbojka i odbojka na pesku već pripadaju porodici olimpijskih sportova i kao takvi su bili uključeni u Igre. Na ovim igrama je učestvovalo devet država i to: Island, Luksemburg, Kipar, Crna gora, Monako, Lihtenštajn, Malta, Andora i San Marino, koje su ovim redosledom i zauzele generalni plasman na njima. Na Igrama prisustvuje i Tomas Bah, predsednik Međunarodnog olimpijskog komiteta.

Do sada je ovo takmičenje održano šesnaest puta. Poslednji domaćin Igara malih država Evrope bio je Island 2015. godine, a 2017. godine, u periodu od 29. maja do 03. juna Igre će se održati u San Marinu. Potom, 2019. godine od 27. maja do 01. juna domaćin ovih Igara biće Budva, odnosno Crna Gora. Program sportova u kojima će se takmičiti sportisti iz devet zemalja su: atletika, odbojka, odbojka na plaži, džudo, streljaštvo, plivanje, košarka, boćanje, tenis i stoni tenis.

Broj sportista na ovom takmičenju je tokom vremena varirao, kako zbog uključenja Crne Gore (jedna država više) u Igre, tako i zbog promene broja sportskih grana uključenih u program Igara.

Na tabeli 1 je dat pregled Igara malih država Evrope.

Tabela 1 – Pregled Igara malih država Evrope

Igre	Godina	Država domaćin	Br. država	Br. sportista
I	1985	San Marino	8	222
II	1987	Monako	8	468
III	1989	Kipar	8	675
IV	1991	Andora	8	697
V	1993	Malta	8	690
VI	1995	Luksemburg	8	684
VII	1997	Island	8	714
VIII	1999	Lihtenštajn	8	566
IX	2001	San Marino	8	658
X	2003	Malta	8	765
XI	2005	Andora	8	793
XII	2007	Monako	8	786
XIII	2009	Kipar	9	843
XIV	2011	Lihtenštajn	9	750
XV	2013	Luksemburg	9	762
XVI	2015	Island	9	789
XVII	2017	San Marino		
XVIII	2019	Crna Gora		

Sport u Crnoj Gori

U turbulentnom istorijskom razdoblju kakvo živi Crna Gora, uz neokončani višedecenijski tranzicioni proces, sa nedovoljno razvijenom i nekonkurentnom nacionalnom ekonomijom visoko zavisnom od stranih direktnih investicija i turizma kao najznačajnije privredne grane, sport je neophodno posmatrati kao značajan integralni deo ukupnog razvoja države na njenom putu uključivanja u evropske i globalne tokove. Uzimajući u obzir tešku ekonomsku situaciju u zemlji, jasno je iz kog razloga se nedovoljno finansijskih sredstava ulaže u sport uopšte.

Vrhunski sport, kao i ostale forme sporta (perspektivni i kvalitetni) u Crnoj Gori, nalaze se na prekretnici, kako organizacionog usavršavanja, tako i sistemskog uobličavanja. Sport, naročito vrhunski, susreće se sa velikim brojem problema, koji direktno utiču, ne samo na njegov budući razvoj, već i na održavanje dostignutog nivoa razvoja. Problemi koji opterećuju sport su različiti i pripadaju kako unutrašnjim, onima koji su svojstveni samo sportskoj organizaciji, tako i spoljašnjim, među kojima treba izdvojiti neadekvatnost prostornih materijalno-tehničkih uslova za dostizanje odgovarajućih sportskih rezultata. Budžeti nacionalnih sportskih saveza i sportskih klubova su segment koji u najvećoj meri određuje ciljeve i pravce njihovog delovanja. Osim evidentnih finansijskih poteškoća, posebno kod većeg broja nacionalnih sportskih saveza, uočeno je i izuzetno loše poslovanje pojedinih saveza u smislu slabe organizacije rada, lošeg vođenja administracije, finansijske nediscipline, odnosno nenamenskog utroška sredstava. Iz svega toga proizilazi slabo organizovanje takmičenja, loša promocija saveza u javnosti,

nedostatak sponzora, zanemarljivi rezultati i sl. Dodatni problem u realizaciji programa nacionalnih saveza predstavlja dinamika uplata budžetom opredeljenih sredstava, koja nije usklađena sa potrebama saveza, što često dovodi u pitanje realizaciju pojedinih programskih zadataka, odnosno pod povoljnijim uslovima obezbeđivanje učešća reprezentativnih selekcija na odgovarajućim takmičenjima. Da bi nacionalni savez mogao ostvarivati odgovarajuće strateške ciljeve i zadatke, njegovi organi upravljanja – rukovodstvo, moraju imati jasnu viziju i plan ostvarenja te vizije. I pored toga što je jedan broj nacionalnih sportskih saveza kvalitetno rešio kancelarijske prostore (FSCG, KSCG, OSCG, RSCG), većina saveza nema radnog prostora niti profesionalno uposleno osoblje. Telefonski brojevi i brojevi faksova su privatni brojevi rukovodećih lica, a pojedini savezi su registrovani na privatnim adresama generalnih sekretara ili predsednika saveza (<http://www.upravazamladeisport.me/index.php/dokumenta/sport/ostala-dokumenta>).

Planirani strateški ciljevi trebalo bi da se sprovedu putem ostvarivanja akcionog plana prema dokumentu strategije razvoja sporta u Crnoj Gori. S obzirom na to da je vrhunski sport najvidljiviji segment sistema sporta, a samim tim i pokretač celog sistema upromociji zdravoga života i međunarodnoj promociji države, neophodno je stvoriti uslove, odnosno ambijent za postizanje vrhunskih sportskih rezultata. Na tom planu planirano je da se:

- organizuju seminari i radionice za stručno usavršavanje rukovodilaca nacionalnih sportskih saveza (programskog i poslovnog menadžmenta);
- na osnovu programa COK-a obezbede optimalni uslovi za pripreme i nastup crnogorskih sportista na Olimpijskim igrama;
- identifikuju i testiraju svi potencijalni olimpijski kandidati za nastupajuće zimske i letnje Olimpijske igre i izgrade programi priprema i nastupa svih kandidata za period od četiri godine i planski finansiraju odabrani programi;
- nastave podrške organizacije međunarodnih sportskih takmičenja u Crnoj Gori, po standardima međunarodnih sportskih federacija, uz prethodno definisanje liste prioriteta, kao i prava i obaveza po pitanju organizacije i finansiranja međunarodne sportske priredbe, od značaja za državu, između Nacionalnog sportskog saveza, države i lokalne samouprave;
- nastavi (su)finansiranje redovnih programa nacionalnih sportskih saveza, stipendiranje perspektivnih sportista – „olimpijskih nada“, opredeljivanje premija za vrhunske sportske rezultate i naknada vrhunskim sportistima Crne Gore.

Crna Gora – organizator Igara malih država Evrope 2019.

U skladu sa planiranim stavom o organizaciji međunarodnih sportskih takmičenja u Crnoj Gori, Crnogorski olimpijski komitet je dostavio inicijativu da bude organizator Igara malih država Evrope 2019. Godine kao i elaborat o društveno-finansijskoj opravdanosti organizacije Igara malih država Evrope 2019. godine. Veoma je značajna odluka Crnogorskog olimpijskog komiteta

da pripremi i dostavi inicijativu da bude organizator Igara malih država Evrope 2019. godine. U tu svrhu Crnogorski olimpijski komitet je pripremio elaborat o društveno-finansijskoj opravdanosti organizacije Igara malih država Evrope 2019. godine, što je podržala Uprava za mlade i sport i Vlada Crne Gore, kao i Izveštaj o napretku Igara malih zemalja Evrope 2019.godine, koji su prezentovali predstavnici Crnogorskog olimpijskog komiteta, predsednik Dušan Simonović i projekt menadžer Boris Sekulić, generalnoj skupštini Igara malih zemalja Evrope. Crna Gora kao budući domaćin Igara malih zemalja Evrope opredelila se da ovaj značajni sportski događaj organizuje u svojoj turističkoj prestonici Budvi (<https://crna.gora.me/vijesti/opstine/budva/budva-domacin-igara-malih-drzava-evrope-2019-godine/>). Opština Budva sve svoje kapacitete staviće u funkciju organizacije ovog značajnog sportskog događaja, što je potvrđeno potpisivanjem memoranduma o saradnji između opštine Budva i Crnogorskog olimpijskog komiteta. Crnogorski turistički kapaciteti su izuzetno veliki, a Budva je najznačajniji grad na turističkoj mapi države. Stoga je prijatan boravak sportista iz raznih zemalja Evrope zagarantovan. Budva raspolaže velikim smeštajnim i sportskim kapacitetima i ima izuzetno dobar strateški položaj. Magistralni pravci, aerodromi i luka nalaze se u neposrednoj blizini Budve. Aerodrom Tivat i Aerodrom Podgorica najbliže su vazdušne luke, a hrvatski aerodrom Čilipi udaljen je od Budve 70 km. Nalazi se u blizini takođe značajnih turističkih gradova kao što su: Kotor (koji je pod zaštitom UNESCO –udaljenost 22km), Tivat (udaljenost 25km), prestonica Cetinje (udaljen je 32km), Bar (udaljen je 38km), a glavni grad Crne Gore Podgorica od Budve je udaljen 64km. Zbog relativno malih razdaljina između ovih gradova, Budva može računati na veliku podršku susednih gradova, čime se svi kapaciteti znatno povećavaju.

Možda bi bilo izuzetno značajno uključiti i grad Bar u realizaciju ovog sportskog projekta, s obzirom na izuzetno velike sportske kapacitete kojima ovaj grad raspolaže. Još uvek ne postoji zvanična inicijativa da Bar (južni sused Budve) kao turistički i sportski grad podrži ovaj veliki događaj. Izjavu predsednika Crnogorskog olimpijskog komiteta da je „riječ o takmičenju koje je po mjeri Crne Gore“ može se tumačiti da u organizaciju ovog sportskog događaja treba mogu da se uključe i drugi gradovi. Za promociju turističkih kapaciteta Crne Gore, Budve i okolnih gradova neophodna je dobra organizacija i velika podrška kako državnih institucija, tako i lokalnih samouprava, ali i turističkih radnika, stanovnika i samih crnogorskih sportista. Posebno je važno istaći značaj samog termina održavanja Igara, s obzirom na to da se radi o predsezoni, periodu godine kada turistički kapaciteti tradicionalno, već godinama, ne beleže punu popunjenost. Ovo veliko sportsko takmičenje doprineće boljoj popunjenosti turističkih kapaciteta već od aprila, a posebno u maju, što će izuzetno povoljno uticati na ukupnu turističku sezonu, obzirom da je u letnjim mesecima mnogo bolja posećenost nego u maju.

Zaključak

Igre malih država Evrope su svakako doprinele razvoju olimpijskog sporta u evropskim okvirima. Evropa kao kolevka Olimpijskih igara je jedini kontinent koji nije imao svoje kontinentalne Olimpijske igre 2015. godine.

Za Crnu Goru je od ogromnog značaja dobijeno domaćinstvo za Igre malih država Evrope koje će se održati 2019. godine. Crnogorski olimpijski komitet će se pobrinuti za primenu i poštovanje pravnog okvira Igara malih zemalja Evrope, organizacionu strukturu i promotivne aktivnosti. Ovo će za crnogorske sportiste biti velika prilika da se pokažu u što boljem svetlu i da pokušaju da ostvare što bolje rezultate, naročito kada se uzme u obzir koliko je sportistima iz malih zemalja teško da obezbede učešće u međunarodnim sportskim takmičenjima. Sama organizacija Igara malih država Evrope je prilika za promociju Crne Gore i njenih prirodnih lepota i turističkih potencijala što bi bio korak dalje u rastu prepoznatljivosti države Crne Gore. Organizacija takmičenja bi predstavljala doprinos daljem razvoju crnogorskog sporta i crnogorskog društva u celini. Nesumnjivo, izuzetno je veliki značaj organizovanja i učešća u ovakvom sportskom projektu.

Literatura

1. Begović, M., (2014). Pozicija sportista u crnogorskom olimpijskom pokretu, Beograd: *Menadžment u sportu, vol.5,1, 58-63.*
2. Crnogorski olimpijski komitet (2012). Programske aktivnosti, Plan i program – Dušan Simonović, <http://www.cok.me/o-nama/programske-aktivnosti/>, preuzeto 06.02.2017.
3. Dokument Nacionalni program razvoja sporta Crne gore <http://www.upravazamladeisport.me/index.php/dokumenta/sport/ostala-dokumenta>, pristup 01.06.2016.
4. Klarić, D. (2012). *Sportski turizam na Crnogorskom primorju*, Herceg Novi: Fakultet za menadžment.
5. Rajak, B., Marijanović, R., Marijanović, S., Klarić, D. (2014) Marketing i promocija sportsko rekreativnih sadržaja u razvoju turizma Crne Gore, Beograd: *Menadžment u sportu, vol.5, 1, 43-49.*
6. Šiljak, V. (2013). *Olimpizam*, Beograd: Alfa Univerzitet.
7. *Vijesti Opštine Budva* online (2016). Budva domaćin Igara malih država Evrope, <https://crna.gora.me/vijesti/opstine/budva/budva-domacin-igara-malih-drzava-evrope-2019-godine/>, pristup 09.11.2016.

ISTORIJSKI RAZVOJ TRČANJA NA DUGIM I NAJDUŽIM STAZAMA

Georgios Fragkiadakis¹, Vojkan Selaković²

¹Grčka Vojna Akademija, Atina

²Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Predmet ovog rada je istorijski razvoj trčanja na dugim i najdužim stazama. Cilj rada je da se uz primenu istorijskog metoda rasvetli nastanak i razvoj atletskih disciplina trčanja, koje iziskuju izuzetnu psihofizičku sposobnost takmičara. Trčanje na dugim i najdužim stazama ima dugu istoriju i povezano je sa potrebom čoveka da prelazi ogromne razdaljine. Postoje zapisi, crteži i drugi izvori koje su nam ostavile drevne civilizacije o trčanju na dugim i najdužim stazama. Razvoj ovih atletskih disciplina može se pratiti od Egipta, antičke Grčke, civilizacije Acteka, pa do savremenih disciplina maratona i ultramaratona. U istorijskim izvorima je zabeleženo da su mnogi trkači pokazali izuzetnu sposobnost u savladavanju većih razdaljina od maratona. Trčanje na dugim i najdužim stazama egzistiralo je kroz vekove i danas doživljava afirmaciju u svim oblicima, od školskog, preko masovnog, do vrhunskog sporta. Ove trke dobijaju sve više na masovnosti i raznolikosti, i pomeraju se granice kako u godinama takmičara (od najmlađega do najstarijega), tako i distance koje se prelaze. Ultramaraton – trčanje na najdužim stazama, postaje danas sve popularnija disciplina i predstavlja izazov za mnoge pojedince. Najduža trka na svetu od 3.100 milja (4.988 km) zahteva od trkača da u toku 51 dana, svaki dan pretrči razdaljinu od dva maratona.

Ključne reči: istorija, trčanje, maraton, ultramaraton

Uvod

Trčanje na duge staze ima dugu istoriju i vezano je sa potrebom čoveka da prelazi ogromne daljine. Pleme Tarahumare iz Meksika su poznati kao Indijanci lakih nogu. Živeli su u malim selima, međusobno udaljenim poparsati trčanja što je uzrokovalo potrebu za velikim prelaženjem daljina radi lova, trgovine sa susednim selima ili prenošenja informacija. Zabeleženo je da su prelazili i po 200 km na dan. U Peruu, Inke, narod koji i danas živi na tom području, poznati su kao vrsni trkači na duge staze. Posebna pažnja je poklanjana trčanju, u tolikoj meri da je to bilo merilo ugleda i ranga u vojsci. U Kini za vreme vladavine dinastije Juan, postojalo je takmičenje

koje se zvalo guijoči, koje je predstavljalo dužinu dva puta dužu od maratona, a održavalo se 600 godina pre prvoga maratona.

Maraton

Pojava maratonskog trčanja vezuje se za dešavanje koje se odigralo nakon bitke između Atine i Persije, koja se odigrala 490. godine pre nove ere u mestu Maraton, udaljenom oko 42 kilometra severno od Atine. Atinjanin Filipides je nakon pobede Atinjana od radosti i oduševljenja otrčao do Atine da bi preneo vesti pobede i od iscrpljenosti izdahnuo (Stefanović, 2012). Ova priča je na granici mita i istoričar Plurtah je spominje, mada nije ispitano da li je Filipides trčao do Sparte da traži pomoć po Herodotu ili do Atine da objavi vesti o pobedi (Šiljak, 2011).

Maraton se kao atletska disciplina prvi put javlja na prvim modernim Olimpijskim igrama koje su se održale 1896. godine u Atini. Ideja da se održetakmičenje u ovoj disciplini je potekla od Mišela Breala i njegov napor i želju su podržali Grci i sam Pjer De Kuberten. Pobjednik maratona je bio Spiridon Luis sa vremenom 2:58:50, koji je kasnije dobio pored državnih visokih počasti i mnoge beneficije (Šiljak, 2013).

Godine 1904. na Olimpijskim igrama koje su se održale u Sent Luisu, Tomas Hiks je zabeležen u istoriji kao prvi takmičar koji je osvojio zlatnu medalju koristeći stimulativna sredstva. Tadašnja maratonska trka iznosila je 40.000 metara, a tek godine 1908. na Olimpijskim igrama koje su održane u Londonu standardizovana je dužina od 42.195 metara (195 metara je produžena, radi preglednijeg vidokruga britanske kraljevske porodice na start).

Na olimpijskim igrama u Stokholmu tokom maratonske trke Portugalac Francisko Lazaro umro je od posledica toplotnog udara i fizičkog napora. Godine 1964, na olimpijskim igrama u Tokiju, Abebe Bikila iz Etiopije je postao prvi olimpijac koji je odbranio titulu u maratonu.

Na olimpijskim igrama u Los Andelesu 1984. godine prvi put je uvedeno takmičenje za žene u maratonu, mada istorijski izvori ukazuju da je na prvim olimpijskim igrama nezvanično učestvovala Grkinja Melpomeni.

Pojavom maratona u svetu počinje i organizovanje nacionalnih prvenstava. Prvenstva u maratonu nastajala su organizovanjem trka čija je dužina bila oko 40.000 metara (dužina staze maratona i merenja nisu bila standardizovana), ili iz takmičenja na kraćim distancama (polumaratoni).

Formiranje Svetske amaterske atletske federacije (International Amateur Athletic Federation – IAAF) godine 1912. nije imalo značajni uticaj na broj država u kojima se organizuju nacionalna prvenstva u maratonskoj disciplini. Godine 1921. od strane Međunarodne Amaterske Atletske Federacije usvojena je dužina 42.195 km.

Svetski rekordi nisu zvanično priznati od strane Međunarodne Amaterske Atletske Federacije do 01. januara 2004. godine. Pre toga najbolja vremena na maratonima su nazivana „najboljim na svetu“ i nisu bili definisani mnogi standardi, što ni danas nije tačno utvrđeno zbog same dužine staze. Ali izvedeni su neki osnovni principi standarda koji moraju odgovarati pravilima Međunarodne Amaterske Atletske Federacije da bi rekordi bili validni. Ipak sa ekspanzijom maratonskih trka svuda po svetu, uslovi se razlikuju u usponima i padovima nadmorske visine tla, podlozi, i nizu drugih parametara što tačna upoređivanja čini skoro nemogućim.

Od svoga nastanka maraton doživljava snažnu ekspanziju i počinje da se realizuje u svim većim svetskim gradovima: Tokio, Njujork, London, Berlin, Čikago i Boston, a uvidevši značaj takvog događaja organizatori u celom svetu su počeli da organizuju takve trke u svim većim gradovima (Stefanović, 2012).

Bostonski i Čikaški maratoni spadaju u najstarije maratone na svetu. Bostonski maraton je prvi put je organizovan 1897. godine, samo godinu dana nakon prvoga maratona na Olimpijskim igrama. Kao najstariji maraton, Bostonski maraton spada u jedan od svetski najprestižnijih maratona. Bostonski maraton ne zadovoljava uslove Međunarodne Amaterske Atletske Federacije tako da rezultat od 2:03:02 koji je Kenijac Džefri Mutai postigao 2011. godine nije zvanično validan.

Čikaški maraton je počeo da se održava 23.09.1905. godine. Organizatori maratona su razvili dobru saradnju sa sponzorima tako da su nagrade na trci izuzetne, što privlači veliki broj elitnih svetskih trkača. Takođe, razvijeni sistemi kontrole dovedeni su do savršenstva, na svakih 5.000 metara postoje čipovi za registraciju.

Sama trka maraton doživela je veliku ekspanziju u vidu ulične trke u svim većim svetskim gradovima. Uvidevši koliki broj takmičara i gledalaca privlači, svi veći gradovi po uzoru na Njujork i Boston, počeli su da organizuju ulični maraton. Vremenom se maratonska trka razvila u pravcu vrhunskog i masovnog sporta. Vrhunskim sportistima je cilj brzina, a rekreativcima je izazov sama dužina, tako da objedinjeni ciljevi privlače sve više takmičara.

Prvi priznati svetski rekord za muškarce od 2:04:55 postavio je Pol Tergat na Berlinskom maratonu dana 28. 09. 2003.godine, dok rekord drži Haile Gebreselasije iz Etiopije od 28.09.2008. Svetski rekord za žene drži Pola Redklif sa rezultatom od 2:15:25, a postavila ga je na Londonskom maratonu 13.04. 2003. godine.

Trčanje na najdužim stazama – ultramaraton

Ultramaraton postaje danas sve popularniji i predstavlja izazov za mnoge pojedince. Karakteristično za ovo takmičenje je to da nije zastupljeno sa velikim brojem učesnika, kao što je to slučaj u maratonu, već se broj znatno smanjuje sa produženjem distance.

U istoriji je zabeleženo da su pojedinci pokazali izuzetne sposobnosti u savladavanju većih razdaljina od maratona. Tako je zabeleženo ime Filonidesa, poreklom sa Krita, najbržeg glasnika (gramatofora) u Starom Egiptu (332. g. pre n.e.) za vreme vladavine Aleksandra Makedonskog, koji se proslavio svojom brzinom prenošenja vesti. Razdaljinu od 480 stadija (90 km) pretrčao je za 9 sati i 200 km za 24 sata.

Dolihodromos Agej iz Arga, pošto je pobedio u dolihosu na Olimpijskim igrama u antičkoj Grčkoj 328. godine, sam je odmah posle pobede, trčao ceo dan do Arga – oko 110 km – da sugrađanima objavi sopstvenu pobedu. Nešto slično učinio je i Drim iz Epidaura, pretrčavši u jednom danu oko 225 km od Olimpije do Epidaura (Šiljak, 2011).

Posle bitke kod Plateje 479. godine, delfijsko proročište je vojsci grčkih polisa, pobednicima nad Persijancima, savetovalo da podignu žrtvenik Zevsu izbavitelju, ali da na njemu ne žrtvuju pre nego što vatru upale sa zajedničkog ognjišta u Delfima. Euhida iz Plateje obećao je da će vatru iz Delfa doneti što pre. Trčao je do Apolonovog svetilišta i, sa upaljenom bakljom, dospeo natrag pre zalaska sunca prevalivši u jednom istom danu 1000 stadija (oko 177 km). Pozdravivši sugrađane i predavši im vatru, srušio se i izdahnuo. Dobio je status heroja i sahranjen je u svetilištu Artemide Eukleje.

U antičkoj Grčkoj poznat je podvig hemerodromosa¹ Filipidisa, koji je za dva dana pretrčao put od Atine do Sparte oko 240 km (150 milja) da u ime Atinjana zatraži pomoć pred bitku na Maratonu. Dve hiljade naoružanih Spartanaca nije učinilo manji podvig prešavši isti taj put za tri dana (80 km dnevno), da bi na bojište ipak stigli kasno.

Na kraju I veka pre n.e. razvoj fizičke kulture na Tibetu doveo je do postepenog prelaza sa meditacije na vežbe koje karakterišu kretanja. Među njima bilo je zastupljeno i trčanje na najduže staze.

U vreme Rimske imperije Plinije mlađi piše da su odrasli pretrčavali 160.000 koraka (preko 100 km), a spominje i dečaka koji je mogao da pretrči razdaljinu od 75.000 koraka (oko 50 km).

¹Hemerodromos – naziv profesionalnih glasnika-kurira sposobnih da za relativno kratko vreme pretrče izuzetno duge staze („oni što trče ceo dan“).

Postoji podatak da je Foster Pael 1773. godine trčao od Londona do Jorka i nazad (402 milje) za 5 dana i 18 sati, a 20 godina kasnije, kada je imao 59 godina trčao za 5 dana i 15 sati i 15 minuta.

Početakom 19. veka Robert Barkli pretrčao je 110 milja (177 km) za 19 sati i 37 minuta.

U dolini Naska u Peruu, rezultati proučavanja Naskakulture pokazali su da su se na većini keramičkih predmeta nalazili motivi trkača, verovatno zato što su trkačke sposobnosti bile na visokoj ceni. Na prostoru današnjih država Perua, Kolumbije, Bolivije i Čilea se prostiralo nekadašnje carstvo Inka koje je na vrhuncu svoje moći raspolagalo uličnom mrežom dužine preko 20.000 km. Prenošenje vesti obavljali su glasnici, odnosno takozvani „časki“, vesnici-trkači. Mogli su da pretrče 200 km dnevno žvaćući lišće opojne droge koke. Dok je konjička španska pošta u 17. veku od Lime do Kuska putovala 12 dana, časki-trkači su ovu razdaljinu prevaljivali za 3 dana. Oni nisu prenosili samo poruke, već i voće, povrće i ribu, od obale Tihog okeana do Kuska, glavnog grada stare države (Šiljak, 2011).

Indijanci iz plemena Tarahumara, koji žive na goletnim visoravnima Severnog Meksika odlični su trkači na najdužim stazama. Istoričari tvrde da su oni dvor Asteka, koji je bio udaljen 300 km od morske obale, svakodnevno opskrbljivali svežom ribom. Služili su i kao glasnici u tadašnjem velikom Asteškom carstvu. Oni već vekovima jednom godišnje priređuju takmičenja u kojima se nadmeću u trčanju mladići jednog sela protiv svojih vršnjaka iz drugog. Svaki učesnik trke trči bez prestanka na kružnoj stazi dužine 10-20 km, u trajanju od 1 do 3 dana. Navijači ga polivaju vodom pri prolasku preko svakog potoka na koji naiđe, a posle svakih 5 sati daju mu u šaku kukuruznu kašu, koju on stavlja u usta kako bi mu želudac radio. Iznureni takmičari se osvežavaju ekstraktom iz biljke pejote, a kao poslednje sredstvo za spas od iscrpljenosti služi šibanje listova na nogama trnovitim grančicama. Na taj način je jedan Tarahumarac pretrčao 265 km za 27 sati, a drugi 560 km za 72 časa. Tarahumare-indijanci su navikli da u toku trke koriste jedno pomoćno sredstvo, drvenu kuglu od hrastovine prečnika 10 cm koju guraju nogama za sve vreme takmičenja. Tumačenje te prakse je dvojako: kugla je potrebna da bi se razbila monotonija u toku viščasovnog trčanja, a ona je istovremeno i simbol kulta Sunca i zato, kao i vatrena zvezda, treba stalno da se kreće.

Danas je zabeleženo da brazilski KrahoIndijanci kilometrima prenose teške balvane trčećim korakom.

Izdržljivi atletičari oko 1880. godine počeli su da dostižu razdaljine i do 600 milja pređenih za 6 dana. Engleski trkač Džordž Litlvud je postavio rekord 1888. godine sa 623 milje za 6 dana. *Šestodnevne trke* oživele su ranih 80. tih godina XX veka, s obzirom da je ultramaraton nadovezao vrhunce maratonskog trčanja i trkačkog buma 70-tih. Interesantno je napomenuti da je 1969. engleski biolog Brus Tuloh prevalio put od Los Anđelesa do Njujorka (5.041 km) za 71 dan, što znači da je prosečno trčao 71 km za 24 časa. Inače, trans-američki rekord 46:08:36 drži

Frenk Đanino (USA) koji je postigao 1980. na 3100 milja (4988 km) od San Franciska do Njujorka (Stefanović, 1992).

Grčki trkač sa Peloponeza Janis Kuros je 1988. postavio svetski rekord sa 639 milja za 6 dana, a Dipali Kaningem pretrčala je 504 milje i postavila svetski rekord 1999. godine. Kuros je bio pobjednik i supermaratona 1989. u Australiji na stazi dugačkoj 1.011 km koju je pretrčao za 5 dana, 5 sati i 5 min. Usput je dnevno spavao samo 4 sata i 10 min, ali je zato svaki dan pio 19 l vode i jeo keks umočen u med. U toku trke izgubio je samo 0,5 kg težine. Obarao je više svetskih rekorda. Tako je 1985. godine u Njujorku u trci bez prekida za 24 časa prevalio 286 km.

U prvoj sedmodnevnoj trci koja je održana 1988. godine, pobjedio je Marti Sprengelmajer iz Devenporta, Ajova, sa tesnim rezultatom od 527 milja pobjednika u ženskoj konkurenciji, Suprabhu Bekjord iz Vašingtona, koja je prešla 521 milju.

U prvoj desetodnevnoj trci Georg Jermolajevs je 1995. izvojevao pobjedu sa 725 milja, ali ga je u stopu pratila Dipali Kaningem iz Australije koja je trijufovala u ženskoj konkurenciji sa 723 milja. Najduže razdaljine pretrčane za 10 dana su 964 milje, rekord koji je 1988. postavio Janis Kuros i 807 milja, koje je pretrčala Sandi Barvik iz Novog Zelanda. Trkači jedu, spavaju i odmaraju se na stazi i o njima se neprekidno vodi briga da uspeju u svom naporu da prikažu svoje najbolje fizičke sposobnosti. Trči se na kružnoj stazi od 1 milje, i vrlo često takmičari trče i po 20 sati dnevno.

Desetodnevne trke odvijaju se naporedo sa trkama na 700, 1000, 1300 milja, koje su poznate kao Šri Činmoj Ultra Trio, i koje se održavaju u jesen svake godine. Trkač ima 12 ili 13 dana da završi 700 milja, 15 ili 16 dana za 1000 milja i 18 ili 19 dana da završi 1300 milja.

Šri Činmoj Maraton Tim od 1985. organizuje višednevne trke (Stefanović, 2012). Takmičari pokušavaju da pretrče što je moguće veći broj kilometara sa minimalnim intervalima spavanja. Idejni pokretač ove trke je Šri Činmoj (Sri Chinmoy), pisac, muzičar, slikar, atletičar i učitelj meditacije, poreklom iz Indije, koji od 1964. godine živi i radi u Njujorku. U svetu je najpoznatiji kao čovek mira. Šri Činmoj je idejni pokretač Svetske trke mira. Sedamdesetih godina dvadesetog veka osnovao je „Šri Činmoj Maraton Tim“ i pokrenuo niz ultramaratonskih trka u Njujorku i širom sveta. Iznosi svoju viziju o trčanju: „Nema granice našim sposobnostima, jer imamo beskrajno Božansko u nama.“

Šri Činmoj Maraton Tim od 1997. organizuje trke na *3100 milja (4.988 km) - najduža trka na svetu*. U tom velikom testu izdržljivosti i preživljavanja, mala grupa atletičara pokušava da istrči 5649 krugova čija je dužina 883 metra (0,5488 milje) u vremenskom rasponu od 51 dan. Trkači moraju svakog dana u proseku da pretrče 60,7 milja (oko 97 km, nešto više od dva maratona) da bi ispunili vremenski limit od 51 dan – zapanjujući izazov. Ozbiljni atletičari moraju da imaju

ogormnu hrabrost, fizičku snagu i stabilnost, koncentraciju i sposobnost da podnesu umor, dosadu i manje povrede. Dva trkača završili su prvu trku na 3100 milja za manje od 51 dan, pokazujući da atletičari zaista veruju u samoprevazilaženje. 1998. godine, 4 trkača završilo je trku.

Zaključna razmatranja

Trčanje na duge staze egzistira kroz vekove i doživljava stalnu afirmaciju u svim oblicima, od školskog preko masovnog do vrhunskog sporta. Gde su granice ljudskih mogućnosti, pokazaće budućnost.

Literatura

1. Stefanović, Đ. (1992). *Atletika 1*, Beograd: SIA.
2. Stefanović, R. (2012). *Atletika*, Beograd: FSFV u Leposaviću.
3. Šiljak, V. (2011). *Istorija sporta*. Beograd: Alfa univerzitet.
4. Šiljak, V. (2013). *Olimpizam*. Beograd: Alfa univerzitet.

MENADŽMENT U FARMACIJI – NAUKA, VEŠTINA, ILI UMETNOST

Dorđe Mačvanin¹, Nenad Mačvanin², Vladan Babić¹

¹Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

²Fakultet za sport, Univerzitet Union Tesla, Beograd

Abstrakt

Farmaceutska delatnost je deo zdravstvenog sistema jedne zemlje čiji je glavni zadatak obezbeđivanje dobre zdravstvene zaštite za sve građane, odnosno pružanje efikasne i bezbedne farmaceutske zdravstvene usluge. Farmaceutsku zdravstvenu uslugu pružaju farmaceuti, koji rade u zdravstvu, privredi, obrazovanju, nauci i istraživanju, u zakonodavstvu i nadzoru. Nova filozofija u farmaciji – paradigma XXI veka je menadžment kvaliteta, a uspostavljanje integrisanog sistema menadžmenta, menadžmenta kvalitetom, menadžmenta zaštitom životne sredine i menadžmenta bezbednošću i zdravljem na radu, uspostaviće balans između interesa farmaceuta i interesa pacijenta. Navedena orijentacija omogućiće ostvarivanje ciljeva politike kvaliteta, orijentisane ka unapređenju kvaliteta života građana, bezbednosti i zdravlju svih zaposlenih u radnoj i životnoj sredini, za dobrobit budućih generacija. Nivo kvaliteta je stepen do koga se očekuje od pružene zdravstvene zaštite da ostvari najpovoljniji balans između rizika i koristi. Dobar kvalitet pružene usluge, zasnovan je na principima dobre apotekarske prakse. Dobra apotekarska praksa zahteva da prvi interes farmaceuta budu aktivnosti vezane za unapređenja zdravlja i sprečavanje bolesti, aktivnosti vezane za snabdevanje i upotrebu lekova i drugih medicinskih proizvoda, samomedikaciju, aktivnosti vezane za propisivanje i pravilnu upotrebu lekova, kao i individualni pristup svakom pacijentu. Uspostavljanje integrisanog sistema menadžmenta podrazumeva stalno unapređenje kvaliteta rada radi opstanka na tržištu i prednosti nad konkurencijom. Postoji mnogo različitih programa za poboljšanje kvaliteta na tržištu od kojih izdvajamo Six sigma, Lean Thinking, ISO 9001 Quality Standards, Total Quality Management (TQM), Benchmarking.

Ključne reči: farmacija, menadžment, kvalitet, ISO 9001, Six sigma, Lean Thinking

Uvod

Farmacija (grčki: φάρμακον, pharmakon, lek) je zdravstvena struka koja povezuje medicinske i hemijske nauke, čiji je cilj da obezbedi bezbedno i efikasno korišćenje lekovitih sredstava. Opseg farmaceutske delatnosti uključuje tradicionalne uloge pripreme i izdavanje lekova, ali i savremene oblasti u vezi sa brigom o pacijentima, uključujući kliničke usluge, proveru bezbednosti i efikasnosti lekova i obezbeđivanje informacija o lekovima. Tradicionalno, misija farmaceutske prakse je da obezbedi lekove i druge proizvode za zdravlje. Međutim, u poslednjih nekoliko godina, govorimo o "farmaceutskoj nezi" koja se nameće kao nova filozofija.

Osnovni cilj farmaceutske nege je da se postigne pozitivan rezultat od korišćenja lekova koji poboljšava kvalitet života pacijenata. Ovi rezultati uključuju:

- 1) lečenje bolesti;
- 2) otklanjanje ili smanjenje simptoma bolesti;
- 3) usporavanje toka bolesti
- 4) prevenciju bolesti;
- 5) postavljanje dijagnoze bolesti;
- 6) željene promene u fiziološkim procesima pod terapijom, sve sa minimalnim rizikom za pacijente.

Farmaceutska zdravstvena delatnost

Farmaceutska praksa obuhvata sve aktivnosti farmaceuta u sistemu zdravstvene zaštite vezane za farmaceutske usluge, farmaceutsku zaštitu i farmaceutske proizvode.

Farmaceutska zdravstvena delatnost je deo zdravstvenog sistema jedne zemlje čiji je glavni zadatak obezbeđivanje dobre zdravstvene zaštite za sve građane koj podrazumeva odgovorno snabdevanje lekovima i određenim vrstama medicinskih sredstava stanovništva, zdravstvenih ustanova i privatne prakse, obezbeđivanjem racionalne farmakoterapije radi lečenja, poboljšanja i održavanja kvaliteta života pacijenata, koje diplomirani farmaceut, odnosno diplomirani farmaceut sa odgovarajućom specijalizacijom, obavlja u saradnji sa drugim zdravstvenim radnicima, kao i kontinuirani proces poboljšavanja upotrebe lekova i određenih vrsta medicinskih sredstava, odnosno praćenja neželjenih reakcija na lekove i medicinska sredstva. Farmaceutska zdravstvena delatnost obavlja se u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom kojim se uređuje oblast lekova i medicinskih sredstava, Zakonom kojim se uređuje zdravstveno osiguranje, kao i u skladu sa Dobrom apotekarskom praksom.

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti (član 84) Farmaceutska zdravstvena delatnost obuhvata:

- 1) sprovođenje preventivnih mera za očuvanje i zaštitu zdravlja stanovništva, odnosno promociju zdravlja;

- 2) unapređivanje farmakoterapijskih mera i postupaka u racionalnoj upotrebi lekova i određenih vrsta medicinskih sredstava;
- 3) racionalizaciju troškova za sprovođenje utvrđenih terapijskih protokola lečenja;
- 4) praćenje neželjenih reakcija na lekove i medicinska sredstva, kao i izbegavanje, ili smanjivanje tih reakcija;
- 5) izbegavanje interakcija terapijskog dupliranja primene lekova;
- 6) druge poslove farmaceutske zdravstvene delatnosti, u skladu sa zakonom.

Farmaceutska zdravstvena delatnost obuhvata i izradu galenskih, odnosno magistralnih lekova, u skladu sa zakonom.

Farmaceutska zdravstvena delatnost obavlja se u apoteci kao samostalnoj zdravstvenoj ustanovi, u organizacionom delu stacionarne zdravstvene ustanove (bolnička apoteka), odnosno u drugom organizacionom delu zdravstvene ustanove koji obezbeđuje snabdevanje lekovima i određenim vrstama medicinskih sredstava. Određeni poslovi farmaceutske zdravstvene delatnosti obavljaju se i u apoteci osnovanoj kao privatna praksa. Farmaceutska zdravstvenu delatnost usklađena je sa ciljevima zdravstvene politike Srbije, koji su orjentisani ka: očuvanju i unapređenju zdravstvenog stanja stanovništva, pravičnosti i jednakosti u pristupu farmaceutske zaštiti, postavljanjem korisnika-pacijenta u centar sistema zdravstvene zaštite, održivost farmaceutske zaštite – finansijska, institucionalna i selektivna decentralizacija u oblasti upravljanja resursima i širenje izvora i načina finansiranja, poboljšanje funkcionisanja, efikasnosti i kvaliteta, definisanju posebnih nacionalnih programa u oblasti kadrova, mreže farmaceutske zaštite, tehnologije, definisanje uloge privatnog sektora u pružanju zdravstvenih usluga, unapređenju kadrovske baze (humani resursi za zdravlje). Navedeni ciljevi su deo holističkog pristupa u reformi celokupnog zdravstvenog sistema, a samim tim i farmaceutske zaštite radi: Povećanje fizičke i efektivne dostupnosti zdravstvene-farmaceutске zaštite za sve građane Srbije, unapređenje kvaliteta zdravstvene-farmaceutске zaštite, povećanje efektivnosti i efikasnosti u pružanju farmaceutske zaštite, finansijska održivost sistema, zaštite građana od finansijskog rizika vezanog za zdravlje, povećanje zadovoljstva korisnika i davalaca farmaceutske zaštite, unapređenje zdravstvenog stanja građana Republike Srbije. Farmaceutsku zdravstvenu delatnost obavlja diplomirani farmaceut, odnosno diplomirani farmaceut sa odgovarajućom specijalizacijom (farmaceut) i farmaceutski tehničar sa odgovarajućom školom zdravstvene struke. Tradicionalna uloga farmaceuta je proizvodnja i snabdevanje lekova. U skorije vreme, farmaceuti su suočeni sa rastućim zdravstvenim zahtevima koji menjaju pravac delovanja sa proizvoda na pacijenta.

Farmaceut budućnosti

Danas najnoviji koncept u medicini je individualizacija terapije lekovima. U navedenom konceptu farmaceut može da odigra ključnu ulogu, obzirom da je lekar koji leči pacijenta preokupiran odabirom dijagnostičkih procedura i dijagnostičke tehnike, odabirom najadekvatnijih terapijskih mogućnosti, te nema vremena za savetovanje pacijenata o neželjenim reakcijama na primenjene lekove, na kompatibilnost lekova, kontraindikacije vezane za trudnoću, laktaciju, postojanje drugih bolesti, na farmakoeonomiju-cenu leka, doziranje/režim doziranja, naizučavanje koji su lekovi registrovani (odobreni ili u fazi istraživanja), lek-lek interakcije, eventualno primenu alternativne terapije, daje moralnu podršku pacijentu. Svetska zdravstvena organizacija (SZO) u izveštaju svoje konsultativne grupe na „Pripremi budućeg farmaceuta“ (Vankuver 1997) identifikovala je sedam uloga za farmaceuta („farmaceut sa sedam zvezdica“), a dodata je i osma zvezdica-uloga, što bi trebalo da se smatra neophodnim, minimumom zajedničkih očekivanja za farmaceute u zdravstvenim sistemima širom sveta u novom milenijumu.

1. Farmaceut pruža usluge koje moraju da budu integrisane i kontinuirane sa svima iz sistema zdravstvene zaštite. Usluge moraju biti najvišeg kvaliteta.
2. Farmaceut donosi odluke: prikladno, efikasno, bezbedno i isplativo koristi resurse (npr. osoblje, lekovi, hemikalije, oprema, procedure, praksa). Postizanje ovog cilja zahteva sposobnost da procenjuje, sintetiše podatke i informacije i odlučuje o najprikladnijoj alokaciji resursa.
3. Farmaceut je komunikator mora da obezbedi vezu između lekara i pacijenta, kao i da razmenjuje informacije o zdravlju i lekovima za javnost. On mora da bude obrazovan i siguran u interakciji sa drugim zdravstvenim radnicima i javnosti. Komunikacija podrazumeva verbalnu i neverbalnu komunikaciju.
4. Farmaceut je menadžer koji mora da upravlja resursima (ljudskim, fizičkim, finansijskim, informacijama) efikasno, da uspostavi vertikalno i horizontalno upravljanje.
5. Doživotno učenje radi sticanja znanja i iskustva. Koncepti, principi i posvećenost doživotnom učenju mora da počne u školi i tokom cele karijere apotekara. Farmaceut treba da nauče kako da svoje znanje i veštine primeni u praksi.
6. Farmaceut je i učitelj i ima obavezu da pomogne u obrazovanju i obuci budućih generacija farmaceuta i javnosti. Kao nastavnik ne samo da prenosi znanje drugima, već ima priliku i da lekarima prenese nova znanja i veštine.
7. Farmaceut je lider, kao deo multidisciplinarnog tima, zajedno sa lekarom u cilju dobrobiti za pacijenta i zajednicu. Liderstvo podrazumeva saosećanje i empatiju, kao i viziju i sposobnost da se donose odluke, komuniciraju i upravljaju efikasno.
8. Farmaceut je i istraživač, koji mora biti u stanju da koristi bazu dokaza efikasno, sve sa ciljem za racionalno korišćenje lekova u sistemu zdravstvene zaštite. Kao istraživač, apotekar je u stanju da poveća dostupnost lekova za sve, unapredi zdravlje pacijenata, a nove informacije podeli sa drugim zdravstvenim radnicima. Jedan od najznačajnijih ciljeva farmaceutske zaštite je poboljšanje kvaliteta pružene usluge pacijentima, s tim da su usluge orjentisane na zadovoljenje zahteva i očekivanja korisnika usluge. Uloga farmaceuta se značajno promenila (farmaceut sa osam zvezdica), središte delovanja farmaceuta je pacijent, a ne proizvod, odnosno lek, te se na taj način unapređuje zdravlje i kvalitet života pojedinca, ali i društva kao celine.

Dobra apotekarska praksa

Farmaceuti su dužni da obezbede da usluga koju pružaju svakom pacijentu mora biti odgovarajućeg kvaliteta što se postiže kroz dobru apotekarsku praksu. Smernice za dobru apotekarsku praksu podržane su od SZO 1997 godine, a na predlog Svetske farmaceutske organizacije. Dobra apotekarska praksa bazira na četiri principa: 1. Sve aktivnosti su usmerene na dobrobit pacijenta, 2. Snabdevanje lekovima i drugim farmaceutskim proizvodima, koji moraju biti bezbedni, davanje informacija i saveta pacijentima, praćenje efekata primenjene terapije, 3. Unapređenje racionalnog i ekonomičnog propisivanja lekova i pravilne upotrebe lekova, 4. Svaki deo farmaceutske usluge praćen je adekvatnom dvosmernom komunikacijom, svih učesnika u farmaceutskom lancu. Glavne aktivnosti dobre apotekarske prakse obuhvataju: 1. aktivnosti vezane za unapređenje dobrog zdravlja, sprečavanje bolesti i postizanje ciljeva zdravstvene zaštite, 2. aktivnosti vezane za snabdevanje i upotrebu lekova i drugih medicinskih proizvoda-dijagnostičkim, terapijskim, rehabilitacionim, koje se mogu obavljati u apoteci, bolnici ili kućnoj nezi, 3. aktivnosti vezane za samomedikaciju, uključujući davanje saveta i obezbeđivanje leka, ili, neke druge terapije prema simptomima, koji se mogu pravilno samolečiti, 4. Aktivnosti usmerene ka uticaju na propisivanje lekova i pravilnu upotrebu lekova. Da bi se navedene aktivnosti realizovale, nije dovoljno smatrati da je usluga kvalitetno pružena, ukoliko ishod nije ostvaren.

Procena kvaliteta rada

Iz navedenog razloga pre tri decenije lekar po imenu Avedis Donabedian predložio model za procenu zdravstvenog kvaliteta na osnovu strukture, procesa i rezultata. On definiše strukturu kao sredinu u kojoj se pruža zdravstvena zaštita (resursi, infrastruktura, materijal-lekovi, informacije, tehnologija), proces – aktivnosti, kao metod kojim se obezbeđuje zdravstvena zaštita, (šta je urađeno, kako je urađeno) kao i ishod, kao posledica pružene zdravstvene zaštite (promene ponašanja u vezi sa zdravljem, promene zdravstvenog statusa, zadovoljstvo korisnika). Kao rezultat toga, upravljanje procesom je ograničen, a često privremeni, kada struktura nije poboljšana. Dve decenije kasnije zdravstveni sistemi usvojili su kontinuirano unapređenje kvaliteta, koje koristi timove za poboljšanje procesa. Prema Donabedian modelu, procesi su ograničeni strukturama u kojima posluju. Do danas, mali broj zdravstvenih organizacija obraća pažnju na strukturu, jer zdravstveni menadžeri kopiraju ponašanje većine industrijskih menadžera fokusirajući se na procesni nivo. Sva tri sistema moraju da rade sinhronizovano, prema standardima dobre farmaceutske prakse, jer intervencija/aktivnost mora da se obavlja prema standardnom protokolu i verifikovanoj zdravstvenoj tehnologiji. Elementi Standarda su: objekat (prostor), izgled oficine, oprema, nabavka i izvori koji se koriste (dobavljači), proizvodnja i osiguranje kvaliteta, procedure za izdavanje lekova, edukacija, obuka i profesionalni razvoj, odnosi sa pacijentima i javnošću, odnosi sa ostalim zdravstvenim

radnicima, upravljanje i rukovođenje (menadžment), prodaja lekova čiji je režim izdavanja bez recepta, odlaganje otpada, standardi za kućnu dostavu lekova, izrada i izdavanje/prodaja magistralnih preparata, upravljanje farmaceutskim otpadom, rad savetovališta u apotekama-promocija zdravlja, prevencija bolesti i pravilna upotreba lekova. Nova filozofija u farmaciji-paradigma XXI veka je menadžment kvaliteta, a uspostavljanje integrisanog menadžment sistema, menadžment kvalitetom, menadžment zaštitom životne sredine i menadžment bezbednošću i zdravljem na radu, u skladu sa međunarodnim standardom SRPS ISO 9001:2008, SRPS ISO 14001:2005 i OHSAS-om uspostaviće balans između interesa farmaceuta i interesa pacijenta, omogućiće ostvarivanje ciljeva politike kvaliteta, orjentisane ka unapređenju kvaliteta života građana, bezbednosti i zdravlju svih zaposlenih u radnoj i životnoj sredini, za dobrobit budućih generacija. Nivo kvaliteta je stepen do koga se očekuje od pružene zdravstvene zaštite da ostvari najpovoljniji balans između rizika i koristi. Toškovi za zdravstvenu zaštitu su u stalnom porastu širom sveta. Značajan procenat ovih troškova može se pripisati starenju stanovništva i tehnološkom napretku. Ova dva faktora, su uglavnom izvan kontrole. Međutim, još jedan značajan izvor zdravstvenih troškova je operativna neefikasnosti. Zdravstveni radnici imaju veću kontrolu nad ovim faktorom. Neefikasnost može se izmeriti i promeniti, te dovesti do poboljšanja efikasnosti primenom Lean thinking i Six Sigma učenjem, što su dva procesa, inovacionih pristupa kvalitetu, koji su trenutno popularna u industriji, ali su veoma primenljiva i u zdravstvu, a samim tim i u farmaciji. Uvođenje integrisanog menadžment sistema-IMS (ISO 9001:2008, ISO 14001:2009 i OHSAS 18001:2007) zahteva od organizacije da stalno unapređuje performance svog poslovanja, sa aspekta kvaliteta, očuvanja životne sredine, kao i bezbednosti i zdravlja na radu, ali ne uči na koji način je moguće to postići. Odgovor na to pitanje leži u poslovanju po tipu Lean Six Sigma organizacije. Lean thinking je prvi put uvedeno u automobilske industriji, 70-tih godina XX veka, a six sigma u Motoroli , 1987. godine kada je Philip Crosby rekao da je „zero defect“ moguće postići u svemu što radi bilo koja vrsta organizacije. Strateški značaj Lean Six Sigma leži u učenju *Mike Joyice, VP Lockheed Matritn*, koji kaže: „Ja želim da investiram u znanje u glavama ljudi. Ja ne pitam za kapital ili računare. Ja pitam za ulaganje u ljude tako da možemo da imamo dugoročnu održivost dobrih rezultata koje smo već videli.“ Lean six sigma učenje obezbeđuje organizaciji 1. učenje i rast, 2. poboljšanje procesa; 3. zadovoljstvo kupca i 4. finansijski rezultati. Svaka organizacija koja je uvela IMS stalno unapređuje sistem kvaliteta koji se ogleda u identifikaciji svih rizika na radnom mestu, sprovodi interni i eksterni audit, preduzima korektivne i preventivne mere, ipak može da se desi da takva organizacija nema potrebnu konkurentsku prednost u odnosu na konkurenciju. Zato je neophodno da napravi napor i da sa „dokumentovanog sistema-procedura, zapisa i standarda“ pređe na efektivan i efikasan sistem koji eliminiše sva nepotrebna rasipanja, skraćuje vremena trajanja aktivnosti, ubrzava procese, eliminiše defekte, podiže zadovoljstvo kupaca i postaje ozbiljan konkurent na tržištu sa održivim razvojem. Lean six sigma koncept je kombinacija dva najznačajnija učenja unapređenja i poboljšanja radnih rezultata, učiniti rad boljim – six sigma koncept i lean thinking-poboljšti brzinu ranih operacija, te na taj način obezbediti holistički pristup unapređenja procesa i konkurentne prednosti.

Još jedan našin poboljšanja performansi i kvaliteta rada organizacije je i benčmarking concept. Benčmarking ima za cilj uporednu ocenu procesa korišćenih indikatora utvrđenih kroz usmeravanje istraživanja između reprezentativne grupe sličnih ili konkurentskih organizacija, koji mogu voditi implementaciji najbolje prakse. Jednostavnije rečeno, to je učenje na tuđim iskustvima, što nikako ne znači prosto kopiranje poslovanja drugih organizacija, već je u značajnoj meri zastupljena kreativnost i inovativnost menadžerskog tima.

Zaključak

Prema dr Demingu učio je da većina problema sa kvalitetom potiče „iz procesa, a ne iz ljudi“. On je tvorac 85/15 pravila, zasnovanom na iskustvu da je 85% problema način na koji se obavlja posao (i samim tim pod kontrolom menadžmenta). A samo 15% problema potiče od grešaka zaposlenih. U poslednjim godinama svog života Dr. Deming je priznao da je njegov 85/15 odnos verovatno pogrešan. Verovatnije je da je u 96% problema izvor sistem rada, a zaposleni su krivi za samo 4% grešaka. Implementacija Lean Six Sigma-e obezbeđuje zadovoljstvo korisnika usluge kroz kvalitet, brzinu, malo grešaka u radu i timski rad baziran na podacima i činjenicama, dobro dokumentovan, a benčmarking je poslovna politika učenja od najboljih, uz neohodnu kreativnost menadžerskog tima.

Literatura

1. Bisgaard, S. and Does, R.J.M.M. (2009). Healthcare quality: Reducing the length of stay at a hospital. *Quality Engineering* 21(1), 117-131.
2. Cooper, R.G (2009). State-gate systems: A new tool for managing new products. *Business Horizons*: 33(3), 44-54.
3. Cvetković K., Arsić Lj. (2010). Benčmarking kao menadžerska akcija. Međunarodna naučna konferencija Menadžmen , Kruševac.
4. De Koning, H. and De Mast, J. (2006). A rational reconstruction of Six-Sigma's breakthrough cookbook. *International Journal of Quality and Reliability Management*; 23(7), 766-787.
5. George, M., Rowlands, D. i Kastle, B. (2004). *What is Lean Six Sigma?* McGraw-Hill.
6. Holweg, M. (2007). The genealogy of lean production. *Journal of Operations Management*, Vol. 25, Issue 2, p 420-437.
7. Jović S.Popović I.et al. (2008). Standardi dobre apotekarske prakse. Farmaceutska komora Srbije. Beograd.
8. Koning, H. de, Verver, John P.S., Jaap van den Heuvel, Bisgaard. S., Does, R.J.M.M. (2006). Lean Six Sigma in Healthcare. *Journal for Healthcare Quality*. 28 No. 2 March/April 2006.

9. M. Kumar J. Antony R. K. Singh M. K. Tiwari D. (2006). Implementing the Lean Sigma framework in an Indian SME: a case study *Production Planning & Control: The Management of Operations* Vol.17, Issue 4.
10. Mastilica, M. (2012). Uvod u ekonomsko vrednovanje u zdravstvu i farmakoekonomiku. Odjel za medicinsku sociologiju i ekonomiku zdravstva. Škola narodnog zdravlja 'Andrija Štampar'. Medicinski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu.
11. Taghizadegan, S. (2006). *Essentials of Lean Six Sigma*, Elsevier.
12. Thompson, J. (2008). *Six Sigma in Healthcare Today and Tomorrow*. Presentation to HIMSS Management Engineering- Performance Improvement Task Force. February 1.
13. Van den Heuvel, J., Does, R.J.M.M., & Vermaat, M.B. (2004). Six Sigma in a Dutch hospital: Does it work in the nursing department? *Quality and Reliability Engineering International*, 20, 419–426.

MOBING - OBLIK STRESA DRUŠTVA U TRANZICIJI

Nenad Mačvanin¹, Đorđe Mačvanin², Vladan Babić²

¹ Fakultet za sport, Univerzitet Union Tesla, Beograd

² Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Kraj XX i početak XXI veka u svetu obeležen je značajnim društvenim promenama, procesima globalizacije, tranzicije, recesije, privatizacije, demografskim promenama, uvođenjem novih tehnologija, ekonomskom krizom i ratovima. U svim zemljama u tranziciji od strane zapadnih eksperata i MMF-a nametan je jedinstven model prelaska na tržišnu privredu (liberalizacija, privatizacija, stabilizacija) koja je od najvećeg broja zemalja bila i prihvaćena (izuzetak su Slovenija i Kina), a razlike su bile samo u opredeljenju za *šok terapiju* ili *gradualizam*. Sve navedene društvene promene predstavljaju odlično tlo za organizacionu transformaciju, uključujući i sportsku organizaciju, po želji i viziji pre svega političkih ili ekonomskih moćnika, što vodi izdvajanju grupe ljudi, koji počinju da omalovažavaju neistomišljenike, drugim rečima vodi mobingu. Šta se dešava u Srbiji? U Srbiji je prisutan pre svega privatizacioni, strateški mobing, čiji je cilj otpuštanje viška zaposlenih uz izbegavanje zakonskih obaveza poslodavca (socijalni program i otpremnine), a šteta se preliva na državu, tj. na poreske obveznike. Privatizacionom mobingu često prethodi stečajni, čiji je cilj dovođenje preduzeća u stečaj. Mobingom se isključuju profesionalci i dovode oni ljudi koji firmu obezvređuju radi prodaje poznatom kupcu, daleko ispod cene. Politički mobing je produžetak političke borbe u javnom i državnom sektoru, a u poslednje vreme i u sportu. Žrtve su nepoželjni svedoci inferiornosti mobera, postavljenog po političkim, a ne stručnim referencama. Uzrok mobinga su čuvena 3N – nestručnost, neznanje i nesavesnost. Mobing je karakterističan za organizacije sa birokratskim sistemom i centralističkim načinom upravljanja. Predstavlja ekstremni oblik stresa i posledica je stresa koji se nameće sa više ili manje svesnom namerom da se druga osoba povredi, kako bi se omalovažila, udaljila iz konkurencije za isto radno mesto ili čak otpustila sa posla. U nekim slučajevima, mobing se sprovodi čak dogovoreno i sastavni je deo politike i instrumenata smanjenja tehnološkog viška radnika nastojeći na taj način da smanji posledice otkaza za poslodavce.

Ključne reči: mobing, stres, radno mesto

Uvod

Kraj XX i početak XXI veka obeležio je značajne društvene promene, koje podrazumevaju: promenu društvene strukture, promene međuljudskih odnosa, promene društvenih odnosa, promene sistema vrednosti, promene obrazaca razvoja kulture. Najznačajnije društvene promene su: globalizacija, tranzicija, recesija, privatizacija, demografske promene, uvođenje novih tehnologija, ekonomska krize, ratovi. Tok globalizacije generišu najrazvijenije zemlje (SAD, EU, Japan) i njime se nivelišu nacionalne specifičnosti putem nametanja jedinstvenog ekonomskog, informacionog i kulturnog modela (vesternizacija, amerikanizacija), a tok tranzicije se odnosi na bivše socijalističke zemlje, čiji je društveno-ekonomski sistem doživeo naglu imploziju u periodu od 1989. do 1991. godine. Svet rada danas se značajno menja, pod uticajem složenih društvenih procesa globalizacije. Globalizacija je takav istorijski proces koji se prepoznaje kao sve izraženije skraćivanje prostorne i vremenske udaljenosti između ljudi i kao opadanje značaja raznih razlika i podela, a sam taj proces potpomaže stvaranje osećaja da živimo svi u jednom svetu. Procesi globalizacije su na različite načine uticali na područje rada, i doveli do značajnih promena. U drugoj polovini 20. veka došlo je do smene dva velika i rivalska projekta globalizacije: novog svetskog poretka koji je težio ublažavanju socijalnog jaza između društava i neoliberalnog projekta turboglobalizacije, koji vodi sve većoj polarizaciji. Svim zemljama u tranziciji od strane zapadnih eksperata i MMF nametan je jedinstven model prelaska na tržišnu privredu (liberalizacija, privatizacija, stabilizacija), od najvećeg broja zemalja on je bio i prihvaćen (izuzetak je Slovenija), a razlike su bile samo u opredjeljenju za „šok terapiju“ ili „gradualizam“ Slično Sloveniji, Kina svoju tranziciju na tržišnu privredu sprovodi oslanjanjem na sopstvenu pamet i spretno povezivanje konfučijanske filozofije sa zapadnim pragmatizmom istovremeno. Da li će Kina, tako, pokazati da ne mora doći do urušavanja socijalizma da bi otpočeo proces tranzicije (kao u evropskim socijalističkim zemljama) prema njihovoj izreci da se na drugu obalu reke može preći i „pažljivim napipavanjem kamenja“? Šta se dešava u Srbiji? U Srbiji je prisutan pre svega *privatizacioni*, strateški mobing, čiji je cilj otpuštanje viška zaposlenih uz izbegavanje zakonskih obaveza poslodavca (socijalni program i otpremnine), a šteta se preliva na državu, tj. na poreske obveznike. Privatizacionom mobingu često prethodi *stečajni*, čiji je cilj dovođenje preduzeća u stečaj. Mobingom se isključuju profesionalci i dovode, preko insajdera u rukovodstvu, poslušnici, koji firmu obezvređuju radi prodaje poznatom kupcu, daleko ispod cene. *Politički mobing* je produžetak političke borbe u javnom i državnom sektoru. Žrtve su nepoželjni svedoci inferiornosti mobera, postavljenog po političkim, a ne stručnim referencama. Uzrok mobinga su čuvena „3 N“: nestručnost, neznanje i nesavesnost. Čest je i *mobing sindikalaca*, sa ciljem slabljenja i politizacije sindikata. Na nesigurnim tržištima rada uobičajen je i *horizontalni mobing u službi ventila od frustracija*. U kojim organizacijama se javlja mobing u Srbiji? Organizacije u kojima je radna sredina izrazito kompetitivna, a organizacijska kultura oličena u kulturi „karijerizma“ i strogoj hijerarhijskoj strukturi. 2. Zatim, u takvim organizacijama gde je pažnja isključivo usmerena na povećanje ekonomske dobiti, a zanemarena je briga o radnoj klimi i međuljudskim odnosima, što za

posledicu ima „bujanje“ sukoba u radnoj organizaciji. 3. Postoji velika zabrinutost zbog viška radne snage, 4. Rukovođenje i upravljanje se karakteriše autoritativnim stilom, 5. Nedovoljna uključenost radnika u proces donošenja odluka, 6. Slabe mogućnosti za profesionalna osposobljavanja i usavršavanja, 7. Nedostatak jasnih pravila u radu i pravila ponašanja, 8. Preterano radno opterećivanje, 9. Nedovoljno definisane profesionalne uloge (dvosmislene, konfliktno). Znači mobing je karakterističan za organizacije sa birokratskim sistemom, i centralističkim načinom upravljanja. Mobing je ekstremni oblik stresa, posledica stresa koji se nameće sa više ili manje svesnom namerom da se druga osoba povredi, kako bi se omalovažila, udaljila iz konkurencije za isto radno mesto ili čak oterala sa posla. U nekim slučajevima, mobing se sprovodi čak dogovoreno i sastavni je deo politike i instrumenata smanjenja tehnološkog viška radnika nastojeći na taj način da smanji posledice otkaza za poslodavce.

Razrada

Naziv mobing-prvi je koristio Konrad Lorenz, gde je Lorenz tom reči nazvao ponašanje nekih vrsta životinja koje udružujući se protiv jednog svog člana, napadaju ga i isteruju iz zajednice, dovodeći ga ponekad i do smrti. Slično ponašanje ljudi u radnoj sredini Lyman je nazvao mobingom. Naziv *mobbing* se upotrebljava u Švedskoj, Njemačkoj, Italiji i nekim drugim državama. O viktimizaciji na radnom mjestu govori se u švedskom zakonodavstvu. O maltretiranju/ponižavanju na radnom mjestu (engl. *workplace bullying*) se govori u Velikoj Britaniji (zasada samo Employment Rights Act 1996) i SAD. Ostale države EU prepoznaju *mobbing* kao psihološki teror ili uznemiravanje (*harassment*). Savetodavni odbor Evropske komisije za sigurnost, higijenu i zdravstven zaštitu na radu, u svom „Mišljenju o nasilju na radnom mestu“, usvojenom 2001. godine, navodi: „Mobing je negativan oblik ponašanja, između kolega ili između hijerarhijskih nadređenih i podređenih, kojim se dotičnu osobu ponižava i napada od strane jedne ili više osoba u svrhu i s ciljem otuđivanja iste te osobe“.

Mobing je prvi definisao 1984. psiholog Heinz Leymann kao „psihološki teror na radnom mestu, odnosi se na neprijateljsku i neetičnu komunikaciju, koja je usmerena od strane jednog ili više pojedinaca prema, uglavnom, jednom pojedincu, koji je zbog *mobinga* gurnut u poziciju u kojoj je bespomoćan ili u nemogućnosti da se odbrani, te je držan u njoj pomoću stalnih *mobizirajućih* aktivnosti. Te aktivnosti odvijaju se s visokom učestalošću (statistička definicija: *bar jednom nedeljno*) i u dužem razdoblju (statistička definicija: *najmanje šest meseci*). Zbog visoke učestalosti i dugog trajanja neprijateljskog ponašanja to maltretiranje dovodi do značajne mentalne, psihosomatske i socijalne patnje.“

Prema Zakonu Republike Srbije o sprečavanju zlostavljanja na radu (Sl. glasnik RS 36/2010) zlostavljanja na radu je „*Svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca, koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog ili profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje*

izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkáže ugovor o radu ili raskine radni odnos.“

Prema H. Laymannu, ponašanje i postupci koji čine mobing, prema efektu koji imaju na žrtvu svrstavaju se u sledeće kategorije:

- napadi koji utiču na mogućnost komunikacije (npr. konstatno izlaganje zaposlenog kritikama na račun njegovog poslovnog ili privatnog života, usmene ili pismene pretnje, ograničavanje komunikacije),
- napadi koji utiču na socijalne kontakte (izolacija ili ignorisanje zaposlenog),
- napadi koji utiču na reputaciju žrtve (ismevanje, nipoštašavanje ili ogovaranje zaposlenog),
- napadi koji utiču na profesionalni rad (npr. kada se zaposlenom dodeljuju samo beznačajni radni zadaci ili mu se oni uopšte ne dodeljuju ili kada su ovi zadaci nerealan teški kako bi se zaposleni diskreditovao),
- napadi koji utiču na fizičko zdravlje (pretnje i napadi, opasni radni zadaci i sl.

Mobing je široko rasprostranjena pojava, najčešće proučavana na radnim mestima, a posledice se odražavaju na socijalno okruženje, radnu sredinu i na pojedinca, pa se problem posmatra sa medicinskog, sociološkog, pravnog i psihijatrijsko - forenzičkog aspekta, s ciljem da se upozori na značaj problema, da se upozna i prepozna. Mobing se može sprečiti primarnom prevencijom, informisanjem, edukacijom i konkretnim zahvatima npr. treningom komunikacionih veština, zaštitnim zakonodavstvom i organizacionom politikom i praksom koja primenjuje pravilnike o radu koji ne tolerišu zlostavljanje.

Prema Lemannu postoje četiri faze mobinga:

1. *faza*: Nerešen sukob-konflikt između saradnika, koji remeti međuljudske odnose. Izvorni sukob se brzo zaboravlja, a zaostale agresivne težnje usmeravaju se prema odabranoj osobi, kao drskost, besramnost, prostote, niskosti.
2. *faza*: Potisnuta agresija eskalira u psihoteror. Žrtva gubi svoje profesionalno i ljudsko dostojanstvo, počinje se osećati manje vrednom, postaje manje vredan subjekt koji u svom radnom okruženju gubi potporu, ugled, pravo glasa.
3. *faza*: Obeležena i stigmatizirana stalno zlostavljana osoba postaje dežurnim krivcem za sve propuste i neuspehe kolektiva.
4. *faza*: Žrtva je u "borbi za opstanak", pojavljuje se sindrom izgaranja na poslu (Burn out) psihosomatski i depresivni poremećaj.
5. *faza*: Uglavnom nakon višegodišnjeg teroriziranja, žrtve obolevaju od hroničnih bolesti i poremećaja, napuštaju posao ili čine suicid.

Postavlja se pitanje, kako prepoznati mobbing? Sledeći postupci na to upućuju:

- širenje zlonamernih glasina (razni tračevi, neistine i sl.)
- socijalna izolacija zaposlenog (ne pozivanje na zajedničke proslave)
- zastrašivanje (pretnje fizičkim zlostavljanjem)
- podcenjivanje (namerno omalovažavanje onoga što osoba radi i to naročito pred drugima, ismejavanje i sl.)
- davanje rokova za koje je unapred jasno da ih je nemoguće ispoštovati
- verbalni napadi (uključuju vikanje, psovanje i zastrašivanje)
- uskraćivanje osnovnih prava (pravo na godišnji odmor, izražavanja mišljenja i sl.)
- seksualno zlostavljanje (uključuje glasno, vulgarno komentarisanje osobe, intimno diranje, nagovaranje na seks).

Simptomi zlostavljanja na radnom mestu najčešće su vrlo očiti, iako postoje ljudi koji su u stanju sakriti svoje emocionalno stanje, čime se teško da naslutiti događa li se u njihovom životu nešto loše. Najčešći simptomi su:

- šok
- bes
- nervoza
- nesanica
- napetost i stres
- pojačana osetljivost
- osjećaj nezadovoljstva
- poremećaji koncentracije
- glavobolja, bolovi u stomaku
- gubitak samopouzdanja i apetita.

Postoje tri osnovna tipa mobinga koji se mogu povezati sa određenim karakteristikama ličnosti mobera:

- onaj čiji je cilj zaštita ugroženog samopoštovanja;
- zatim mobing koji je rezultat nedostatka socijalne inteligencije i kompetencija;
- mobing kao rezultat tzv. mikropolitickog ponašanja.

Kada se poželjno mišljenje o sebi dovede u pitanje, osporava ili napadne, ljudi su najčešće spremni za agresivni napad. Ovo je posebno slučaj kod nerealno pozitivnog ili nadmenog doživljaja sopstvene vrednosti, koji je najčešće rezultat bazične nesigurnosti i potpune zavisnosti od spoljašnje validacije vlastite vrednosti. U tom smislu, (pre)visoko samopoštovanje vodi ka tiraniji u ponašanju jer je povezano sa perfekcionizmom, arogancijom i narcizmom. Pojedinci sa nestabilnim, ali visokim samopoštovanjem mogu reagovati agresivno i na najmanje ili potpuno trivijalno ugrožavanje njihove slike o sebi. Za razliku od njih ljudi sa niskim samopoštovanjem najčešće nisu agresivni jer se plaše poraza, i oni u problemskim situacijama reaguju pre

povlačenjem, samooptužujuće i depresivno, nego agresivno. U mnogim istraživanjima mobinga, po mišljenju žrtvi, upravo je zavist od strane mobera doživljavana kao jedan od osnovnih razloga za pojavu mobinga.

Nedostatak socijalnih kompetencija

Nedostatak socijalnih kompetencija je često bio dominantan faktor za nastanak mobinga. Jedan aspekt je nedostatak emocionalne kontrole. Mobing može takođe biti posledica smanjene samorefleksije i nemanja uvida u posledice svog ponašanja, što implicira da neki moberi nisu potpuno svesni šta rade i kako njihovo ponašanje utiče na druge.

Mikropoliticko ponašanje

Članovi organizacije uobičajeno koriste svoje sposobnosti da donose pravovremene odluke u cilju ispunjenja interesa organizacije, te ostvarenja postavljenih poslovnih ciljeva, ali takođe i u skladu sa sopstvenim interesom, kao na u smislu zaštite ili poboljšanja sopstvenog statusa u organizaciji. Za ovakve vidove procesa se može reći da imaju tzv. politicku prirodu. Da bi članovi organizacije bili u situaciji da utiču na donošenje odluka, neretko je neophodno graditi koalicije, a ponekad i „igrati na kvarno” sa konkurentima. Mobing koji je nastao kao rezultat mikropolitickog ponašanja dovodi do uznemiravanja i zloupotrebe druge osobe u cilju zaštite ili poboljšanja vlastite pozicije u organizaciji.

Osobine ličnosti mobera

- osobe sa *poremećajem ličnosti*
- *manje sposobne*, ali *moćne osobe*, bez kapaciteta za ljubav, igru, kreativnost, davanje i deljenje, kao i empatija prema drugim osobama
- osobe koje *prikrivaju nemoć* u nekoj drugoj sferi svoga života (najčešće privatnog, tj. u braku ili porodici),
- osobe koje se ustvari često *osećaju inferiorno* (iza svake prepotencije stoji neka impotencija). Na taj način osiguravaju dominantnu poziciju ili sklanjaju, odstranjuju onoga koji im stoji na putu uspeha.
- često to čine iz *ličnog straha* da neće biti cenjeni i da će sami postati nečija žrtva. Neki zlostavljači to rade svesno, sa namerom da naškode drugome i da ga prisile da napusti radno mesto. Fenomenološki, mogu se podijeliti u četiri najčešće kategorije:

1. Željan pažnje

- pretjerano su ljubazni i tako teže održavanju što boljih odnosa sa autoritetima
- selektivno su ljubazni prema saradnicima, posebno prema potencijalnoj žrtvi sa oštrom granicom da/ne

- često izvodi "jadan ja" i "posipanje pepelom" dramu
- ako ga neko izaziva sa ponašanjem, predstavlja se kao žrtva
- ako ga pozovu na odgovornost, konfabulira i krivicu svaljuje na druge
- uvijek želi da bude u centru zbivanja.

2. *Imitator*

- nisu profesionalno kvalifikovani, ali tvrde da jesu jer se nalaze u blizini profesionalaca
- često glume profesiju kojom žele da se bave i zahtevni su u pogledu priznavanja zasluga
- manipulativni, ali nekritični, tako da se lako mogu isprovocirati
- često prete saradnicima, glume odanost nadređenima, ali ih lako i odbacuju nakon što im više nisu od koristi.

3. *Guru*

- uspješni na uskom polju svoje stručnosti, od saradnika priznati kao takvi, egocentrični, zlostavljaju sve one za koje procijene da mogu da ih ugroze - emotivno hladni
- pretjerano uredni i organizovani
- svoje greške pripisuju drugima
- uglavnom muškarci.

4. *Psihopata*

- agresivni i arogantni prema žrtvama, prema ostalima ljubazni, ali hladni i proračunati
- dobri glumci, za njih zakoni i moralne norme ne predstavljaju nikakvu vrednost
- često u centru zbivanja neke kriminalne aktivnosti
- oni koji ih otkriju, odmah postaju njihove žrtve
- ne pokazuju empatiju, sažaljenje i krivicu.

Značajno je pomenuti i fenomen reaktivnog mobinga, tj. situacija kada dugogodišnja žrtva u izmijenjenim okolnostima unutar radne sredine i sama postaje mober. Često je u pitanju politički revanšizam.

Uzroci mobinga u organizacijama najčešće su:

- nekompetentnost uprave (konflikti u organizaciji),
- loše rukovođenje tj. šefovanje umjesto vođenja,
- politika i poslovanje ustanove nisu transparentni,
- loša organizacija posla,
- neetična kadrovska politika.
- „nezdravo“ radno mesto i radna okolina i za organizaciju su problem.

Posledice mobinga po organizaciju

- u porastu su bolovanja,
- zamena radnika,
- povećan je stres na radnom mestu,
- veći troškovi radi edukacije novih radnika,
- povećan riziku od nastanka povreda na radu te incidenata,
- smanjena je produktivnost i motivacija za rad,
- smanjen ugled preduzeća i kvalitet pružanja usluga kupcima.

Žrtve mobinga su najčešće

- poštenjaci - osobe koje su uočile i prijavile nepravilnosti u radu,
- mlade, tek zaposlene osobe,
- osobe koje traže više samostalnosti u radu ili bolje uvjete rada,
- osobe koje nakon godina besprekornog rada traže priznavanje radnog položaja i povećanje plate,
- osobe čija karijera je u usponu i zavisi od dobre volje nadređene osobe (zlostavljača),
- vrlo kreativne osobe,
- ekscentrične osobe,
- višak radne snage,
- starije osobe pred penzijom,
- invalidi,
- bolesne osobe,
- pripadnici manjinskih grupa (religija, etničko poreklo, pol, seksualna orijentacija).

Zaključak

Srbija je deveta zemlja u Evropi koja je počela sa zakonskim sankcionisanjem mobinga, pored Francuske, Švedske, Norveške, Finske, Danske, Holandije, Belgije i Švajcarske. Uoči početka primene, Zakon je trpeo mnoge kritike najviše zbog, kako je navedeno, nemogućnosti lake dokazivosti mobinga u samom postupku.

Tvorci zakona i oni koji ga sada primenjuju, međutim, tvrde da je to sada mnogo manji problem nego ranije kada se zlostavljanje na radu dokazivalo u dugim i teškim krivičnim postupcima. Zakon predviđa oštre kazne za poslodavce za maltretiranje na poslu, te bi, u slučaju mobinga, mogli da plate kaznu i do 800.000 dinara .

Mobing je devijantna pojava, ma gde se ona javi, u bilo kojoj organizaciji, još je mnogo teže i gore. ako se javi u sportu i sportskoj organizaciji, jer ona bi trebalo da bude uzor za mlade ljude. Zato iskorenimo ovo zlo, kancer savremenog doba!

Literatura

1. Cassitto, M. G. (2001). *Mobbing in the workplace: new aspects of an old phenomenon*. Med Lav. 92(1):12-24.
2. Di Martino, V. (2002). *Workplace violence in the Health sector- country case studies Brazil, Bulgaria, Lebanon, Portugal, South Africa, Thailand, plus an additional Australian Study: synthesis report*. Geneva, ILO/ICN/ WHO/PSI joint programme on Workplace Violence in the Health Sector.
3. Field, T, Rosenmann R.H, Chesney M.A. (2003). *Stress, type behaviour, and coronary heart disease*. N Engl J Med. 291:1322- 1323.
4. Figley, C R. (2002). *Compassion fatigue: psychotherapists chronic lack of self care*. J Clin Psychol. 2002;58(11):1433-41.
5. Godin, I M. (2004). *Bullying, worker's health, and labour instability*. J Epidemiol Comm health. 58: 258-259.
6. Jones, R N. (1984). *Occupational asthma*. Clin Chest Med. 5(4):619-22.
7. Leymann, H. (1990). *Mobbing and psychological terror at workplace*. Violence Vict. 5(2):119-26.
8. Leymann, H. (1992). *The Mobbing Encyclopaedia*. Bullying: Whistleblowing. Information about psychoterror in the Workplace.
9. Mahler, V, Schmidt A, Fartasch M, Loew TH Diepgen TL. (1998). *Value of psychotherapy in expert assessment of skin disease. Recommendations and indications for additional psychotherapy evaluation in expert assessment from the viewpoint of Dermatology*. Hautarzt. 49(8):626-33.
10. Paoli, P, Merllie D. (2001). *Third European survey on Working conditions 2000*. European Fondation for the Improvement of living and Working Conditions, Dublin.
11. Perez, M, Reichert M. (1995). *Stress, coping and health: A situation - behavior approach*. Seatle, Hogrefe and Huber.
12. Quine, L. (1999). *Workplace bullying in NHS community trust: staff questionnaire study*. BMJ. 318: 228-232.
13. *Risk Factors and Prevention Strategies. Current Intelligence Bulletin*. (1996). Washington, DC, National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH). DHHS 96:100.
14. Rosenmann, R.H, Chesney M.A. (1982). *Stress, type behaviour, and coronary heart disease*. N Engl J Med. 291: 1322-1323.
15. Russo, A. (2004). *Мобинг - Од злостављања до здравља на радном мјесту*. У: Мустајбеговић Ј. (ур.). Здраве организације или како промицати здравље на радном мјесту. Мотовунски гласник број 43. Супортивни центар Хрватске мреже здравих градова, Школа народног здравља „Андреја Штампар”, Мотовун.
16. Selye, H. (1946). *The general adaptation syndrome and the disease of adaptation*. J Clinical Endocrinology. 6:117-130.

17. Selye, H. (1973). *The evolution of the stress concept*. The American Scientist. 61:692-699.
18. Toates, F.M. (1995). *Stress: conceptual and biological aspects*. Willey, Chichester.
19. *Zakon o obveznim odnosima, čl 200-203. Obveza plaćanja nematerijalne štete*. Ministarstvo pravosuđa. - Zagreb: Narodne novine br. 53/91, 73/91, 3/94,7/96, 12/99, 35/2005.
20. *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. Četvrto izdanje, međunarodna verzija. Američka psihijatrijska udruga. - Jastrebarsko: Naklada Slap. 1996.
21. Koić, E, Filaković P, Mužinić L, Matek M, Vonfracek S. (2003). Mobbing. *Rad i sigurnost*. 7(1):1-19.
22. *Pravilnik o stalnim sudskim vještacima*. (1998). Ministarstvo pravosuđa, Zagreb: Narodne novine, 21: str. 402.
23. Havelka, M, Krizmanić M. (1995). *Psihološka i duhovna pomoć pomagačima*. Zagreb: Dobrobit.

SPORT U SLUŽBI SOCIJALIZMA: JUGOSLOVENSKO ISKUSTVO

Nikola Mijatov

Visoka sportska i zdravstvena škola u Beogradu i Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Uzimajući u obzir jugoslovensku revoluciju, karakter posleratne vlasti i dogmatsku ideologiju, nije iznenađujuće što je čitava država bila podređena izgradnji socijalizma na putu za sam „kraj istorije“, tj. nastupajuće doba komunizma. U takvoj društveno-političkoj situaciji čitav državni aparat i čitavo društvo (u meri u kojoj je bilo moguće mobilisati ga), bilo je podređeno istom cilju, cilju socijalizma. Sport kao kompleksni fenomen, ali sa značajnom društvenom ulogom, takođe je ovome bio podređen. Masovne sportske manifestacije, školski, rekreativni, ali i vrhunski sport razvijani su kao instrumenti za postizanje toga cilja. S druge strane, sam karakter socijalističke države (u biti uvek u izgradnji) povratno je delovao na sam sport. Masovnost kao i amaterizam bili su ključne determinante jugoslovenskog sporta, naročito u prvim posleratnim godinama. Predmet ovog istraživanja je ovaj fenomen uzajamnog uticaja uz dugoročne posledice podređivanja sporta socijalističkoj izgradnji. Kroz analizu arhivske građe, pre svega govora samog državnog vrha tadašnje Jugoslavije, kao i prirode prvih posleratnih manifestacija, može se ocrtati problematika upotrebe sporta u službi preovlađujuće državne ideologije. Takođe simbolika, nazivi i karakter novoformiranih sportskih društava i klubova nisu bili oslobođeni socijalističkih i revolucionarnih primesa, te je i osvrt na njih svakako neophodan. Značaj istraživanja leži u tome što se upravo temelji današnjeg srpskog sporta, iako oslobođenog dogmatske ideologije socijalizma, dominantno nalaze u prvim posleratnim godinama Jugoslavije. Stoga je razumevanje problematike današnjeg sporta u državi nemoguće u potpunosti bez osvrta na njegovu socijalističku prošlost.

Ključne reči: sport, socijalizam, Jugoslavija, ideologija, komunizam.

Uvod

Došavši na vlast istinskom autentičnom revolucijom, uz podelu sveta „velike trojice“ kojom je Jugoslavija svrstana u socijalistički lager, novi državni vrh pred sobom je imao gotovo potpunu vlast. Uz Josipa Broza Tita, Edvard Kardelj, Aleksadar Ranković i Milovan Đilas bili su ključni kreatori nove, sada socijalističke Jugoslavije.

Za izgradnju socijalizma bile su potrebne sve društvene snage. Nijedan segment čitave države i društva nije mogao, niti smeo, biti van domašaja državne ideologije. Sport, kao kompleksni društveni fenomen, takođe se povinovao ideologiji socijalizma. I dalje od toga: upravo u cilju izgradnje socijalizma sport je korišćen kao jedan od značajnijih instrumenata.

Baza jugoslovenskog sporta je već postojala. Pre samog Drugog svetskog rata dominirali su tzv. „Sokoli“ kao specifični fenomen jugoslovenstva i panslovenstva (Žutić, 1991: 5, 312). Tokom samog rata, u razorenoj i oštro podeljenoj zemlji, sam sportski život nije utihnuo. Na specifičan način i u tim uslovima narodi Jugoslavije su se bavili sportom, pa i organizovali sportske manifestacije, dominantno fudbalske (Zec, 2011: 50). No, novoj vlasti bio je potreban nov sport, krojen po sopstvenim merilima i kao značajni instrument same vlasti. Na koji način je tekao preobražaj sporta i na koji način je upotrebljavan tema je ovog istraživanja.

Metod

U radu je primenjen istorijski metod. Analizirana je relevantna arhivska građa, dominantno fondovi Arhiva Jugoslavije. Kritički je sagledano upotreba sporta od strane vrha vlasti ali i korišćenje sporta u službi vladajuće ideologije socijalizma. Uz to, korišćena je i literatura zarad sticanja šire slike prilika u tadašnjoj Jugoslaviji.

Rezultati

Pred novom, socijalističkom vlasti, našao se nimalo lak zadatak. Pretežno ruralno društvo Jugoslavije trebalo je preobraziti u moderno, industrijsko društvo socijalizma, kao stepenik ka očekivanom društvu komunizma. Dodatno, sama Komunistička partija u biti bila je avangarda. Nešto širi opseg obuhvatila je tokom rata kada se istakla kao organizator najefikasnijeg pokreta otpora. Ipak, velika većina naroda, naročito omladine, i dalje je bila van njenog domašaja.

Već na jednom od prvih sastanaka Centralnog komiteta posle samog rata, prilikom razmatranja na koji način bi se omladina mogla približiti samoj partiji, Tito navodi metode: „Sport – veselje – zabava“ (Sjednica CK KPJ 25.11.1945.). U tu svrhu ubrzo biva osnovan Komitet za fiskulturu kao ključno telo novog sporta.

Na sport se u kraljevini gledalo mahom negativno. Stara sportska društva reorganizovana su po novom modelu. Sami njihovi nazivi govore o tada vladajućoj ideologiji: „Partizan“, „Crvena Zvezda“, „Radnički“, „Pekar“, „Borac“ itd. Za sam naziv, bilo kakvu simboliku ili delatnost van vladajuće ideologije u sportu jednostavno nije bilo mesta (Zec, 2015: 334).

Pored postojećih sportskih grana i manifestacija na značaju dobijaju i nove, specijalno osmišljene ne bi li služile novom državnom kursu. Redovno su održavani prolećni i jesenji krosevi na kojima se išlo na masovnost i raznolikost, kao odraz čitave nove Jugoslavije, sada krojene po meri običnog čoveka, radnika i seljaka. Išlo se i korak dalje: sportske manifestacije nastojale su da zamene religijske, formirajući time specifičan fenomen „građanske religije“. Svake godine organozovani su sletovi u svakom većem gradu čitave Jugoslavije, uz onaj svakako najveći i najznačajniji u Beogradu. Na tim manifestacijama stotine hiljada omladinaca i omladinki izvodeći sletske vežbe slavilo je život, rad ali i novu ideologiju i novu vlast.

Konačno, svoj vrhunac religijsko-sportskih manifestacija Jugoslavija dobija u tzv. „Titovoj štafeti“. Pružajući svoj uticaj do najudaljenijih sela i zaseoka prostrane države, štafetu su imali priliku da nose, dodirnu i vide, široke narodne mase. Sam odnos prema štafeti bio je sakralan, njen dug put simbolisao bi jedinstvo nove države da bi na kraju ona, na centralnoj svečanosti bila predata samom vođi – Josipu Brozu Titu, kao čuvaru te države i toga jedinstva. Manifestacija je obuhvatala milione, od organizatora, učesnika pa do gledalaca, što na stadionu, što preko uživo prenosa na radiju i televiziji. Poput Olimpijskih igara u Staroj Grčkoj, u Jugoslaviji bi na dan centralne svečanosti čitava zemlja stala i posvetila se momentu predaje štafete u ruke vođe (Grigorov, 2008: 106).

U socijalističkoj ideologiji, barem u njenoj teoriji, za povlašćene nije bio mesta. Sport, tj. fiskultura, bila je svačija. Stoga, naročiti značaj je davan razvitku iste na selu, i do najzabačenijih mesta Jugoslavije, gde pre toga organizovan sport nije dopro. Ne začuđuje da je fudbal bio najdominantnija praktikovana grana sporta na selu, svakako imajući u vidu jednostavnost i dostupnost objekta i opreme za izvođenje ovog sporta. Vlast se pobrinula da svako selo dobije svoj klub, ili barem sekciju. No, bilo je i značajnih ali i neuspešnih pokušaja da se i ostale sportske grane prošire na ruralne krajeve ali usled nedostatka finansija i infrastrukture ostale grane pretežno su praktikovane u gradovima (VII fiskulturna komisija).

Zasebni fenomen predstavljao je odnos prema ženama u sportu, budući da je tada mahom bio nedostupan. Državnom politikom nastojalo se da se ubrza emancipacija žena, da one odu dalje od svoje, u ruralnom društvu, predodređene uloge domaćice i majke. U tom procesu sport je bio jedan od ključnih instrumenata. U svim državnim manifestacijama, žene su uzimale podjednako učešća sa muškarcima. Nastojalo se da njihov broj bude što veći, time se približavajući broju muškaraca.

Odnos vlasti prema pojavama profesionalizma u sportu naročito je bio kompleksan. S jedne strane svaka osvojena medalja u inostranstvu značila je za podizanje ugleda Jugoslavije u svetu. S druge strane, sam život profesionalnog sportiste nespojiv je sa socijalističkom ideologijom, u njoj svi moraju biti pripadnici „radnog naroda“, kako je to Edvard Kardelj definisao. Ipak, kroz razne hranarine ili putovanja u inostranstvo, sportska društva su mamila uspešne sportiste kod

sebe, specifičnim socijalističkim transferima. Za prosečnog sportistu računica je bila jasna: išao je trbuhom za kruhom. Na primer, kada su jednog košarkaša upitali zašto je iz „Železničara“ prešao u „Partizan“, on je odgovorio: „Hoću da imam Montgomeri kaput. Hoću u inostranstvo da kupim sebi kaput a devojci najlon čarape“ (Godišnja skupština KSJ 1951. god.). Profesionalizam je uzeo toliko maha da je i sam vrh države reagovao: 1950. godine Centralni komitet je izdao pismo o stanju u fiskulturi. Goruća tema bila je upravo komercijalizacija sportista. Vlast se oštro usprotivila profesionalizmu. Ubrzo su usledila i upozorenja stručnjaka da će to neminovno voditi smanjenju kvaliteta vrhunskog sporta Jugoslavije i slabijem plasmanu na daljim svetskim takmičenjima. Nađen je i svojevrsni, prećutni kompromis: hranarirne su zadržane, kao i razni bonusi i putovanja u inostranstvo ali je zvanični kurs, kako države, tako i sportskih društava, bio na liniji favorizacije amaterskog sporta (*O stanjima i zadacima u fiskulturi*).

Za državu na samoj ivici gvozdene zavese, nedugo zatim nesvrstanu u oštro podeljenom hladnoratovskom svetu, odbrambena moć zemlje bila je imperativ. Sport kao kompleksni fenomen, između ostalog svakako ovome doprinosi. Toga je bila svesna i jugoslovenska vlast i kao jedan od ključnih zadataka novog sporta postavlja upravo podizanje odbrambene moći zemlje. Podizanjem zdravlja i fizičkih sposobnosti širokih narodnih masa sama zemlja postajala je spremnija za eventualni oružano sukob. Pored toga, konsekvntno, favorizovano je streljaštvo, kao sportska grana koja najviše i naliči realnom oružanom sukobu. U tome značajnu ulogu, pored sportskih i omladinskih organizacija, imala je i Jugoslovenska armija. (Plenum USAOJ-a, mart 1945). Takođe, treba imati u vidu da je i sam Tito bio ljubitelj ove sportske grane i da ju je redovno upražnjavao, dominantno kroz lov (Titov dnevnik 2009: 24).

Nova sportska društva delila su sudbinu nove Jugoslavije. Osnovana na temeljima socijalizma trebala su služiti izgradnji države i približavanju njenih naroda ali i formiranju nove nacije – Jugoslovena. No, u praksi sama država se polarizovala upravo na stadionima. Novi klubovi postali su indentifikacioni metodi za narod, čiji se indentitet ubrzo počeo graditi na nacionalnoj osnovi. Jedino, kao ključno jugoslovensko društvo, „Partizan“ je ostao jugoslovenski praktično sve do kraja te države. S druge strane, „Crvena Zvezda“ iz Beograda i „Dinamo“ iz Zagreba postali su uporišta sprskog i hrvatskog nacionalizma. U samoj Jugoslaviji stadioni postaju epicentri pobune i izražavanja nezadovoljstva, kao specifični okviri gde pojedinac zaogrnut neprobojnim plaštom mase može, naizgled bezbojazno, da uzvikne protiv vlasti, socijalizma pa i samog Tita. S te strane, sukobi „Crvena Zvezda – Dinamo“ iz 1990. godine predstavljaju samo kraj jednog dugotrajnog procesa heterogenizacije Jugoslavije, procesa koji je upravo tekao, između ostalog, i preko sportskih društava i stadiona. Značajno je napomenuti da je raspad Jugoslavije daleko kompleksniji fenomen, a da sama događanja na Maksimiru predstavljaju simbol, ili pak mit, o početku njenog raspada (Đorđević, 2015: 143).

Diskusija

Analizom istorijskih izvora jasno je uočljivo da je čitav posleratni jugoslovenski sport bio podređen izgradnji socijalizma. Takođe, sama ideologija socijalizma bila je utkana u osnove novog sporta i njime dominantno upravljala.

Kroz brojna sportska društva, sekcije, masovne manifestacije poput kroseva, Titovih štafeta i sletova, vlast je koristila sport kao instrument za povezivanje i uljučivanje u politički život, pre svega omladine. Preko Narodne omladine, svaki omladinac i omladinka trebao je biti politički aktivan, ali i ideološki jasno profilisan. Budući da sama politika omladini nije bila privlačna, u prvi plan stavljan je sport gde je, kroz njega samog, politika davana „na kašikicu“ i time se postepeno sama omladina pridobijala.

Kvalitet samog sporta, naročito profesionalnog, na momente je i trpeo usled neophodnog praćenja partijskog kursa. Direktni profesionalizam sportista je vešto decenijama izbegavan ali je svoje metode našao u fenomenima poput raznih hranarina, stipendija i fiktivnih radnih mesta. No, nedostatak jasnog vrednovanja vrhunskih sportista svakako je svoje posledice ostavio po sam plasman istih.

Gotovo čitav sport delovao je pod partijskom kontrolom. Ipak, stadioni i navijači na njima, ostaju element van kontrole i osnov budućih konflikata na nacionalnoj osnovi. Umesto katalizatora homogenizacije Jugoslavije, sportska društva, paradoksalno komunističkih naziva, postaju rasadnici nacionalizama i stalna pretnja po sistem. Čak, stadioni su bila jedina mesta gde se i moglo otvoreno kritikovati vlast, svakako pod zaštitom mnoštva. Proces započet praktično već 1945. godine, svoju kulminaciju doživeo je sukobom Crvena Zvezda – Dinamo 1990. godine i na simboličan način označio raspad same Jugoslavije.

Zaključak

Jugoslovenski sport delio je sudbinu svoje države. U njega je bila utkana sama ideologija socijalizma ali i kult ličnosti Josipa Broza Tita. Kao značajni društveni instrument korišćen je za ostvarivanje ciljeva socijalizma, poput razvitka sela ili emancipacije žena, sa većom ili manjom uspešnošću.

Nerazdvojiv od svoje matice, sport je svaku krizu Jugoslavije i sam preživljavao. Raspao se zajedno sa samom zemljom ali i bio katalizator značajnih nacionalnih sukoba unutar nje. Raspadom države, na smetlište istorije završila je i njena ideologija – samoupravni socijalizam. No, poput relikta prošlosti, sportska društva tada osnovana i dalje istrajavaju sa svojim revolucionarnim nazivima poput „Partizan“ ili „Crvena Zvezda“. Ono što je svakako zanimljivo jeste da i u samoj Jugoslaviji navijači tih društava daleko od toga da su delili ideologiju samih klubova. Po pravilu stadioni su bili rasadnici nacionalizama, što ostaju i dan danas.

Potpuno podređivanje sporta državnoj ideologiji imalo je svoje prednosti ali i mane. I na kolosecima gde je uočljivo istrajavanje na zadatom partijskom kursu imalo očigledne negativne posledice, zvanična politika je praćena. Sport kao kompleksni fenomen teško može biti zauzdan usko definisanim ideološkom odrednicama, unutar njega važe zasebna pravila. Jugoslovenski socijalizam se urušio ali jugoslovenski sport nastavio da živi u svim republikama bivše države, povinujući se novim pravilima tranzicije u kojima postulati koji su u sam jugoslovenski sport utkani jednostavno nisu održivi.

Literatura

1. Grigorov, D. (2008). „Računajte na nas.“ „Odlomak“ o Titovoj štafeti ili Štafeti mladost. *Godišnjak za društvenu istoriju*, 1-3/2008.
2. Žutić, N. (1991). *Sokoli: ideologija u fizičkoj kulturu Kraljevine Jugoslavije: 1929 – 1941*. Beograd: Angrotrade.
3. *Zapisnik glavne godišnje skupštine Košarkaškog saveza Jugoslavije održane u Beogradu 15, 16 i 17 decembra 1951. godine u prostorijama instituta za fiskulturu*. R-1. Fond 673 – Košarkaški savez Jugoslavije. Arhiv Jugoslavije
4. Đorđević, I. (2015). *Antropolog među navijačima*. Beograd: Biblioteka XX vek.
5. Zec, D. (2011). Oaza normalnosti ili tužna slika stvarnosti? Futbol u okupiranoj Srbiji (1941 – 1944). *Godišnjak za društvenu istoriju*, 3/2011.
6. Zec, D. (2015). Početak izgradnje socijalističkog sporta u Srbiji 1944 – 1945. godine. *Tradicija i transformacija: političke i društvene promene u Srbiji i Jugoslaviji u 20. veku: zbornik radova. Knj 1*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
7. *stanjima u zadacima u fiskulturi*, Pismo CK. CK SKJ XII 1/8, 02. 02. 1952. Fond 507 – Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije. Arhiv Jugoslavije.
8. *Plenum USAOJ-a*, mart 1945. godine. Fascikla br. 27. Fond 114 – Savez socijalističke omladine Jugoslavije. Arhiv Jugoslavije.
9. Sjednica CK KPJ, 25. 11. 1945. CK SKJ Politbiro 1945 – 1978. Fond 507 – Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije. Arhiv Jugoslavije.
10. *TITOV dnevnik*. (2009). Priredio P. Simić; stručni saradnik N. Pantelić, Beograd: Novosti.
11. VII fiskulturna komisija, predsedavao drug Miro Krejačić, generalni sekretar FISAJ-a, 14. 05. 1946. Fascikla br. 2. Fond 114 – Savez socijalističke omladine Jugoslavije. Arhiv Jugoslavije.

UČEŠĆE ČEDOMIRA MILIĆA U SARADNJI SOKOLSKIH I DRUGIH ORGANIZACIJA

Kristina M. Pantelić Babić¹, Petar D. Pavlović¹ i Nenad Živanović²

¹Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Univerzitet u Banjoj Luci

²FIEP Evropa

Apstrakt

Sokolski pokret je nastao u Češkoj u drugoj polovini XIX veka (1862. godine) i ubrzo nakon toga proširio se na sve zemlje u kojima su živeli Sloveni. Na taj način sokolstvo je došlo i na prostore Hercegovine i Bosne. Ova organizacija imala je za cilj telesno i duhovno jačanje naroda, međutim nije bila jedina koja je tome pridavala značaj. Pored sokolske i mnoge druge organizacije takođe su radile na jačanju nacije, telesno i duhovno. Sve te organizacije išle su ka istom cilju i zbog toga su imale dobre odnose i prisno su saradivale. Čedomir Milić (1886-1941) bio je istaknuti sokolski radnik, jedan od pokretača sokolstva, pre svega na prostoru Hercegovine, ali i na prostoru Bosne i posle 1918. godine na prostoru Kraljevine SHS (od 1929. Kraljevina Jugoslavija). U svom radu, između ostalog, poseban značaj pridavao je saradnji, kako različitih sokolskih organizacija između sebe, tako i saradnji sokolskih sa drugim organizacijama, što je ujedno i predmet ovog istraživanja. Cilj je da se istraži i prikaže koje su to organizacije saradivale sa sokolskim, da li je, na koji način i koliko to imalo uticaja na sam razvoj sokolstva na prostorima pre svega Hercegovine, ali i cele tadašnje države. U radu je korišćen istorijski metod.

Ključne reči: pobratimstvo, SPKD „Prosvjeta“, sokolska župa, sokolska četa.

Uvod

Sokolski sistem (poznat i kao češki ili Tiršov sistem) nastao je 1862. godine u Češkoj, ali brzo nakon nastanka u Češkoj sokolstvo se proširilo i na ostale zemlje u kojima su živeli slavenski narodi. Na taj način sokolstvo je došlo i na prostore Hercegovine i Bosne, gde su se prve inicijative za osnivanje srpskog sokola javile 1893. godine od grupe Srba iz Foče predvođenih studentom medicine, Ristom Jeremićem. Međutim, period austrougarske okupacije nije bilo povoljno vreme za osnivanje društava sa nacionalnim predznakom. Tek 1904. godine, uz malo povoljnije političke i ekonomske prilike, u Mostaru je osnovano prvo Srpsko gimnastičko

društvo „Obilić“. Nakon toga nastavila su da se formiraju gimnastička društva i u drugim mestima.

Godine 1909. na sastanku u Sarajevu, odlučeno je da sva srpska gimnastička društva nose zajednički naziv „Srpski Soko“ i osnovan je savez svih srpskih sokolskih društava na prostoru Bosne i Hercegovine, pod nazivom Srpska sokolska župa bosanskohercegovačka (SSŽBH) sa sedištem u Sarajevu, čiji je rad i zvanično odobren od Zemaljske vlade 1910. godine. Nakon ubistva Franca Ferdinanda 1914. godine, sva srpska sokolska društva i SSŽBH su raspuštena, a njihova imovina je konfiskovana.

Nakon Prvog svetskog rata počeo je period jugoslovenskog sokolstva, kada je u Ljubljani 1922. godine „Srpski Soko“ stupio u Sokolski savez Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SSKSHS). U periodu između dva rata sokolstvo, kako na prostoru Hercegovine i Bosne, tako i na prostoru Kraljevine SHS (od 1929: Kraljevina Jugoslavija) doživljava svoj procvat. Međutim, posle Drugog svetskog rata nije bilo dozvoljeno obnavljanje sokola, a njegovu imovinu preuzelo je Društvo za telesno vežbanje „Partizan“.

Čedomir Milić bio je jedan od najznačajnijih sokolskih radnika i jedan od glavnih pokretača sokolstva, posebno među seoskim narodom Hercegovine i Bosne. Učestvovao je u formiranju SSŽBH, a kasnije je bio i idejni tvorac seoskih sokolskih četa, kao i sokolske župe „Aleksa Šantić“ u Mostaru, čiji je bio i starešina. Zajedno sa dr Lazom Popovićem, bio je jedan od glavnih teoretičara sokolstva. Njegova rad na saradnji sokolskih organizacija, kako sa sokolskim organizacijama iz drugih mesta i država, tako i sa drugim organizacijama koje su imale slične ili iste ciljeve kao sokolske, bila je od velike važnosti za Hercegovinu i njen narod, kao i za celo sokolstvo.

Predmet istraživanja je sokolski pregalac Čedomir Milić i njegova uloga u saradnji sokolskih organizacija, kako između sebe, tako i u saradnji sokolskih sa drugim organizacijama. Cilj je da se istraži i prikaže koje su to organizacije saradivale sa sokolskim, da li je, na koji način i koliko to imalo uticaja na sam razvoj sokolstva na prostorima pre svega Hercegovine, ali i cele tadašnje države, i koliki je značaj u toj saradnji imao Čedomir Milić.

Autori su u radu koristili istorijski metod.

Kratka biografija Čedomira Milića

Čedomir Milić je rođen 23. marta 1886. godine u Mostaru, gde se školovao i proveo najveći deo života. Godine 1913. oženio se Ljubicom Kadijević, sa kojom je imao šestoro dece: sinove Jovana i Đorđa, i kćeri Dragicu, Mirjanu, Smilju i Biljanu.

Posebnu ljubav gajio je prema hercegovačkom selu i ljudima koji tamo žive, i već od rane mladosti prihvatio se posla na telesnom, duhovnom i moralnom preporodu srpskog naroda.

Posebno se zalagao za stvaranje veze između sela i grada čemu je posvetio ceo svoj život, a naročito radom kroz sokolska i pobratimska društva. Bio je veoma poštovan ne samo od strane svih sokola i pobratima, već i od znamenitih ljudi tog vremena.

U periodu Prvog svetskog rata, Čedomir Milić je na Veleizdajničkom procesu u Banjoj Luci 1916. godine bio jedan od osuđenika na smrt. Međutim, uspeo je da izbegne smrtnu kaznu i dalje intenzivno nastavi sa svojim sokolskim radom i nakon rata.

U periodu između dva svetska rata mnogo je učinjeno po pitanju sokolskih društava i srpskog, a kasnije i jugoslovenskog sokolstva. Ono se veoma brzo proširilo među narodom, posebno seoskim, i bilo je jako dobro prihvaćeno. Zajedničkim snagama intenzivno se radilo na prosvetivanju sela i na njegovom zbližavanju sa gradom, u čemu je jednu od najvažnijih uloga imao upravo Čedomir Milić, koji je uvek bio neizostavan član organa sokolstva i jedan od njegovih glavnih pokretača (Pantelić Babić, Pavlović, 2014).

U periodu drugog svetskog rata Milićev život ponovo je bio u opasnosti. Iz tog razloga morao je da se odvoji od porodice koja je život nastavila u Beogradu, a on se povukao u manastir Pivu u Crnoj Gori, gde je ostao do kraja života.

Prema dosadašnjim istraživanjima, odnosno napisima autora koji su se bavili njegovom smrću, Milić je ubijen od strane komunista 22. novembra 1941. godine u Crnoj Gori (Skoko, 2000).

Međusobna saradnja sokolskih i drugih organizacija

Pored članstva u organima sokolstva, pored školovanja i usavršavanja sokolskog i kadra za rad u seoskim sokolskim četama, najveću draž imala je saradnja sa sokolskim, ali i drugim organizacijama. Od sokolskih organizacija, pronađeni su dokumenti o saradnji sa cetinjskom i zagrebačkom sokolskom župom. Pored toga, sve sokolske organizacije blisko su sarađivale sa srpskim prosvetno-kulturnim društvom „Prosvjeta“ iz Sarajeva.

Savez sokola Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je 1923. godine Sokolskoj župi Mostar privremeno dodelio celokupnu teritoriju Crne Gore, sa ciljem da im se pomogne pri obnavljanju i širenju sokolstva. Čedomir Milić je sa svojim saradnicima obišao celu Crnu Goru vršeći propagandu sokolstva. Njegov rad je bio plodotvoran i do početka 1928. godine bilo je obnovljeno i osnovano 12 sokolskih društava. Te godine je od postojećih društava aprila meseca osnovana Sokolska župa „Njegoš“ sa sedištem u Herceg Novom.

Cetinjska sokolska župa je od svog osnivanja 1911. godine intenzivno i bratski sarađivala sa mostarskom župom na čelu sa Čedomirom Milićem. O toj saradnji i o tome sa kakvom ljubavlju je mostarska župa pomagala njen rad, starešina cetinjske župe Gavro Milošević kaže:

Kroz nekoliko godina, dok su očvrsnula sokolska krila u svim mestima Crne Gore i Boke, mi smo u bratskom sokolskom radu sarađivali sa mostarskom župom. Ona je istinski i sokolski pomagala razvoj sokolstva u ovim krajevima; ona je to činila sa ljubavlju, jer je donekle vraćala dug legendarnom sokolstvu Crne Gore (Milošević, 1930).

Hercegovački sokoli učestvovali su na proslavi 25-godišnjice rada sarajevske „Prosvjete“, koja je trajala 19-21. avgusta 1927. godine. Na toj proslavi sokoli iz Hercegovine bili su „[...] predvođeni svojim agilnim i simpatičnim vođom gosp. Čedom Milićem (Spomenica, 1927).“

U prvom danu proslave organizovana je svečana povorka, koju je sarajevska publika posmatrala sa velikim oduševljenjem, kao i sokolski javni čas. Drugi dan proslave održana je „Prosvjetina“ akademija sa četiri referata „[...] o stanju u prosveti u Bosni i Hercegovini...“ (Pavlović, 2005). Nakon referata, usledila je diskusija u kojoj je učestvovao i Čedomir Milić. On je govorio o važnosti zajedničkog rada „Prosvjete“ i sokola, posebno na selu, jer je prema njegovim rečima „[...] put u sela jedino sredstvo kojim sokolstvo može postići svrhu; preporod celokupnog naroda.“ (Spomenica, 1927)

Posle podne je odigrana fudbalska utakmica, a uveče svečana sokolska akademija u sarajevskom Narodnom pozorištu. Poslednjeg, trećeg, dana proslave održana je prepodnevna služba a nakon nje parastos pokojnim „Prosvjetinim“ članovima u srpskoj pravoslavnoj crkvi. Posle podne je priređena narodna svečanost i veselje koje je trajalo do kasno u noć. Proslava je završena vatrometom, osvetljavanjem „[...] 'Prosvjetina' monograma na Trebević iznad Sarajeva.“ (Pavlović, 2005).

Još jedan primer saradnje bilo je organizovanje Vidovdanskog sleta u Sarajevu 1934. godine, kojeg je Srpska sokolska župa bosanskohercegovačka, povodom proslave 25-godišnjice od njenog osnivanja, organizovala zajedno sa mostarskom, banjalučkom, tuzlanskom, kragujevačkom i cetinjskom župom, kao i sa predstavnicima SSKJ, Drinske banovine i opštine grada Sarajevo (Krstić, 1934).

Pored sokolskih, hercegovački sokoli su sarađivali i sa drugim organizacijama ne samo sa prostora Hercegovine, već i sa prostora cele Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevine Jugoslavije), a sve u cilju zajedništva i poboljšanja seoskog života Hercegovine. Tako su u avgustu 1934. godine, zajedno sa grupom studenata iz Zagreba, radili izabrane korisne radove na selu. Pokret akademskog dobrovoljnog rada na selu u zagrebačkoj sokolskoj župi je organizovao i vodio dr Laza Popović, koji je sarađivao i bio u gotovo stalnom kontaktu sa Čedomirom Milićem.

Saradnja zagrebačkih studenata i hercegovačkih sokola (Krčum, 1935)

Zagrebački studenti su na putu prema Nevesinju, u koje su krenuli zbog dobrovoljnog rada na selu, svratili u Mostar. Te 1934. godine, 26. avgusta, u prostorijama mostarske sokolske župe, održan je i prvi zajednički sastanak starešinstva zagrebačke i mostarske župe, kojim je predsedavao starešina mostarske sokolske župe Čedomir Milić.

Milić je sastanak počeo rečima:

Više duša radi, nego li intelekt, pa ne mogu da prozrem veličinu ovoga sastanka i vašeg dolaska među nas pod vodstvom drugu brata i prijatelja, saradnika i prijatelja dra Lazara. (Živio!) Naš kraj nije potreban vaše fizičke snage, nego vaših moralnih snaga, kako bi poput Hristovih apostola unijeli svijetlo u mračnu današnjicu. (Ibid)

Kao odgovor na Milićeve reči, dr Laza Popović je, pored ostalog, rekao:

Iz daleka smo došli, po daljini i dužini prostora, ali se Otadžbina ne mjeri po metrima i kilometrima već po snazi duhovnoj, napretku i blagostanju. Naš dolazak dokazuje da još ima ljudi, koji prelaze dulji muški i bez umora. Motiv našeg dolaska je naša unutarnja potreba, ljubav koja nas goni i veže za ovaj kraj, jer smo kroz vaš rad gledali našu braću i duhovne rođake. Mi smo krenuli da prebrodimo tu razdaljinu, iz ljubavi i misli, iz kojih su se rodila, eto, djela. Došli smo da bi se izbliza pogledala dva blizanca; pokret seoskih četa i radenih studenata, da se nađu, vide i sjedine. (Ibid)

Svoj govor, Popović je završio rečima: „Ne želim padati vičući, ne dajte me, nego kao i hrast dok stojim da stojim, a kad padnem da se više ne dignem kao i naš Gospodar (Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj).“ (Ibid)

Branko Lazčić je u ime svih studenata, pored ostalog, govorio i o teškom životu naših naroda pod dve okupatorske sile, kao i o žrtvama njihovog terora:

Mig sudbine izgleda da je i ovdje učinio svoje, da baš poslije 60 godina od nevesinjske puške dolazimo u ovaj kršan, nacionalan, vedar i uvijek budan kraj. – Istorija nas uči, da su dva teška carstva bila u kandže uhvatila naš najrasniji narod i baš prije 60 godina osjećen je njihov pad, radi naše žilavosti. Zato mi naš pokret i baziramo na radu. Mi smo likvidirali ta dva carstva, koja su za iskupljenje tražili mnoge žrtve među kojima i dva nacionalna radnika. Ristu Toholja i Ristu Milićevića, čiji se ostaci prenose u zajedničku kosturnicu baš ovih dana. Sad je na nama da se riješimo i unutrašnjih neprijatelja, da obezbijedimo iznutra našu zemlju, ali ne riječima, nego radom kroz zveket motika. (Ibid)

Sutradan su se studenti i dr Laza Popović uputili u Nevesinje. Tamo su za vreme njihovog boravka održana dva sastanka „[...] predstavnika pokreta akademskog dobrovoljnog rada na selu, koji je poveo i organizovao br. dr. Laza Popović iz Zagreba i pokreta seoskih sokolskih četa, koje je organizovao i poveo br Čedo Milić...“ (Ibid)

Na samom početku svoje misije, oba studentska sokolska pokreta, ujedinjena u nameri da pomognu hercegovačkim selima, od materijalnih sredstava nisu imali ništa drugo do svoja tela i neizmernu duhovnu snagu za rad. O tome svedoče sledeće reči:

Ako je manjkala lopata, onda su, iako nježne, studentske ruke prebacivale kamen. Radilo se u nekom fanatičnom raspoloženju, što bi 'kulturalna današnjica' nazvala ludošću, jer ovi mladi ljudi jedino rad smatraju praktičnim djelom svoga životnog plana i nacionalnog programa. (Ibid)

Studenti su dvadeset dana proveli u dobrovoljnom radu na selu, i za to vreme podigli su dve česme, ili kako ih je Krčum nazvao „dva higijenska svjetionika“, u selima Bojišta i Batkovići (Ibid). Dok su studenti i sokoli iz četa radili, po starom običaju mobe, seljaci su im prilazili i dolazili u pomoć. Po završetku akcije, seljaci su u njihovu čast organizovali narodno veselje, gdje su putem igre i pesme izražavali svoju najiskreniju zahvalnost. To veselje, na lep način, Krčum je opisao rečima:

U čast dobrotvora, na dovršenom zdanju lepršala se jugoslovenska zastava. Oko četiri stotine djetinjiski razdraganih seljaka nosilo je jugoslovenske zastave, pjevalo državnu himnu i narodne pjesme i igralo kolo. Na sve strane gorile su vatre, okretali janjci i prasad. Žene i djevojke prinosile su kuvana jaja i sa patrijarhalnim

stidom odmotavale seoske pite. Sijedi starci ustaše iz 1875 dizali su čaše sokolima i studentima, sravnjujući ih sa najvećim herojima, krvave prošlosti. (Ibid)

Iako su u pitanju bili teški i fizički zahtevni poslovi, navedeni primeri, pogotovo kada je zagrebačka sokolska župa u pitanju, pokazuju nam da su zajedništvo i sokolski duh mogli sa radošću i pesmom da prebrode sve nevolje koje su im se našle na putu. Veliku važnost u tome imao je snažan i veliki duh prvenstveno Čede Milića i Laze Popovića.

Godine 1935. održan je prvi sabor sokolskih četa župe Mostar. Tom prilikom Milić je uputio veliki broj pozdrava raznim sokolskim i drugim velikodostojnicima tadašnje države, kao i veliki broj pozdrava sokolskim radnicima izvan njenih granica. Pored toga, jedan od dokaza saradnje jeste i veliki broj pozdrava i čestitki Saboru koji je tom prilikom upućen na adresu starešine Sokolske župe Mostar, Čedomira Milića. Mihailo C. Minev u svom pozdravu upućenom iz Sofije, napisao je:

Dragi brate,

Sa radošću se sećam dirljivog srdačnog i bratskog prijema koga su ukazali sokoli Mostarske župe i građanstvo Mostara junačkoj delegaciji kada je ova posetila Mostar 6. jula 1935. godine a tako isto cveća bacanog po našem putu od bratske Mostarske dece – sokola.

Imajući ovo u vidu osobito mi je prijatno, povodom prvog velikog sabora sokolskih četa Mostarske župe sa proslave 10-godišnjice seoskog sokolstva, da Vas zamolim da predate moje najsrdačnije pozdrave kako sokolima velike radljive Mostarske župe, tako i cijelom bratskom Jugoslovenskom sokolstvu.

Duboka i nepokolebljiva vjera u mir i ljubav kao i istinsko i iskreno bratsko razumevanje i zbliženje među dva bratska naroda izrađuje osnovni kamen za Vašu i naš miran kulturni napredak, za Vašu i našu slobodu.

Zdravo!“ (Minev, 1936)

Pored Sofije, pozdravi su stigli i iz: Avtovca, Banje Luke, Beograda, Bihaća, Breze, Vele Luke, Virovitice, Dubrovnika, Zagreba, Karlovca, Knina, Korčule, Lopuda, Ljubljane, Ljubuškog, Novog Sada, Opuzena, Orebića, Ohrida, Sarajeva, Skoplja, Splita, Širokog Brijega, Tomislav Grada, Cavtata i Cetinja.

Zaključak

Kao zaključak prethodnog istraživanja možemo reći da je Čedomir Milić dao značajan doprinos razvoju sokolstva pre svega na prostoru Hercegovine, ali i na prostoru Bosne i posle 1918. godine na prostoru Kraljevine SHS (od 1929: Kraljevina Jugoslavija). Posebnu važnost imao je za kulturni, prosvetni, ekonomski i drugi razvoj hercegovačkih sela, kao i u povezivanju sela i

gradova. Sve napred navedeno Milić i njegovi saradnici su, između ostalog, ostvarivali kroz saradnju sokolskih i drugih organizacija koje su radile na dobrobit svih naroda. Samim tim bio je jedan od najčučajnijih sokolskih radnika na prostoru Hercegovine.

Literatura

1. Zec, N. Kako su umirali... Čedo Milić, *Glasnik Srpskog istorijsko-kulturnog društva „Njegoš“*, n.d.
2. Krstić, K.P. (1934). *Vidovdanski slet u Sarajevu 1934. Spomenica II deo*, Dopis Kancelarije Njegovog veličanstva kralja br. 604 Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije – Beograd. Sarajevo: Sokolska župa Sarajevo, 15. januar 1934, str. 7.
3. Krčum, B. (1935). Dva pokreta – jedna misao, jedan cilj, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 1, br. 7, Mostar, septembar 1935, str. 6-10.
4. Milošević, G. (1930). *Sveslavensko sokolstvo*, Sokolska župa Cetinje, Beograd: Savez sokola Kraljevine Jugoslavije.str. 98 – 99.
5. Minev, C.M. (1936). Pozdravi saboru, *Stopama naših djedova*, Mostar: Sokolska župa Mostar, str. 53.
6. Pavlović, P. (2005). Učešće sokola na proslavi 25-godišnjice rada „Prosvjete“ u Sarajevu 1927. godine, *Srpski soko*, god. 2, br. 2, Zvornik, str. 9-16.
7. Skoko, S. (2000). *Krvavo kolo hercegovačko 1941-1942*, Beograd: SPKD „Prosvjeta“ Republike Srpske Pale i „Planeta“ Beograd.
8. *Spomenica o proslavi 25-godišnjice Prosvjete (1927)*. Sarajevo: Prosvjeta.

Originalni naučni članak

SEO OPTIMIZACIJA I POZICIONIRANJE INTERNET PREZENTACIJA NA GOOGLE-U, PRILIKOM PRETRAGE NA OSNOVU KLJUČNIH REČI „SPORTSKE PRIPREME U SRBIJI“

Bojan Rajak

Hotel "Šumarice", Kragujevac

Apstrakt

Zadužen za bolju poziciju na *web* pretraživaču u odnosu na konkurente, kao sastavni deo internet marketinga, SEO zauzima značajnu ulogu prilikom rangiranja internet prezentacija, koji obrađuju istu ili sličnu temu. Naime, kada potencijalna ciljna grupa, u *web* pretraživaču ukuca ključnu reč, pored plaćenih reklama, prikazuju se (od najviše ka najniže) rangirani *web* sajtovi za datu frazu pretrage. Cilj ovog rada je da se pored prikaza rangiranosti, objedine i razvrstaju prikupljeni podaci, kako bi se došlo do zaključka na kakve sadržaje korisnici interneta nailaze prilikom pretrage.

Za potrebe analize kao polazna osnova korišćene su ciljna grupa - sportisti, sportski klubovi, sportske reprezentacije i sl., ključna reč - *sportske pripreme u Srbiji* i *Web pretraživač – Google*.

Na osnovu obrađene analize, ovaj rad bi trebalo da da uvid u podatke koje se destinacije u Srbiji (mesta, gradovi, regioni, itd.), promovišu ili nude za sportske pripreme, nazive svih pravnih lica koji promovišu ili nude usluge sportskih priprema u Srbiji i grupaciju pripadnosti pravnih lica, koja promovišu ili nude sportske pripreme u Srbiji (hoteli, sportski centri, turističke agencije i sl.).

Ključne reči: SEO optimizacija, *web* pretraživač, sportske pripreme, Srbija

Uvod

Sportski sadržaji opremljeni adekvatnim uslovima za trening, takmičenje i relaksaciju sportista, koji se nalaze u sklopu hotela ili u neposrednoj blizini hotela, a koji ukoliko zajedno sa smeštajem i ostalim hotelskim uslugama ispunjavaju potrebe i želje sportskih gostiju, mogu značajno uticati na iskorišćenost smeštajnih kapaciteta hotela, odnosno ostvarivanja većeg profita hotela. Kako bi se unapredila prodaja hotelskih kapaciteta, neophodno je sprovesti adekvatnu promociju, odnosno komunikacionu vezu između kupca (u našem slučaju: sportista, sportskih klubova, saveza i sl.) i prodavca (hotelijera).

Promocija predstavlja jedan od 4 instrumenta marketing miksa (proizvod, cena, kanali distribucije, promocija), čiji je glavni cilj informisanje i ubeđivanje kupaca na sami čin kupovine. Promotivne tehnike dele se na ATL (“Above the line”, odnosno „iznad linije“) i BTL (“Below the line”, odnosno „ispod linije“), od čega:

1. ATL pomaže jačanju imidža kompanije na duže vreme, i ima za cilj jačanje svesti o brendu. ATL promotivna tehnika nema određenu ciljnu publiku, već je usmerena na široki auditorijum (putem TV-a, radija, novina, interneta).
2. BTL predstavlja aktivnosti izvan masovnih medija, sa usmerenošću na pojedinca, kroz sve druge oblike promocije (npr. pokloni, sponzorstva, odnosi sa javnošću).

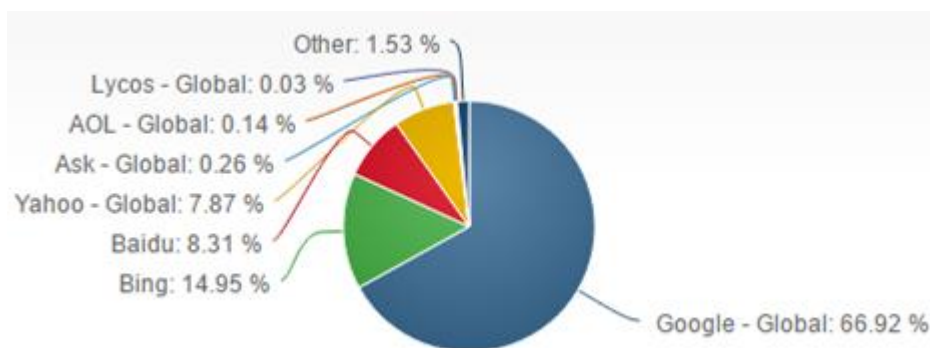
Od navedenih ATL promotivnih tehnika, internet u današnje vreme predstavlja najmasovniji medij u svetu, i kao takav poslovni kanal komunikacije u promovisanju proizvoda i usluga, odličan je alat u ostvarivanju marketiških ciljeva preduzeća ili organizacije.

Republički zavod za statistiku Srbije objavio je podatak da je od 2013. godine konstantan procentualni porast preduzeća u Srbiji koji poseduju sopstveni *web* sajt. Prema ovom zavodu za statistiku, 75,2% preduzeća iz Srbije je posedovalo sopstveni *web* sajt na internetu u 2015. godini. Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da je od strane većine prepoznat značaj posedovanja „svog mesta na internet“; međutim, samo prvih 10 najbolje optimizovanih sajtova u istoj branši, po traženoj ključnoj reči proizvoda ili usluga koje nude, naći će se na prvoj strani Google-a prilikom pretrage korisnika.

Ako se uzme u obzir da u potrazi za određenim proizvodom ili uslugom prema ključnoj reči, preko 90% korisnika internet pretraživača ne idu dalje od prve stranice pretraživanja, mnoga preduzeća u tom slučaju nemaju puno koristi od svog *web* sajta. Kako bi smo šire sagledali koji su sajtovi sa svojim prezentacijama bolje ili lošije kotirani prema ključnim rečima “sportske pripreme u Srbiji”, odnosno na koje sve ponude korisnici mogu naići prilikom pretrage, pristupili smo analizi prvih 5 stranica Google-a, dok detaljan tabelarni prikaz predstavimo sa prve 2 stranice Google-a (Tabela 1 i Tabela 2 ovog rada).

Što se tiče Google pretraživača, u ovoj analizi je izabran iz razloga što prema poslednjim podacima kompanije za merenje *Web* prometa „NetMarketShare“, i dalje predstavlja ubedljivo najposećeniji internet pretraživač, sa 66,51% udela u ukupnoj pretrazi korisnika, u odnosu na sve ostale internet pretraživače (Bing, Baidu, Yahoo itd).

Na sl. 1 je dat prikaz procentualnog udela vodećih internet pretraživača, od januara 2016. do marta 2016. godine (<https://www.netmarketshare.com/search-engine-market-share.aspx?qprid=4&qpcustomd=0&qpsp=204&qpnp=3&qptimeframe=M>) (Od dana 11.04.2016.god.)

Slika 1.

Predmet, problem i cilj istraživanja

Predmet ovog istraživanja predstavlja trenutno stanje ponuda za pripreme sportista u Srbiji na koje korisnici mogu naići pretragom interneta. Problem ovog istraživanja predstavlja značaj SEO optimizacije *web* sajtova, na kojima se promovišu ili nude aranžmani za sportske pripreme u Srbiji. Cilj ovog istraživanja je da rad prikaže nazive i grupaciju lica (sa destinacijama u Srbiji), koji promovišu ili nude usluge sportskih priprema u Srbiji, a rangirani su na prvih 5 stranica Google-a prema traženoj ključnoj reči.

Značaj istraživanja se nalazi u činjenici da istraživanje treba da pruži informacije od značaja za:

1. **Organizatore i posrednike** ponuda sportskih priprema u Srbiji (hotele, sportske centre, turističke agencije i sl.), kako bi uvideli prednosti i nedostatke od ulaganja u SEO optimizaciju *web* stranica, na kojima prezentuju svoje ponude ciljnoj grupaciji.
2. **Krajnje korisnike** sportskih priprema u Srbiji (sportiste, sportske klubove, sportske reprezentacije i sl.), kako bi na jednom mestu mogli sagledati trenutno stanje ponuda za sportske pripreme u Srbiji, odnosno destinacija koje pružaju mogućnost za obavljanje istih.

3. **Dalja stručna istraživanja**, kao npr. uporednu analizu sadržaja i kvaliteta prikazanih ponuda (pružaoca usluga za sportske pripreme u Srbiji koji su predstavljeni u ovom radu), ali i upoređivanje ovih ponuda sa ponudama iz inostranstva (uglavnom zemalja okruženja), kako bi se uticalo na dalji razvoj ove vrste sportskog turizma u Srbiji i dr.

Za potrebe istraživanja, u kontekstu problema i predmeta istraživanja, definisane su sledeće pretpostavke: prva – *Web* sajt koji prezentuje aranžmane za pripreme sportista na destinaciji, ukoliko ima dobro odrađenu SEO optimizaciju, imaće više poseta internet klijenata, a samim tim može i bitno doprineti većoj prodaji tih aranžmana i druga - postoje *web* stranice koje prezentuju ponude sportskih priprema u Srbiji, ali usled neredovnog ažuriranja i nedovoljno dobro odrađene SEO optimizacije, ove *web* stranice ne stižu do većine očiju potencijalnih korisnika, koji u potrazi za ponudama ove vrste pretražuju internet po ključnim rečima.

Metode

U radu su korišćene sledeće naučno-istraživačke metode: deskripcije, eksplikacije, komparacije, metod statističke obrade podataka, metod analize sadržaja i metod slučajnog uzorka. Opis Tabele 1 i Tabele 2 o sadržaju kolona sa podacima je sledeći:

- **Redni broj** - redoslednu poziciju na kojoj se *web* sajt pozicionirao na Google-u;
- **Naslov stranice ili TITLE** - nalazi se u HEAD delu html dokumenta, i jedan je od najvažnijih elemenata uz odgovarajuće odrađenu SEO optimizaciju prilikom pretrage po ključnoj reči;
- **LINK** - označava vezu između dve internet stranice ili sadržaja, bilo da se radi o povezanosti stranica ili sadržaja u okviru istog sajta, ili dva različita sajta. U našem slučaju prikazani linkovi u tabelama, predstavljaju vezu između Google pretraživača i sajtova koji su se pozicionirali na Google-u, na osnovu tražene ključne reči;
- **Subjekt** – predstavlja naziv pružaoca usluga ili posrednika, odnosno naziv lica koje je objavilo članak za sportske pripreme u Srbiji, prikazan u Google pretraživaču na osnovu tražene ključne reči;
- **Grupacija** - dodeljena je na osnovu sagledavanja, da li *web* strana na kojoj je objavljena ponuda ili članak, predstavlja prezentaciju smeštajne jedinice (hotela, vile, odmarališta, ugostiteljskog objekta sa smeštajem), sportskog centra, turističke agencije, reklamnog portala, turističke organizacije, etno sela, sportskog centra i sl.
- **Destinacija** - mesto, grad ili region gde se organizuju, ili su pogodne za organizaciju sportskih priprema, kako je na *web* prezentaciji navedeno;

- **Status** - označava da li internet stranica predstavlja:
1. „Ponudu“ aranžmana za sportske pripreme u Srbiji, sa klasifikacijom na:
 - Pružaoce usluga koji objavljuju ponude na sopstvenom sajtu (LP - lična prezentacija pružaoca usluga)
 - Pružaoce usluga koji objavljuju ponude na posredničkim sajtovima (BO - po principu besplatnih oglasa ili sl.)
 - Posrednike koji objavljuju ponude pružaoca usluga na sopstvenom sajtu (PP - posrednička prezentacija ponude pružaoca usluga)
 2. „Pregled objavljenog članka“ sa klasifikacijom na:
 - Pregledni članak o destinaciji pogodnoj za održavanje priprema sportista (PČD - pregledni članak o destinaciji)
 - Pregledni članak o najavi sportskih priprema (PČN)
 - Pregledni članak o već održanim sportskim pripremama (PČO)
 3. „Grešku“ - prikaz sadržaja koji ne odgovara zadatim vrednostima.

Rezultati

Za potrebe pretpostavke, cilja, problema i predmeta istraživanja, podaci izvučeni na osnovu analize prve i druge stranice Google-a, u pretrazi po ključnoj reči „Sportske pripreme u Srbiji“, uneti su u Tabelu 1 i Tabelu 2.

Tabela 1 - Prikaz podataka na 1. stranici Google-a, prema ključnoj reči „sportske pripreme u Srbiji“

RB.	Naslov stranice	Link	Subjekt	Grupacija	Destinacija	Status
1.	Sportske pripreme » Hotel Javor	www.javor-hotel.com/sr/aktivnosti/sportske-pripreme/	Hotel Javor	Hoteli	Planina Javor (25km od Ivanjice)	Ponuda (LP)
2.	Sportske pripreme - Tara Green	www.taragreen.rs/sportske-pripreme.html	Hotel Drina i Vila Drina	Hoteli	Planina Tara, Bajina Bašta	Ponuda (LP)
3.	Sportske pripreme TRIM HOTEL	www.trimhotel.rs/sportske-pripreme.html	Trim hotel	Hoteli	Beograd	Ponuda (LP)
4.	Vojna ustanova „Tara” Izdvajamo Sportske pripreme	www.hotelitara.mod.gov.rs/sr/izdvajamo/sportske-pripreme	Vojna ustanova Tara (hotel Omorika i hotel Beli dvor)	Hoteli	Planina Tara	Ponuda (LP)
5.	Sportske pripreme Sportski centar Osečina	scosecina.com/sportski-sadrzaji/sportske-pripreme/	Sportski centar Osečina (sa svojim motelom u okviru SC)	Sportski centri	Osečina	Ponuda (LP)
6.	Pripreme sportskih ekipa - Hotel Tiski Cvet - Novi spa Novi ...	www.tiskicvet.com/usluge/pripreme-sportskih-ekipa/	Hotel Tiski cvet	Hoteli	Novi Bečej	Ponuda (LP)
7.	Sportske pripreme - Junior Travel Agency	www.juniortravel.rs/pripreme.php	TA Junior (reklamiraju Hotel Junior)	Turističke agencije	Kopaonik, Brzeće	Ponuda (PP)
8.	Letnje pripreme Sportske pripreme Pripreme za sportiste ...	www.pripreme.rs/Leto.html	Web portal Pripreme (reklamiraju Sportsko-rekreativni centar E&M i ugostiteljski objekat sa smeštajem PLAMEN-GRAD)	Web portal ²	Banja Koviljača i Kovin. Izvan Srbije: Nea Fokea (Grčka)	Ponuda (PP)
9.	Zapadna Srbija - SPORTSKE PRIPREME	www.westsrbija.org/destinacije/tara-drina-bajina.../sportske-pripreme/	TO Zapadne Srbije (nisu na stranici sajta navedeni pružaoci usluga)	Turističke organizacije	Bajina Bašta i Kaluderiske Bare	Pregled (PČD)
10.	Priprema sportista - Početna	www.podrinje.rs/index.php/sportski-turizam	Odmaralište Podrinje	Hoteli	Banja Koviljača	Ponuda (LP)

Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, na osnovu izvora:

<https://www.google.me/search?q=sportske+pripreme+u+Srbiji&oq=sportske+pripreme+u+Srbiji>

²Web portal „Pripreme2 – specijalizovan je za pružanje informacija o destinacijama za pripremu sportista. Preko portala se nudi prodaja aranžmana za sportske pripreme (na prezentovanim destinacijama sa sajta). Nije istaknuto koje pravno lice je organizator ponuda, osim što je navedeno da iste organizuje turistička agencija, čije ime nije navedeno.

&aqs=chrome..69i57.1110j0j1&sourceid=chrome&ie=UTF-8#q=sportske+pripreme+u+Srbiji&start=0

Tabela 2

Prikaz podataka na 2. stranici Google-a, prema ključnoj reči „sportske pripreme u Srbiji“

RB.	Naslov stranice	Link	Subjekt	Grupacija	Destinacija	Status
11.	Lukovska Banja Pripreme sportista, sportska hala, sportski ...	www.lukovskabanja.com/pripreme.php	AD Planika (u sklopu hotel Kopaonik i hotel Jelak)	Hoteli	Lukovska Banja	Ponuda (LP)
12.	Pripreme sportista - Sunčana Reka	www.suncanareka.rs/index.php/pripreme-sportista	Etno selo Sunčana Reka	Etno sela	Banja Koviljača	Ponuda (LP)
13.	Sportske pripreme u Hotelu Vrujci Banja Vrujci	www.banjavrujci.info/sportske-pripreme-u-hotelu-vrujci	Web portal Banja Vrujci (reklamiraju hotel Vrujci)	Web portal ³	Banja Vrujci	Pregled (PČO)
14.	Sportske pripreme Volley Trend - Volley Trend Sportcamps	www.sportcamps.volleytrend.com/you.html	TA Volley Trend (reklamiraju: Sportski centar Kovilovo, Sportski centar Fudbalskog Saveza Srbije, hotel M, hotel N, hotel Srbija, Sportski centar Banjica, Sportski centar Šumice, hotel City Code, Sportsko-turistički centar Wai Tai, Hotel Olympic, hotel Solaris Resort, Hotel Aquastar Danube	Turističke agencije	Beograd, Stara Pazova, planina Zlatibor, Kosjerić, Vrnjačka Banja i Kladovo. Izvan Srbije: Kranjska Gora, Rogla, Portorož (Slovenija)	Ponuda (PP)
15.	Sportski turizam - Vrnjačka Banja	www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadržaj/.../sportskiturizamglmeni	TO Vrnjačka Banja (nisu na stranici sajta navedeni pružaoci usluga)	Turističke organizacije	Vrnjačka Banja	Pregled (PČD)
16.	Ponude hotela - Hotel Rudnik	www.hotelrudnik.com/ponude.php	Hotel Rudnik	Hoteli	Kučevo	Ponuda (LP)
17.	Sport + Organizacija sportskih turnira, kampova i priprema	www.sportplusagencija.com/	TA Sport plus (nisu na sajtu navedeni pružaoci usluga u Srbiji)	Turističke agencije	Beograd i planina Zlatibor. Izvan Srbije: Terme Čatež (Slovenija);	Ponuda (PP)
18.	Kladovo - hotel Aquastar Danube - Kladovo	www.hotelkladovo.rs/Kladovo.html	Hotel Aquastar Danube Kladovo	Hoteli	Kladovo	Ponuda (LP)
19.	SPORTSKI SAVEZ SRBIJE	www.sportski savezsrbije.rs/	Sportski savez Srbije	Sportski savezi	Nije prikazana	Greška
20.	Pripreme sportista, fudbalera, kosarkasa, rukometasa, odbojkasa	www.vizijadanas.com/sportski-tereni.html	- Web portal "Vizija danas" (reklamiraju Hotel Olympic)	Web portal ⁴	Kosjerić, Planina Zlatibor	Ponuda (BO)

Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, na osnovu izvora: <https://www.google.me/search?q=sportske+pripreme+u+Srbiji&oq=sportske+pripreme+u+Srbiji>

³ Web portal „Banja Vrujci“ – specijalizovan je za pružanje informacija o Banji Vrujci (o smeštaju, sadržajima, nekretninama i dr.). Prikazani sadržaj u ovom slučaju predstavlja objavljeni članak (iz 2013. godine), o najavi sportskih priprema u hotelu Vrujci koje su održane iste godine.

⁴ Web portal „Vizija danas“ - sabira različite oblasti, po principu besplatnih oglasa. Svako lice može svojevolsno objaviti sadržaj oglasa na portalu „Vizija danas“. U ovom slučaju, ponudu za pripreme sportista, na pomenutom portalu objavio je hotel Olympic.

aqs=chrome..69i57.1110j0j1&sourceid=chrome&ie=UTF-8#q=sportske+pripreme+u+Srbiji&start=10

Prema ključnoj reči „sportske pripreme u Srbiji“, od dana 31.05.2016. god. većina prikazanih sadržaja na trećoj, četvrtoj i petoj stranici Google-a nije imala puno povezanosti sa ponudama za sportske pripreme u Srbiji. Umesto selektivnog prikaza u tabelama, tekstualno su predstavljeni samo oni subjekti koji su imali sadržaje sa ponudama na svojim sajtovima:

- 3. str. Google-a - Hotel Banjica (Sokobanja, LP), Sportski centar Fudbalskog Saveza Srbije (Stara Pazova, LP), Sportski kamp Karataš Zavoda za sport i medicinu sporta Republike Srbije (Kladovo, LP), Hotel Srbija (Vršac, LP).
- 4. str. Google-a - Dečje odmaralište Goč (Kraljevo, LP), Sportsko-turistički centar Wai Tai (Zlatibor, LP), Hotel Šumarice (Kragujevac, LP).
- 5. str. Google-a - Tour operator Serbia (Kopaonik, PP), Hotel Junior (Kopaonik, LP), Hotel Aqua Panon (Kanjiža, LP).

Selektivni prikaz prikupljenih i obrađenih podataka, nakon analize prvih 5 stranica Google-a po ključnoj reči „sportske pripreme u Srbiji“, a koji se odnosi na grupaciju, naziv lica i destinaciju, predstavljeni su u Tabeli 3.

Tabela 3 Nazivi i grupacije lica (sa destinacijama u Srbiji), koji promovišu i/ili nude sportske pripreme u Srbiji

GRUPACIJA	NAZIV LICA I DESTINACIJA
Smeštajni kapaciteti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hotel „Javor (planina Javor) 2. Hotel „Drina” (planina Tara) 3. Vila “Drina” (planina Tara) 4. Hotel „Trim” (Beograd) 5. Hotel „Omorika” (planina Tara) 6. Hotel „Beli dvor” (planina Tara) 7. Hotel „Tiski cvet” (Novi Bečej) 8. Hotel „Junior” (planina Kopaonik) 9. Hotel „Kopaonik” (Lukovska Banja) 10. Hotel „Jelak” (Lukovska Banja) 11. Hotel „Rudnik” (Kučevo) 12. Hotel „Aquastar Danube Kladovo” (Kladovo) 13. Hotel „Olimpic” (planina Zlatibor) 14. Hotel „Banjica” (Sokobanja) 15. Hotel „Srbija” (Vršac) 16. Hotel „Šumarice” (Kragujevac) 17. Hotel „Aqua Panon” (Kanjiža) 18. Hotel Vrujci (Banja Vrujci) 19. Hotel “M” (Beograd) 20. Hotel „N” (Beograd) 21. Hotel „Srbija” (Beograd) 22. Hotel „City Code” (Beograd) 23. Hotel „Solaris Resort” (Vrnjačka banja) 24. Odmaralište Podrinje (Banja Koviljača) 25. Dečje odmaralište „Goč” (Kraljevo) 26. Ugostiteljski objekat sa smeštajem “PLAMEN-GRAD” (Kovin)
Sportski centri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sportski centar Osečina (Osečina) 2. Sportsko-turistički centar „Wai Tai” (planina Zlatibor), 3. Sportski centar „Fudbalskog Saveza Srbije” (Stara Pazova) 4. Sportsko-rekreativni centar E&M (Banja Koviljača) 5. Sportski centar Kovilovo (Beograd) 6. Sportski centar Banjica (Beograd) 7. Sportski centar Šumice (Beograd)
Turističke agencije	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tour operator „Serbia” (Kopaonik) 2. TA “Volley Trend” (Stara Pazova, Beograd, planina Zlatibor, Vrnjačka Banja i Kladovo) 3. TA “Sport plus” (Beograd i planina Zlatibor) 4. TA “Junior” (planina Kopaonik)
Web portali	<ol style="list-style-type: none"> 1. Web portal “Pripreme” (Banja Koviljača i Kovin) 2. Web portal “Vizija danas” (planina Zlatibor) 3. Web portal “Banja Vrujci” (Banja Vrujci)
Turističke organizacije	<ol style="list-style-type: none"> 1. TO Vrnjačka Banja (Vrnjačka Banja) 2. TO Zapadne Srbije (Bajina Bašta i Kaluđerijske bare)
Sportski kampovi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sportski kamp „Karataš”, Zavoda za sport i medicinu sporta Republike Srbije (Kladovo)
Etno sela	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etno selo Sunčana Reka (Banja Koviljača)

Izvor: Tabela urađena na osnovu analize prvih 5 stranica Google-a, na osnovu pretrage po ključnim rečima „sportske pripreme u Srbiji”, od dana 22.05.2016 i 31.05.2016. godine.

Diskusija

Na osnovu predstavljenih rezultata analize, primećujemo da u odnosu na:

- NASLOVE STRANICA (*TITLE*) *web* sajtova rangiranih na prvoj stranici Google-a, čak 8 prikaza sadrži ključne reči “Sportske pripreme”, 1 prikaz “Pripreme sportista” i 1 prikaz “Pripreme sportskih ekipa”. Na drugoj stranici Google-a taj broj opada, odnosno samo 2 prikaza sadrži ključne reči “Sportske pripreme” i 3 prikaza “Pripreme sportista”.
- LINKOVE STRANICA *web* sajtova rangiranih na prvoj stranici Google-a, 6 prikaza sadrži ključne reči “Sportske pripreme”, 2 prikaza “Pripreme”, 1 “Pripreme sportskih ekipa” i 1 “Sportski”. Na drugoj stranici Google-a taj broj opada, odnosno samo 1 prikaz sadrži ključne reči “Sportske pripreme”, 1 prikaz “Pripreme sportista”, 1 samo reč “Pripreme”, 3 samo reč “Sportski”; 2 samo reč “Sport”, kao i 2 linka koja u svom sastavu ne sadrže ni jedan deo od tražene ključne reči.
- GRUPACIJU pripadnosti lica, koji promovišu ili nude sportske pripreme u Srbiji, daleko najviše ponuda za sportske pripreme dolazi od smeštajnih jedinica (ukupno 26 = 22 hotela + 2 odmarališta + 1 vila + 1 ugostiteljski objekat sa smeštajem), zatim slede sportski centri (7), turističke agencije (4), pa različite vrste *web* portala (3), turističke organizacije (2), a na samom kraju etno sela i sportski kampovi (po 1).
- DESTINACIJE u Srbiji, koje se promovišu ili u kojima se nude sportske pripreme, planine i banje su najzastupljenije, kao region prednjači Zapadna Srbija, dok kao grad preovladava Beograd.
- STATUSE *web* prezentacija, sa prve dve stranice Google-a najviše je prezentovano ponuda (tipa ličnih *web* prezentacija pružalaca usluga), dok na trećoj, četvrtoj i petoj stranici Google-a, preovladavaju “greške” u odnosu na broj ponuda, odnosno na:
 1. str. Google-a, nalazi se 9 prikaza ponuda (7 ličnih *web* prezentacija pružalaca usluga i 2 *web* prezentacije posrednika, koji objavljuju ponude pružaoca usluga na sopstvenom sajtu), i 1 pregledni članak o destinaciji pogodnoj za održavanje priprema sportista;
 2. str. Google-a, nalazi se 7 prikaza ponuda (4 ličnih *web* prezentacija pružalaca usluga, 2 *web* prezentacije posrednika, koji objavljuju ponude pružaoca usluga na sopstvenom sajtu, i 1 *web* prezentacija pružaoca usluga, koji je objavio ponudu na posredničkom sajtu po principu besplatnih oglasa), 2 pregledna članka (1 pregledni članak o destinaciji pogodnoj za održavanje priprema sportista, i 1 pregledni članak o već održanim sportskim pripremama), i 1 greška (1 prikazana *web* strana, koja ne daje informacije u skladu sa traženom ključnom reči);
 3. str. Google-a, nalazi se 4 prikaza ponuda (4 ličnih *web* prezentacija pružalaca usluga), i 6 grešaka (6 prikazanih *web* strana, koje ne daju informacije u skladu sa traženom ključnom reči);

4. str. Google-a, nalazi se 3 prikaza ponude (3 lične *web* prezentacije pružalaca usluga), i 7 grešaka (7 prikazanih *web* strana, koje ne daju informacije u skladu sa traženom ključnom reči);
5. str. Google-a, nalazi se 3 prikaza ponude (2 lične *web* prezentacije pružalaca usluga, i 1 *web* prezentacija posrednika, koji objavljuje ponude pružaoca usluga na sopstvenom sajtu), i 7 grešaka (7 prikazanih *web* strana, koje ne daju informacije u skladu sa traženom ključnom reči).

Metod slučajnog uzorka

Metodom slučajnog uzorka, želimo da ukažemo na značaj SEO optimizacije *web* stranica, na kojima se promovišu ili nude sportske pripreme u Srbiji. Za potrebe ovog ispitivanja, izabrana je jedna od ponuda pružaoca usluga, koji poseduje dobre smeštajne i sportske uslove za obavljanje sportskih priprema u Srbiji, ali čija internet prezentacija se ne kotira najbolje na Google-u (nalazi se na trećoj, četvrtoj ili petoj stranici Google-a), prilikom pretrage po ključnim rečima "sportske pripreme u Srbiji".

Kao primer korišćena je *web* prezentaciju hotela "Šumarice" iz Kragujevca, koja se prema već prikazanim podacima u ovom radu, na osnovu pretrage po ključnim rečima "sportske pripreme u Srbiji", nalazi na četvrtoj stranici Google-a.

Web stranica hotela Šumarice, na koju smo naišli prilikom pretrage Google-a po ključnoj reči "sportske pripreme u Srbiji", u svom naslovu (TITLE) i linku sadržala je sledeće podatke:

- TITLE - Sportski centar - Hotel Sumarice - Kragujevac
- LINK - hotelsumarice.com/wsw/index.php?p=189

U opisu ponude, ulaskom na ovu *web* stranicu, pisalo je o:

- DESTINACIJI - da je Kragujevac sportski centar regiona Šumadije. Samim tim i veoma pogodan kao lokacija za stecište raznih sportskih manifestacija i kampova...
- SMEŠTAJU - da hotel "Šumarice" predstavlja idealno mesto za odmor i rekreaciju, poslovne susrete, simpozijume, seminare, savetovanja, porodična slavlja, ali pre svega za pripremu profesionalnih sportskih klubova i reprezentacija. Hotel se nalazi u očuvanoj prirodi i dubokoj tišini listopadne i četinarske šume, sportistima je omogućen mir kao i potpuni komfor tokom odmora od napornih treninga i utakmica. Hotelske sobe su opremljene krevetima dužine 210 cm i ispunjavaju visoke standarde koje zahteva smeštaj sportista.
- USLOVIMA ZA TRENING - za sprovođenje sveobuhvatnih priprema i treninga, profesionalni klubovi i reprezentacije na raspolaganju imaju sportske objekte koji se nalaze u neposrednoj blizini hotela "Šumarice" i predstavljaju ambijentalnu celinu. Tu su gradski stadion "Čika Dača", tereni za male sportove u halama i na otvorenom prostoru,

bazeni, kao i trim staza u okolini samog hotela. Ove pogodnosti koristio je do sada veliki broj klubova i reprezentacija iz zemlje i inostranstva u raznim sportovima. Zahvaljujući svemu tome, zaposleni u hotelskom preduzeću "Šumarice" bili su dobri domaćini velikih sportskih takmičenja koja su se održala u Kragujevcu. Najveće među njima bila je "Balkanijada" na kojoj su se u atletici takmičili juniori, kao i fudbalski turnir UEFA za kadete, na kome su učestvovala reprezentacije Izraela, Islanda, Litvanije i Srbije, i za koje su oba hotela ovog preduzeća ("Šumarice" i "Zelengora"), od strane UEFA ocenjena ocenom "*excellent*".

Hotel "Šumarice" u sklopu svog smeštajnog objekta poseduje:

1. sopstvenu sportsku halu za sve male sportove (sa danskim "Junkers" parketom koji ima sertifikat "FIBA" i "EHF"),
2. dobro opremljenu teretanu, i
3. *wellness* centar.

Na sajtu hotela "Šumarice" urađene su posebne *web* stranice (sadrže fotografije ovih prostorija, za potrebe vizuelne prezentacije) hale, teretane i *wellness* centra, međutim ove *web* stranice nisu linkovima međusobno povezane, kao ni sa *web* stranicom "Sportski centar" na kojoj se nalazi tekstualni opis ponude za sportske pripreme koje pruža hotel "Šumarice".

Iz navedenog primećujemo:

- U TITLE-u ne stoji ključna reč ili njen deo "Sportske pripreme u Srbiji", već je naslovljeno "Sportski centar - Hotel Sumarice - Kragujevac", odnosno u prvi plan ističe se Sportski centar, hotel i destinacija.
- U LINK-u ne stoji ključna reč ili njen deo "Sportske pripreme u Srbiji", niti je dodeljen bilo koji drugi naziv ovome linku.
- Ne postoje kratke reportaže (tekstualne sa fotografijama) o korišćenju sportskih i hotelskih sadržaja od strane dosadašnjih klijenata, iako je navedeno da je hotel bio domaćin velikom broju klubova i reprezentacija iz zemlje i inostranstva u raznim sportovima.
- Ukratko je navedeno da postoje sportski sadržaji u okolini hotela, ali bez slika i detaljnijih informacija.
- Vizuelno su prezentovani sportski i *wellness* sadržaji (koji se nalaze u sklopu hotela) na posebnim stranicama *web* sajta hotela, ali ove stranice nisu linkovima povezane sa ostalim stranicama.

Zaključak

Privlačenje što više ciljnih posetilaca sa internet pretraživača je glavni cilj SEO optimizacije. Nije dovoljno da *web* sajt bude profesionalno dizajniran kako bi bio posećen, već od velike

važnosti je da se sajt među prvima pojavi u rezultatima pretrage, kada korisnici unesu ključnu reč u polje za pretragu. Naime, većina posetilaca koristi pretraživače da bi pronašla ponude za sportske pripreme u Srbiji, dok daleko manji broj je onih lica, koji su čuli za određenu ponudu, pa je traže po njihovoj adresi sajta.

Na osnovu zadate pretrage po ključnoj reči “sportske pripreme u Srbiji”, već od prve stranice Google-a, nepotpuni sadržaji pojavljuju se kao rezultat. Od druge stranice Google-a, u rezultatima pretrage pojavljuju se “greške”, odnosno broj takvih grešaka na trećoj, četvrtoj i petoj strani Google-a brojčano preovladava broj ponuda. Upravo ovi podaci, da 6 “grešaka” koje su se našle na trećoj stranici, kotiralo se bolje od 6 “ponuda” sa četvrte i pete stranice Google-a, govori da ove *web* stranice koje prezentuju ponude sportskih priprema, nisu dovoljno optimizovane u pretrazi, dok o konkurentnosti na internetu, u odnosu na ponude sa prve i druge stranice Google-a da i ne govorimo.

Redovno ažuriranje sa informacijama o ponudi, kao i postojanje ključnih reči u naslovu stranice i linku, linkovanje između *web* stranica samog sajta (kao i od strane drugih sajtova), pored ostalih metoda u SEO optimizaciji, od velike važnosti su prilikom rangiranja *web* sajta na Google-u, odnosno prilikom pretrage po ključnim rečima od strane internet korisnika, da bi u internet pretraživaču ova *web* stranica bila konkurentna, odnosno stigla do očiju većine ciljanih korisnika.

Literatura

1. AD Planika (u sklopu hotel Kopaonik i hotel Jelak). Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.lukovskabanja.com/pripreme.php>
2. Dečje odmaralište „Goč”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa <http://www.odmaralistegoc.rs>
3. Etno selo “Sunčana Reka”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.suncanareka.rs/index.php/pripreme-sportista>
4. Hotel „Aqua Panon”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa <http://www.hotelkladovo.rs/Kladovo.html>
5. Hotel Aquastar Danube Kladovo. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.hotelkladovo.rs>
6. Hotel „Banjica”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa <http://www.banjica.co.rs>
7. Hotel “Javor”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.javor-hotel.com/sr/aktivnosti/sportske-pripreme/>
8. Hotel „Junior”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa <http://www.juniorhotel.rs>
9. Hotel “Rudnik”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa

- <http://www.hotelrudnik.com/ponude.php>
10. Hotel „Srbija”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa
<http://www.hotelsrbija.rs>
 11. Hotel „Šumarice”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa
<http://www.hotelsumarice.com>
 12. Hotel “Tiski Cvet”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.tiskicvet.com/usluge/pripreme-sportskih-ekipa/>
 13. Hotel “Trim”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
http://www.trimhotel.rs/sportske_pripreme.html
 14. NetMarketShare. Preuzeto dana 11.04.2016.godine, sa
<https://www.netmarketshare.com/search-engine-market-share.aspx?qprid=4&qpcustomd=0&qpsp=204&qpnp=3&qptimeframe=M>
 15. Odmaralište “Podrinje”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.podrinje.rs/index.php/sportski-turizam>
 16. Republički zavod za statistiku Srbije. Podaci izvučeni dana 11.04.2016.godine, sa
<http://www.stat.gov.rs>
 17. Sportski centar „Fudbalskog Saveza Srbije”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa
<http://www.sportskicentarfss.co.rs>
 18. Sportski centar “Osečina”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://scosecina.com/sportski-sadrzaji/sportske-pripreme/>
 19. Sportski kamp „Karataš” Zavoda za sport i medicinu sporta Republike Srbije. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa <http://www.rzsport.gov.rs>
 20. Sportski savez Srbije. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.sportskisavezsrbije.rs/>
 21. Sportsko-turistički centar „Wai Tai”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa
<http://www.stczlatibor.rs>
 22. “Tara Green” (Hotel Drina i Vila Drina) . Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.taragreen.rs/sportske-pripreme.html>
 23. Tour operator „Serbia”. Podaci izvučeni dana 31.05.2016.godine, sa
<http://www.serbia-touroperator.com>
 24. Turistička agencija “Junior”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.juniortravel.rs/pripreme.php>
 25. Turistička agencija “Sport plus”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.sportplusagencija.com/>
 26. Turistička agencija “Volley Trend”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.sportcamps.volleytrend.com/you.html>
 27. Turistička organizacija Vrnjačke Banje. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/.../sportskiturizamglmeni>
 28. Turistička organizacija Zapadne Srbije. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa
<http://www.westsrbia.org/destinacije/tara-drina-bajina.../sportske-pripreme/>

29. Vojna ustanova „Tara”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.hotelitara.mod.gov.rs/sr/izdvajamo/sportske-pripreme>
30. Web portal “Banja Vrujci”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa <http://www.banjavrujci.info/sportske-pripreme-u-hotelu-vrujci>
31. Web portal “Pripreme”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa http://www.pripreme.rs/_Leto.html
32. Web portal “Vizija danas”. Podaci izvučeni dana 22.05.2016.godine, sa http://www.vizijadanas.com/sportski_tereni.html
33. Web pretraživač “Google”. Za potrebe analize i tabela, podaci izvlačeni na osnovu pretrage po “ključnoj reči”, dana 22.05.2016 i 31.05.2016. godine, sa <http://www.google.com>

MONITORING IZVEŠTAVANJA MEDIJA O NEGATIVNIM POJAVAMA U SPORTU U DRUGOJ POLOVINI 2014. GODINE

Nebojša Randelović, Danijela Živković

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Nišu

Apstrakt

Mediji su kompleksan pojam koji označava sisteme javnog informisanja, koji služe za širenje vesti, audio-vizuelnih sadržaja, u cilju informisanja, zabave, razonode populacije. Pod medijem kao elementom komunikacije podrazumevamo svako sredstvo čijim se delovanjem ostvaruje komunikacija. Poznato je da mediji utiču na sport i da sport utiče na posredno oblikovanje medija. Mediji posvećuju sve više prostora sportskim i zabavnim informacijama, koje su prepoznate kao ključni način za privlačenje publike. Sportski mediji se prosto takmiče ko će obuhvatiti veći broj sportskih događaja i pružiti više sportskih informacija kako bi privukli pažnju što većeg broja korisnika. Pored svih pozitivnih stvari koje sport donosi pojedincu i društvu u celini, njegova velika popularnost se zloupotrebljava, te se javljaju mnoge negativne pojave koje prate sportska dešavanja. Sport nam, sa jedne strane pruža zadovoljstvo, uživanje, rekorde, to je prednja strana medalje, dok nam druga strana medalje donosi negativne pojave, skandale, bojkote, zloupotrebe sporta.

Možemo sa sigurnošću da tvrdimo da su mediji, zbog velike prisutnosti i važnosti koje sport zauzima u njima, pouzdan izvor informacija na osnovu kojih se mogu raditi različita istraživanja iz sportske oblasti. Kao izvor informacija za rad korišćena je baza podataka *Naslovi.net*. Istraživanje je rađeno za vremenski period jul-decembar 2014. godine. U istraživanju je korišćena metoda kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja elektronskih medija kojom se omogućava egzaktnost, proverljivost i pouzdanost podataka.

Ključne reči: sport, zloupotreba, negativne pojave, mediji, nasilje

Uvod

Masovni mediji su proizvod savremenog načina života i masovne kulture. U duhu tih promena sve veći zamah su uzela i sredstva masovnih komunikacija. Može se reći da je masovna komunikacija, kao poseban vid ljudske komunikacije određena tehnološkom komponentom,

tehničkom podlogom masovne difuzije, kao što su tehnologija štampe, radio, tv kanali, a u poslednje vreme i drugo – video igre, filmovi, kompakt diskovi, itd.

Jedna od najupečatljivih posledica postojanja medija je da oni, vrlo često ne „trpe“ jedni druge, tj. da od trenutka kada je „video ubio radio“, ili od kada je pisana reč prevladala usmeno izrečenu priču, postoji borba za primatom na medijskoj sceni. (Hinić, 2004). Najposećeniji portali svoj prostor uglavnom posvećuju informacijama iz područja zabave i šou biznisa, sporta, kriminala ili crne hronike, kulture i umetnosti, politike, prenošenje informacija o raznim neobičnim i bizarnim situacijama. (Benković i Balabanić, 2010)

Mediji su kompleksan pojam koji označava deo javnog informisanja, koji služe za širenje vesti, audio-vizuelnih sadržaja, u cilju informisanja, zabave, razonode populacije. Pod medijem kao elementom komunikacije podrazumevamo svako sredstvo čijim se delovanjem ostvaruje komunikacija. Dele se na:

- 1) pisane medije;
- 2) elektronske medije (televizija, radio i internet portali).

Sport je područje fizičke kulture u čijoj osnovi je agonistika, takmičenje. Danas možemo da kažemo da je sport organizovan sistem telesnog vežbanja, agonističkog karaktera, kojim se teži usavršavanju ličnosti radi postizanja maksimalnih sportskih rezultata (Živanović, 2010). Pod pojmom sporta u svetu i kod nas podrazumevaju se fizičke aktivnosti (vežbanja) prijatnog dinamičkog i izrazito agonističkog karaktera. (Enciklopedija fizičke kulture). Sport sa pravom nazivaju „fenomenom XX veka“.

Mediji utiču na sport i sport utiče na posredno oblikovanje medija. Elektronski mediji su odigrali i još uvek igraju veliku ulogu u popularizaciji sporta. Takva vrsta medija na poseban način bira šta je važno, odnosno ono od čega ima najviše koristi pa te informacije šalje u javnost. Može se reći da su elektronski mediji ujedno i masovni mediji te se u tom smislu može govoriti i o sportu kao delu masovne kulture. (Bartoš, 2012). Savremena kritika sporta polazi od teze da je današnji sport degradiran i da ne predstavlja pravu suštinu čoveka. Neophodno je razvijanje vlastitih sposobnosti, duboko interesovanje i angažovanje za sudbinu drugog čoveka, u ovom slučaju sportiste. (Vejnović, 2014).

Sport putem sportskog sadržaja omogućava medijima da dopru do željenih, a inače teško dostupnih korisnika (publike), dok sa druge strane mediji omogućavaju sportu da poveća svoju popularnost ali i da se finansijski obezbedi i postane profitabilniji. Teško je sagledati ogroman doprinos koji sport donosi medijima. U pogledu sadržaja, postoje stotine televizijskih i radio programa, novina, časopisa, video igara, i na stotine hiljada internet sajtova koji se bave tematikom sporta. Davno je uočen ogroman potencijal koji donosi sportski sadržaj, kao i nezasićen apetit korisnika (čitalaca, slušalaca, gledalaca) za sportskim informacijama. Sportsko

izveštavanje je sve više zastupljeno u svim medijima, kako u onima koji se bave samo sportom, tako i u onima gde su sportski izveštaji postali sastavni deo svakodnevnog programa. Mediji posvećuju sve više prostora sportskim i zabavnim informacijama, koje su prepoznate kao ključni način za privlačenje publike. Sportski mediji se prosto takmiče ko će obuhvatiti veći broj sportskih događaja i pružiti više sportskih informacija kako bi privukli pažnju što većeg broja korisnika. Pored svih pozitivnih stvari koje sport donosi pojedincu i društvu u celini, njegova velika popularnost se zloupotrebljava, te se javljaju mnoge negativne pojave koje prate sportska dešavanja.

Sport, politika i biznis predstavljaju neraskidivo trojstvo još od antičkih vremena i organizovanja antičkih olimpijskih igara. Povodi za organizovanje antičkih olimpijskih igara u mnogo većoj meri su odražavali ciljeve politike i biznisa, nego li sportske motive. Ovo antičko nasleđe nastavile su da „gaje“ i moderne olimpijske igre. (Savić i Stojiljković, 2013). U sportu postoji mnogo oblika neprimerenog, agresivnog, nasilnog i neetičkog ponašanja, pri čemu huliganizam sportskih navijača predstavlja najvidljiviji i često najbrutalniji vid nasilja. Međutim, ne postoje precizne granice između različitih vrsta i oblika nasilja, sve one se međusobno prepliću i uslovljavaju. (Živković, Stamenković i Marković, 2013).

Ekstremna komercijalizacija sporta i društveni uslovi u kojima sport danas funkcioniše doveli su do toga da je nameštanje sportskih rezultata, a pogotovo nameštanje fudbalskih utakmica, po učestalosti, broju oštećenih, visini ostvarene protivpravne imovinske koristi i društvenoj opasnosti, veći problem od svih drugih negativnih pojava u evropskom sportu. (Šuput, 2013).

Novac i politička utilitarnost, kao novi atributi sporta, u njegovim pojedinim segmentima, oslonjeni su na krilaticu moćnih i nadmenih – cilj opravdava sredstvo. Zbog toga su „opravdani“ u sportu i sportskom treningu – nasilje, stimulativna sredstva, ekstremni fizički naponi, individualizacija i otuđenje, propaganda, naročito ako su u funkciji ostvarenja postavljenog cilja. A cilj je uvek pobjeda koja je u funkciji politike i (ili) ekonomije. Postoje brojni primeri (zlo)upotrebe sporta – od olimpijskih igara, preko kontinentalnih prvenstava pa do domaćih takmičenja i oni ukazuju na veliku upotrebnu vrednost sporta u političke i ekonomske svrhe. To pokazuje da je sport, sa svojim novim atributima, aktuelizovao Juvenalovu (ne samo) ciničnu poruku – panem et circenses. Zbog toga je neophodno da se i u 21. veku zapitamo kuda ide naša civilizacija i, naravno, okrenemo čoveku i njegovoj ličnosti. (Živanović i Okiana, 2013).

Vladimir Jeremić (Negativne pojave u sportu zabeležene u sredstvima informisanja, istraživanje bazirano na negativnim pojavama u sportu za četiri meseca (januar, februar, novembar, decembar)) zaključuje da se najviše negativnih pojava koje su se dešavale vezuje za nasilje. Možemo sa sigurnošću da tvrdimo da su mediji, zbog velike prisutnosti i važnosti koje sport zauzima u njima, pouzdan izvor informacija na osnovu kojih se mogu raditi različita istraživanja iz sportske oblasti.

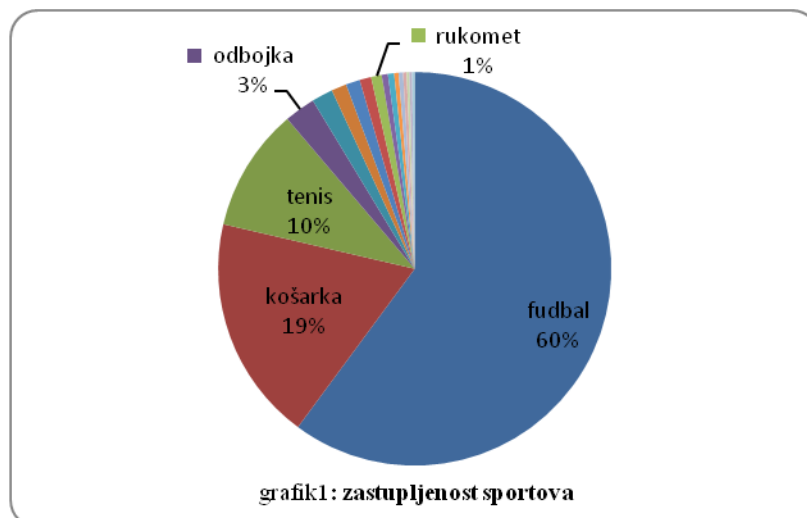
Metode

U ovom istraživanju korišćena je metoda kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja elektronskih medija kojom se omogućava egzaktnost, proverljivost i pouzdanost podataka. Ovo je metoda koja se najčešće koristi u medijskoj analizi podataka. Urađena je analiza sadržaja različitih pisanih izvora koji sadrže činjenice relevantne za ovu temu. Pregledane su knjige, stručni časopisi, novinski članci kao i izvori na internetu koji raspoložu informacijama o ovoj temi.

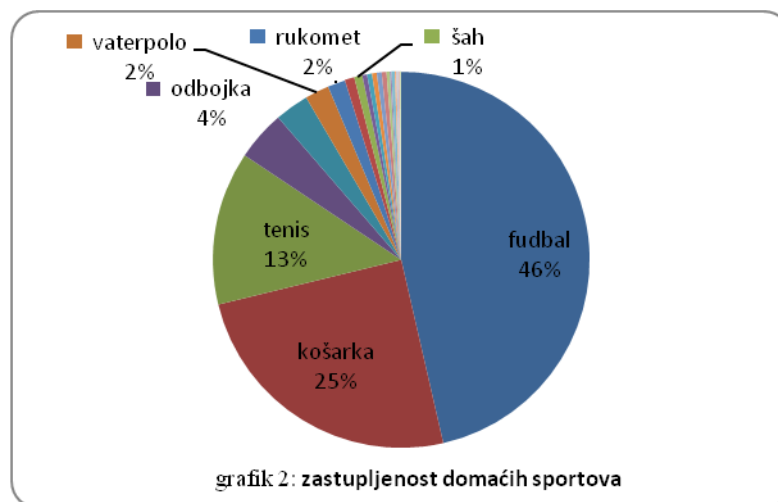
Informacije za rad su preuzete iz sportskih arhiva sa internet sajta Naslovi.net. Razlog za to je što sajt skladišti podatke i iz oblasti sporta i pokriva veliki broj medija (Blic sport, Večernje novosti, Mocart sport, Press, E-media, Mondo, B92, Telegraf, Sportal, 24 Sata, Akter, Beta, Vesti online, Danas, Dnevnik, E-Novine, Žurnal, IKragujevac, Novi magazin, Novine, Politika, Pravda, Radio 021, Sportal, Sportske net, Tanjug, Telegraf, RTV, Al Džazira, Hot sport i drugi). Naslovi.net poseduju bazu podataka od januara 2005. godine.

Istraživanje je urađeno za vremenski period od jula 2014. godine do decembra 2014. godine i izveštavanje o sportu vezano za taj period. U cilju istraživanja obrađeno je 1393 članaka koji govore o domaćem i inostranom sportu. Predmet rada je analiza tekstova koji govore o sportu sa posebnim osvrtom na negativne pojave u sportu u raznim medijima. Cilj rada je klasifikacija i kategorizacija negativnih pojava u sportu u teorijskom smislu i analiza izveštavanja u sportu u celini u različitim medijima kroz njihovo grafičko predstavljanje sa osvrtom na negativne pojave u određenom vremenskom periodu. Značaj ovog istraživanja je u tome što nam pruža uvid i odgovor na više različitih pitanja: koliko se piše o sportu, da li je zastupljeniji domaći ili strani sport, da li se piše o negativnim pojavama, kolika je njihova zastupljenost u sportu, koja je najzastupljenija. Dobijeni rezultati se mogu uporediti sa drugim istraživanjima.

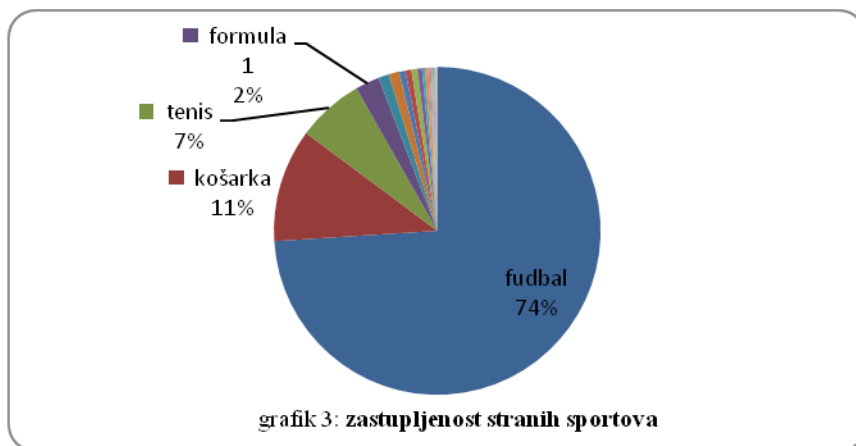
Rezultati istraživanja

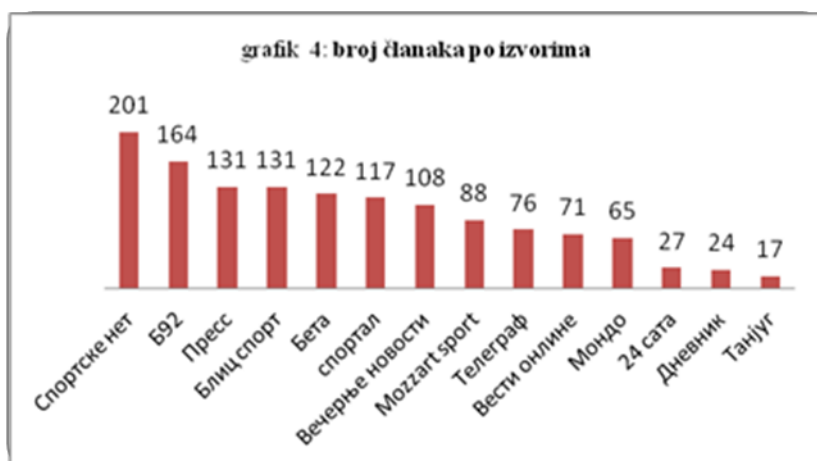
Na grafikonu 1 je prikazana zastupljenost sportova za istraživački period. Fudbal se nalazi na prvom mestu sa 60% (825 članaka), na drugom mestu košarka 19% tj. sa 254 članaka, na trećem mestu se nalazi tenis sa 139 članaka, odnosno 10%. Na grafikonu ne nalaze svi sportovi zbog preglednosti (streljaštvo, stoni tenis, tekvondo, džudo i drugi).

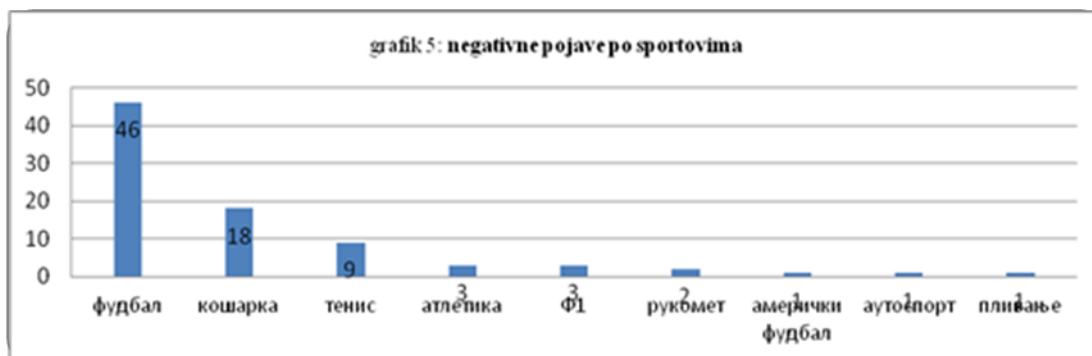
Na grafikonu 2 je prikazana zastupljenost domaćih sportova za istraživački period (zbog preglednosti na grafikonu se nalaze svi sportovi - američki fudbal, golf, veslanje, plivanje, streljaštvo, boks itd). Jasno se vidi da je najzastupljeniji fudbal sa 46% (330), pa košarka sa 179 članaka odnosno 25% i na trećem mestu sa nalazi tenis sa 13% (95), (što je iznenađujuće, ali to je verovatno zbog turnira tokom istraživačkog perioda i uspešnosti domaćih teniseri).

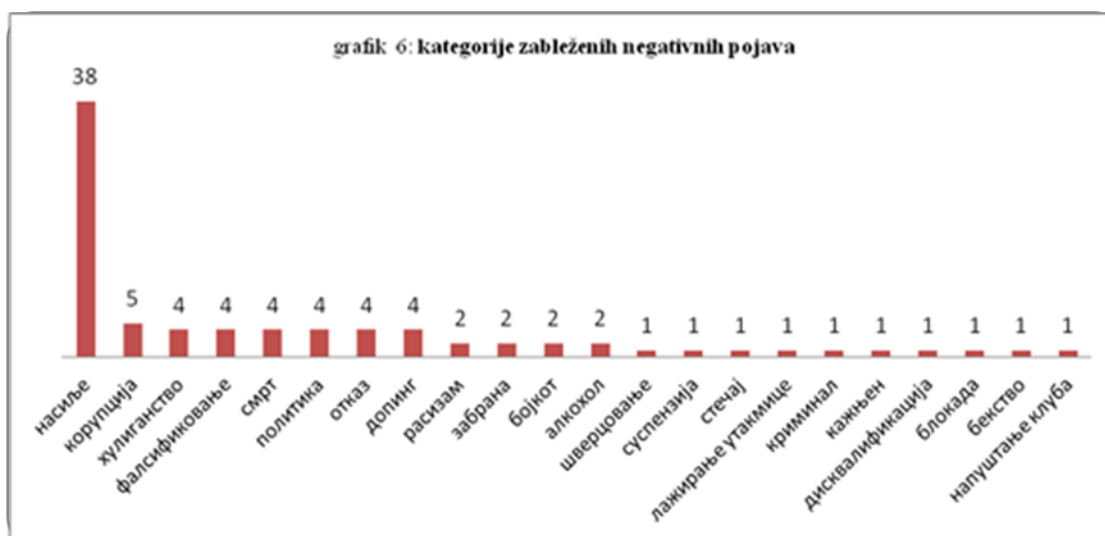
Na grafikonu 3 je prikazana zastupljenost stranih sportova za istraživački period. Najzastupljeniji je fudbal sa 495 članaka, odnosno 74%. Na drugom mestu po zastupljenosti je košarka sa 11% (75), na trećem mestu tenis sa 7% (44), formula 1 sa 6% (16). Američki fudbal, skijanje, odbojka, biciklizam, atletika, plivanje, bilijar, autosportovi, rukomet i boks su zastupljeni sa po 1%.

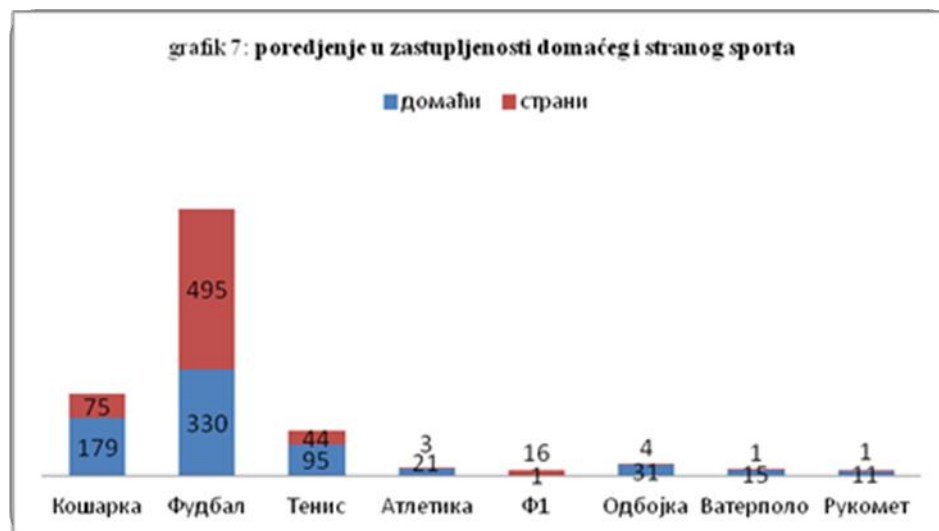
Na grafikonu 4 se nalazi broj članaka po izvorima koji govore o sportu za istraživački period. Najveći broj članaka objavljen je u „Sportske net“, a najmanje u „Žurnal“, „Kragujevac“ i „Novine“ sa po jednim člankom, ali se ne nalaze na grafikonu zbog bolje preglednosti.

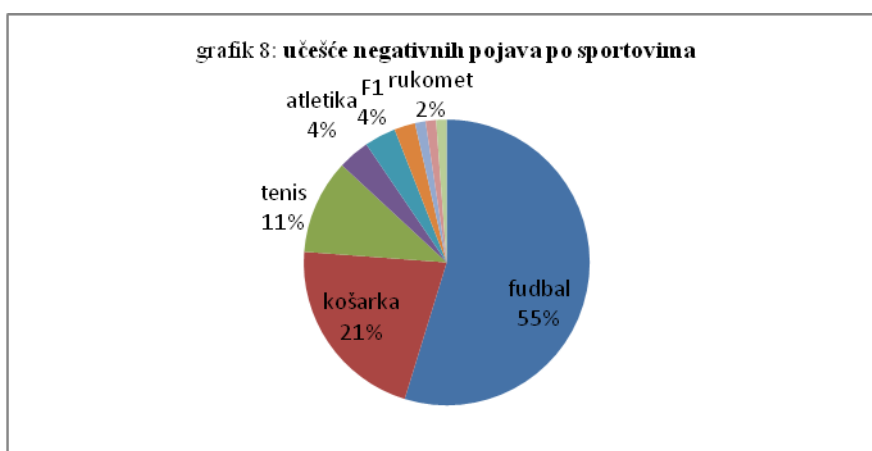
Na grafikonu 5 je prikazan broj negativnih pojava u sportovima za istraživački period. Ukupan broj negativnih pojava iznosi 84. Najviše negativnih pojava ima u fudbalu 46, mediji su najviše pažnje posvetili baš ovom sportu pa je i očekivano je da će najveći broj negativnih pojava biti u ovom sportu.

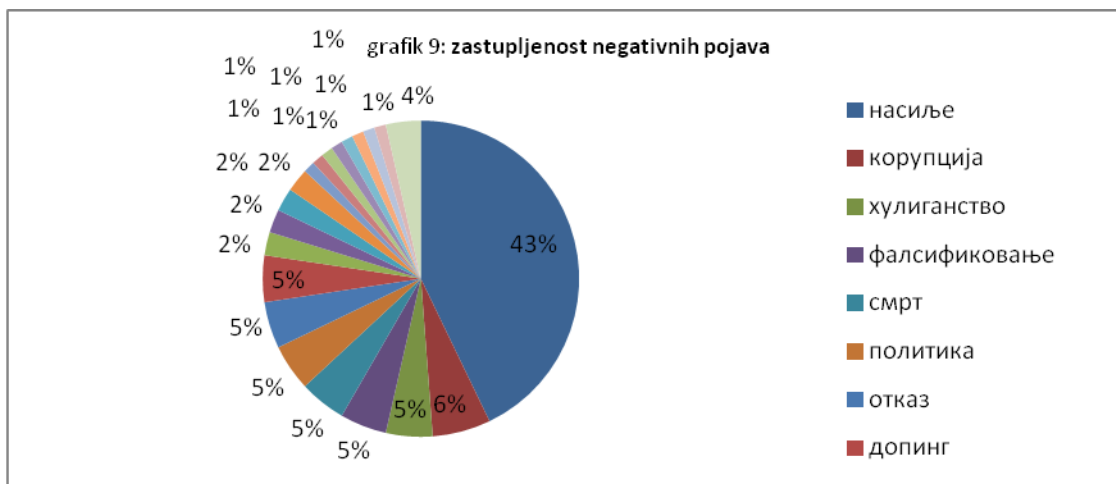
Na grafikonu 6 su prikazane zabeležene negativne pojave u sportu za istraživački period. Ubedljivo najzastupljenije je nasilje, dok su ostale negativne pojave uglavnom podjednako zastupljene.

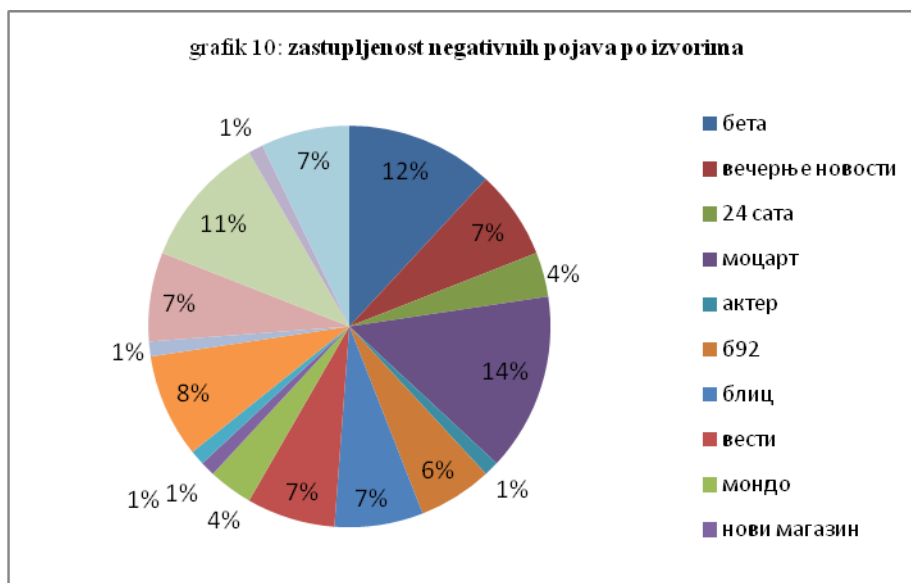
Grafikon 7 je poredbeni grafikonzastupljenosti domaćih i stranih sportova za istraživački period. U okviru fudbala i formule 1 zastupljeniji su bili članci koji govore o stranom sportu, dok je u svim ostalim sportovima više bilo članaka koji govore o domaćem sportu.

Na grafikonu 8 je prikazan broj negativnih pojava u sportovima za istraživački period u procentima. Ukupan broj negativnih pojava iznosi 84. Najviše negativnih pojava ima u fudbalu 55% (46). Mediji su najviše pažnje posvetili baš ovom sportu, pa je i očekivano da će najveći broj negativnih pojava biti u ovom sportu. Zatim košarka sa 21% (18), tenis 11% (9), atletika i formula 1 sa po 4% (3), rukomet 2% (2), Američki fudbal, autosport i plivanje 1% (1). Zbog preglednosti nisu uneti svi sportovi.

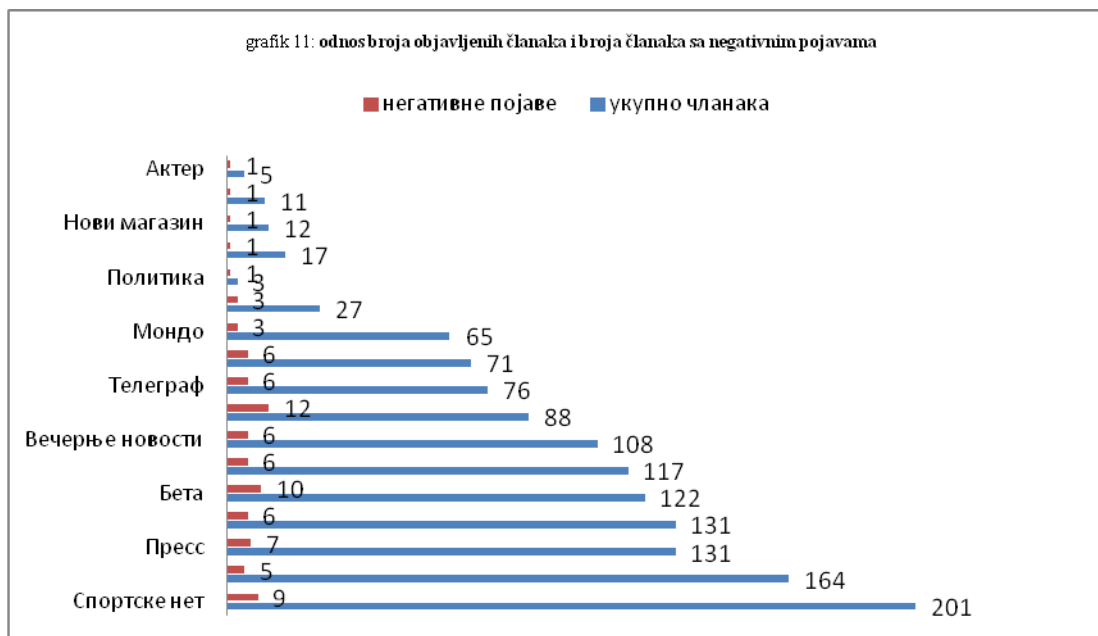

Na grafikonu 9 primećujemo da najveći deo negativnih pojava zauzima nasilje sa 43%, zatim korupcija sa 5 negativnih članaka (6%), politika, otkaz, smrt, falsifikovanje, huliganstvo i dobing sa 5%, napuštanje kluba sa 3 članka (4%), alkohol, bojkot, zabrana, rasizam sa 2% i sa 1% švercovanje, suspenzija, stečaj, lažiranje utakmice, kriminal, diskvalifikacija, bekstvo, blokada, napuštanje kluba.

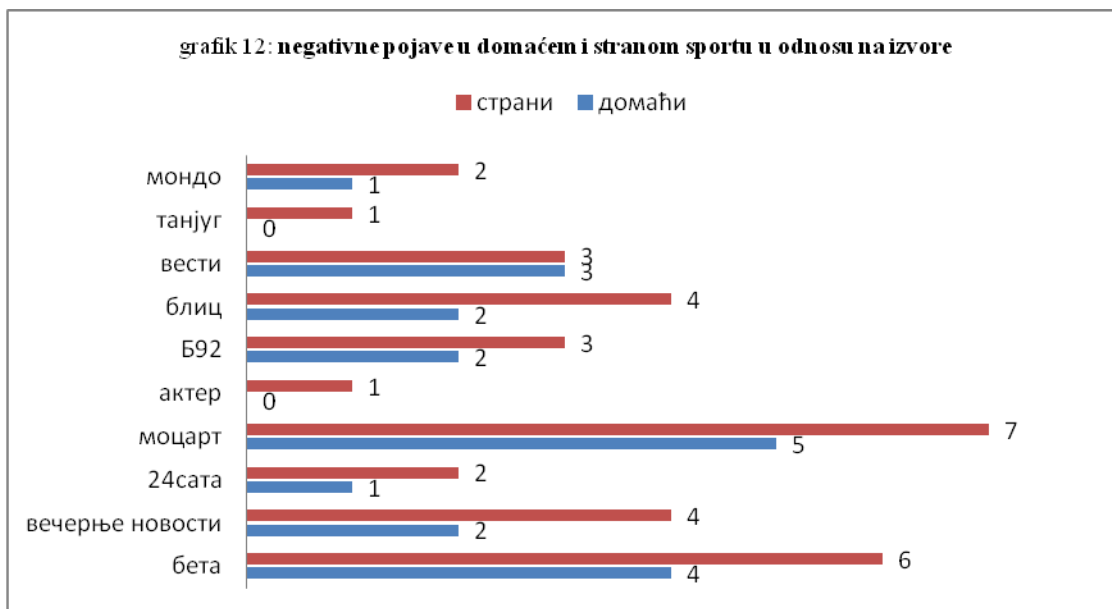

Na grafikonu 10 je prikazano koji mediji su najviše pisali o negativnim pojavama u sportu u procentima. Najviše negativnih pojava se našlo u izvoru „Mocart“ sa 14% (12 negativnih pojava), zatim sa 10 negativnih pojava „Beta“ (11%), „Sportske net“ sa 9 negativnih pojava (11%), zatim „Pres“ sa 7 negativnih pojava (8%), „Telegraf“, „Vesti online“, „Blic“, „Sportal“ i

„Večernje novosti“ sa po 6 negativnih pojava (7%), „B92“ sa 5 negativnih pojava odnosno 6%, zatim „Mondo“ i „24 Sata“ sa po 4% odnosno sa po 3 negativna članka, „Akter“, „Novi magazin“, „Tanjug“, „Politika“ i „Radio 021“ sa po 1 negativnom pojavom (1%). Ukupan broj negativnih pojava za istraživački period bio je 84.

Na grafikonu 11 je prikazan odnos broja objavljenih članaka i broja članaka koji govore o negativnim pojavama po izvorima. Najveći broj članaka su objavile „Sportske net“ 201 članak od toga u 9 članaka se govori o nekim negativnim pojavama. Zatim „B92“ sa 164 članaka za istraživački period od toga 5 sa negativnim pojavama. Iako nema najveći broj objavljenih članaka „Mocart“ ima najveći broj negativnih pojava 12 od objavljenih 88, zatim „Beta“ od 122 članka 10 su sa negativnim pojavama.

Na grafikonu 12 je prikazano poređenje negativnih pojava po izvorima za domaći i inostrani sport. Zbog preglednosti grafika nisu uneti svi izvori. Ukupan broj negativnih pojava kod domaćih sportova je 35 članaka, dok je kod stranih sportova 49 članaka. Najviše članaka sa negativnim pojavama u inostranom sportu objavila je „Beta“ sa 6 negativnih članaka, dok je najveći broj negativnih pojava za domaće sportove objavio „Sportske net“ sa 6 negativnih pojava.

Diskusija

Osnovni cilj istraživanja bio je da se uradi klasifikacija negativnih pojava u teorijskom smislu, da se utvrdi broj članaka o sportovima, broj članaka koji govore o negativnim pojavama u sportu, da se vidi zastupljenost domaćeg i inostranog sporta u medijima i njihova posvećenost negativnim pojavama u drugoj polovini 2014-te godine.

U okviru istraživačkog perioda jul – decembar 2014, obrađeno je 1393 članaka, od raznih izvora: Blic sport, Večernje novosti, Mocart sport, Press, E-media, Mondo, B92, Telegraf, Sportal, 24 Sata, Akter, Beta, Vesti online, Danas, Dnevnik, E-Novine, Žurnal, IKragujevac, Novi magazin, Novine, Politika, Pravda, Radio 021, Sportal, Sportske net, Tanjug, Telegraf, RTV, Al Džazira, Hot sport i druge. Najveći broj članaka objavljen je u „Sportske net“ sa 201 člankom, „B92“ sa 164 članaka, „Press“ i „Blic“ sa po 131 člankom, dok je najmanji broj članaka objavila „Politika“ - 3.

Za istraživački period najviše pažnje privukao je fudbal sa 825 članaka (60%), zatim košarka 254 članaka (19%), tenis 139 članaka (10%). Sportovi koji su najmanje zastupljeni su: bič voley, stoni tenis, džudo. Vidimo da postoji velika razlika u procentima između sportova. Iznenađujuće ja to

što se tenis nalazi na trećem mestu sa 10%. Fudbal kao najzastupljeniji sport ima 495 stranih članaka, dok domaćih 330. Kod košarke je drugačije, ima veći broj domaćih članaka, od inostranih. Od ukupnog broja članaka 254, zastupljenost članaka koji govore o domaćem sportu iznosi 179, dok je posvećenih stranom 75 članaka. Kao kod košarke tako i kod tenisa od ukupnog broja članaka 139, domaći sportovi imaju zastupljenost sa 95 članaka, a strani sa 44 članaka.

Kako je fudbal najzastupljeniji sport u istraživačkom periodu sa 825 članaka, u tom sportu se nalazi najveći broj negativnih pojava 46 (55%), zatim u košarci sa 18 (21%) negativnih pojava, na trećem mestu po negativnim pojavama je tenis sa 9 (11%), a najmanji broj negativnih pojava se nalazi u plivanju, američkom fudbalu i autosportu sa po 1 negativnom pojavom (1%).

Za istraživački period se više pisalo o inostranim sportovima, 770 članaka, dok se o domaćim sportovima pisalo 623 puta. Što se tiče negativnih pojava u domaćim i stranim sportovima, veći deo negativnih pojava se nalazi u inostranim sportovima, 49 negativne pojave, dok u domaćim sportovima taj broj iznosi 35 negativnih pojava.

Od ukupnog broja negativnih pojava 84 koji je bio zastupljen za istraživački period jul – decembar 2014. godine najveći broj negativnih pojava što se tiče medija istakao je „Mocart“ 12, zatim „Beta“ 10, „Sportske net“ sa 9, „Press“ sa 7, „Večernje novosti“, „Blic“, „Vesti online“, „Telegraf“ i „Sportal“ sa 6 negativnih pojava, zatim „B92“ sa 5, „24 Sata“ i „Mondo“ sa po 3 negativnih članaka. Najmanji broj negativnih pojava se nalazilo u medijama: „Akter“, „Novi magazin“, „Politika“, „Radio 021“ i „Tanjug“ po 1 negativna pojava.

Osnovni cilj ovog istraživanja jeste doprinos u sagledavanju načina predavljanja spoorta u medijima i sagledavanja količine negativnih pojava u sportu. Pored svih pozitivnih stvari koje sport donosi grupi, celini i pojedincu, njegov sastavni deo su i negativne pojave. Iz svega navedenog, možemo zaključiti da su različite kategorije negativnih pojava svakodnevno prisutne u sportu, mediji o njima pišu ali je zaključak da njihova prisutnost ipak nije preterano velika (manje od 10%), bar za ovaj istraživački period. Pravi zaključak, međutim, može da se izvede jedino ako se uradi analiza za neki duži period, a ovo istraživanje može da posluži kao osnova za to.

Literatura

1. Bartoš, A. (2012). Značaj i utjecaj elektronskih medija na popularizaciju sporta. *Media*, (3), 158-166.
2. Benković, V. i Balabanić, I. (2010). Analiza sajtova najposećenijih hrvatskih internet portala. *Medij. istraž.* (god. 16, br. 2) 2010. (43-56)
3. Vejnović, D. (2014). *Nasilje i sport - uzroci, posljedice i strategije prevazilaženja*. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka .
4. Živanović, N., Randelović, N., Stanković, V., Pavlović, P. (2010). *Teorija fizičke kulture*. Niš: Panoptikum.
5. Živanović, N., Okiana, N. (2013). *Teme - časopis za društvene nauke* G. XXXVII Br. 2 Str. 807 - 827. Univerzitet u Nišu.
6. Živković M., Stamenković, M., Marković, M., (2013): Nasilje u sportu i njegovi akteri u savremenom društvu, *Teme*, G. XXXVII, br. 2, str. 939-952
7. Jeremić, V (2013). Negativne pojave u sportu zabeležene u sredstvima informisanja (Blic), master rad.
8. Savić, Z., i Stojiljković, N. [2013]. Sport, politika, biznis - borba za status. *Teme*, 37(2), 829-842.
9. Hinić, D. (2004). *Internet i tradicionalni mediji*. Beograd centar za proučavanje informacionih tehnologija Beogradske otvorene škole. Dostupno na: <http://www.bos.rs/cepit/evolucija/html/7/novimediji.htm#metodologija>, pristupljeno: 8. 2014
10. Šuput, D. (2013). Krivično pravno sankcionisanje nameštanja sportskih rezultata – neharmonizovanost zakonodavstava evropskih država. *Strani pravni život*, br. 2, str. 119-135.

**ZDRAVO TELO – ZDRAVO DRUŠTVO:
ZEMLJA ŽENA ŠARLOT PERKINS GILMAN**

Kristina Ž. Vištica

Alfa BK Univerzitet, Beograd

Apstrakt

Zemlja žena (1915.) spisateljice Šarlot Perkins Gilman, smatra se prvom književnom feminističkom utopijom. Književnica u ovom romanu pokušava da inkorporira stavove za koje se zalagala i u stvarnom životu. Kao istaknuta feministkinja i sociološkinja svoga doba, Gilmanova u ovom romanu kreira potpuno funkcionalno društvo koje se sastoji samo od žena. Što je važnije, roman odražava njenu životnu preokupaciju fizičkim zdravljem i veru da su fizička kondicija i neograničena pokretljivost preduslovi za emancipaciju žena. Gilmanova je, takođe, smatrala da su fizičko i mentalno zdravlje neodvojivi, i da samo ako su izbalansirani mogu omogućiti pravilan rast i razvoj jedne osobe (bilo muškarca ili žene). Dajući novo značenje izrazu *U zdravom telu, zdrav duh*, Gilmanova nam kroz primer ženskog društva u *Zemlji žena* pokazuje kako su zdravo telo i zdrav duh stanovnika osnova za zdravo društvo. Cilj ovog rada je da se kroz analizu romana *Zemlja žena* i poređenja sa ličnim stavovima Šarlot Perkins Gilman uoči važnost fizičke kondicije i vežbanja za razvoj jedinke i razvoj društva u celini.

Ključne reči: feministička utopija, žensko društvo, fizička kondicija, vežbanje

Briga o telesnom zdravlju oduvek je bila značajna u životu čoveka. Velike, snažne civilizacije su deo svoje moći bazirale na fizičkoj snazi i spremi. Međutim, čini se da je fizičko zdravlje bilo izuzetno bitno za samo jedan pol: muški. Osim određenih izuzetaka (npr. Spartanke), žene uglavnom nisu vodile računa o svojoj fizičkoj kondiciji, niti se smatralo bitnim da žene budu fizički spremne i u dobroj kondiciji. Sa pojavom tzv. „prvog talasa“ feminizma i postepenom emancipacijom žena u društvu, polako se akcenat stavlja i na važnost vežbanja i održavanja fizičke kondicije kod žena.

Elizabet Kedi Stenton [Elizabeth Cady Stanton], jedna od predstavnica prvog talasa feminizma u Americi, govorila je o važnosti zdravlja i fizičke kondicije žena: „Loše zdravstveno stanje [žena], zaključuje Stenton, potiče od toga što društvo negira legitimne potrebe i sposobnosti žena“ (Verbrag, 1988: 123). Industrijalizacija je dovela do porasta broja zanimanja koja ne

iziskuju velike fizičke napore. Viljem Blejki [William Blaikie], poznati američki sportista 19. veka i autor knjiga sa programom dnevnih vežbi za oba pola i sve uzraste, bio je naročito zabrinut za stanje u Americi, konkretno, za fizičku kondiciju građana:

Kao aktivan, vitalan čovek, Blejki je bio zabrinut za loše fizičko zdravlje prosečnog Amerikanca. Smatrao je da je industrijalizacija uvukla Amerikance u pasivna zanimanja, i da je urbanizacija društva odvušla ljude od energičnog, zdravog života na farmi. Kao rezultate, trpeli su i muškarci i žene; loše zdravlje Amerikanaca je bilo pretnja budućim generacijama. (Brajant, 1992: 3)

Položaj žena u Americi, u svakom slučaju, bio je gori od položaja muškaraca. Kultura i tradicija oblikovali su prihvatljive obrasce ponašanja, a u tim obrascima nije bilo mesta za zdrave, okretno i fizički jake žene, koje vode računa o svom zdravlju i o svom telu. Slika žene je bila kruto definisana i nimalo blagonaklona prema „slabijem“ polu: „Popularna književnost kasnog 19. veka predstavljala je žene kao ranjiva bića koja su fizičke boljke i nervni poremećaji pretvarali u prave invalide“ (Verbrag, 1988: 100).

Međutim, krajem 19. i početkom 20. veka menja se način razmišljanja, i američko društvo prihvata važnost brige o zdravlju svojih građana. Zdravlje i fizička kondicija svih građana, bez obzira na pol, vode srećnijem i produktivnijem društvu:

Fizičko blagostanje štiti pojedince od napora modernog života, i omogućava im da budu pouzdani građani i korisni radnici. Uz ekonomsku jednakost, moralni zamah i sanitarnu kontrolu, onda, zdravlje biva još jedan element u društvenoj koheziji. [...] Lično zdravlje doprinosi javnom dobru; istovremeno, stabilno društvo pospešuje privatno blagostanje. (Verbrag, 1988: 95)

Čuvena književnica, sociološkinja i feministkinja, Šarlot Perkins Gilman [Charlotte Perkins Gilman], izuzetan je predstavnik prvog talasa feminizma: „U anketi koju je sproveo Institut za istraživanja u Sijeni, Šarlot Perkins Gilman je proglašena je za šestu najuticajnijiu ženu 20. Veka“ (Pupezin, Đurić 2013: 200). Njen intrigantni privatni život, čvrsti i, za to vreme (Amerika početkom 20. veka), nečuveni stavovi po pitanju položaja žena u društvu i organizovanja društva uopšte, kao i osećaj važnosti slobode kretanja i telesnih vežbi, našli su mesta u njenom bogatom književnom opusu. Gilmanova je u svoja književna dela inkorporirala stavove za koje se zalagala i u stvarnom životu. Time su njene priče i romani, ne samo pokazivali prilike u Americi sa početka 20. veka, već i davale rešenja za bolje uređenje društva, ravnopravnost polova i zdravije i srećnije građane. Njen književni opus je njen manifest i zaostavština.

Više no ičim drugim, Gilmanova je intrigirala svojim ponašanjem i svojim ličnim i porodičnim vezama: „Neshvaćena u svoje vreme, Šarlot Perkins Gilman je neshvaćena i u naše vreme“ (Dejvis, 2004: ix). Javnost je osudila kada se razvela od svog prvog supruga i, kasnije, kada je procenila da neće moći da uskladi uloge roditelja i žene od karijere i poslala kćer da živi sa

ocem. Još kao veoma mlada vodila je unutrašnju borbu između dve strane njene ličnosti: jedne, koja je htela muža i porodicu i druge, koja je želela da bude nezavisna, da piše, ubeđuje druge u svoje ideje i postane poznata (Lefkovic-Horovic, 2010: 1).

Pokušavši da se oslobodi svog nezavisnog i kreativnog *Ja*, Gilmanova se povinivala društvenim očekivanjima, udaje se i rađa kćer, samo da bi zapala u depresiju i pretrpela nervni slom. Briga o zdravlju žena, kao i sve ostalo u to vreme, bilo je u rukama muškaraca. U strahu od nezavisnosti, lečenje se zasnivalo na „kroćenju“ ženskog tela i uma:

Suočeni sa onim što su smatrali epidemijom nervnih patnji, doktori – muškarci, a posebno izražena grupa specijalista neurologa, objavljuju da su anoreksija na nervnoj bazi, histerija i neurastenija rezultat indiferentnosti „nove žene“ na brak i majčinstvo i pokušaj nametanja u intelektualni i javni svet muškaraca. (Vertinski, 1989: 13)

Gilmanova posećuje čuvenog neurologa, dr Mičela, koji joj prepisuje tzv. kuru „odmaranja“. Nakon što se mesec dana pridržavala njegovih saveta da: „živi domaćinskim životom, sa samo dva sata intelektualnog rada dnevno, i da ne pipa penkalo, četkicu ili olovku dokle god je živa“, Gilmanova je dospela na samu ivicu „mentalne provalije“ (Lefkovic-Horovic, 2010: 3). Ono što joj preostaje je da se vrati pisanju i fizičkom vežbanju kao načinu da održi i fizičko i mentalno zdravlje.

Još u ranoj mladosti Gilmanova je dosta pažnje poklanjala zdravlju i redovnom vežbanju. Smatrala je da: „Fizička spremnost može biti važna strategija emancipacije, kako je fizička kultura delovala kao jasan način da se odstrani stigma ženske podređenosti“ (Vertinski, 1989: 7). Priručnik Viljema Blejkija joj je bio svojevrсна Biblija, i Gilmanova je redovno pratila sve njegove preporuke (Vertinski, 1989: 8). Zalagala se za izmenu ženske odeće u odeću koja dozvoljava slobodno kretanje, jela je redovno i umereno, u 42-oj godini se pridružila ženskom košarkaškom timu, „uživala u dnevnim šetnjama od pet milja, radila od 6 ujutru do 10 uveče“ (Poli Vin, 1988: 33).

Kako su život Gilmanove i njen književni rad nerazdvojni, ne čudi što je sve ono što je praktikovala i za šta se zalagala inkorporirala i u svoja dela. Ovde ćemo pažnju pokloniti njenom romanu *Zemlja žena* (Herland, 1915)⁵. U pitanju je prva književna feministička utopija koja je 1915. u nastavcima izlazila u časopisu *Forerunner*, koji je takođe pisala i uređivala Gilmanova. Roman koji je decenijama bio zaboravljen oživljen je 1980-ih sa „drugim talasom“ feminizma. Tada je ponovo štampan, ovoga puta kao integralno izdanje. Vek kasnije, i pored pokušaja potiskivanja, roman i dalje ne gubi na svojoj aktuelnosti i značaju:

⁵ Negde se nailazi na prevod *Njena zemlja*. (prim. aut.)

U narativima o feminističkoj i/ili ženskoj američkoj književnosti važno mesto zauzima Šarlot Perkins Gilman, koja je jedna od ključnih autorki isključenih iz muškog kanona američke književnosti, i to zato što se bavila ženskim temama, a u patrijahalnim zapadnim društvima sve što je vezano za ženske teme smatralo se trivijalnim. Osim toga, njeno delo se ni po formalnim odlikama nije uklapalo u kanon jer je pisala romane s tezom, što je dominantna kritika smatrala neumetničkim. (Pupezin, Đurić, 2013: 197)

Zemlja žena je roman koji opisuje društvo jedne daleke, izolovane zemlje, u kojoj žive samo žene. Muškarci su izginuli u ratu ili su zbrisani u prirodnoj nepogodi. Žensko društvo nastavlja da živi i razvija se, a broj stanovnika se uvećava putem partenogeneze (bespolnog začeća). Jednog dana nepozvani u posetu im dolaze trojica muškaraca. Sa osećajem superiornosti „jačeg“ pola, njih trojica dolaze u ono što prosečan muškarac smatra rajem: u zemlju punu žena. Ubrzo sva trojica shvataju koliko su zaista inferiorni i puni predrasuda. *Zemlja žena* im otvara oči i oni uviđaju koliko je njihov „pravi“, „civilizovani“ svet, zapravo, pun mana.

„Feminizija“, kako su je muškarci u početku pogrdno zvali, zapravo je „tušta i tma hitrih i vitkih prilika“ (Gilman, 2013: 19). Već pri prvom susretu sa stanovnicama *Zemlje žena* muškarci shvataju da tu neće naći sliku i priliku žena na kakve su navikli u „svom“ svetu:

Kose su im bile kraće nego u naših žena, nepokrivene, slobodne i sjajne. Gornja odeća bila im je od nekog laganog ali čvrstog materijala i ponajviše je nalikovala dugim košuljama, a dole su nosile pantalone do kolena, od kojih su se spuštale dokolenice. (Gilman, 2013: 24)

Gilmanova u svom romanu naglašava koliko je važno da se ženama omogući da se slobodno kreću. Stoga se ona i u stvarnom životu zalagala za rasterećenje ženske toalete, za stvaranje praktičnih, komotnih odevnih predmeta i izostavljanje teških, nepraktičnih ukrasa. Pored nedostatka očekivane ženstvenosti, muškarce iznenađuje i njihova fizička kondicija:

Skakale su sa gornje grane na donju tako brzo da su delovale kao potok koji se sliva niz krošnju ... [...] ... i pojurili za njima, ali smo isto tako mogli trčati za antilopama. Stadosmo posle nekog vremena, skoro bez daha. (Gilman, 2013: 26-27)

Međutim, nisu samo mlade žene zdrave, jake i okretne. Starije žene, „tetke“, su takođe zdrave i fizički jake:

Svaka je pucala od zdravlja, bila je pravog držanja, ozbiljna, sigurnog i lakog koraka kao u boksera. [...] Nigde i nikada pre toga nisam video žene takvih vrlina. Žene ribara i trgovaca mogu ponekad ispoljiti sličnu snagu, ali ona je gruba i teška. Ove žene behu samo atletski građene – lake i snažne. (Gilman, 2013: 31, 34)

Ove žene su toliko snažnije od žena u „civilizovanom“ svetu, da muški posetioci moraju da ispituju svoje tradicionalne jake, muške uloge. U pokušaju bekstva kroz „kordon tetaka“

muškarci su toliko bespomoćni da prizor deluje komično: „Zatim smo se zatekli otprilike u položaju sifražetkinja koje pokušavaju da se probiju do zgrade parlamenta kroz trostruki kordon londonske policije“ (Gilman, 2013: 35).

Zemlja žena tradicionalno neguje fizičku kulturu i izuzetnu pažnju poklanja očuvanju spoja fizičkog i mentalnog zdravlja svojih stanovnica. „Uljezi“ su iznenađeni organizovanošću i prostorom namenjenom fizičkom vežbanju:

[...] već su nas vodile i u veliko vežbalište koje se delom nalazilo na krovu, a delom na spratu ispod. [...] Za vežbanje se nisu preoblačile već su samo skidale gornji sloj odeće. Donji sloj bio je idealan za vežbanje, kao da je za to i osmišljen budući da se telo u njemu lako kretalo, a osim toga, moram da priznam, bio je mnogo lepši od naše uobičajene opreme za vežbanje. [...] Nije bilo spektakularnih vratolomija kakve samo mladi mogu da izvedu, ali imale su odličan sistem za opšti telesni razvoj. Vežbe su dobrim delom bile praćene muzikom i obuhvatale su dosta plesnih koraka, a ponekad i prelepe nastupe sa povorkama. [...] Tada još nismo znali koliko je to zapravo mali deo metoda fizičke kulture koje su razvile ... [...] Bile su brze kao košute, što znači da nisu trčale kao da je u pitanju takmičenje već kao da je to prirodna brzina kojom se kreću. [...] Osim toga, i skakale su kao košute, u skoku hitro privlačeći noge uz telo, izbacujući ih potom u stranu, izvijajući telo. (Gilman, 2013: 46, 47)

Uz redovne vežbe, prilagođene, zabavne pokrete uz muziku (svojevrnsnu preteču aerobika i karnevalskih plesova), Gilmanove heroine su snažne i zdrave, a njihovo društvo jako i stabilno:

Žene u utopiji Gilmanove održavaju svoju snagu i okretnost čitavog života putem akrobatskih vežbi i atletskog plesa, živeći taj slobodni i aktivni život za kojim je sama autorka oduvek žudela. (Vertinski, 1989: 24)

Gilmanovoj su zdravlje i fizička kondicija važni zato što preko ovih pojedinačnih atributa prosperira i društvo u celini. Zdrave jedinice grade zdravo društvo: „Vežbanje tela i uma vodi ka zdravlju; zdravlje omogućava pojedincu da efikasnije radi; produktivni rad osigurava društveni rast; enrgično društvo nagrađuje svoje članove bogatstvom i srećom“ (Verbrag, 1989: 131). Svetska zdravstvena organizacija (SZO) pojam *zdravlja* definiše ovako: „Zdravlje je stanje kompletnog fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja, i nije puko odsustvo bolesti i slabosti.“⁶ Stoga i Gilmanova ne stavlja akcenat samo na atletsku građu i snagu svojih heroina, već naglašava značaj zdravlja i razvoja tela i uma. Ova definicija SZO koja se nije menjala od 1948. zdravlje definiše kao društveno blagostanje, a ono je moguće uz redovno praktikovanje fizičke i mentalne kulture.

⁶ Videti na: www.who.int/about/definition/en/print.html

Visoke, zdrave i snažne stanovnice Zemlje žena su zahvaljujući fenomenu partenogeneze sve majke. One neguju sestrinstvo i materinstvo kao uzvišene ideale, a kroz međusobnu solidarnost održavaju neraskidive veze i stabilno društvo. Neodvojivost telesnog i mentalnog se kod njih najviše ogleda u odgajanju i obrazovanju dece, gde one vežbaju i razvijaju podjednako i um i telo deteta:

Kuće i bašte namenjene odojčadi bile su uređene tako da se u njima deca ni na koji način nisu mogla povrediti. [...] Deca su učila, onoliko brzo koliko je to bilo moguće, da koriste svoje telo i upravljaju njime. Za ceo život ne videh decu tako sigurnog koraka, sigurne ruke, bistrog uma. Prava je radost bila posmatrati grupicu dečice koja uče da hodaju, i to ne samo na ravnom podu već kasnije i na nekakvoj gumenoj šipci izdignutoj desetak centimetara iznad mekane podloge od teških ćilima, na koje su devojčice padale uz krike radosnog dečjeg smeha, a zatim trčale na kraj reda da probaju ponovo. [...] Imale su vodene površine, naravno, te su deca učila da plivaju i pre nego što bi prohodala. Ako sam isprva strahovao od posledica previše zahtevnog obrazovnog sistema, moj strah su raspršili dugi sunčani dani čistog fizičkog zadovoljstava kojima su ta rajska deca provodila prve godine života. Nisu ni znala da se obrazuju. (Gilman, 2013: 147-148)

Gilmanove junakinje su slobodne u svakom smislu te reči. Nemaju ni fizičkih restrikcija (nose praktičnu odeću i redovno vežbaju), ni intelektualnih ograničenja (slobodne su da razmišljaju, uče i istražuju). Čitavo društvo se razvija i prosperira u svakom smislu, zato što žene nemaju svoju tradicionalnu „inferiornu“ ulogu. Kroz brojne primere u ovom romanu očita je važnost telesnog i mentalnog zdravlja, odnosno, kultura redovnog vežbanja. *U zdravom telu, zdrav duh*, ali Gilmanova znatno proširuje ovaj izraz u *Zdrava jedinka, zdravo društvo*. Zdrava jedinka (bilo kog pola) je i srećna jedinka, a zdravlje i sreća svakog pojedinačnog člana nekog društva neizostavno vode ka zdravlju, sreći i kontinuiranom razvoju i društva u celini.

Literatura

1. Bryant, D. “William Blaikie and Physical Fitness in Late Nineteenth Century America” u: Terry i Jan Todd (ur.), *Iron Game History*, Vol. 2, No. 3, July 1992, str. 3-6. Dostupno na: <http://library.la84.org/SportsLibrary/IGH/IGH0203/IGH0203c.pdf>. Pristup ostvaren dana: 26.04.2016.
2. Davis, C.J. & Knight, D.D. (2004). *Charlotte Perkins Gilman and Her Contemporaries*. Tuscalosa: The University of Alabama Press.
3. Lefkowitz-Horowitz, H. (2010): *Wild Unrest. Charlotte Perkins Gilman and the Making of “The Yellow Wall Paper”*. Oxford University Press.
4. Perkins Gilman, Š. (2013). *Njena zemlja* (prev. Marija Stajić). Beograd: Štrik.
5. Polly Wynn, A. (1988). *Building Domestic Liberty: Charlotte Perkins Gilman’s Architectural Feminism*. University of Massachusetts Press.

6. Pupezin, Lj. & Đurić, D. "Utopijska vizija Šarlot Perkins Gilman"- pogovor u: Šarlote Perkins Gilman, *Njena zemlja*, prev. Marija Stajić, 2013, Beograd: Štrik, str. 197-209.
7. Verbrugge, M. H. (1989). *Able-Bodied Womanhood. Personal Health and Social Change in Nineteenth Century Boston*. New York & Oxford: Oxford University Press.
8. Vertinsky, P. "Feminist Charlotte Perkins Gilman's Pursuit of Health and Physical Fitness as a Strategy for Emancipation" u: Murray G. Phillips (ur.), *Journal of Sport History*, Vol. 16, No. 1, Spring 1989, str. 5-26. Dostupno na: <http://library.la84.org/SportsLibrary/JSH/JSH1989/JSH1601/jsh1601b.pdf>. Pristup ostvaren dana: 26.04.2016.

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

005:796(082) (0.034.2)

37.013.83:796.71/.72(082) (0.034.2)

796.032(082) (0.034.2)

MEĐUNARODNA naučna konferencija Obrazovanje u sportu (12 ; 2016 ; Београд)

Zbornik radova [Elektronski izvor] = Proceedings / 12. Međunarodna naučna konferencija Obrazovanje u sportu, Београд, 27. мај 2016. године = 12th International Scientific Conference Education in Sport ; [urednici, editors Violeta Šiljak, Melina Nikolić, Ivana Parčina]. - 2. dopunjeno izd. - Београд : Факултет за менаџмент у спорту, Алфа ВК Универзитет, 2017 (Београд : Факултет за менаџмент у спорту, Алфа ВК Универзитет). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Tiraž 50. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6461-020-9

а) Спортски менаџмент - Зборници б) Спортисти - Образовне потребе - Зборници с) Олимпизам - Зборници

COBISS.SR-ID 236175628